

Serity

ÚSTAVU PRO
SOUDOBÉ DĚJINY ČSAV

Pomocné technické prapory
1950–1954

Tábory nucené práce
v Československu 1948–1954

Svazek 3
1992

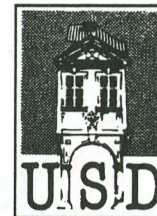
Jiří Bílek

Pomocné technické prapory 1950–1954.

Vznik, vývoj, organizace a činnost

Karel Kaplan

**Tábory nucené práce v Československu
v letech 1948–1954**

Ústav pro soudobé dějiny
Praha
1992

Institute for Contemporary History
Vlašská 9
118 40 Praha 1

Jiří Bílek: The auxiliary technical battalions 1950–1954
Karel Kaplan: The forced labour camps in Czechoslovakia 1948–1954
Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, volume 3

© 1992 by Ústav pro soudobé dějiny ČSAV

ISBN 80-85270-06-4

Republishing of this material in any form is forbidden without permission
in writing from the Publisher.

Ediční řada SEŠITY ÚSD je publikační
základna pro zveřejňování dokumentů
a materiálových studií z oboru
soudobých dějin Československa a je
určena především odborné veřejnosti.
Má převážně pracovní charakter
a klade si za cíl přinášet dílčí výsledky
dlouhodobých badatelských záměrů.
Tomu odpovídají i formální náležitosti,
včetně úsporného poznámkového aparátu.

*Publikace byla vydána s přispěním
Nadace Konráda Adenauera*

Institute for
Vlašská 9
118 40 Praha 1

Jiří Bílek: ...
Karel Kaplan: ...
Světový Ústav: ...

© 1987 by Ústav

...
...
...

... without permission

OBSAH

Jiří Bílek
Pomocné technické prapory 1950–1954
Vznik, vývoj, organizace a činnost 7
    Tabulky 55
    Přílohy 63
    Použité archičvní materiály 74
    Seznam zkratek 74

Karel Kaplan
Tábory nucené práce v Československu v letech 1948–1954 77
    Dokumenty 139

Summary 196

Pomocné technické prapory (1950–1954)

Vznik, vývoj, organizace a činnost

Jiří Bílek

Počátek padesátých let představuje jedno z klíčových období pro pochopení podstaty a mechanismu totalitního režimu, který začala KSČ budovat krátce po tom, kdy v únoru 1948 získala politickou moc. Bylo pro něj charakteristické převzetí stalinského modelu socialismu a podřízení národních zájmů Československa potřebám sovětské mocenské politiky. K tomu potřebovala KSČ ovládnout celou společnost a podřídit ji svým záměrům. Jednou z cest k dosažení tohoto cíle byla likvidace skutečné i potencionální opozice.

Vedle přímých soudních postihů ve vykonstruovaných politických procesech a zastrasování otevřeným i skrytým terorem využíval režim i formu mimosoudních represí – propouštění ze zaměstnání, vylučování ze studia, násilné vystěhování či zařazování do táborů nucené práce. Obdobné procesy probíhaly také v československé armádě, kde byli zejména nepohodlní důstojníci přinuceni odejít z činné služby. Někteří byli zatčeni a buď postaveni před soud, nebo zařazeni do táborů nucené práce, jiní museli vykonávat podřadná povolání. Postih a represe podobně jako v civilním sektoru dopadaly na celou rodinu, která byla v řadě případů vystěhována z bytu, byl jí konfiskován majetek apod.

Součástí mimosoudních represí v armádě bylo také vytvoření a existence zvláštních jednotek pro politicky nespolehlivé osoby – pomocných technických praporů (PTP). Jejich smyslem bylo izolovat do nich zařazené vojáky základní služby i v záloze (dokonce i osoby zbavené z různých důvodů branné povinnosti) a využít je k pracovní činnosti pro armádu a národní hospodářství. Systém, který se záhy vytvořil, umožňoval zbavit tyto osoby práv ostatních příslušníků armády, držet je v činné službě po libovolnou dobu a současně se pokusit o jejich „převýchovu“ dobovými propagandistickými prostředky a zejména prací, která se stala formou trestu.

Postupně se vytvořila instituce vojenských pracovních jednotek (VPJ), které vedle pomocných technických praporů zahrnovaly stále více technických praporů (TP), v nichž byly původní represivní účel a poslání nahrazeny účelovými, resp. ekonomickými hledisky a potřebami.

Vznik a existence PTP – a VPJ vůbec – byly do značné míry také podmíněny úsilím o urychlení vojenské výstavby a budování československé armády a militarizací čs. národního hospodářství. Ekonomika, společnost a její život byly postupně stále více podřizovány potřebám nadměrné vojenské výstavby, což se začalo záhy projevovat jak v růstu hospodářských i dalších potíží, tak v komplikacích vztahu společnosti k armádě.

Následující studie je věnována vzniku, organizaci, vývoji a činnosti pomocných technických praporů (v kontextu vojenských pracovních jednotek) od jejich počátků na podzim 1950 do jejich zrušení v polovině roku 1954. Vychází z materiálů Vojenského historického archivu, které zahrnují pouze fondy z provenience ministerstva národní obrany a jeho součástí. Jde o dokumenty značně neúplné, protože před jejich uložením do VHA a pak i v průběhu uložení jich byla část skartována. Přesto umožňují získat celkový pohled na problematiku PTP a VPJ.¹ Dále byl využit rukopis přehledu R. Ballnerové a J. Fabšice Pomocné technické prapory – vývoj a organizace, uložený ve VHA, a dobový i současný tisk.²

Studie je pro přehlednost rozdělena na několik částí podle etap ve vývoji PTP a VPJ.

- 1 Neúplné spisové materiály z činnosti jednotlivých vojenských pracovních jednotek byly předány z Archivu čs. armády v Olomouci do VHA relativně nedávno a procházejí zpracováním.
- 2 Monografická práce, týkající se problematiky PTP a VPJ, zatím nevznikla. Je bezesporu zajímavé, že „pétépákům“ byla věnována velmi malá pozornost i v roce 1968, kdy měli být rehabilitováni v rámci zákona o mimosoudní rehabilitaci (viz *Obrana lidu* č. 29, 20. 7. 1968, s. 4) a připravovali vytvoření vlastní organizace. Jediným rozsáhlejším materiálem k problematice PTP byl článek J. Fabšice Úderníci za ostatním drátem (*Obrana lidu* č. 23, 8. 6. 1968, s. 7). Opětně se o PTP a vojenských pracovních jednotkách začalo hovořit a psát po listopadu 1989. Byl vytvořen Svaz PTP, sdružující příslušníky VPJ z let 1950–1954 a v tisku se objevila řada vzpomínek bývalých „pétépáků“ i publicistických materiálů, mnohdy s ne zcela přesnými a objektivními údaji. Největší pozornost věnuje problematice PTP armádní týdeník *Obrana lidu*, který zavedl od č. 16 ročníku 1991 zvláštní rubriku. Srv. též Kratochvíl, A.: *Žaluji. Stalinská justice v Československu*. Česká expedice, Praha 1990, s. 232 a 256 an.

Silniční prapory ženijních pluků

Po únoru 1948 bylo jedním z důležitých úkolů KSČ co nejrychleji ovládnout mocenské nástroje státu, mezi nimi i čs. armádu. Proto KSČ přikročila k tzv. očistě armády, konkrétně jejího velitelského sboru. V průběhu několika čistek mezi důstojníky v r. 1948 a 1949 bylo z činné služby propuštěno 2965 generálů a důstojníků, tj. 22,2 % jejich celkového počtu k 15. únoru 1948.³ Čistky ve velitelském sboru spolu s dalšími opatřeními (masový vstup důstojníků do KSČ, nová kritéria hodnocení, povyšování a služebního postupu, politická výchova, činnost útvarových organizací KSČ apod.) umožnily komunistické straně poměrně rychle získat mezi generály a důstojníky rozhodující pozice.

Složitější byla, vzhledem k všeobecné branné povinnosti, otázka vojáků základní služby, mezi nimiž bylo nemálo těch, kteří s novým režimem nesouhlasili či jimž režim z různých důvodů nedůvěřoval. Neměl zájem nechávat tyto „nespolehlivé“ vojáky mezi ostatními vojáky základní služby, nechtěl jim svěřit zbraně a umožnit těmto lidem vojenský výcvik. Jejich přítomnost u bojových útvarů a jednotek vyvolávala obavy z negativního působení na morálně politický stav vojsk i z možné špionáže nebo z jiné ilegální činnosti.

Proto měly být tyto osoby izolovány od ostatních vojáků základní služby (a pokud možno i veřejnosti), nejlépe ve zvláštních jednotkách. Nešlo o řešení nové, z různých důvodů byli nespolehliví vojáci zařazováni do zvláštních (pracovních, kárných apod.) jednotek v řadě dobových armád. Rozdíl však byl v tom, že až na výjimky nešlo výhradně o politické důvody.⁴

- 3 Další důstojníci byli zatčeni a postaveni před soud, jiní skončili v táborech nucené práce, větší počet důstojníků zvolil emigraci. Tzv. očista pokračovala i v dalších letech. Srv. Špičák, M.: *V armádě po únoru*. Naše vojsko 1968, s. 58 an. Hochsteiger, T. – Navrátil, J.: Očista velitelského sboru v poúnorovém období výstavby Čs. lidové armády. *Historie a vojenství* č. 6/1962, s. 757–798.
- 4 V čs. armádě bylo např. 16. září 1938 nařízeno, aby záložní mužstvo německé národnosti, jež mělo nastoupit cvičení u útvarů druhů vojsk v českých zemích, nebylo vyzbrojeno, ale jen soustředěno ve výcvikových táborech, kde z něj měly být vytvořeny pracovní oddíly. Podobný rozkaz byl vydán 19. září a 23. září 1938, v době mobilizace, odeslán k provedení. Viz Kohoutek, J.: *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Naše vojsko – SPB, Praha 1962, s. 24. Politická hlediska byla poprvé uplatněna ve Slovenské armádě, kdy byl vytvořen Pracovní sbor MNO, kam byli posíláni politicky nespolehliví, t.j. komunisté, sociální demokraté, židovští míšenci apod. VHA, MNO, čj. 251 206 dōv., II-8, 1941; VHA, MNO, čj. 403 197 dōv., obranné oddelenie, 1942. Pracovní jednotky s kárným posláním existovaly na přelomu čtyřicátých a padesátých let v sovětské i americké armádě, do

Prvním pokusem řešit otázku vojenské základní služby „třídně a politicky nespolehlivých a méně spolehlivých branců“ byly ženijní silniční prapory u ženijních pluků. Jejich zřízení navrhlo 5. oddělení hlavního štábu (OBZ) v létě 1948 k 11. říjnu 1948; prapory měly být zvláštními útvary se zvláštním režimem. Přes argumenty zástupců velitelství ženijního vojska, že není dostatek velitelů pro tyto útvary a že za stávajících podmínek je možné do silničních praporů zařadit nejvýše 500 osob,⁵ prosadili na poradě 28. července 1948 zástupci obranného zpravodajství (OBZ) závěr, že 4. oddělení hlavního štábu zpracuje nový návrh organizace praporů se sníženými počty velitelů tak, aby se požadavky a potřeby OBZ v maximální možné míře zajistily.

K 1. říjnu 1948 byly u 1.–4. ženijního pluku vytvořeny IV. prapory (silniční), které byly podřízeny velitelství pluků a odloučeny. Silniční prapor 1. ženijního pluku byl dislokován v Mimonu v prostoru vojenského výcvikového tábora, 2. ženijního pluku ve Strašicích (Svatá Dobrotivá), 3. ženijního pluku v Městě Libavá (VVT) a 4. ženijního pluku v Lešti (VVT). Důstojníci, rotmistři, dělesloužící a poddůstojníci byli k těmto útvarům převedeni od pěchoty, dělostřelectva a ženijního vojska. Silniční prapor byl organizován z velitelství a tří silničních rot po třech četách o 45 mužích. Příslušníci měli být vyzbrojeni puškami (147 v rotě) a samopaly (12), k materiálně technickému zabezpečení každé roty patřili 2 koně, vůz vzor 34, jízdní kolo, 8 dalekohledů a 18 buzol. Celkově měla technická rota 150 mužů, silniční prapor 462 mužů. Velitel praporu měl být „po všech stránkách spolehlivý a pokud možno znalý provádění běžných zákopnických prací“.⁶

Vojáci základní služby nastoupili k silničním praporům 1. listopadu 1948 a byli využíváni především ke stavebním a pomocným pracím ve vojenských výcvikových táborech Mimoň, Město Libavá a Lešť. Nebylo jich však zdaleka tolik, s kolika počítaly původní předpoklady. Každý prapor měl vytvořenu pouze 1. rotu a celkový počet vojáků zařazených v těchto jednotkách nepřekročil 600 osob. Teprve k 1. říjnu 1949 byly zřízeny i 2. roty, které ale neměly plné stavy, ač byly průběžně doplňovány. Celkový počet mužstva silničních praporů tak dosáhl okolo 1000 mužů, tj. polovinu plánovaného stavu.⁷

pracovních jednotek byli zařazováni francouzští vojáci, kteří odmítli bojovat v Indonésii atd.

5 VHA, MNO, čj. 1312 Taj., hl. št. 4. odd. 1948.

6 Tamtéž.

7 VHA, MNO, čj. 3847 Taj. X/4. odd. 1949.

To byl z hlediska potřeb armády (konkrétně OBZ) velmi malý počet, protože branců s „nespolehlivou nebo méně spolehlivou“ klasifikací bylo po únoru 1948 mnohem víc. Příslušníci silničních rot také procházeli částečným výcvikem ve zbrani, což z pohledu OBZ bylo krajně nežádoucí.⁸

Přípravy k vytvoření PTP

Hledaly se proto další možnosti a způsoby, jak zajistit výkon vojenské základní služby pro tuto kategorii branců tak, aby byla izolována od ostatních příslušníků armády, neprošla výcvikem ve zbrani a bylo ji možno maximálně pracovním využit. K tomu se na počátku roku 1950 v souvislosti s potřebou urychlit vojenské přípravy a budování armády připojil i požadavek na levnou pracovní sílu pro vojenskou správu i pro různá odvětví národního hospodářství. Významná byla také změna v osobě ministra národní obrany, jímž se 25. dubna 1950 stal Alexej Čepička, tvrdě prosazující výstavbu armády podle sovětského vzoru. Postavení a možnosti 5. oddělení hlavního štábu (OBZ) značně stouply. Již v průběhu dubna a května 1950 vykrystalizovalo konečné řešení: vytvořit – de facto jako nový druh vojska – zvláštní vojenské jednotky s minimálním vojenským výcvikem beze zbraně (pořadová příprava) a s výhradním určením k pracovní činnosti v armádě i v civilním sektoru.

Návrh předložil 14. června 1950 náčelník hlavního štábu gen. Jaroslav Procházka 20. zasedání Užšího poradního sboru ministra národní obrany (UPS). Byl projednán a schválen s nepodstatnými úpravami a doplňky, „posvěcen“ byl na nejbližším zasedání Nejvyšší rady obrany státu, orgánu, který v sobě slučoval státní i stranické kompetence.⁹

8 Vedle silničních praporů měla v té době armáda další pracovní jednotky, jejichž příslušníci nebyli vybíráni z politických či státobezpečnostních hledisek, ale zejména na základě profese. Jednalo se o vojenské baňské oddíly, pracující v uhelných revírech od roku 1946. V letech 1948–1950 byly organizovány do 4 skupin vojenských baňských oddílů v Ostravě, Mostě, Kladně a Handlově a samostatných jednotek (Trutnovsko, Zbůch, Rosicko-Oslavansko apod.). Na podzim 1948 vznikly také zvláštní důlní útvary, do nichž byli zařazováni branci německé národnosti a ti, kteří sloužili v nacistické armádě. Šlo tedy v jistém smyslu o trestní pracovní jednotky. V první polovině roku 1950 byly vytvořeny také pracovní oddíly vojenských vězňů (vojenské kárné roty), které byly určeny jako výpomoc čs. dolům v Kamenném Újezdě u Nýřan a ve Zbůchu. VHA, MNO, čj. 6857 Taj., hl. štáb, 3. oddělení 1948.

9 VHA, MNO, fond UPS, karton 3 (20. zasedání UPS, bod 6). Materiál nese název „Třídní a politická repatriace branců v r. 1950“ a zabývá se v širším pohledu

Materiál ukazuje, že byl připraven v armádních podmínkách (konkrétně v 5. oddělení hlavního štábu (OBZ) na pokyn gen. J. Procházky), bez spolupráce a konzultací se státobezpečnostními složkami. Po kritice dosavadního systému prověřování „politické spolehlivosti“ branců orgány SNB za řízení 5. oddělení hlavního štábu¹⁰ navrhuje vytvořit zvláštní jednotky pro „politicky nespolehlivé a méně spolehlivé“ – pomocné technické prapory, v nichž by byli zařazeni vojáci vedle pracovní činnosti podrobeni také „převýchově“. Do těchto jednotek měli být včleněni nejen „politicky nespolehliví“, ale také „synové velkostatkářů, fabrikantů, velkoobchodníků a jiných vykořisťovatelů“. K vytypování těchto osob navrhl gen. J. Procházka zřídit zvláštní prověřovací komise u všech útvarů a zařízení. Současně s novým odvodním systémem od roku 1951 bylo rozhodnuto změnit i klasifikaci způsobilosti k výkonu vojenské služby: dosavadní 4 odvodní třídy (A – schopen, B – schopen beze zbraně, BS – schopen pro strážní službu a D – neschopen) byly doplněny klasifikací „C“, resp. „Cj“ – schopen pro těžké fyzické práce a „Cd“ – schopen pro středně těžké fyzické práce, a zejména pověstnou klasifikací „E“ – politicky nespolehlivý. Branci klasifikací „E“ a „C“ měli být automaticky zařazováni do PTP a třídní či politické hledisko mělo přednost před zdravotním.¹¹

Připravit a v praxi uskutečnit rozhodnutí bylo úkolem náměstka ministra národní obrany pro věci kádrové gen. Bedřicha Reicina a jemu podří-

způsoby doplňování armády na základě třídních a politických hledisek. Stanovuje nový odvodní systém od r. 1951, kdy docházelo k důkladnějším politickým prověrkám branců ještě před odvodem spojenými silami ministerstev národní obrany, národní bezpečnosti a vnitra za úzké součinnosti místních a okresních národních výborů. Změnilo se také složení odvodních komisí, které vedle „tradiční“ lékařské části prováděly i posouzení politické spolehlivosti branců a jejich klasifikaci, přičemž politické hledisko mělo přednost před zdravotním.
Tamtéž.

10 V materiálu je mj. uvedeno: „Výsledky zjišťování nespolehlivosti branců byly za minulý rok minimální... Letos sice akce probíhala již podle směrnic, ale se zdržením, neboť orgány SNB ji prováděly slabě a pomalu... V celé republice ke dni 12. 6. je dosud neproověřeno přes 30 000 branců, ač lhůta uplynula 6. 6.“
Tamtéž.

11 Tamtéž. Již v této době počítala vojenská správa s tím, že s pomocí PTP vyřeší i problém, který ji trápil dost dlouho a snižoval bojeschopnost i výcvikové možnosti vojsk – jednalo se o nutnost často odvelet vojáky od bojových útvarů na pomoc hospodářskému sektoru, zejména dolům: „PTP by byly početně zesíleny i kategorií C natolik, že by mohly převzít provádění celé hospodářské výpomoci včetně dolů.“

zených kádrových orgánů, které se tak de facto dostaly pod tlak hlavního štábu a zejména OBZ.

Zvolené řešení do jisté míry tehdejší čs. právním předpisům, především brannému zákonu, neodporovalo. Branný zákon v části 1, § 1, odst. 3 určoval, že „vojenských osob v činné službě smí být použito také při pohromách ohrožujících lidské životy nebo důležité hospodářské statky a po přechodnou dobu v mimořádných případech, vyžadují-li toho důležité hospodářské zájmy státu“.¹² Tato poměrně široká formulace umožňovala vlastně neomezené nasazení vojáků do tzv. pracovních výpomocí armády, protože záleželo jen na příslušných orgánech, co označí za „důležité hospodářské zájmy státu“. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let to bylo vzhledem k plnění 1. pětiletého plánu (a jeho často zásadním změnám) prakticky vše. Navíc nebyl po celou první polovinu padesátých let vydán právní předpis upravující pracovní nasazení vojenských jednotek. Tím byl vytvořen prostor k různému výkladu příslušného ustanovení branného zákona a k jeho zneužívání.¹³

Vznik jednotek PTP však byl v příkrém rozporu s mezinárodními dohodami o nucené práci, zejména s Úmluvou o nucené nebo povinné práci, přijatou valným shromážděním Mezinárodní organizace práce v Ženevě 10. června 1930 (platnou od 1. května 1932). Československo tento dokument neratifikovalo, protože byl zaměřen především proti zneužívání práce domorodého obyvatelstva v koloniích a závislých územích.¹⁴ Vytvoření PTP – a prakticky již vznik vojenských báňských oddílů – porušily čtyři články Úmluvy:

článek 2, charakterizujícího nucenou nebo povinnou práci jako každou práci nebo službu, která „se na komkoli vymáhá pod pohrůzkou jakéhokoliv trestu a ke které se daná osoba nenabídne dobrovolně“; výjimka je možná

12 *Branný zákon*. Orbis, Praha 1950, s. 139–140.

13 Vládní nařízení č. 209/1949 Sb., jímž se prováděl branný zákon, stanovilo v § 75 dva typy vojenských výpomocí – ozbrojenou a záchrannou. Záchranná vojenská výpomoc spočívala v „dočasném přidělení vojenského pracovního oddílu národnímu výboru jako pomoci při pohromách ohrožujících lidské životy nebo důležité hospodářské statky“. Bližší podrobnosti o vojenských výpomocích, zejména o jejich vyžadování, poskytování, složení a použití mělo vydat MNO v dohodě s ministerstvem vnitra a s ostatními zúčastněnými ministerstvy. Tamtéž, s. 111. Pracovní výpomoci armády byly upraveny 4. září 1949 článkem 145 Věcního věstníku MNO, který však pojem dlouhodobých výpomocí neznal a upravoval jen podmínky poskytování krátkodobých výpomocí s důrazem na zemědělské a lesní práce. Navíc šlo – podobně jako v úpravě podle čl. 372 Věcního věstníku MNO z roku 1948 – o dobrovolnou pomoc, již lze označit termínem „pohotovostní zemědělské (lesní) brigády“.

14 Úmluvu neratifikovaly i další státy, mj. USA.

jen pro veřejné účely, a to za podmínek a záruk stanovených v dalších článcích;¹⁵

článek 12, stanovujícího maximální dobu nucené nebo povinné práce na 60 dnů v kalendářním roce;

článek 14 o finančním odměňování v hotovosti jakékoli nucené nebo povinné práce podle sazeb obvyklých u daného druhu práce v dané zemi; mzdu dostává přímo pracovník a je zakázáno z ní srážet daně a poplatky za zvláštní stravu, ošacení či ubytování, jež jsou poskytovány pracovníkům pro zachování jejich schopnosti pokračovat v práci;

článek 21, zakazujícího užívat nucené nebo povinné práce pro činnost v podzemí hlubinných dolů.¹⁶

Základem pro vytvoření pomocných technických praporů k 1. září 1950 jako zvláštních samostatných jednotek, podřízených prostřednictvím vojenských oblastí (okruhů) velitelství ženijního vojska MNO, se měly stát již existující čtyři silniční prapory.

PTP se měly dělit na lehké (4 roty, celkem 800 mužů) a těžké (důlní – 6 rot, celkem 1200 mužů) s tím, že v případě potřeby lze u každého praporu vytvořit další jednu až dvě roty. V první fázi měly být postaveny 4 lehké (3200–4800 mužů) a 4 těžké (4800–6400 mužů) PTP.¹⁷

7. července 1950 vydal X. odbor MNO Směrnice pro utvoření a činnost útvarových výběrových komisí,¹⁸ které určovaly postup při rozsáhlé poli-

15 Podle článku 2 nebyla za nucenou či povinnou práci považována jakákoli práce či služba, vyžadovaná na základě zákonů o povinné vojenské službě, musela mít ovšem ryze vojenský charakter. Tuto výjimku by bylo možné v případě PTP a vojenských pracovních jednotek vztáhnout do určité míry jen na ty jejich příslušníky, kteří se podíleli na pracích ve prospěch vojenské správy se skutečně vojenským charakterem, t.j. na výstavbě vojenských objektů (sklady, kasárna, letiště apod.) a zajišťování činnosti vojsk (ve VVP apod.). Nelze však za ni považovat různé pomocné práce, byť ve prospěch vojenské správy, činnost ve stavebnictví, dolech, zemědělství i dalších oblastech nasazení.

16 Blíže viz Kučera, P.: Jsou stavební jednotky Československé armády protiprávní? *A-revue* 1990, č. 11, s. 16–18.

17 VHA, MNO, čj. 1786 Taj., hl.št., 4. odd. 1948. Již na 22. zasedání UPS 21. června 1950 bylo na návrh gen. J. Procházky přijato předběžné rozhodnutí, že kněží a duchovní budou povolávání k výkonu vojenské základní služby výhradně na 2 roky (do té doby měli vojenskou službu zkrácenou nebo jí byli zbaveni) a zařazování do PTP bez ohledu na zdravotní stav či jiné faktory. Byl také stanoven termín vytvoření prvních PTP na 1. září 1950 a směrné číslo 3000 „politicky nespolehlivých“, kteří měli na podzim 1950 k těmto jednotkám nastoupit. VHA, MNO, fond UPS, karton 3 (22. zasedání UPS, bod 5).

18 VHA, MNO, čj. 8348, Dův., X. odbor 1950.

tické prověrce všech vojáků druhého ročníku a branců odvodního ročníku 1950, kteří již v armádě sloužili nebo měli nastoupit vojenskou základní službu k 1. říjnu 1950. Cílem akce bylo vedle výběru vhodných branců pro poddůstojnické školy, školy důstojníků v záloze a vznikající Pohraniční stráž také – nebo možná především – vytipovat „politicky nespolehlivé“ pro zařazení k PTP. Všichni dostali po nástupu k útvarům dotazník (vyhotoven ve 140 000 výtiscích) s velmi podrobnými politickými a sociálními otázkami, které se týkaly nejen dotazovaných osob, ale i rodinných příslušníků. Velká pozornost byla věnována majetkovým poměrům brance a jeho rodiny.

U všech útvarů byly zřízeny útvarové výběrové komise, které na základě údajů z dotazníků i dalších materiálů od doplňovacích okresních velitelství navrhly přeřazení „nespolehlivých nebo méně spolehlivých“ nováčků k jednotkám PTP. Výběr se prováděl podle těchto stanovených kategorií:

1. Osoby, které se dopustily trestných činů podle dekretů prezidenta republiky (tzv. malý a velký dekret) nebo nařízení SNR č. 33/1945 Sb., zákona na ochranu republiky z roku 1923 a zákona na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1948 a byly za to stíhány;
2. osoby zařazené do TNP;
3. osoby, které byly nebo jsou majiteli továrny či podniku nad 10 zaměstnanců;
4. osoby, které vlastnily nebo vlastní pozemky nad 20–30 ha;
5. osoby, které vlastnily velkostatek;
6. osoby, které vlastnily nemovitý majetek s výnosem vyšším než 10 000 Kčs měsíčně;
7. osoby, které byly po únoru 1948 odstraněny akčními výbory z veřejných funkcí;
8. osoby, které jsou dětmi osob uvedených pod 1–7;
9. osoby, které byly zadrženy při pokusu o ilegální překročení státní hranice;
10. osoby, jejichž rodiče nebo sourozenci uprchli do zahraničí;
11. osoby, které SNB prohlásí za nespolehlivé z jiných důvodů.¹⁹

O návrzích útvarů s konečnou platností rozhodly třídící komise při velitelstvích vojenských okruhů,²⁰ v případě nejasnosti rozhodoval X. odbor

19 VHA, MNO, čj. 8348, D;v., X. odbor 1950.

20 Tvořili je velitel oblasti nebo jeho ZVP či pověřený důstojník jako předseda, zástupce okruhové politické správy, zástupce 5. oddělení štábu vojenského okruhu a kádrový referent jako tajemník komise. Velitelé okruhů měli útvarovým a třídícím komisím poskytnout všemožnou podporu a dbát zejména na to, aby „pracovaly

MNO, konkrétně jeho referát mužstva. Po jejich schválení provedla doplňovací služba okruhu přemístění k PTP a určila nově zavedenou klasifikaci „E“ – politicky nespolehlivý.²¹

Vznik PTP

1. září 1950 byly zřízeny první čtyři pomocné technické prapory: PTP 51 se sídlem v Mimoni (ze IV. praporu 1. ženijního pluku), PTP 52 ve Svaté Dobrotivé (IV. prapor 2. ženijního pluku), PTP 53 Libavá (IV. prapor 3. ženijního pluku) a PTP 54 Lešň (IV. prapor 4. ženijního pluku). K 1. říjnu 1950 měly být vytvořeny PTP 55–58 (těžké) se sídly v Ostravě (55, 56), Kladně (57) a Mostě (58). V nejbližší době se počítalo se zřízením dalších lehkých PTP 59 a 60 v Humenném a Rimavské Sobotě a 2 těžkých PTP 61 a 62 v Ostravě a Handlové. Jednotky byly podřízeny velitelství ženijního vojska MNO prostřednictvím příslušných velitelství vojenských okruhů.²²

První vojáci přišli k lehkým PTP 1. září 1950 – jednalo se o zhruba 800 vojáků základní služby z původních IV. praporů ženijních pluků. Nováčkové měli PTP posílit od druhé poloviny října zhruba do konce roku 1950, kdy měla skončit rozsáhlá prověřovací akce a činnost útvarových výběrových a třídicích komisí.

Již 4. září 1950 však bylo rozhodnuto zařadit přednostně k lehkým PTP duchovní, řeholníky a seminaristy, „kteří nemají kladný postoj k republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a mají býti politickým školením a manuální prací převychováni“.²³ Byli povoláváni k nástupu od 5. září 1950 a byly pro ně vytvořeny u PTP jako odloučené součásti zvláštní záložní roty, jimž se říkalo „farašské“ či „kněžské“: 5. a 6. rota u PTP 51, 5. rota u PTP 52, 5.–7. rota u PTP 53 a 6. rota u PTP 54, vždy po 150 mužích. Po

přesně a seriózně, aby v podávání návrhů nebyly nemístně strohé a přísné, ani mírné.“ Tamtéž.

- 21 Směrnice určovaly, že od 1. 11. 1950 hlásí vojenský okruh denně počty vojáků odeslaných jednotlivými útvary pro PTP, počet osob schválených k přeřazení do PTP i počet zamítnutých a nevyřešených návrhů. Hlášení se mělo podávat výhradně dálkopisem v nočních hodinách. Tamtéž.
- 22 VHA, MNO, čj. 1786, Taj., hl.št., 4. odd. 1950. Ve stejné době byly vydány také Směrnice pro práci a výchovu pracovních kárných rot, vytvořených místo bývalých vojenských kárných rot s jednoznačně účelovým, tj. pracovním zaměřením. VHA, MNO, čj. 1702, Taj., hl.št., 4. odd. 1950. VHA, MNO, čj. 3044 Taj., vel. pčch. 1950
- 23 VHA, MNO, čj. 14998, Taj., VŽV 1950.

prezentaci a vystrojení museli okamžitě složit přísahu a byli ihned bez jakéhokoli výcviku odesláni na pracovní výpomoc Čs. stavebním závodům.²⁴

Mezi povolanými kněžími a řeholníky však byli i ti, kteří již vojenskou základní službu vykonali dříve. Proto byli podle rozkazu z 18. září 1950 propuštěni.

Po nástupu byla mezi seminaristy prováděna agitace ke studiu na nové bohoslovecké fakultě, ale většina odmítla. 18. září bylo rozhodnuto: „... kněží a řeholníci, kteří jsou povinni základní nebo náhradní službou v dalších letech, buďtež přidrženi sloužit 2 roky všichni, kteří snad měli odklad či byli určeni pro základní nebo náhradní službu.“²⁵ V praxi to znamenalo, že všichni kněží a řeholníci byli povinni odsloužit 2 roky vojenské základní služby.

Podle rozhodnutí z 19. září 1950 měli příslušníci 5. až 7. roty každý den nárok na patnáctiminutové čtení breviáře v době mezi prověrkou a čepobitím (večerkou) a kněz mohl – měl-li zájem – sloužit v neděli mši, čehož mělo být „náležitě politicky a propagačně využito“.²⁶ Současně bylo stanoveno, že srážky ze mzdy příslušníků 5. až 7. roty budou předávány Hlavní politické správě na kulturní účely.²⁷

Pomocné technické prapory, resp. jejich 1. až 4. roty se však naplňovaly jen postupně. Důkladně připravená prověrka neprobíhala totiž zdaleka tak, jak si velení armády představovalo. Protáhla se až do konce roku 1950 a bylo při ní prověřeno více než 83 000 vojáků prvního ročníku, z nichž bylo k 1. lednu 1951 určeno pro PTP 5102 mužů.²⁸

Problémy a zdržení byly způsobeny v první řadě tím, že velká část velitelů se k prověřování postavila „nezodpovědně“ a většina útvarových výběrových komisí nezačala pracovat k 1. říjnu 1950, jak bylo nařízeno, ale až ve druhé polovině měsíce. Ani potom však velitelé a část politických

24 Jednotlivé roty se podílely na následujících akcích: 5. prapor PTP 51 výstavba bytů v Milovicích, 6/51 stavba nemocnice a bytů v Praze na Větrníku, 5/52 stavba silnice ve Strašicích, 5/53 výstavba haly v Šenově, 6/53 úsek Sázava – Velká Losenice na trati Brno – Havlíčkův Brod, 7/53 nemocnice v Plzni, 5/54 silnice Banská Bystrica – Tri Duby a 6/54 sanatorium ve Vysokých Tatrách. Tamtéž.

25 VHA, MNO, čj. 15346, Taj., VŽV 1950.

26 VHA, MNO, čj. 15361, Taj., VŽV 1950.

27 Příchod kněží a řeholníků k PTP byl často dramatický. Např. v polovině září 1950 oznámil velitel PTP 52, že k útvaru byli v doprovodu SNB přivedeni kněží a řeholníci bez jakéhokoli pověření nebo dokumentace. Nedožvěděl se, odkud dotyční přicházejí a proč, kdo nařídil jejich dodání k PTP apod. Tamtéž.

28 VHA, MNO, fond UPS, karton 7 (51. zasedání UPS, bod 5).

pracovníků neprojevovali přílišnou aktivitu a nápravu nezjednala ani shromáždění u velitelství vojenských okruhů na konci října 1950 či vysílání pracovníků OBZ a HPS přímo k útvarům na pomoc i kontrolu. Celé prověřování prakticky zůstalo jen na zpravodajských důstojnících u útvarů a velitelství.²⁹

Prověrka nedopadla podle očekávání – byla podle názoru OBZ příliš „měkká“ a také počet vojáků zařazených k PTP byl nízký. To vedlo v některých případech k prověřování již provedených prověrek a určování dalších vojáků ke službě v PTP. Začala se také připravovat velká prověrka příslušníků 2. ročníku základní služby.

Pomocné technické prapory byly postupně naplňovány a k 31. prosinci 1950 v nich sloužilo již přes 10 000 mužů.³⁰

Lehké PTP vytvářené z vojáků nástupního ročníku 1950 byly používány k příležitostným pracem, většinou zcela nekvalifikovaným a fyzicky náročným. Již v říjnu 1950 byla jednotka PTP (150 mužů) poslána na práce do tábora Lešany, kde připravovala ubytování pro 33. dělostřeleckou brigádu;³¹ další jednotky prováděly pomocné práce při úpravách kasáren, mytí a čištění ženijní techniky (místo vojáků základní služby) apod.

Nikdo si nevšiml toho, jak „pétépáci“ pracovali a žili, že jejich pracovní doba dosahovala denně mnohdy i 18 hodin, že neměli volno ani o nedělích a svátcích, dokonce neprocházeli ani předepsaným výcvikem a politickou výchovou. Na velitelské funkce byli k PTP zařazeni nejméně schopní i mravně silně narušení důstojníci a poddůstojníci, kteří se o vojáky nestarali a spíše hleděli na svůj prospěch.³² Pro velitelství ženijního vojska

29 Tamtéž. Zdá se, že řada zejména starších důstojníků pochopila skutečný smysl prověrek a po zkušenostech s tzv. očištěnou velitelstevskou sborou, která navíc stále probíhala, se chtěla od podobné akce distancovat. Někteří za to byli kádrově postiženi. Mnohé ukazuje i konstatování, že postup kontrolních orgánů z OBZ a HPS připadal řadě komisí „příliš tvrdý až provokativní“ a v nemálo případech „vojáky jen zbytečně rozjítíl“. Přesto, že MNO požádalo MNB o urychlení a zkvalitnění prověrek branců před jejich nástupem do armády, byly dodané posudky nekvalitní a ukazovaly, že orgány SNB v místech bydliště prováděly prověřování „velmi povrchně a v některých případech možno říci nesvědomitě. Nedávaly se na prověřování třídě, ale spíše z hlediska kriminálního a nacionálního.“ Tamtéž.

30 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951. Viz Tabulka č. 1.

31 VHA, MNO, čj. 3156 Taj., gšt OMS, 1950. VHA, MNO, čj. 3538 Taj., gšt OMS, 1950.

32 Podle původních pokynů mělo VŽV vybírat k PTP nejlepší důstojníky a neschopné vyměňovat. Vzhledem k celkovému nedostatku velitelstevských kádrů na počátku 50. let byl velitelstevský sbor PTP doplňován těmi veliteli, o které neměly útvary

(VŽV) představovaly PTP přítěž, která bránila bojovému výcviku, a proto jeho jedinou starostí bylo rozdělování těchto jednotek na práce podle požadavků vojenské správy i civilních žadatelů.³³

Příčinou byl i příliš složitý systém podřízenosti PTP: podléhaly velitelství ženijního vojska (velitelstevsky), politickým oddělením divizí, na jejichž území byly umístěny (politicky) a velitelství vojenského okruhu (materiálně). Mnohé potíže vyplývaly i z toho, že příslušníci jednotlivých PTP byli po malých skupinách rozděleni do různých krajů. Na jeden útvar připadalo v průměru 16 pracovišť a např. PTP 54 (Komárno) měl své jednotky v krajích Bratislava, Žilina, Banská Bystrica, Košice a Prešov, tedy prakticky po celém území Slovenska. To vše činilo z PTP více méně trpěné jednotky, které byly ve všech nárocích až na posledním místě z posledních. Velitelství ženijního vojska si s nimi viditelně nevědělo rady a dostávalo se do sporů s Hlavní ubytovací a stavební správou. Ta měla zájem o maximální využití PTP k pracím pro armádu i pro civilní sektor, přinášejícím vojenské správě nemalý zisk z prostředků, které jí za to podniky vyplácely.

Vyučtování mezi civilními podniky a vojenskou správou se řídilo podle Směrnic pro stravné a zúčtování náhrady za vojenskou pracovní výpomoc z roku 1950.³⁴ Zaměstnavatel byl povinen zajistit přiděleným příslušníkům PTP ubytování, které by „vyhovovalo nejzákladnějším požadavkům ŘVS“ [Řád vnitřní služby], či „aby se ŘVS co nejvíce přiblížilo“,“³⁵ a pracovní náradí. Měl jim také přidělovat práci a kontrolovat ji. Zaměstnavatel a závodní rady neměli právo zasahovat do rozhodnutí velitele. Podnik zajišťoval rovněž stravu podle normy CH, vyučtování prováděl ve prospěch vojenské správy. Od útvaru dostali příslušníci PTP jako výstroj vycházkový komplet, cvičný a pracovní stejnokroj. Vedle pracovního procesu se měli zapojit do politické výchovy prováděné veliteli a politickými pracovníky podle směrnic a pokynů HPS. Povinností velitelů bylo jedenkrát v měsíci podávat hlášení o stavu jednotky, pracovním zařazení, výsledcích, náladách apod.³⁶

zájem, část důstojníků a poddůstojníků z povolání byla k PTP zařazena také z trestu. To předurčovalo jejich vztah k podřízeným.

33 Např. při přípravě celoročního plánu využití lehkých PTP na rok 1951 se obrátilo velitelství ženijního vojska na všechny složky MNO, aby mu zaslaly své požadavky na případné přidělení „pétépáků“, pokud nemají dostatek pracovních sil. VHA, MNO, čj. 17 204 Taj., VŽV 1950.

34 Viz Věcní věstník MNO 1950, čl. 280.

35 VHA, MNO, čj. 14 998 Taj., VŽV 1950.

36 Tamtéž. U PTP, zejména u většiny branců klasifikace „E“, se od počátku projevoval negativní postoj jak k plnění povinností, tak zejména k politické přípravě,

Obdobně se vyvíjela situace také u těžkých PTP. K 2. říjnu 1950 byly nasazeny na práce na Ostravsku, Kladensku a Mostecku s tím, že vystřídají vojenské báňské oddíly (VBO). Podle původních předpokladů měli mužstvo těžkých PTP tvořit převážně vojáci-horníci základní i náhradní služby, kteří měli zkušenosti s prací v dolech, doplnění pomocnými silami z nespolehlivých vojáků, určených k této práci třídicími komisemi.³⁷ Zatímco vojáci-horníci procházeli zkráceným výcvikem ve zbrani, pomocné síly měly absolvovat jen základní výcvik bez zbraně. Situaci zkomplikoval postup útvarových výběrových a třídicích komisí, které posílaly vojáky k lehkým i těžkým PTP bez ohledu na jejich zdravotní stav a fyzické možnosti. Proto museli být po příchodu k těžkým PTP znovu prohlédnuti vojenskými i důlními lékaři, kteří nemocné a neschopné práce v dolech odesílali k lehkým PTP.³⁸

Přestože k těžkým PTP nastoupil v říjnu a počátkem listopadu 1950 velký počet branců (např. na Kladensko 900 mužů a na Mostecko 770),³⁹ nedařilo se vzhledem k tomu, že část vojáků byla odeslána ze zdravotních důvodů k lehkým PTP, naplnit předepsané počty. Navíc byl citelný nedostatek vojáků-horníků. 22. listopadu 1950 proto vydal 1. zástupce náčelníka generálního štábu rozkaz velitelstvím vojenských okruhů, aby okamžitě odeslala na hornická pracoviště 2400 příslušníků PTP. To vedlo k tomu, že část vojáků zařazených původně k lehkým PTP musela být přeřazena k těžkým PTP.⁴⁰ Po jejich příchodu mohly být k 1. listopadu 1950 zrušeny

snahám o zapojení do kulturně výchovné činnosti a členství v ČSM. Již na podzim 1950 se situací v PTP zabývala HPS a přijala opatření, která měla podle jejího názoru situaci změnit: k jednotkám měli být političtí pracovníci vybíráni zvláště pečlivě, politický a agitační materiál měl být zaslán přímo, tisk dodáván zdarma. Řešily se také otázky odměn za vyšší pracovní výkon i lepší výsledky v kulturně výchovné práci.

37 VHA, MNO, čj. 83 432 Dův., X. odbor, 1950.

38 VHA, MNO, čj. 14 849 Taj., VŽV 1950. Neschopní vojáci od PTP 55 a 56 byli posíláni k PTP 53, od PTP 57 k PTP 52 a od PTP 58 k PTP 51. Podle svědectví některých pamětníků byli příslušníci těžkých PTP klasifikace „E“ fotografování a byly jim sejmuty otisky prstů jako zločincům. *Obrana lidu*, č. 12/1991, s. 5.

39 Tamtéž.

40 VHA, MNO, čj. 17 264 Taj., VŽV 1950. Počty byly následující:

1. voj. okruh:

PTP 57 Kladno	540 mužů
PTP 58 Most	380 mužů
VBO Zbůch	160 mužů
VBO Handlová	220 mužů

2. voj. okruh:

skupina VBO Ostrava 800 mužů

VBO Kladno, Most, Ostrava, Zbůch a Trutnov. Ze zbytků VBO byl na Ostravsku vytvořen kombinovaný báňský oddíl Ostrava, jehož odloučenou pracovní skupinou se stal VBO Handlová.⁴¹

Těžké PTP byly samostatnými vojskovými tělesy ženíjního vojska s vlastní hospodářskou, správní a kmenovou agendou, podřízenými přímo velitelské vojenských okruhů. Tyto prapory tedy měly do značné míry jednodušší postavení i vztahy než lehké PTP, včetně jednoznačné pracovní náplně. Jejich příslušníci však na tom nebyli o nic lépe než „lehčí pétépáci“. Ubytování jim zabezpečoval zaměstnavatel tak, aby se „ubytovací podmínky postupně přiblížily podmínkám uvedeným v ŘVS a potřebám trvale k PTP přidělených vojenských osob z povolání“.⁴²

Vedení jednotlivých dolů si toto ustanovení vykládalo různě a vojáci byli na řadě míst ubytováni v naprosto nevyhovujících objektech a podmínkách. Velitelé se často cítili být více zaměstnanci dolů než příslušníky armády a byli proto ochotni leccos přehlédnout. Vojáci neměli zajištěnou odpovídající péči o zdraví a bezpečnost při práci, pracovní oděv přidělený správou dolu a stravování mnohdy neodpovídaly normám. Vedle práce v osmihodinových i delších směnách museli absolvovat každý týden čtyři hodiny politického školení a dvě půlhodinové politické informace.⁴³ Pro práci a odměňování těžkých PTP platily směrnice pro VBO,⁴⁴ ale „pétépáci“ nedostávali mzdu v plné výši, protože se jim odpočítávaly různé srážky. Např. pracovník pod zemí dostal za směnu necelých 35 Kčs, na povrchu při nekvalifikované práci 5,60 Kčs.⁴⁵

Situace u útvarů PTP byla na podzim 1950 velmi složitá. Jednotky se prakticky teprve utvářely a přesto již byly nasazovány na pracovní úkoly, vyžadovalo se plnění a překračování norem, byly ubytovány v často na-

41 Tamtéž. Na některých dolech pracovali po zrušení VBO vedle příslušníků PTP také nadále vězni z vojenských kárných rot (Zbůch, Trutnov a další).

42 VHA, MNO, čj. 14 849 Taj., VŽV 1950.

43 Tamtéž.

44 VHA, MNO, čj. 4019 Dův., hl.št., 3. odd. 1950.

45 VHA, MNO, čj. 14 981 Taj., VŽV 1950. Mzdy příslušníků těžkých PTP za směnu v roce 1950 viz Tabulka č. 2.

Pokud voják splnil denní normu na 75 %, snižovaly se mu srážky o 5 %, při 80 % o 10 %, při 90 % o 20 % atd., při 120% plnění normy neměl srážky žádné. Vzhledem k tomu, že podmínky v jednotlivých dolech byly různé, určovali procenta velitelé, většinou v neprospěch vojáků. Navíc byly PTP obvykle nasazovány na nejhorské úseky těžby, kde se stěží dařilo plnit normu na 70 %. Pokud byli „pétépáci“ ochotni pracovat v přesčase nebo brigádnicky, dostali mzdu bez srážek. Většina však po směně v podzemí nebyla další práce schopna.

prosto nevyhovujících podmínkách, v jejich čele stáli podřadní důstojníci a poddůstojníci.⁴⁶ Bylo zřejmé, že velitelství ženijního vojska na úkoly nestačí.

Podřízené Hlavní stavební a ubytovací správě

Po řadě jednání bylo rozhodnuto vyjmout PTP k 31. prosinci 1950 z podřízenosti velitelství ženijního vojska a 1. ledna 1951 je spolu s kombinovaným báňským oddílem (KBO) v Ostravě podřídit přímo Hlavní stavební a ubytovací správě MNO (HSUS), kde bylo proto vytvořeno 4. oddělení s postavením a funkcí štábu vyšší jednotky.⁴⁷ Tím byly PTP současně vyjmuty i z podřízenosti vojenských okruhů.

K 1. lednu 1951 převzala HSUS celkem 8 PTP s 9000 muži a kombinovaný báňský oddíl v Ostravě se 4000 muži. Pro jednodušší řízení byla ke stejnému datu vytvořena pomocná technická skupina 55 (PTS 55) Ostrava, jíž byly podřízeny těžké PTP 55 a 56 a kombinovaný báňský oddíl. PTS 55 měla celkem 6000 vojáků.⁴⁸

Vzhledem k velkému nedostatku pracovních sil na vojenských stavbách rozhodl ministr národní obrany 28. ledna 1951 povolát další 3000 politicky nespolehlivých vojáků klasifikace „E“ a vytvořit tři nové lehké PTP: 59 (Most), 60 (Děčín) a 61 (Rumburk), aby mohly být k 8. květnu 1951 zařazeny na pracoviště.⁴⁹

28. dubna 1951 byl PTP 58 na základě požadavku generálního ředitelství Čs. dolů přesunut z Mostu do Karviné. Dvě odloučené roty v dolech na Zbůchu u Plzně byly začleněny k PTP 57 (Kladno-Libušín), který tak měl 8 rot. Současně došlo k reorganizaci a přecíslování praporů PTS 55: PTP I (dříve PTP 55), PTP II (PTP 58), PTP III (PTP 56) a KBO.

15. května 1951 byl vytvořen nový typ vojenských pracovních jednotek – technické prapory (TP) z politicky spolehlivých vojáků s klasifikací „Cj“

46 V roce 1950 byla zřízena první poddůstojnická škola pro PTP v Písku, kam byli určeni vojáci bez jakéhokoli výběru. VHA, MNO, čj. 001326 HSUS 1951.

47 VHA, MNO, čj. 4048 Taj., GŠ/OMS, 1950. VHA, MNO, čj. 001733 NM/HSUS 1951.

48 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951.

49 Tamtéž. Prapory byly vytvořeny podle plánu k 15. dubnu 1951 s tím, že část důstojníků a poddůstojníků nastoupila k jednotkám až po jejich vzniku. HSUS s tím měla velké problémy. Po základním výcviku a vystrojení byly 8. května nasazeny PTP 59–61 na pracoviště, zejména do vojenských stavebních podniků. VHA, MNO, čj. 004162 GŠ/OMS 1951.

a „Cd“, které byly určeny pro vojenské stavby v pohraničí a stavby utajovaného charakteru.

15. května vznikly 1. TP Děčín a 2. TP Most, které byly vzhledem k nedostatku vhodných vojenských objektů provizorně ubytovány v objektech PTP a později přesunuty do nových stálých posádek – 2. TP do Jezeří u Chomutova 25. srpna 1951 a 1. TP do Zelené Hory u Nepomuku 20. října téhož roku.⁵⁰

V červnu 1951 přibyl k vojákům lehkých a těžkých PTP příslušníci náboženských sekt (jehovisté, adventisté sedmého dne apod.), kteří byli po odmítnutí vojenské služby z náboženských důvodů odsouzeni a trest si odpykávali ve vojenských věznicích nebo trestnicích. Porada na Hlavní stavební a ubytovací správě došla k závěru, že tito lidé by vlastně po odpykání trestu znovu odmítli sloužit se zbraní a museli by být opět odsouzeni do vězení. Proto bylo daleko jednodušší zařadit je do PTP.⁵¹

Ke změnám došlo také u rot složených z kněží, řeholníků a seminaristů, jejichž „převýchova“ nepřinášela výsledky. V březnu 1951 bylo rozhodnuto oddělit kněze od řeholníků a seminaristů, zbavit je všech dosavadních výhod (čtení breviáře, bohoslužby) a zařadit je do zvláštních rot. Ani toto opatření však nemělo úspěch, neboť „školení vedené politickými pracovníky dávalo zarytým reakcionářům podklad pro nalezení vhodné argumentace proti zásadám socialismu a našeho zřízení, kterou pak vhodně duchovní vůdci – kněží, seminaristé a řeholníci působili na ty ze svých řad, kteří počali chápat správnost nového zřízení“. Výsledkem bylo nové „prokádrování“ a rozdělení těchto osob do tří kategorií: osoby, které jsou „vůdčími nositeli reakce v pracovních kolektivech“ (byly soustředěny u jedné roty PTS 55 a nasazeny na zvláště těžké práce), osoby, u nichž „ještě práce plně nezapůsobila na jejich reakční smýšlení“ (zůstaly u svých jednotek pod přísným dohledem) a osoby, které jsou „zviklané ve svém dřívějším přesvědčení a u nichž je naděje na převýchovu“ (byly zařazeny k lehkým PTP, výjimečně i k TP).⁵²

50 VHA, MNO, čj. 004190 GŠ/OMS 1951.

51 VHA, MNO, čj. 01026 GŠ/OMS 1951. VHA, MNO, čj. 0716 HSS 1951.

52 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951. Na podzim 1951 vyvolal Státní úřad církevní jednání s MNO ohledně zbavení kněží vojenské povinnosti. Když neuspěl, žádal o to, aby alespoň nebyli zařazováni k PTP. K 1. prosinci 1951 však MNO povolalo dalších 310 kněží a duchovních (192 z českých zemí a 111 ze Slovenska) k PTP 51 Mimoň a 53 Libavá.

Na podzim 1951 se začal počet PTP zvyšovat. K 1. říjnu 1951 byl vytvořen nový lehký PTP 62 Děčín a k PTS 55 byly připojeny těžké PTP IV a V v Orlové, které vznikly místo KBO (byl zrušen 1. listopadu 1951) a byly doplněny branci klasifikace „E“.⁵³

MNO se také ve spolupráci s ministerstvy národní bezpečnosti a vnitra na podnět nejvyšších stranických orgánů rozhodlo prostřednictvím PTP řešit problém, který přineslo v polovině roku 1951 zrušení TNP.⁵⁴ Ty propuštěné, kteří měli být nadále izolováni (šlo zejména o tzv. kulaky, zabraňující kolektivizaci vesnice) spolu s dalšími „nespolehlivými“ osobami v záloze, povolávala vojenská správa na výjimečné vojenské cvičení. Rozhodovaly o tom zvláštní komise zástupců ONV, okresních vojenských velitelství, okresních oddělení SNB a OV KSČ. Návrhy však prakticky připravovaly bezpečnostní orgány a ostatní je pouze schvalovali. Ústřední komise pro zpracování seznamů osob práce se štítících na ministerstvu národní bezpečnosti pak zaslala konečný dokument na MNO, které vytipované záložníky povolávalo. Věková hranice byla stanovena na 17–60 let. Šlo v první řadě o bývalé továrníky, velkostatkáře, majetné sedláky, majitele velkých činžovních domů apod., část tvořili také fluktuanti.⁵⁵

53 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951. Odvedení k IV. PTP prodělali krátký výcvik ve VVT Mimoň, k V. PTP v Mostě. Všichni byli prohlédnuti lékařem, aby se předešlo nutnosti dodatečných přesunů zdravotně nezpůsobilých k lehkým PTP. V noci z 19. na 20. října byli odesláni do Orlové na svá pracoviště. Od 5. října začala HSUS provádět nábor do hornictví mezi vojáky 2. ročníku jednotek PTP. Bylo také rozhodnuto nepropouštět část vojáků do zálohy, ale vzhledem k nedostatku pracovních sil je povolát na vojenské cvičení v délce 28 dní do 18. listopadu 1951.

54 „Příznačně“ to vyjádřil v diskusi na 4. zasedání Vojenské rady ministra národní obrany 15. srpna 1951 A. Čepička: „Orgány strany nám doporučují, abychom se podívali na ty, kteří se ukazují jako zbyteční pro budování socialismu u nás. Jedná se o syny kulaků a různé městské povaleče. Dávají nám v úvahu, zda je nemáme povolát do vojenské služby na delší dobu, např. na 3 roky. To ovšem lze udělat na základě soupisů, které by provedly orgány MNB a lidové správy.“ Náčelník gen. štábu gen. J. Procházka dostal za úkol projednat do 15. září 1951 tuto otázku s ministerstvy vnitra a národní bezpečnosti a připravit na podzim 1951 zvýšení počtu PTP. V polovině září A. Čepička rozhodl, že k výkonu výjimečného vojenského cvičení budou povolávány „osoby z řad kulaků a lidí štítících se práce“. Koordinací akce s ministerstvy národní bezpečnosti a vnitra byla pověřena organizační a mobilizační správa (OMS) ministerstva národní obrany. VHA, MNO, čj. 004/SM/1951.

55 VHA, MNO, čj. 004647 GŠ/OMS 1951; VHA, MNO, čj. 004648 GŠ/OMS 1951. Na výjimečné vojenské cvičení byly povolávány i osoby bez branného poměru (!) a důstojníci a poddůstojníci v záloze, kteří nebyli zbaveni hodností. Předem se

Orgány bezpečnosti slíbily dodat armádě do konce roku 1951 celkem 12 000 osob na výjimečné vojenské cvičení, ale k 1. prosinci 1951 měly připraveno „jen“ 2400 jmen. To umožnilo vytvořit ke stejnému datu tři nové PTP – 63. s prozatímní posádkou Mimoň, 64. v Komárně a 65. v Dolních Živicích.

HSUS dostala nařízení připravit zřízení dalších devíti PTP pro zhruba 9000 osob: podle plánu mělo k 1. únoru 1952 být povoláno do armády dalších 3000 kulaků a osob štítících se práce a dojít ke zřízení tří PTP, o měsíc později mělo MNB dodat 6000 mužů pro dalších šest PTP.⁵⁶

všichni povolání dozvěděli, že budou na cvičení „po dobu potřeby“ a podávání žádostí o odklad nebo prominutí cvičení je zbytečné. Na výběru branců a osob k výjimečnému cvičení v PTP se podílely také národní výbory ve spolupráci s SNB, místními organizací KSČ, ČSM i dalšími společenskými organizacemi. Seznamy byly předávány Organizační a mobilizační správě MNO, která prostřednictvím doplňovacích orgánů povolání provedla. Je zákonité, že při hodnocení v místních podmínkách se vyřizovaly osobní účty. Např. Ing. Ladislav Mayer si odsloužil více než dva roky u těžkého PTP za činnost ve skautingu a odmítnutí spolupráce s ČSM, Josef Labaj za bratrance žijícího v Kanadě, Jiří Karásek se důvod nikdy nedozvěděl. Viz *Obrana lidu* č. 11/1991, s. 5.

56 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951, VHA, MNO, čj. 0014/SM/1952. Ukázalo se, že MNB přistoupilo k vypracování seznamů skutečně svérázně. Mezi povoláními bylo 90 členů a kandidátů KSČ, dokonce předválečných. Více než formální byly také lékařské prohlídky povolanců. Denně bylo prohlédnuto lékařem až 80 mužů a pokyn z MNO zněl „uznávat všechny“. Srv. též: Fabšic, J.: Úderníci za ostatním drátem. *Obrana lidu* 23/1963, s. 7. Kontrola u PTP 63 v Mimoňi v prosinci 1951 ukázala, že z 900 nastoupivších bylo 15 osob s klasifikací „D“ (neschopen vojenské služby pro choroby trvalého rázu) a 115 osob muselo být odesláno do nemocnice, kde 35 z nich dostalo klasifikaci „D“. MNO však tyto lidi nehodlalo propustit, a proto vydalo seznam různých pomocných prací u útvarů a ve skladech, které mohli vykonávat. Např. ještě v r. 1953 sloužili u 63. PTP příslušníci s TBC, angínou pectoris a dalšími vážnými nemocemi, z nichž nejstarší měl ročník narození 1896, tj. bylo mu 57 let. V lednu 1952 došlo k poradě zástupců MNO, MV a MNB, na níž bylo rozhodnuto, že výběr osob na výjimečné vojenské cvičení bude prováděn „přísnějším způsobem“ a seznamy budou sestavovány každý měsíc a předávány k 20. organizační a mobilizační správě MNO. K 15. červnu 1952 mělo být povoláno dalších 3000 osob, ale MNB zpracovalo seznam pouze 300 osob. Teprve k 15. červenci 1952 mělo MNB připraveno dalších 3000 „kulaků a fluktuantů“, kteří byli povoláni na výjimečné cvičení k 1. září téhož roku. Vedle nich mělo podle rozdělení branců posílit v podzimním nástupním termínu vojenské pracovní jednotky 5000 vojáků klasifikace „E“, 3200 vojáků klasifikace „Cj“ a „Cd“ a 1000 vojáků – horníků. Podle plánu mělo ve vojenských pracovních jednotkách sloužit k 1. prosinci 1952 celkově 28–31 000 příslušníků, z toho 21–24 000 „ěčkarů“, 5000 vojáků s klasifikací „Cj“ a „Cd“ a 2000 vojáků – horníků. Později bylo toto směrné číslo upraveno na celkem 11 002 branců určených

Povolávání osob na výjimečné vojenské cvičení bylo v rozporu s právními předpisy, zejména s branným zákonem z března 1949. Podle § 39 byli záložníci z počtu mužstva a poddůstojníků povinni vykonat vojenské cvičení v celkové délce 10 týdnů. Většina povolaných však zde strávila 2 roky, někteří i déle. § 39 dále určoval, že na mimořádné vojenské cvičení v nejvyšší délce 8 týdnů může MNO povolat záložníky pouze v případě zavádění nových bojových prostředků nebo vyžadují-li to důvody výcvikové. Ani tyto podmínky nebyly naplněny a splněny. V úvahu nepřicházelo ani využití § 49 o mimořádných opatřeních za branné pohotovosti státu (tj. povolávání osob bez branného poměru do armády) či oddílu V. Osobní úkony pro potřeby branné moci. Konečně byla praxe v rozporu i s § 54 vládního nařízení č. 209/36, jímž se provádí branný zákon, který určoval, že ze cvičení se předčasně propustí osoby, které „jsou již při nastoupení nemocny nebo které na cvičení onemocní.“⁵⁷

HSUS bylo nařízeno připravit zřízení dalších dvanácti PTP pro zhruba 12 000 osob. Vedle 3000 záložníků povolaných k 1. prosinci 1951 mělo podle plánu nastoupit k 1. únoru 1952 dalších 3000 osob a měly být zřízeny tři nové PTP; k 1. březnu 1952 potom dalších 6000 osob a dalších šest PTP.

Pro plánovaný rychlý růst PTP musely být ovšem zajištěny i velitelské kádry, zejména nejnižší velitelé rot, čet a družstev. Tyto funkce byly a měly být i nadále obsazeny spolehlivými poddůstojníky základní služby. 1. června 1951 byly založeny dvě poddůstojnické školy PTP: v Mostě, kam bylo povoláno 600 vybraných branců, a v Ostravě, jejímiž žáky se stali vybraní a spolehliví vojáci z řad těžkých PTP. Obě školy zahájily výuku 18. června a první běh ukončily 26. září 1951.⁵⁸

z nástupního ročníku 1952 pro vojenské pracovní jednotky: 1977 bylo určeno pro poddůstojnické školy PTP, 3309 mělo klasifikaci „Cj“ a „Cd“, 600 bylo povoláním havří a 5116 „politicky nespolehlivých“. VHA, MNO, čj. 0014 a 0015/SM/1952. Již v červnu 1952 navrhl A. Čepička, aby vojáci základní služby i na výjimečném cvičení nebyli z armády propuštěni, ale „přidrzeni na neurčito“, nejméně do konce roku 1953. Vedle politických motivů byla důvodem zejména skutečnost, že zvláště vojenské stavebnictví by se v případě odchodu „pětépáků“ dostalo do velmi složité situace nedostatku zapracovaných pracovních sil. VHA, MNO, čj. 0015/SM/1952.

57 Branný zákon, Praha 1950, s. 52, 53, 56, 59, 103.

58 Z řad frekventantů obou škol byl proveden výběr pro tříměsíční kurs pro politické pracovníky ve Velvětech. Zúčastnilo se ho celkem 93 vojáků a vyřazeni byli 5. prosince 1951. Poddůstojnické školy pro PTP se potýkaly s řadou materiálních potíží, ale postupně dosahovaly „velmi dobrých výsledků“, zejména v Mostě. Ze 423 frekventantů bylo u závěrečných pohovorů hodnoceno 74 výborně, 237 velmi

Na podzim 1951 začaly u PTP další prověrky. Tentokrát proto, že do těchto jednotek byli zařazeni i vojáci, kteří byli v civilu členy KSČ nebo ČSM a další osoby, které se do PTP dostaly z důvodů často i pro vojenskou správu nepochopitelných. U jednotek PTP byly vytvořeny prověřovací komise, které po pohovorech s vojáky rozhodly o jejich eventuálním přeřazení k TP. S konečnou platností rozhodovala organizační a mobilizační správa MNO. Do 30. října 1951 tak bylo z celkem 858 vojáků „kladně“ prověřeno 600.⁵⁹

K 1. prosinci 1951 bylo HSUS podřízeno již 11 lehkých a 6 těžkých PTP a 2 TP s 23 113 muži:

a) Lehké PTP	Počet příslušníků
51. PTP Mimoň	1 452
52. PTP Svatá Dobrotivá	1 206
53. PTP Rajhrad	1 552
54. PTP Komárno	1 264
59. PTP Most	955
60. PTP Děčín	1 037
61. PTP Rumburk	922
62. PTP Děčín	937
63. PTP Mimoň	525
64. PTP Komárno	591
65. PTP Dolní Žitovice	750
b) Těžké PTP	
55. PTS Ostrava	
I. PTP Orlová	1 570
II. PTP Karviná	1 292
III. PTP Karviná	1 681
IV. PTP Radvanice	1 590
V. PTP Orlová	1 063
57. PTP Kladno-Libušín	1 550
c) Technické prapory	
1. TP Zelená Hora u Nepomuku	884
2. TP Jezeří u Chomutova	1 262

dobře a 111 dobře. VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951.

59 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951.

Poměry v jednotkách se příliš nezměnily. Situaci ilustruje zpráva z vyšetřování stížností na poměry u jednotky PTP 53 v Litoměřicích v březnu 1951. „Pétépáci“ byli ubytováni ve sklepech, který původně sloužil jako protiletectký kryt, na osobu připadalo 1,5 m² plochy. Na jídlo chodili hodinu, často jídlo vůbec nedostali. Jak uvádí zpráva komise, dosud nezačali pracovat a dělali jakési posluhovačky příslušníkům ženijního vojska. Pracovní oddíl řezal palivové dřevo, očesával stromy, vyvážel smetky, stěhoval nábytek, uklízel ubytovací prostor, navážel uhlí, krmil prasata, posluhoval akademikům, uklízel cvičný ženijní materiál. Dozorčí učiliště vydal např. pracovnímu oddílu rozkaz: „V sobotu a v neděli žádná vycházka, dáte do pořádku dvůr...“ Zpráva končí příznačným konstatováním, že „nebyla to vojenská jednotka, ale děvčata pro všechno“.⁶⁰

Těžké poměry u PTP a neperspektivní návrat do civilního života vyvolávaly u postižených rozdílné reakce. Kázeň byla na velmi nízké úrovni, docházelo k dezercím, sebevraždám i násilným činům, včetně zbití důstojníků, nezřídká v opilství, protože zejména v těžkých PTP měli vojáci relativně dost peněz, které často propíjeli – aby zapomněli nebo ze vzteku.⁶¹ Vedle příslušníků klasifikace „E“ byl mezi „pétépáky“ také poměrně značný počet trestaných z civilního života a lidí negramotných, kteří neměli žádné zábrany.

60 Docházelo také k paradoxním případům. Např. podnikový ředitel Vojenských lesů Mímoň byl potrestán za to, že zaměstnával načerno 3 vojáky PTP – katolické kněze po 5 měsících v podatelně, hospodářské správě a výrobním oddělení, přestože byli ředitelstvím přiděleni na fyzické práce. Marně se bránil, že to byli vzdělaní lidé a plnili své úkoly na výbornou. VHA, MNO, čj. 02163 NM 1951.

61 Značný rozdíl byl ve finančním ohodnocení „ěčkařů“ a ostatních příslušníků PTP, resp. vojenských pracovních jednotek. Zatímco „politicky nespolehliví“ byli většinou určováni na fyzicky nejtěžší a nejméně placené pomocné práce, z jejich platu si vojenská správa strhávala 30 % srážky ve svůj prospěch a nezřídká pro neplnění norem nebo jiný prohrěšek nedostali žádnou mzdu, „pétépáci“ pracující zejména v dolech měli poměrně vysoké příjmy – až 4000 Kčs i více (ve stavebnictví okolo 2000 Kčs). Pro srovnání: služné vojáků základní služby (které však příslušníci PTP i TP dostávali také a vždy) se v té době pohybovalo mezi 10–18 Kčs za den (tj. 300–540 Kčs měsíčně), průměrné základní platy poddůstojníků z povolání činily od 3560 do 3840 Kčs a základní platy důstojníků se pohybovaly mezi 4100–11 000 Kčs. Již v té době byly platy vojáků z povolání nad celostátním průměrem. H – III – 2: Peněžní náležitosti mužstva. Věcní věstník MNO, čl. 603/1949.

Pro úplnost dodejme, že kázeňských přestupků se většinou dopouštěli vojáci zařazení do PTP z jiných než politických důvodů, kteří také měli relativně volnější režim. Ještě svobodnější poměry vládly u technických praporů, jejichž příslušníci měli obvykle také vyšší výdělků. VHA, MNO, čj. 001/SM/1952.

Vzhledem ke kvalitě velitelů byla situace v mnoha případech katastrofální a nadřízená velitelství považovala PTP za nepříjemnost a problém, jehož by bylo nejlepší se zbavit. Projevovalo se to mj. i tím, že těmto jednotkám věnovaly okruhy i divize minimální pozornost a snažily se do jejich řízení a činnosti zasahovat co nejméně. To se zpětně odrazilo nejen v postavení PTP, ale také v jejich stavu.⁶²

I nadále „pétépáci“ představovali velmi levnou pracovní sílu v řadě oborů národního hospodářství, zejména v hornictví a stavebnictví.⁶³

Vytvoření velitelství vojenských pracovních jednotek a vydání jejich statutu

Převedení PTP pod HSUS sice odstranilo některé nedostatky v jejich výstavbě i činnosti (podařilo se částečně zlepšit jejich materiálně technické zabezpečení, upřesnit úkoly atd.), ale HSUS, resp. její 4. oddělení, neměla dostatek sil k řízení tak obrovské součásti armády, jakou se PTP v průběhu roku 1951 staly. 4. oddělení mělo pět a později sedm důstojníků, kteří zabezpečovali bezpočet úkolů spojených s výstavbou a činností PTP prakticky po celém území republiky.⁶⁴ Proto se nepodařilo splnit mnohé úkoly, které oddělení dostalo při svém vzniku; zejména se přes všechnu snahu nepodařilo zpracovat a vydat organizační řád pro PTP, takže existence, organizace i úkoly pracovních jednotek se nemohly opírat o předpisy. Navíc

62 O úrovni kázně u PTP svědčí mj. i to, že některá zběhnutí byla zjištěna až po týdnech či dokonce měsících. VHA, MNO, čj. 010490 NM/HSUS 1951.

63 Podíl jednotek PTP na plnění plánu těžby uhlí v ostravsko-karvinském revíru nejlépe dokumentují následující čísla:

	celkový	z toho PTP	z toho trestanci
počet pracovníků k 30. 9. 1951	52 640	5 508	225
přírůstek v říjnu	11 637	4 431	66
úbytek v říjnu	4 062	300	38
počet pracovníků k 31. 10. 1951	62 215	9 630	253

Přes růst počtu PTP v letech 1950–1951 se stále projevovat nedostatek pracovních sil pro plnění úkolů investičního plánu. Proto byly u bojových útvarů vytvářeny tzv. „K“ oddíly, nasazované na jednotlivá pracoviště a akce. Tím byl komplikován výcvik a plnění dalších úkolů, a proto bylo rozhodnuto nahradit od 18. listopadu 1951 všechny „K“ oddíly jednotkami PTP. VHA, MNO, čj. 007445 NM/HSUS 1951. Již v září 1951 se na rozkaz ministra národní obrany pro splnění investičního plánu na rok 1951 vyčlenilo 3000 příslušníků PTP a 350 vojáků-specialistů z bojových praporů na vybrané akce.

64 Organizace 4. oddělení HSUS: náčelník, ZVP a přidělený politický pracovník, důstojník pro kádrovou práci, 2 důstojníci pro plánování a poskytování vojenských výpomocí a kontrolu, důstojník pro týl.

HSUS měla logicky hlavní zájem na využití PTP pro práce ve prospěch vojenské správy a uzavírání smluv s civilními podniky o nasazení PTP pro ni představovalo pouhou administrativní činnost.

Proto se hledaly cesty, jak kolos, kterým PTP bezesporu byly, učinit co nejefektivnějším. Po řadě návrhů a jednání rozhodl 23. září 1951 ministr národní obrany o vytvoření nové samostatné součásti MNO – velitelství vojenských pracovních jednotek (VVPJ) z reorganizovaného a doplněného 4. oddělení HSUS. Původní předpoklad vzniku VVPJ k 1. listopadu 1951 se pro personální a další potíže nepodařilo splnit, přestože již 2. listopadu 1951 bylo 4. oddělení HSUS přemístěno do objektu v Opletalově ulici 23 a získalo tak potřebné místnosti.

VVPJ bylo vytvořeno k 1. lednu 1952 a mělo předepsáno 58 důstojníků a 16 občanských pracovníků.⁶⁵ Pod jeho přímé řízení přešly všechny vojenské pracovní jednotky, které v té době existovaly: 11 lehkých PTP s 11 634 muži, 2 TP a 2 poddůstojnické školy s 3402 muži a 6 těžkých PTP s 9081 osobami, celkem tedy 24 217 důstojníků, poddůstojníků, vojáků a občanských pracovníků. Vlastní pracovní síly představovalo 510 poddůstojníků a 23 113 vojáků základní služby.⁶⁶

Široká organizace a vysoký počet pracovníků VVPJ byly stanoveny s ohledem na to, že se počítalo s dalšími novými vojenskými pracovními jednotkami – jejich celkový počet měl dosáhnout 28 s 36 000 příslušníky.⁶⁷

Při vzniku VVPJ a předání PTP a TP do jeho podřízenosti zpracovala HSUS rozsáhlý materiál, v němž shrnula vývoj vojenských pracovních jed-

65 VHA, MNO, čj. 004470 NM 1951.

Organizace VVPJ: velitelství (velitel, zástupce velitele, ZVP, sekretariát velitelství, sekretariát ZVP, písárna), politické oddělení, kádrová skupina, skupina bojové přípravy, plánovací a evidenční oddělení, kontrolní oddělení, týlové oddělení, finanční skupina, pomocná kancelář, redakce a tiskárna.

Ve skutečnosti mělo VVPJ při svém vzniku 17 důstojníků, 2 poddůstojníky z povolání, 2 vojáky základní služby a 21 občanských pracovníků. Politické oddělení se nevytvořilo, zůstal pouze ZVP.

66 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951.

67 Měly být vytvořeny celkem 3–4 TP pro politicky spolehlivé, 16–17 lehkých PTP pro politicky nespolehlivé a 6 těžkých PTP. Nové lehké PTP měly být umístěny v Mimoní, Mostě, Kysiblu, Třeboni, Nové Říši, Rajhradě, Fulneku, Šamoríně, Komárně, Lučenci, Sv. Dobrotivě. Byl rovněž připraven plán na 3 skupinová velitelství pro útvary PTP: skupina vojenských pracovních jednotek (SVPJ) Praha (Sv. Dobrotivá) – podřízeno 13 PTP, SVPJ Trenčín (6 PTP) a SVPJ v Ostravě. Nakonec bylo vzhledem k nedostatku kádrů rozhodnuto vytvořit pouze SVPJ v Ostravě a ostatní jednotky řídit přímo z velitelství v Praze.

notek, jejich početní stavy a dosavadní zkušenosti.⁶⁸ Právě z poslední části vyplývá, že vztah veřejnosti k příslušníkům PTP byl v řadě případů značně nepřátelský a zejména podniky pohlížely na „pétépáky“ jako na levnou a bezprávnou pracovní sílu. Po příchodu příslušníků PTP často přestala část pracujících naplno pracovat s odůvodněním, že „ti lumpové to musí udělat i za ně“. „Pétépáci“ byli nasazováni na 14–16hodinové směny, byli rozdělováni do tří- až devítičlenných skupin, které plnily normy za celý kolektiv, k němuž byly přiděleny.⁶⁹ Podniky si na druhé straně osobovaly práva velitelů – např. chtěly udělovat dovolené podle svých potřeb, navrhovat vojáky na povýšení (podle plnění norem), zlehčovaly spolu s částí pracovníků velitele a politické pracovníky jednotek, zařazovaly vojáky PTP na pracoviště podle svých potřeb včetně utajovaných provozů a většinou na podřadnou, těžkou či nebezpečnou práci. To vedlo k tomu, že „vojenské oddíly z politicky nespolehlivých se staly rozhodující silou na mnoha pracovištích ... (a) stávaly se případy, kdy vojáci najeli na zpevnění norem, zatímco civilní zaměstnanci nikoli a ještě pracovní úsilí vojáků znevažovali a vysmívali se jim“.⁷⁰

Jedním z hlavních úkolů VVPJ po jeho vzniku se stalo vypracování Statutu vojenských pracovních jednotek. Původní návrh, zpracovaný ještě HSUS, byl připraven ke schválení v říjnu 1951 pod názvem Řád pro činnost vojenských pracovních jednotek, ale pro velký počet připomínek jednotlivých složek MNO se vrátil k přepracování a doplnění.⁷¹ Návrh vypracovaný VVPJ projednala 11. června 1952 vojenská rada ministra národní obrany a doporučila některá doplnění a upřesnění, zejména ve způsobech odměňování příslušníků PTP a TP, v práci velitelů družstev, v družích a typech jednotek ap. V konečné podobě byl Statut pro činnost vojenských pra-

68 VHA, MNO, čj. 001326 NM/HSUS 1951.

69 Již v roce 1951 se usilovalo o zapojení příslušníků vojenských pracovních jednotek do pracovní soutěže po vzoru civilního sektoru (údernické hnutí, hnutí novátorů apod.). Nebylo příliš úspěšné a zejména se nedařilo propojovat „převýchovu“ (tj. politickou výchovu) s pracovní činností. Přesto byla od 1. února 1952 vyhlášena tzv. mírová soutěž, na jejichž výsledcích byli finančně zainteresováni nejen vojáci, ale i velitelé. Někteří příslušníci TP i PTP využili soutěže pro zlepšení své situace (organizované plnění a překračování norem bylo považováno za známku úspěšné „převýchovy“), další se k soutěžení nechali svést jeho finanční stránkou.

70 Tamtéž. Poměry u pracovních jednotek na Ostravsku dokumentují vzpomínky P. Šaláta: „... dělali jsme i 20 hodin denně, dokud jsme nevyuhlíli porub. Mám na tu dobu bolestné vzpomínky, byla to tvrdá, neúspěšná dřina, ani jednou jsem neměl dovolenou.“ *Obrana lidu* č. 11/1991, s. 5.

71 VHA 003495 NM 1952.

covních jednotek schválen ministrem národní obrany 3. října 1952 a vstoupil v platnost.⁷²

Stanovil, že lehké a těžké PTP se zřizují k tomu účelu, aby „prací byly převychovány politicky nespolehlivé osoby a staly se z nich užitečné produktivní síly, které by i po návratu do civilního života se spolehlivě zapojily do práce na výstavbě našeho státu... Jejich práce se plně využívá pro splnění nejdůležitějších úkolů, v první řadě ve prospěch vojenské správy a dále v případě nutnosti v civilním sektoru. Naproti tomu TP „byly zřízeny za tím účelem, aby na stavby a pro práce vojenské správy, na kterých nelze použít z hlediska bdělosti a ostražitosti pracovníky z řad PTP, nemusely býti odvelovány vojenské pracovní výpomoci z řad vojáků.“⁷³

Do vojenských pracovních jednotek byli zařazováni:

- a) politicky spolehliví, zdravotní klasifikace „Cj“ a „Cd“;
- b) politicky spolehliví, občanským povoláním horníci;
- c) politicky nespolehliví, povinní základní vojenskou službou (klasifikace „E“);
- d) politicky nespolehliví, nepovinní vojenskou základní službou (nebo v záloze reakčního zaměření (kulaci a osoby štítící se práce – klasifikace „E“);
- e) vojenské osoby, odsouzené vojenskými soudy k trestu odnětí svobody do 2 let.

Čtyřikrát do roka (k 5. lednu, 5. dubnu, 5. červenci a 5. září) byli velitelé povinni prostřednictvím prověřovací komise⁷⁴ provést kádrové hodnocení vojáků 2. ročníku klasifikace „E“, kteří překračovali normy, přijímali závazky a jevíli jiné známky účinné převýchovy a navrhnout VVPJ jejich překvalifikování a přeřazení, zejména jako instruktorů PTP nebo k TP. O návrzích rozhodovalo s konečnou platností VVPJ.

72 VHA, MNO, čj. 02335 SM/1952. VHA, MNO, čj. 01888 NM/HINTS 1952. Na 14. zasedání Vojenské rady vystoupil s připravenou zprávou velitel velitelství vojenských pracovních jednotek pplk. Vladimír Holý. Poměrně otevřeně poukázal na řadu vážných problémů i nedostatků, zejména na zneužívání práce vojáků ve směnách trvajících i 16 hodin a na kvalitu velitelského sboru. V diskusi proti jeho návrhům na zlepšení situace vystoupili zejména ministr A. Čepička a náčelník generálního štábu gen. Václav Kratochvíl a většina námětů byla zamítnuta. VHA, MNO, čj. 0014/SM/1952.

73 VHA, MNO, čj. 01888 NM/HINTS 1952.

74 Prověřovací komisi tvořili zástupce velitele praporu pro věci politické (ZVP) jako předseda a členové: velitel příslušné roty a jeho ZVP, předseda ÚO KSČ a ÚS ČSM, případně i velitelé čet a družstev. Tamtéž.

Podle zařazených osob se vytvářelo pět základních typů jednotek:

1) *technické prapory*, určené pro stavební práce a pro potřebu velitelství ženijního vojska (osoby a), jejichž příslušníci procházeli výcvikem se zbraní podle zvlášť vydaných směrnic;

2) *pracovní prapory*, určené pro důlní práce, složené z osob b) a procházející výcvikem včetně výcviku se zbraní;

3) *pomocné technické prapory lehké*, určené v první řadě pro stavební podniky, složené z osob c) a bez výcviku se zbraní;

4) *pomocné technické prapory těžké* s určením pro důlní práce, složené z osob d), opět bez výcviku se zbraní;

5) *kárné rot*, určené pro osoby e).⁷⁵

Všechny vojenské pracovní jednotky přímo řídilo VVPJ,⁷⁶ které mělo možnost v případě potřeby vytvářet skupiny VPJ. Po politické stránce podléhaly vojenské pracovní jednotky politickému oddělení náměstka ministra pro věci materiální a po materiální stránce velitelství vojenského okruhu, na jehož území byly dislokovány.

Vojenské pracovní jednotky byly organizovány do praporů o 1000 mužích, které se dále členily na rot, čtyři a družstva, v případě potřeby i na pracovní skupiny aj. Povinností vojáka bylo odpracovat denně osmihodinovou pracovní směnu (192 hodin měsíčně), přičemž velitel mohl na požadavek vedení závodu zvýšit celkový počet odpracovaných hodin o 240 za rok. Celkově tedy směl příslušník VPJ odpracovat za měsíc 232 hodin. Měsíční limit mohl být zvýšen 20 % vojáků na 272 hodin a 10 % dokonce na 312 hodin (t.j. 720 přesčasových hodin za rok – více než 3 hodiny denně). Toto zvýšení se netýkalo vojáků s klasifikací „Cj“ a „Cd“, kde musel být předem vyžádán souhlas lékaře.⁷⁷

Za práci náležela všem příslušníkům VPJ s výjimkou pracovních kárných rot mzda podle státního katalogu prací, výkonnostních norem a příslušných mzdových vyhlášek. Zvyšovala se při přesčasové práci o 25 %,

75 V praxi nebylo toto dělení vůbec dodržováno a lehké i těžké pomocné technické prapory byly složeny z osob a)–d), technické prapory z osob a)–b). Například vojáci-horníci byli používáni jako vedoucí kolektivů těžkých PTP při práci v dolech, osoby d), tj. tzv. kulaci, byly soustřeďovány do lehkých PTP určených pro stavební práce apod.

76 Velitelství VPJ se skládalo z velitele, štábu, skupin politické, materiálního zabezpečení a zajištění pracovních úkolů.

77 V praxi nebyly ani tyto velmi vysoké limity dodržovány. Nejčastěji byly prací přesčas postihovány osoby klasifikace „E“, což bylo chápáno jako „součást převýchovy“.

za práci o nedělních, svátcích a v noci byl příplatek 50 %. Vojenské pracovní jednotky pracovaly v úkolové a časové mzdě a její vyplácení bylo vázáno na splnění či přesněji překročení normy.⁷⁸ Pokud nebyly splněny podmínky, dostával voják jen služné. Dále byli z výplaty mzdy vyloučeni ti, kteří se provinili proti vojenské kázní (např. opilstvím). Z platu bylo sráženo denně 90 Kčs na režii vojenské správy podle čl. 280/1950 Věcního věstníku. Ze mzdy se odečítaly vyživovací příspěvky pro rodinné příslušníky a další případné srážky a zbytek (pokud nějaký byl) byl rozdělen na dvě poloviny. Padesát procent bylo uloženo na jméno vojáka u státní spořitelny (vkladní knížky u sebe schovávali velitelé nebo pověřeni pracovníci), zbývající část byla vyplacena v hotovosti vojákovi.

Neplnění stanovených norem⁷⁹ mělo vedle zastavení mzdy i další důsledky: vojáci např. dostávali pouze základní stravovací normu CH bez přilepšení a snižovala se jim dovolená a volno.

78 Stanovené limity plnění výkonových norem pro výplatu mezd:

	úkolová mzda	časová mzda
TP	100 %	125 %
lehké PTP	120 %	150 %
lehké PTP s kulaky		
do 36 let věku (tzv. kulacké)	130 %	130 %
těžké PTP pod zemí	90 %	100 %
těžké PTP na povrchu	110 %	100 %
57. PTP pod zemí	100 %	110 %
57. PTP na povrchu	110 %	110 %

U technických složek byla výplata mzdy vázána u TP a lehkých PTP na splnění plánu (norem, úkolu) celé jednotky, u těžkých PTP na splnění plánu úseku, směny, revíru ap. Nevyplacené mzdy byly poukazovány na zvláštní fond u Státní banky československé, z něhož byly poskytovány odměny pro nejlepší kolektivy a jednotlivce i pro velitele. To vedlo mnohé velitele k tomu, že se snažili co největší část mezd z určitých důvodů nevyplácet a tak poškozovali vojáky. Tamtéž.

V listopadu 1952 vydalo VVPJ upřesňující nařízení ke srážkám ze mzdy příslušníků PTP, které zmírňovalo tvrdé podmínky statutu. V úkolové mzdě bylo podmínkou dosažení limitu v plnění výkonových norem, u časové mzdy dosažení limitu celé skupiny (pracoviště apod.). Srážky byly kontovány ve prospěch státních příjmů, limit 90 Kčs za ubytování, stravu ap. zůstal zachován, stejně jako 50 % podíl ukládané mzdy. Zaopatřovací příspěvek rodinným příslušníkům byl vyplácen prostřednictvím ONV. VHA, MNO, čj. 03335 VVPJ 1952.

79 Základní limit pro udělování dovolené a volna byl 5 % z celkového počtu příslušníků jednotky, byl však podmíněn splněním výkonnostních norem:

u lehkých PTP na 130 %, u lehkých PTP s kulaky na 140 %, u TP na 125 %, u těžkých PTP na 95 %, u 57. PTP na 120 %

U TP a lehkých PTP se limit zvyšoval při 2% překročení normy o 1 %, při 5% o 3 %, při 10% o 8 %, při 15% o 14 % a za každé další procento o 1 %.

Statut pro činnost vojenských pracovních jednotek také stanovoval podmínky zdravotního zabezpečení (pokud neměl útvar vlastního lékaře, zajišťoval ho lékař nejbližší posádky, případně okresní nemocenská pojišťovna), stravování (norma CH + příslušné přilepšení podle čl. 14 Norem stravovacích dávek v čs. armádě, v případě zařazení na civilní pracoviště zajišťoval zaměstnavatel včetně ubytování a pracovních nástrojů, pomůcek ap.) a výstroje (norma 1 předpisu Mat int-XII-601). Vycházkový stejnokroj byl uzamčen u staršiny roty nebo velitele odloučeného pracoviště a vydával se jen při udělení dovolené nebo volna. K 15. dni každého měsíce příslušelo vojákům služné.

Plánování se u VPJ provádělo na měsíc (14 dní). Roční plán využití jednotek podle požadavků jednotlivých složek MNO sestavovalo VVPJ k 1. listopadu.

Velitelé VPJ měli být politicky vospělí a po 3–4 letech služby u TP a PTP měli přecházet k bojovým útvarům. Nižší velitelské kádry (družstvo, četa) byly připravovány v poddůstojnických školách z řad spolehlivých vojáků základní služby.

Vydání Statutu pro činnost vojenských pracovních jednotek mohlo být v jistém smyslu pozitivním krokem. Poprvé bylo formou závazného jed-

U těžkých PTP byl limit zvýšen v přímé úměrnosti – za 1 % nad normu 1 % navíc. Celkově však nesměl počet příslušníků na dovolené a volno přesáhnout 1/4 celkových počtů. Jestliže na dovolenou měl příslušník TP a PTP nárok, potom volno (současné volno k opuštění posádky) se udělovalo výhradně za odměnu a pouze ve dnech pracovního klidu, event. ve dnech předcházejících dnu pracovního klidu. Základní podmínkou bylo soustavné překračování pracovních norem o 10 % více než byl průměr útvaru (jednotky). Dovolená či volno z rodinných důvodů byly zcela vyloučeny. Tato ustanovení opět dávala velitelům řadu možností k šikanování vojáků. Velký počet příslušníků PTP, zejména klasifikace „E“, neměl např. dovolenou vůbec.

Na plnění norem závisely také odměny velitelů lehkých a těžkých PTP:

	% plnění plánu	výše odměny v Kčs měsíčně
velitel družstva	200 %	500
	+10 %	300
velitel čety	195 %	1 000
	+10 %	400
velitel roty	190 %	1 500
	+10 %	600
velitel praporu	185 %	2 000
	+10 %	1 000

U 57. PTP byly limity procentního plnění o 20 % vyšší. Bylo zákonité, že velitelé všech stupňů měli velký zájem o plnění norem a maximální využití příslušníků TP a PTP a používali k tomu nejrůznějších metod a postupů, včetně nezákonných.

notného předpisu určeno místo těchto jednotek, jejich úkoly i práva a povinnosti příslušníků. Statut se však nedodržel a situace „pétépáků“ se nijak výrazně nezlepšila.

Změny v organizační výstavbě i úkolech

V roce 1952 se začaly v organizaci a využívání VPJ projevovat změny, které se naplno prosadily od roku 1953. V první řadě to bylo podstatné snížení počtu nově vytvářených jednotek a přechod od jednotek typu PTP k technickým praporům, z hlediska vojenské správy i národního hospodářství výhodnějším a použitelnějším.

K 1. září 1952 byly vytvořeny tři poslední PTP: 66. v Bílině, 67. ve Zdechovicích u Přelouče a 68. v Komárně.⁸⁰ 1. listopadu došlo ke zřízení čtyř nových technických praporů – 3. s posádkou Dvůr Šternberk u Zelené Hory, 4. s prozatímní posádkou Podolínec, 5. s posádkou Kysibl a 6. se sídlem ve Fulneku.⁸¹ 31. prosince 1952 měly vojenské pracovní jednotky celkem 30 025 mužů.

K 1. září, resp. 1. říjnu 1952 měli být také propuštěni do zálohy vojáci, kteří k PTP nastoupili na podzim 1950. Velení armády se dostalo v té době do složité situace – vrcholící výstavba maximálně početné armády vyžadovala udržení vojenských pracovních jednotek minimálně na stávajících počtech, jinak by bylo nutné odvelovat na výpomoc zejména do dolů a vojenského stavebnictví vojáky od bojových útvarů. Proto bylo na 15. zasedání Vojenské rady 11. června 1952 rozhodnuto, že „pétépáci“ nebudou propuštěni do zálohy, ale nadále zůstanou v armádě nejméně do konce roku 1953. Výjimkou byli pouze vojáci – horníci a vojáci s klasifikací „Cj“ a „Cd“, z příslušníků s klasifikací „E“ mohli být propuštěni jen ti, kteří se v rámci nábory přihlásí do hornictví nebo stavebnictví a podepíší závazek nejméně na 3 roky. Toto rozhodnutí, navíc podpořené tvrzením o „nutnosti další převýchovy“ schválil politický sekretariát ÚV KSČ v červnu 1952.

Praxe vypadala následovně: „éčkaři“ byli k 1. září či 1. říjnu propuštěni do civilu, ale ihned také povoláni na výjimečné vojenské cvičení, takže ani objekt kasáren neopustili. Stejný postup, tj. prodloužení pobytu v armádě nejméně do konce roku 1953 s možností nábory do hornictví nebo sta-

80 VHA, MNO, čj. 002004 GŠ/OMS 1952.

81 VHA, MNO, čj. 004478 VŽV 1952. 3. a 4. TP měly stejnou organizaci jako 1. a 2. TP, 5. a 6. TP (ženijní) byly složeny ze 4 technických rot a roty ženijních specialistů.

vebnictví, byl zvolen i v případě osob povolaných na výjimečné vojenské cvičení.⁸²

K 1. listopadu 1952 vydalo velitelství ženijního vojska programy bojové přípravy technických praporů na výcvikový rok 1952/1953.⁸³ Cílem výcviku bylo „vychovávat z příslušníků politicky vyspělé a lidově demokratickému zřízení oddané obránce naší vlasti“ a naučit je v první řadě ženijním pracem v týlu, včetně používání ženijní techniky. Čtyřicet týdnů zimního a letního výcviku se dělilo na všeobecný (tělesná, pořadová, střelecká, protichemická, topografická a taktická příprava a řady) a ženijní (vojenské stavby, dřevěné mosty, opevňování a zastírání, ničení, minování). Důraz byl kladen na ženijní výcvik (238 hodin : 82 hodinám za výcvikový rok). Vedle toho absolvovali příslušníci TP ještě politickou výchovu podle směrnic HPS.

K největším změnám došlo v roce 1952 v pracovním nasazení PTP. Vedle již „tradičních“ pracovišť v dolech a na různých stavbách vojenského i civilního charakteru rozhodl ministr národní obrany 3. července o tom, že mohou být použity také na stavbách vojenských letišť, která se nedají utajit, a jejich zařízení (tzv. akce K) a při budování muničních skladů (tzv. akce MS) s výjimkou podzemních staveb.⁸⁴ Příslušníci PTP se na těchto akcích podíleli se zaměstnanci vojenských stavebních podniků Armastav, Konstruktiva, Stavindustria, Posista, Moravostav a dalších.⁸⁵ V polovině

82 Současně byl odložen i odchod ostatních vojáků 2. ročníku základní služby nejméně o 21 dní, příslušníkům letectva byla základní služba prodloužena o celý rok. VHA, MNO, čj. 0015/SM/1952.

Jak vypadal postup v praxi dosvědčuje jeden z „pétépáků“, J. Labaj: „Sloužil jsem u PTP téměř tři roky... Po celé Moravě jsem brigádníčil s krumpáčem a lopatou jen za žold a pár korun. Po dvou letech mě přeložili do zálohy a další téměř rok přidrželi k výjimečnému cvičení...“ *Obrana lidu* č. 11/1991, s. 5.

83 Tamtéž.

84 VHA, MNO čj. 05274 NM 1952.

85 V červenci 1952 se PTP podílely např. na těchto stavbách:

podnik	místo	počet přísl. PTP
Konstruktiva	Žatec	240
Posista	Dobřany-Líně	1 000
	Pardubice	100
	Praha-Kbely	300
	Praha-Hradčany	50
	Šternberk	170
Moravostav	Henčlov-Přerov	200
	Šanov	60
VVT	Kamenice n/Cir.	40

Tamtéž.

září 1952 již byli „pétépáci“ nasazeni na stavbě šesti muničních skladů (Týniště nad Orlicí, Bzince, Nováky, Dobříš, Tuchoměřice a Hronek), tří ženijních muničních skladů (Nepomuk, Stříbro-Jirná a Kletečná) a na adaptaci bývalé továrny v Holýšově.⁸⁶

Příslušníci PTP i nadále dosahovali vysokých výkonů a vysoce překračovali stanovené normy – např. v lednu 1952 splnili normy na 162,2 %, v únoru na 151,46 % a v březnu dokonce na 165,64 %, t.j. za první čtvrtletí roku 1952 v průměru na 143 %.⁸⁷ Ke zvyšování výkonu sloužily i různé soutěže, jako byla od r. 1952 např. tzv. mírová pracovní soutěž. Není divu, že při snaze o maximální výdělky docházelo především na stavbách k řadě zranění a úrazů. Příkladem může být 6. rota (faráři a řeholníci) 59. PTP v Podbořanech, kde za první čtyři pracovní dny roku 1952 se zranili čtyři vojáci (pád z lešení, zavalení pískem, úder technikou). Při vyšetřování se konstatovalo, že velitel roty škt. Švec je velmi tvrdý člověk, který se nestará o své podřízené a vyžaduje od nich jedině – maximální výkon. Býval velitelem 54. PTP v Komárně, odkud byl za trest přeložen do funkce velitele roty.⁸⁸

Ubytování, stravování a celkové životní podmínky v PTP se ani v roce 1952 příliš nezměnily. Jejich stav názorně ukazuje zpráva Hlavní intendantní správy MNO (HINTS) z kontroly některých PTP 23. a 24. ledna 1952.⁸⁹ Např. v případě 64. PTP (Strašice) v Mimoně konstatovala, že ubytování a vstrojení bylo velmi špatné. Vojáci neměli možnost výměny ložního prádla, neměli dostatek oděvů a obuvi (nebylo výjimkou používání vlastních bot), prádlo si museli posílat k vyprání domů nebo prát sami, což bylo pro nedostatek vody obtížné. Obdobný byl stav u 59. PTP v Mostě, kde navíc

86 VHA, MNO, čj. 06411 NM 1952.

87 VHA, MNO, čj. 04514 NM 1952.
Průměrné plnění norem v roce 1952:
PTP lehké 164,3 %
PTP tzv. kulacké 156,8 %
TP 148,5 %

Ve stejném roce vykazovalo VVPJ zisk ve výši 40 094 236 Kčs. Jen akcí „individuálního zpevnování norem“ uspořili „pétépáci“ za stejný rok 1064 131 Kčs a úsporami z přijatých zlepšovacích návrhů 2 269 273 Kčs. VHA, MNO, čj. 0021 SM 1953. Zajímavé bylo, že Hlavní správa vojenských staveb, u níž řada PTP pracovala, vycházela stále ve svých plánech z toho, že PTP budou plnit normu pouze na 75 %. V pozadí byla snaha překračovat plánované úkoly bez většího vypětí a tím si zajistit příslušné hodnocení včetně finančního.

88 VHA, MNO, čj. 020076 NM/HSVS 1952.

89 VHA, MNO, čj. 021303 NM/HINTS 1952.

vojáci neměli ani vlastní jídelnu a jedli přímo na pracovištích nebo v různých náhradních prostorech. Na druhé straně vytkla kontrola HINTS velitelstvím vojenských okruhů, že některé PTP dostaly nové součástky výstroje (mošny, tlumoky, jídelní nádobí, opasky apod.), které měly být z jejich používání staženy. Orgány vojenských okruhů byly upozorněny, že PTP mají být v prvé řadě vstrojovány použitým materiálem.

Další změnou a současně jedním z hlavních problémů, jimž se věnovalo velitelství VPJ v roce 1952, bylo „zlepšení“ politické práce. Politická a stranická práce a příkladnost komunistů měla být „hlavní překážkou pronikání nepřátelských ideologií a názorů i zárukou revoluční bdělosti a ostražitosti“.⁹⁰ Silný tlak na práci stranických orgánů a organizací souvisel do značné míry s celospolečenskou situací, zejména se stále většími ekonomickými problémy, militarizací života společnosti a politickými procesy, především s tzv. protistátním spikleneckým centrem R. Slánského.⁹¹

Politické orgány měly zajistit zlepšení a zkvalitnění jak činnosti stranických a mládežnických organizací v jednotkách VPJ, tak i vlastní „výchovné“ práce s vojáky. Již v roce 1952 proběhly kontroly stranické práce u PTP a TP. Neproověroval se ovšem skutečný stav, význam a přínos stranické a politické práce (stejně formální, alibistické a dogmatické, jako ve svých důsledcích značně problematické), ale hledaly a nalézaly se ty chyby a problémy, které byly v té době považovány za nejpodstatnější. Zpráva o výsledcích prověrky konstatovala, že nadřízená politická oddělení a správy věnovaly vojenským pracovním jednotkám malou či spíše minimální pozornost i pomoc, k PTP i TP přicházely „dobré stranické kádry“ jen zcela výjimečně, práce stranických organizací byla nekonceptní. Shledala vážné nedostatky také u velitelů a ZVP v „uplatňování kritiky a sebekritiky, revoluční bdělosti a ostražitosti i v příkladnosti komunistů“. Marxisticko-leninská příprava důstojníků byla hodnocena ve většině případů jako formální, což se odráželo i v jejich působení na podřízené a stupeň jejich převýchovy.⁹²

90 Viz: Čepička, A.: *Za nerozbornou obranu vlasti*. Naše vojsko, Praha 1953, s. 100–122, 299–306, 380–394. Celostátní konference Komunistické strany Československa v Praze, ve dnech 16.–18. prosince 1952. *Rudé právo*, Praha 1953, s. 32 a n., 164–166.

91 Viz Kaplan, K. – Hejl, V.: *Zpráva o organizovaném násilí*, Univerzum, Praha 1990. O procesech a rehabilitacích. Zpráva Pillerovy komise o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1948–1968. I–II. Knihovna zajímavostí, Praha 1990.

92 VHA, MNO, čj. 003350 NM 1952. Politické oddělení VVPJ mělo pouze ZVP, který logicky nestačil zajišťovat všechny úkoly. Navíc se projevoval stále výrazněji

Podobně hodnotily svou situaci i orgány ČSM. Potvrdila to například divizní konference ČSM u 55. PTS na Ostravsku na začátku února 1952. Podle zprávy byla svazácká činnost zaměřena především na plnění pracovních úkolů (často za každou cenu), politická výchova byla málo účinná s výjimkou zájmové činnosti, zaměřené na technické oblasti. Jinak se v ní projevovaly samoučelnost, formálnost a absence ideologických hledisek. „Nedobry stav ve výchově“ se promítal do nízké kázně (za kterou bylo kázeňsky potrestáno 96 vojáků).⁹³ Typické bylo usnesení, které před organizace ČSM postavilo tři hlavní úkoly: pomoc OKD při plnění plánu těžby, zintenzívnění politické výchovy a prohloubení spolupráce s ÚO KSČ, v níž „byl základ síly ČSM“.⁹⁴

Proto bylo v polovině roku 1952 rozhodnuto podřídit všechny vojenské pracovní jednotky po politické stránce politickému oddělení náměstka ministra národní obrany pro věci materiální prostřednictvím nově zřízeného politického oddělení VVPJ.⁹⁵

V roce 1952 také začalo přicházet méně „politicky nespolehlivých“ branců s klasifikací „E“. Původní záměr vytvořit v roce 1952 dalších devět PTP se neuskutečnil (vznikly jen tři PTP k 1. 9. 1952) a snížil se také počet osob povolávaných na výjimečné vojenské cvičení. Hlavním zdrojem doplňování se stávali branci klasifikace „Cd“ a „Cj“.⁹⁶

i formalismus stranické práce, která na jedné straně nechávala bez povšimnutí skutečné problémy jednotek a jejich příslušníků, na druhé straně se utápěla v akcích pro akce, různých hlášeních apod.

93 VHA, MNO, čj. 009967 NM/T 1952. VHA, MNO, čj. 010331 NM/T 1952. Svazácká (a rovněž stranická) práce u vojenských pracovních jednotek by si zasloužila samostatnou analýzu. Představovala neobyčejně složitou problematiku – na jedné straně v ní byl spatřován základ „správného výchovného působení“ a plnění úkolů a na druhé straně byla až neuvěřitelně formální. Vytýčovala požadavky, které vzápětí v praxi popírala, aby je posléze hodnotila a vytýčovala znovu. Část příslušníků VPJ na tuto hru z různých důvodů přistoupila a někteří se na ní i aktivně podíleli a získali za to různé výhody.

94 Tamtéž.

95 VHA, MNO, čj. 02353 NM 1953. Počty členů KSČ a ČSM v PTP viz Tabulka č. 3.

96 Vedle branců a záložníků zařazovaných k PTP z politických důvodů byli k těmto jednotkám posíláni za trest také někteří vojáci v průběhu základní služby. Např. v prosinci 1952 bylo odesláno k PTP 12 posluchačů ŠDZ zdravotnické v Hradci Králové, vystudovaných lékařů, kteří byli ze školy vyloučeni, protože „po dobu pobytu ve škole prokázali, že nemají kladný poměr k našemu zřízení, mají záporný postoj k věci dělnické třídy a nemají ani snahu ani zájem dát na sebe působit výchovou, která jim byla veliteli, politickými pracovníky a útvarovou organizací KSČ poskytována“. Nejzajímavější bylo, že dotyčných 12 posluchačů bylo vylou-

V prosinci 1952 se začala připravovat také nová rozsáhlá prověrka vojáků klasifikace „E“. Bylo stanoveno, aby příslušní velitelé a političtí pracovníci předložili VVPJ k 5. dubnu, červenci, září (1953) a lednu (1954) návrhy na změny klasifikace. Přednost měli mít příslušníci 2. ročníku základní služby a ti, kteří prokazovali nejen vysokou pracovní morálku, ale také vliv „převýchovy“. VVPJ upozornilo velitele jednotek, že někteří z nich tento úkol nedoceňují a že je nepřijatelné podávat hromadné návrhy na celé jednotky, kolektivy apod.⁹⁷

Motivem tohoto rozhodnutí byla příprava nové koncepce organizace a podoby vojenských pracovních jednotek, uskutečněná pak v letech 1953–1954, která změnila jejich politický či kárný charakter, ale nikoli poslání.

Počátek změny charakteru vojenských pracovních jednotek

V průběhu roku 1953 se PTP dále postupně reorganizovaly na TP. Tak se výrazně snížil podíl pomocných technických praporů na celkových počtech vojenských pracovních jednotek, a to jak v relativních, tak i absolutních číslech.

K 1. červenci 1953 byly vytvořeny tři nové TP (těžké): 7. prapor v Orlové (1. listopadu 1953 byl přesunut do Mostu), 8. prapor v Orlové a 9. prapor v Karviné, které byly včleněny do 55. PTS.⁹⁸ Vytvářely se tak předpoklady k reorganizaci 55. PTS v Ostravě v souvislosti s akcí ÚRO „4000 brigádníků pro Ostravsko“, kdy sem začaly přicházet stovky civilních brigádníků.⁹⁹ I.–V. PTP byly v polovině července soustředěny v Karviné

čeno až po skončení přípravy v ŠDZ, bezprostředně před odchodem absolventů na praxi do vojenských nemocnic. VHA, MNO, čj. 025995 HT/ZS 1952.

97 VHA, MNO, čj. 05013 VVPJ 1952.

98 VHA, MNO, čj. 0018198 GŠ/OMS 1953. 8. TP měl k 5. srpnu 1953 celkem 948 mužů (140 nastoupených muselo být ze zdravotních důvodů odesláno k útvarům) a byl nasazen do práce na doly Čs. armády I–III a Doubrava (98 % pracovalo v hlubině). Normy plnil na více než 100 %. 9. TP měl 1 012 mužů a pracoval na dolech 1. máj, Únor a Prezident Gottwald (99 % zaměstnáno v hlubině), plnění norem se pohybovalo kolem 98 %.

Národnostní a sociální složení nových praporů viz Tabulka č. 4.

99 Armáda se na zajištění těžby na Ostravsku podílela velmi výrazně. Vládním zmocněncem pro těžbu byl jmenován genmjr. Jaroslav Čihák, který se stal po zahájení akce „ÚRO 4000“ také vládním zmocněncem pro úsek řízení brigádníků a trustu Karviná. Zavedl dispečerskou službu k dennímu vyhodnocování výsledků. V polovině roku 1953 představovali vojáci 50 % všech pracovníků v Karviné a po příchodu brigádníků pomáhali všude tam, kde byla ohrožena těžba. Akce „ÚRO 4000“ byla jednou z typických akcí té doby a skončila neúspěchem.

a na jejich pracoviště v Orlové nastoupily vedle civilních brigádníků také 7. a 8. TP.¹⁰⁰

K zásadní reorganizaci vojenských pracovních jednotek došlo 1. listopadu 1953. Sedm PTP bylo reorganizováno na technické prapory a 5. a 6. TP přešly z podřízenosti VVPJ pod velitelství ženijního vojska MNO jako 5. a 6. ženijní technické prapory.¹⁰¹

Koncem roku 1953 podléhalo VVPJ celkem 27 vojenských pracovních jednotek: 18 lehkých (11 TP a 7 PTP) a 9 těžkých (1 TP, 1 PTP a 55. PTS, tvořená pěti technickými prapory a dvěma PTP). Rovněž poměr mezi pomocnými technickými prapory a technickými prapory se výrazně změnil na 10 : 17. Zhruba stejné bylo i složení mužstva – 1/3 příslušníků s klasifikací „E“ a 2/3 s ostatními klasifikacemi.

Skončil také příliv vojáků, charakteristický zejména pro roky 1951 a 1952. K 1. listopadu 1953 měly VPJ 35 502 vojáků, pro rok 1954 se

100 VHA, MNO, čj. 012268 SM 1953. Projevilo se to okamžitě výrazným snížením těžby v dolech v Orlové – ze 102,2 % plnění v červnu na 92,5 % v červenci 1953. Naopak na Karvinsku, kde byly mnohem těžší podmínky, vzrostla po nasazení PTP denní těžba v průměru o 177,5 tuny, a například v dole Prezident Gottwald (V. PTP, obsazeno 8 stěn) zajišťovali „pětépáci“ 57 % denní těžby. Příslušníci PTP také na nových pracovištích uzavírali závazky:

jednotka	počet		m vyražené nad plán v předcích	dobrovolné směny
	závazků v r. 1953	t uhlí navíc		
I. PTP	426	15 887	80	–
II. PTP	113	23 602	10	–
III. PTP	–	12 603	–	32
IV. PTP	522	22 222	–	–
V. PTP	252	–	–	–

101 VHA, MNO, čj. 0019629 GŠ/OMS 1953. Sedm PTP bylo reorganizováno na technické prapory – 51., 53., 59., 60., 61., 64. a 66. a reorganizována byla i 55. PTS: II., IV. a V. PTP se staly 10., 11. a 12. TP, I. PTP byl přejmenován na 13. PTP a III. na 14. PTP. Dále byly součástí 55. PTS 8. a 9. technický prapor. 5. TP se sídlem ve Stružné měl k 21. listopadu 1952 celkem 944 mužů (byl posílen o 298 povolanců kategorie „A“, „B“, „Cj“ a „Cd“) a podílel se především na stavebních akcích v Srní, Kostelní Bříže, Všetatech, Praze a dalších městech. Část příslušníků byla dána k dispozici Armastavu a Severostavu. 6. TP se sídlem ve Fulneku měl 1008 osob a pracoval ve Fulneku, Praze, Mikulově, Olomouci, Přerově, Vlachovicích a dalších místech. Ženijní technické prapory byly organizovány z velitelství, 4 technických rot, roty ženijních strojů, hospodářského a dopravního družstva. VHA, MNO, čj. 0020741 VŽV 1953.

počítalo s 35 947. Předpokládal se totiž mj. úspěch takových akcí, jako byla např. „ÚRO 4000“ či nástup pracovníků do vojenských stavebních podniků v souvislosti s přesunem administrativních sil do výroby.¹⁰² Ty však očekávané výsledky nepřinesly.

Současně s reorganizací VPJ a změnami jejich charakteru se pokračovalo i ke zlepšení jejich řízení, kádrového zabezpečení, využití ubytovacích, stravovacích a dalších podmínek.

Od února 1953 usiloval velitel VPJ plk. V. Holý o změny velitelské a politické struktury řízení VVPJ. Upozorňoval na to, že organizační a mobilizační správa (OMS) a Hlavní kádrová zpráva (HKS) považují i nadále VPJ za cosi méněcenného a podle toho se staví ke všem návrhům a požadavkům jejich velitelství. (Odmítají vyměnit neschopné důstojníky, zvýšit jejich počty, do poddůstojnických škol vybírají lidi často negramotné a nespolehlivé, velitelské kádry VPJ mají nižší platy, velitelství stále nemá postavení samostatné složky MNO, přestože mu podléhá více než 35 500 příslušníků armády apod.) Byl podán také návrh reorganizovat VPJ na technické brigády (podle vzoru Pohraniční stráže), ale vedení MNO, konkrétně sektor materiálního náměstka, většinu návrhů a požadavků odmítl.¹⁰³

Zvlášť tíživá byla situace velitelského sboru. Z 37 návrhů na výměnu neschopných důstojníků, podaných velitelstvím VPJ v březnu 1953, bylo do července téhož roku uskutečněno pouze pět. Nejhorší byla situace u funkcí velitelů rot a čet – ty byly obsazeny pouze z 82,9 % (velitelé čet dokonce jen z 71,2 %) a více než čtvrtinu představovali reaktivovaní důstojníci podle § 39 branného zákona a absolventi ŠDZ. Celkem chybělo v červenci 1953 vojenským pracovním jednotkám 55 důstojníků.¹⁰⁴

102 VHA, MNO, čj. 006066 VVPJ 1953. Např. do Posisty přišlo v rámci přesunů administrativních sil 562 lidí a do Konstruktivy 517. Vojenské stavební podniky měly také posílit vojáci z náboru v roce 1952. Jak však zjistila kontrola v polovině roku 1953, stovky z nich do podniků Posista, Konstruktiva, Severostav, Armastav, Moravostav a Stavindustria vůbec nenastoupily. VHA, MNO, čj. 02461 HSVS 1953.

103 VHA, MNO, čj. 006066 VVPJ 1953. Zajímavé je projednání stížnosti kpt. Františka Švece z května 1953 na poměry ve VVPJ. Vyplývá z něj, že značná část důstojníků na velitelství i v čele PTP byli bývalí příslušníci OBZ (kontrarozvědky), často přeřazení k PTP za trest (opilství, krádeže ap.). VHA, MNO, čj. 066079 HKS 1953. Je velmi pravděpodobné, že mnozí bývalí příslušníci OBZ byli k PTP a VPJ vůbec přeřazení také ze státně bezpečnostních důvodů. Někteří důstojníci šli k VPJ dobrovolně, protože je lákala vidina vyššího příjmu.

104 VHA, MNO, čj. 010765 NM 1953. Naplněnost tabulkových míst u vojenských pracovních jednotek byla přesto podstatně lepší než u bojových útvarů, kde byly zejména funkce velitelů čet a rot obsazovány provizorně především absolventy ŠDZ.

Tato situace se řešila dvěma způsoby: od září 1953 začali k vojenským pracovním jednotkám přicházet na místa velitelů rot a čet absolventi vojenských škol a bylo tak možné vyměnit postupně i část nevyhovujících důstojníků.¹⁰⁵ Druhou cestou byla reorganizace poddůstojnických škol VPJ 1. 12. 1953. Škola v Mostě byla zrušena a vznikly sloučené poddůstojnické školy: pro technické prapory v Děčíně, Varnsdorfu, Komárně a pro 7. TP a 57. PTP ve Smečně a skupinová poddůstojnická škola v Bohumíně pro prapory 55. PTS.¹⁰⁶ Situace vojenských pracovních jednotek se tak přece jen zlepšila, byť zdaleka neodstranila všechny neschopné a morálně zprofanované důstojníky a nevyřešila celou řadu dlouhodobých problémů. Projevovala se i stále silnější snaha využívat organizace KSČ a ČSM k působení na situaci v jednotkách – počet komunistů a svazáků u vojenských pracovních jednotek v roce 1953 poměrně značně vzrostl.¹⁰⁷

Členství vojáků v ČSM i v KSČ bylo ve velké řadě případů vynucené, nebo naopak konjunkturalistické.¹⁰⁸ Do ČSM vstupovali – nebo v něm zůstávali – i vojáci s klasifikací „E“ (paradoxně byli i ve výborech), což vedlo u jiných svazáků k projevům nesouhlasu a v konečných důsledcích k vnitřnímu rozkladu svazáckých skupin. Proto HPS v říjnu 1953 rozhodla, aby z ČSM byli okamžitě vyloučeni svazáci s klasifikací „E“, kteří se „aktivně zúčastnili protistátní činnosti zaměřené proti lidově demokratickému zřízení“ a ti, kteří byli potrestáni pro pokus o překročení státní hranice a jejich „výchova nepřinášela požadované výsledky“.¹⁰⁹

Stranické organizace a skupiny ČSM se měly podílet také na „zlepšení kázně a organizovanosti“. Docházelo k řadě mimořádných událostí, zejména

105 Někteří důstojníci museli být vyměněni i z jiných důvodů než pouhé neschopnosti. Např. při kontrole u 53., 63. a 65. PTP v lednu 1953 se přišlo mj. i na rozkrádání proviantu, výstroje a další trestné činy. Na některé důstojníky byla podána žaloba a byli postaveni před soud spolu s vojáky, kteří se na jejich trestné činnosti podíleli či přizívali. Tajný rozkaz náměstka ministra pro materiální věci č. 4/1953.

106 Tajný rozkaz náměstka ministra pro materiální věci č. 197/1953. V roce 1953 začali být připravováni také zdravotničtí instruktoři pro PTP a VPJ. Byli soustředěni ve 4. školní rotě školy zdravotnických instruktorů v Hradci Králové, umístěné v Hořicích v Podkrkonoší. Šlo zhruba o 70 mužů, s nimiž byly velké kázeňské problémy. VHA, MNO, čj. 0011397 HT/ZS 1953.

107 Velení, dislokace a početnost organizací KSČ a skupin ČSM u vojenských pracovních jednotek v březnu 1953 viz Tabulka č. 5.

108 Velitelé a zejména političtí pracovníci byli podle počtu vojáků získaných do ČSM nebo KSČ hodnoceni a procento organizovanosti bylo chápáno jako důkaz úspěšnosti „převýchovy“ či „výchovy“.

109 VHA, MNO, čj. 2779 HPS 1953.

u tzv. kulackých PTP a 55. PTS, kde se množily i útoky při cestách do nemocnic a zpět nebo ze směn. Proto VVPJ přijalo v červnu 1953 opatření proti mimořádným událostem a případům zběhnutí, které však mělo jen částečný úspěch.¹¹⁰

Jedním z vážných problémů VPJ byla neutěšená materiální situace. Velitelství VPJ se jí snažilo řešit různými způsoby. Uzavřelo např. úmluvu s Hlavní správou vojenských staveb o podmínkách poskytování vojenské výpomoci, která obsahovala řadu závazků zaměstnavatele ve prospěch vojáků, ale praxe bývala často či dokonce většinou diametrálně odlišná.¹¹¹ Vojenské i civilní podniky se snažily dohodnuté podmínky různě obcházet a naopak práce vojáků maximálně využít.

„Pétépáci“ byli i nadále ubytováni v nevhodných ubikacích, jejich ústroj a výstroj neodpovídala normám, problémy byly ve stravování, zdravotnické péči. Velitelství VPJ při svých snahách o zlepšení situace naráželo na různé předpisy i docela obyčejné předsudky a nechuť příslušných míst. Projevilo se to např. po měnové reformě v roce 1953, kdy bylo zrušeno lístkové hospodářství včetně tzv. hornických lístků u jednotek pracujících v dolech. Zhoršila se nejen kvalita hlavních jídel, ale prakticky zmizela i možnost přídatků ke stravě. Z popudu velitelství 55. PTS řešila záležitost HINTS a trvalo to až do srpna 1953, kdy byl důlním PTP přiznán přídatek 12e podle předpisu Prov-II-1 (bez šuměnek a cigaret), který však hornickému přídatku neodpovídal.¹¹²

Neúspěšné bylo úsilí VVPJ o zřízení nemocnice pro 55. PTS, které již od r. 1951 naráželo na nezájem nadřízených složek. Kvůli celkovému nedostatku nemocničních lůžek na Ostravsku byli nemocní převáženi do vojenských nemocnic v Olomouci a Ružomberku nebo do civilních zařízení, a to i k odborným vyšetřením. Jen za první pololetí r. 1953 dosáhly náklady

110 VHA, MNO, čj. 009829 NM 1953. Většinou se o útek pokoušeli vojáci povolání na mimořádné cvičení. Na mimořádných událostech se podíleli i vojáci z povolání, kteří zpronevěřili výplatu podřízených, rozkrádali zejména proviant a výstroj, opjeli se, budili pohoršení atd. Mimořádné události u VPJ viz Tabulka č. 6.

Zajímavé je upozornění, že k VPJ jsou stále častěji zařazovány osoby trestané v civilu pro kriminální činnost, notoričtí alkoholici, cikáni a lidé vyhýbající se práci. Např. u 2. technické skupiny měli příslušníci klasifikace „Cj“ a „Cd“ na svědomí 95 % mimořádných událostí. VHA, MNO, čj. 0022840 NM 1954.

111 VHA, MNO, čj. 03889 NM/HSUS 1953. Úmluva stanovila podmínky a požadavky na ubytování v souladu s řády a předpisy (včetně místností pro kulturní a zájmovou činnost), povinnost zaměstnavatele zajistit 3x denně teplou stravu a na vybraných stavbách i přesnídávky, dodržování maximální pracovní doby (48 hodin v šestidenním pracovním týdnu) apod.

112 VHA, MNO, čj. 017904 NM/HINTS 1953.

na převoz více než 100 000 Kčs a byla promeškána pracovní doba, během níž by bylo možné vytěžit 420–490 tun uhlí. Proto VVPJ připravilo návrh na přeměnu budovy bývalé školy v Orlové, která sloužila jako ubytovna PTP, na nemocnici s 80 lůžky, s chirurgickým, interním, zubním, ušním, a rentgenologickým oddělením a s lékárnou. Po řadě jednání bylo rozhodnuto řešit tuto otázku až v souvislosti se změnami VPJ v roce 1954.¹¹³

Jediným konkrétním výsledkem v roce 1953 bylo vydání nového vládního nařízení o nemocenském pojištění příslušníků vojenských oddílů pracujících v podnicích socialistického sektoru (tj. pouze vojáků pracujících mimo vojenskou správu), které bylo v porovnání s předchozí úpravou (vládní nařízení 73/1949) přece jen krokem vpřed.¹¹⁴

Vojenské pracovní jednotky působily v roce 1953 na 370 pracovištích po celém území republiky. Nejvyšší počet nasazených pracovníků na jednom pracovišti byl 569 (důlní jednotky), nejmenší 5 pracovníků (u podniků). PTP a TP se vedle těžby uhlí, zejména v ostravsko-karvinském revíru (kde plnily normy na 117 %), podílely také na budování obranných zařízení (letišť, dělostřeleckých základů, kasáren, skladů munice i pohonných hmot (PHM), na terénních úpravách v pohraničí apod.), na bytové výstavbě, zejména pro vojáky z povolání, rozhodující byla jejich činnost ve vojenském stavebnictví. Pomáhaly rovněž Hlavní správě vojenských lesů a statků při těžbě dřeva pro doly a stavebnictví, i při ochraně postižených lesů před kůrovcem.

Snahou VVPJ bylo docílit pracovní nasazení podle organických celků (roty, družstva a čety), ale jak složky vojenské správy (HSVS, HSUS, HSVLS), tak i civilní podniky pro to nevytvářely podmínky a naopak se dále snažily využívat příslušníků PTP i TP výhradně podle svých potřeb. To se zpětně odráželo nejen ve vztazích mezi VVPJ a zaměstnavateli, ale také v úrovni materiálního zabezpečení vojáků, kvalitě velení i řízení i v kázní.¹¹⁵

Přesto došlo k zásadní změně ve vztahu k vojenským pracovním jednotkám – k 9. květnu 1953 byli poprvé vyznamenáni dva jejich příslušníci za pracovní výsledky: pplk. Žížala, velitel 5. TP a svob. Fortel od 2. TP. VVPJ toho využilo k řadě propagandistických akcí.¹¹⁶

113 VHA, MNO, čj. 002054 OS 1953. VHA, MNO, čj. 003357 HT/ZS 1953.

114 VHA, MNO, čj. 0644 leg. odd. 1953.

115 VHA, MNO, čj. 006066 VVPJ 1953. VHA, MNO, čj. 02152 VVPJ 1953. Na r. 1954 si MNO pro investiční výstavbu (byty, VVP, letiště, nemocnice, kasárna, ubikace, silnice, vojenské cesty, muniční a chemické sklady, PHM ap.) v hodnotě 571,65 mil. Kčs nárokovalo vojenskou výpomoc v počtu 14 860 vojáků – příslušníků VPJ.

116 VHA, MNO, čj. 019198 NM/PO 1953. Dne 15. června se konalo shromáždění

19. září 1953 rozhodl ministr národní obrany o prověření všech příslušníků PTP s klasifikací „E“.¹¹⁷ Od 1. října do 13. listopadu 1953 proběhla rozsáhlá akce, kterou zabezpečovaly útvarové zvláštní komise a ministerská prověřovací komise, jež rozhodovala s konečnou platností (ve skutečnosti patřilo poslední slovo OMS). Celkem bylo prověřeno 13 682 vojáků klasifikace „E“, z nichž ministerstvo kladně prověřilo 10 987, tj. 80,3 %.¹¹⁸

Z výsledků vyplynula řada zajímavých zjištění – většinu (téměř 2/3) příslušníků PTP s klasifikací „E“ tvořili lidé dělnického a malorolnického původu, z nichž tři čtvrtiny přišly do jednotek v letech 1951 a 1952, tedy převážně na výjimečné vojenské cvičení. Pokud jde o důvody zařazení k PTP, rozdělení analýza příslušníky PTP do dvou skupin:

a) nejasné a plně neoprávněné důvody, kde byl příčinou např. nesouhlas se zřízením JZD, národnost (německá, maďarská), nepolitická činnost, osobní důvody ap.; celkem šlo o 6270 osob;

b) oprávněné důvody, kam spadala většina případů kněžů, řeholníků, seminaristů, pokusů o ilegální emigraci, nepřátelskou činnost ap. Celkem bylo prověřeno 7412 takových osob; téměř polovina z nich byla do PTP zařazena po nezdařeném pokusu o ilegální přechod hranice (3150, tj. 42,5 %).¹¹⁹

Ze statistických údajů vyplývá, že osoby dělnického a malorolnického původu tvořily nejen většinu příslušníků PTP s klasifikací „E“, ale také většinu z tzv. oprávněně zařazených. Lze z toho mimo jiné usuzovat, že

ZVP všech PTP a TP, na něž byly vydány pokyny, jak tuto propagandistickou akci provádět. Byla opět do značné míry formální a mezi příslušníky VPJ neměla větší ohlas.

117 VHA, MNO, čj. 0011389 SM 1953. Důvodem byla příprava změny charakteru vojenských pracovních jednotek, tj. omezení či zrušení PTP a rozšíření počtu TP. Vyplynula z praktických potřeb – technické prapory byly použitelnější než „nespolehliví pětápci“ – i z politických důvodů, především potřeby zbavit se jednotek PTP vzhledem k řadě protestů proti jejich charakteru zejména ze strany USA, které Československo obviňovaly z provádění nucené práce a jejího zneužívání proti odpůrcům komunistického režimu. Viz Kučera, P.: Jsou stavební jednotky československé armády protiprávní? *A-revue* č. 11/1990, s. 16.

118 VHA, MNO, čj. 0012647 NM 1953.

Prověrky příslušníků PTP s klasifikací „E“ viz Tabulka č. 7.

Komise konstatovala, že výsledky jsou dokladem „lepších výsledků převýchovy osob dělnického a malorolnického původu“ a že „výsledky jsou přímo úměrné době převýchovy“. Tamtéž.

119 VHA, MNO, čj. 0012647 NM 1953. Podrobnější statistika viz Tabulka č. 8.

značné procento lidí dělnického a rolnického původu se pokusilo o ilegální emigraci nebo se podílelo na nějaké činnosti proti režimu.

Výsledkem prověřovací akce bylo výrazné snížení počtu osob s klasifikací „E“ a návrh na reorganizaci dalších PTP na technické prapory.¹²⁰

Zrušení PTP a dokončení změny charakteru VPJ

Změny, které byly zahájeny v roce 1952 a pokračovaly v následujícím roce, vyvrcholily v první polovině roku 1954. Jejich výsledkem bylo zrušení PTP a celková změna charakteru vojenských pracovních jednotek včetně jejich složení. Vedle účelových (ekonomických) důvodů a mezinárodních souvislostí (protesty proti využívání nucené práce v Československu) působilo i jisté uvolnění situace v zemích sovětského bloku po Stalinově smrti a skončení nejevstupňovanějšího období studené války.

Již k 1. lednu 1954 byly zrušeny 54. a 62. PTP a v polovině ledna byl připraven návrh na celkovou reorganizaci VPJ včetně její politické a velitelské složky.¹²¹ VVPJ mělo být postaveno na roveň velitelským druhům vojsk MNO a činnost jednotek mělo řídit prostřednictvím velitelství tří technických skupin. Návrh vycházel z neúnosné situace, kdy VVPJ přímo řídilo 22 jednotek a velitelství 55. PTS, tj. téměř 30 000 příslušníků, pracujících na více než 350 pracovištích po celé republice.

K 1. březnu 1954 byla provedena celková reorganizace VPJ. Byly vytvořeny tři technické skupiny (TS):

1. technická skupina se sídlem v Bílině (později v Praze), již byly podřízeny 51., 59., 61. a 66. TP a 67. PTP;
2. technická skupina se sídlem ve Dvoře Šternberk u Nepomuku s podřízenými 1., 2., 52., 60. a 64. TP;
3. technická skupina se sídlem v Rajhradě (později Přešov), již byly podřízeny 3., 4. a 53. TP a 65. a 68. PTP.

Přímo velitelství vojenských pracovních jednotek zůstaly podřízeny 7. TP a 57. PTP (těžké). Současně došlo ke zrušení 63. PTP a reorga-

120 Při prověrce vyšla najevo řada zajímavých skutečností: např. mjr. Nový, velitel IV. PTP, který měl zajišťovat převýchovu kněží, řeholníků a seminaristů, byl sám silně věřící (byl odvolán), velitel III. PTP mjr. Roučka „neměl zájem o prověrky, které neorganizoval, a nezajímalo ho vůbec nic“, jiní velitelé (62. a 63. PTP) navrhli kladně prověřit všechny vojáky s klasifikací „E“ apod.

121 VHA, MNO, čj. 0020216 NM, 1954.

nizaci 52. PTP na 52. TP, 55. PTS byla reorganizována na 55. technickou skupinu (TS), v jejímž rámci byly 13. a 14. PTP změněny na technické prapory.¹²²

Reorganizováno bylo také VVPJ včetně zvýšení předepsaných i skutečných počtů.¹²³ Od března 1954 řídilo prostřednictvím TS nebo přímo činnost 26 vojenských pracovních jednotek – 17 lehkých (14 TP a 3 PTP) a 9 těžkých (6 TP a 1 PTP).

Změna charakteru VPJ byla dokončena k 1. květnu 1954, kdy v souvislosti se zrušením klasifikace „E“ a s propuštěním většiny osob z výjimečného vojenského cvičení byly reorganizovány zbývající PTP na technické prapory.¹²⁴ Tím přestaly pomocné technické prapory, zřízené na podzim 1950 jako politické a kárné jednotky, existovat.

Vytvořil se nový druh vojska – *vojenské technické jednotky*, který měl účelové zaměření a jeho doplňování se řídilo jinými než politickými kritérii, ač i nadále byla určitá část branců zařazována do vojenských pracovních jednotek na základě tzv. kádrových předpokladů. Vzhledem ke zrušení klasifikace „E“ lze však tyto doklady vystopovat a prokázat velmi obtížně.

Současně s organizačními změnami proběhl ve VPJ rozsáhlý nábor do resortu ministerstva paliv a energetiky (tj. do dolů) a pro vojenské stavební podniky. Získávání byli vojáci bez ohledu na politickou spolehlivost a směr-

122 VHA, MNO, čj. 00554 GŠ/OMS 1954.

Organizace velitelství technické skupiny: velitelství, organizační oddělení, politické oddělení, náčelník dělostřeleckého zásobování, náčelník automobilní a tankové služby, kádrové oddělení, oddělení bojové a tělesné přípravy, oddělení technicko-plánovací, náčelník týlu, finanční oddělení, dopravní družstvo.

Počty TS:

	1.–3. TS	55. TS
důstojníci	26	40
poddůstojníci z povolání	6	6
mužstvo	5	27
obč. pracovníci	19	23
Tamtéž.		

123 VHA, MNO, čj. 00778 GŠ/OMS 1954.

Organizace VVPJ: velitelství, štáb, kádrové oddělení, prověřkové oddělení, oddělení bojové přípravy, týlové oddělení.

Počty VVPJ: 1 generál, 34 důstojníci, 37 občanských pracovníků.

124 VHA, MNO, čj. 001085 GŠ/OMS 1954.

ná čísla byla v hornictví splněna na 1473 %, ve stavebnictví na 338 %. Získané osoby byly propuštěny do zálohy.¹²⁵

Nejvíce pracovníků bylo získáno v 10., 12., 14., 51. a 52. TP a 13., 52. a 54. PTP, jejichž velitelé a političtí pracovníci byli finančně odměněni.

Rozhodujícím opatřením, které umožnilo zrušit poslední čtyři PTP, bylo zrušení klasifikace „E“ a instituce výjimečného vojenského cvičení k 30. dubnu 1954.¹²⁶ Současně bylo rozhodnuto propustit z činné služby:

- a) všechny vojáky v záloze na výjimečném vojenském cvičení k 7. květnu 1954;
- b) všechny osoby závadové a práce se štítící k 1. červnu 1954.

Vojáci základní služby ze zrušených PTP byli zařazeni k bojovým útvarům nebo technickým praporům jako politicky spolehliví.¹²⁷

Po reorganizaci vojenských pracovních jednotek a zrušení posledních PTP zahájila HPS prostřednictvím vojenského tisku a armádního rozhlasu rozsáhlou propagační kampaň k popularizaci vojenských pracovních jednotek, jejichž hlavním cílem bylo přesvědčit veřejnost o jejich novém charakteru, poslání a prospěšnosti.¹²⁸

125 VHA, MNO, čj. 02356 NM 1954.

Výsledky náboru:

	směrné číslo	získáno	z toho politicky	
			spolehlivých	nespolehlivých
hornictví	100	1473	1323	150
stavebnictví	340	1244	798	354

Několik desítek – pravděpodobně vybraných – dostalo za své rozhodnutí čestný odznak ÚV ČSM, což bylo náležitě propagováno v armádním tisku. *Obrana lidu*, 13. dubna 1954, s. 1.

126 VHA, MNO, čj. 001085 GŠ/OMS 1954.

127 Tamtéž. K 1. březnu 1954 sloužilo v PTP asi 4000 mužů, z toho okolo 2700 vojáků s klasifikací „E“, z nichž bylo 980 osob povolaných na výjimečné cvičení. Po propuštění se museli do 48 hodin hlásit na okresním vojenském velitelství a ONV, odbor pracovních sil byl povinen opatřit jim práci a sledovat jejich pracovní morálku, chování atd.

128 VHA, MNO, čj. 01947 HPS 1954. Hlavním cílem kampaně bylo přesvědčit veřejnost o tom, že k VPJ nejsou vojáci zařazováni z politických důvodů nebo z testu, ale že jde o plnohodnotnou vojenskou službu ve specializovaných útvarích a jednotkách. Jak vyplývá z rozboru HPS, byli v té době příslušníci VPJ terčem útoků veřejnosti na dovolených, zábavách, v dopravních prostředcích atd. Např. *Obrana lidu* přinesla rozsáhlý materiál ze svazácké konference 55. technické skupiny pod příznačným názvem Těžba uhlí – bojový úkol. Vedle nedostatků, jimiž byly velký počet mimořádných událostí a nedostatečná výměna zkušeností, se vyzvedávaly i dobově pozitivní výsledky: 80 % svazáků zapojených do socialistické soutěže, 60 % svazáků navštěvujících závodní školy práce či závazek úderky Nikose Belojannise vytěžit každý měsíc 600 t uhlí navíc. *Obrana lidu*,

Také proto byly 1. května 1954 některé vojenské pracovní jednotky a jednotlivci vyznamenáni. 55. TS obdržela Řád práce, velitelství vojenských pracovních jednotek vyznamenání Za výstavbu a 6 jednotlivců vyznamenání Za vynikající práci: mjr. Bílý, velitel 12. TP, mjr. VČíslo, velitel 10. TP, svob. Král, velitel družstva 10. TP a 3 vojíní – Bachura (13. TP), Štáfek (10. TP) a Turek (12. TP).¹²⁹

Vojenské pracovní jednotky vstoupily v květnu 1954 do nové etapy svého vývoje. Staly se druhem vojska, které bylo využíváno nikoli k plnění úkolů obrany vlasti (ač jejich příslušníci procházeli základním vojenským výcvikem včetně výcviku ve zbraní), ale k zajišťování národohospodářských potřeb, zejména tam, kde bylo potřebné plnit náročné úkoly v krátké době či v oborech a oblastech s nedostatkem pracovních sil. Proto většina jejich příslušníků zůstala i nadále v hornictví a stavebnictví. Jejich postavení, možnosti, ubytování, stravování a další podmínky se oproti předchozím letům, kdy základ VPJ tvořily pomocné technické prapory, přece jen zlepšily, ale příslušníci TP byli i nadále tou složkou armády, která na tom byla v řadě směrů nejhůře.¹³⁰

*

Vznik a existence pomocných technických praporů (a později i vojenských pracovních jednotek) byly jedním z typických projevů počátečního

7. dubna 1954, s. 2. Propagace a popularizace VPJ probíhala téměř výhradně po linii jednotek pracujících v dolech. Např. 13. dubna 1954 přinesla *Obrana lidu* hned několik zpráv o pomoci vojáků při zajišťování těžby. Na počest 3. snížení cen a příprav X. sjezdu KSČ odpracovala 55. TS v neděli 11. dubna 1954 mimořádnou směnu s výsledkem 38 585 t vytěženého uhlí. Dobrovolnou směnu odpracovali také příslušníci v dolé Gottwald na Kladensku. Při stoprocentní účasti vytěžili nad plán 825 t uhlí a věnovali 7600 Kčs na Koreu. U jednotky byl velmi aktivní hornicko-technický kroužek, který propagoval nové formy práce a sovětské zkušenosti, pomáhal při přípravě do závodní školy práce apod. *Obrana lidu* 13. dubna 1954, s. 1.

129 VHA, MNO, čj. 00542 VVPJ 1954.

130 Potvrzovaly to i poměry na podzim 1954, kdy byla objevena řada nesrovnaností zejména v proviantním a intendantním zásobování a zabezpečení. K velkým podvodům docházelo zvláště při rušení PTP a jejich reorganizaci na TP – např. u 53. TP byl zjištěn schodek v materiálu v hodnotě 116 000 Kčs, u 65. PTP šlo o 151 000 Kčs a u 63. TP dokonce o 700 000 Kčs. U bývalého 63. PTP chybělo ve skladu 215 blůz, 1779 plášťů, 1643 párů bot, 774 prostěradel a dalšího materiálu v hodnotě celkem 134 000 Kčs. Na některé důstojníky byla podána žaloba, ale velká část viníků už v té době u útvarů nesloužila. VHA, MNO, čj. 05619 HT 1954. VHA, MNO, čj. 05968 HT 1954.

období budování totalitního systému, kdy se vítězná KSČ snažila izolovat a likvidovat své politické odpůrce, ať již přímé, potenciální nebo uměle vytvořené. Vedle těchto vnitřních politických příčin ovlivnily vytvoření a výstavbu PTP a VPJ také vývoj mezinárodní situace (tzv. studená válka) a národohospodářské potřeby, zejména podřízení ekonomického rozvoje vojenským přípravám a urychlené výstavbě čs. armády podle sovětského vzoru.

PTP skýtal v těchto směrech několik možností – izolaci a odstranění politicky nespolehlivých osob z civilního života, jejich potrestání a pokus o „převýchovu“ i využití jako velmi levných pracovních sil v nejdůležitějších oblastech národního hospodářství, včetně práce pro vojenskou správu.

Existence PTP porušila řadu zákonů a dalších právních předpisů, ať již československých, nebo mezinárodních. Zařazení do PTP, a zejména povolání na výjimečné vojenské cvičení, bylo formou mimosoudního postihu, jemuž nepředcházelo žádné právní odsouzení, ale administrativní akt, často motivovaný výhradně subjektivně. Také v tomto případě byly děti trestány za „vinu“ svých rodičů a proti rozhodnutí neexistovaly žádné opravné prostředky. Z tohoto pohledu lze PTP přirovnat k táborům nucené práce, byť podmínky u pomocných technických praporů byly přece jen v mnoha ohledech lepší. Přesto byli „pétépáci“ složkou armády, která byla nejvíce diskriminována ve svých právech, včetně materiálního zabezpečení. To se odráželo mj. v řadě úmrtí i poškození zdraví s trvalými následky. Diskriminace osob zařazených k PTP pokračovala i po propuštění z armády a přenášela se na rodinné příslušníky.

Vývoj PTP lze rozdělit do tří hlavních etap. V letech 1950–1951 došlo k prudkému růstu počtu jednotek i zařazených osob a politické či kárné motivy jednoznačně převažovaly nad ekonomickým hlediskem. Tomu odpovídaly i poměry u PTP a skutečnost, že neexistoval předpis, který by určoval práva a povinnosti jejich příslušníků. Vojáci těchto jednotek byli vydáni na milost a nemilost vojenské správě i svých velitelů, pro které byla služba u PTP mnohdy trestem. Druhou etapu představují rok 1952 a zhruba první třetina roku 1953, kdy se zastavil početní růst PTP a začínala převažovat snaha po jejich účelovém využití. Ta se projevila mj. vytvářením prvních technických praporů, určených výhradně k ekonomickým úkolům. Třetí etapa zahrnuje zbytek roku 1953 a první polovinu roku 1954, kdy úsilí o změnu charakteru VPJ vedlo ke zrušení či reorganizaci bývalých PTP, propuštění většiny osob klasifikace „E“ a nakonec k jejímu zrušení. Vojenské pracovní jednotky získaly jednoznačně účelový charakter a změnily se v samostatný druh vojska, byť se své negativní pověsti, získané v předcho-

zích letech, zbavit nedokázaly a pro neinformovanou veřejnost zůstávaly synonymem pro něco nespolehlivého a méněcenného.

Určit přesný počet vojáků, kteří prošli PTP, resp. VPJ v letech 1950–1954 není zatím možné, odhadem jde asi o 60 000 osob. „Pravých pétépáků“, tj. lidí s klasifikací „E“, zařazených z politických důvodů, bylo asi 22 000.¹³¹ Velkou část z nich tvořily osoby, povolané na výjimečné vojenské cvičení v letech 1951–1953, z nichž byly vytvořeny zvláštní jednotky, tzv. kulacké PTP s ještě horšími podmínkami než v ostatních jednotkách.

Vojenské pracovní jednotky odvedly ve prospěch vojenské správy a zejména národního hospodářství obrovský kus práce a vytvořily dílo velkých hodnot. Jejich pomoc byla rozhodující zejména v hornictví, kde v krátké době nahradily vojenské baňské oddíly a zvláště na Ostravsku a Kladensku nesly hlavní tíhu plnění stále vyšších úkolů v těžbě uhlí. Druhou nejvýznamnější oblastí činnosti PTP a VPJ bylo stavebnictví, kde se jejich pomoc stala nezastupitelnou, např. při výstavbě vojenských objektů a závodů, ale také v civilním sektoru, kde pracovaly na úkolech investiční a bytové výstavby, na stavbách silnic a dalších komunikací, pomáhaly v průmyslu stavebních hmot. Významná byla také jejich pomoc v zemědělství a lesním hospodářství. Cena – zejména morální – kterou za to museli příslušníci VPJ i celá čs. armáda zaplatit, však byla mnohonásobně vyšší. Ani dnes se řadu dluhů, jež společnost i armáda vůči skutečným „pétépákům“ mají, nepodařilo plně napravit.

Národní hospodářství, potýkající se s řadou potíží a problémů, si na pomoc armády a zejména VPJ tak zvyklo, že ji vyžadovalo i v dalších letech. To byl jeden z hlavních důvodů postupné změny charakteru vojenských pracovních jednotek a jejich existence i po roce 1954. PTP a VPJ tak v jistém smyslu založily „tradici“, kterou armáda „naplňovala a rozvíjela“ až do nedávné doby – využívání vojáků všude tam, kde se jiné

131 VHA, MNO, čj. 0012647 NM 1953. V tisku udávaný počet „pétépáků“, pohybující se mezi 100 000 – 200 000, je značně nadsazený. Vlastními PTP v letech 1950–1954 prošlo podle odhadu asi 40 000 vojáků, z nichž něco přes polovinu představovali ti, kteří byli do PTP zařazení z prokazatelně politických důvodů. Číslo 100 000 – 200 000 pravděpodobně zahrnuje všechny, kteří sloužili u vojenských pracovních (technických) jednotek v padesátých, resp. i šedesátých letech. Pro zajímavost – ani „nejslavnější černý baron“, spisovatel M. Švandrlík, nikdy nesloužil u PTP, ale u 1. TP v Zelené Hoře u Nepomuku v letech 1953–1955. Jeho „Černí baroni“ skutečným „pétépákům“ více uškodili než prospěli, protože vytvořili u veřejnosti obraz, který s poměry zejména u kulackých či těžkých PTP nemá příliš společného.

způsoby plnění plánu ukázaly jako málo účinné, zejména v oborech s nedostatkem pracovních sil.

Vznik a existence PTP jsou součástí historie čs. armády, o níž se nikdy příliš nehovořilo. Představují nejen „bílé místo“ jejího poválečného vývoje, ale i jednu z „temných skvrn“, kdy byla armáda zneužita k politické represí a plnila zcela jiné než své původní a vlastní poslání. Cílem studie bylo proto v první řadě poskytnout základní údaje a orientaci pro hlubší analýzu vzniku, existence a činnosti PTP a VPJ, a to v širších souvislostech vnitřního a mezinárodního vývoje.

Tabulka č. 1

Početní stavy PTP k 1. prosinci 1950

útvár PTP	posádka	celkově	nespolehliví vojáci zák.sl.	z toho	
				duchovní	řeholníci
51.	Mimoň	1081	949	150	128
52.	Sv.Dobrotivá	950	842	1	120
53.	Libavá	1326	1203	70	322
54.	Komárno	988	860	121	79
Lehké PTP celkem		4345	3854	342	649
55.	Ostrava	1731	992	–	–
56.	Ostrava	1505	1002	–	–
57.	Kladno	1202	958	–	–
58.	Most	1207	974	–	–
Těžké PTP celkem		5645	3926	–	–
PTP celkem		9990	7780	342	649

Pramen: VHA, MNO, fond UPS, karton 7 (51. zasedání UPS, bod 5).

Tabulka č. 2

Mzda příslušníků těžkých PTP za směnu v roce 1950 (v Kčs)

	pod zemí	na povrchu	
		řemeslnická	nádenická
průměrná mzda horníka	155,00	110,00	90,00
předpokládaná průměrná mzda v PTP (70 %)	108,50	77,00	63,00
důchodové pojištění	5,40	3,85	3,15
nemocenské pojištění	3,65	2,60	2,15
ubytování (denně)	2,00	2,00	2,00
strava (denně)	30,00	30,00	30,00
denní služné a cigarety	17,00	17,00	17,00
na vojenské zátiší	0,30	0,30	0,30
	58,35	55,75	54,60
30 % srážka voj. správě	15,70	7,10	2,80
srážky celkem	74,05	62,85	57,40
čistá mzda za směnu	34,45	14,15	5,60

Pramen: VHA, MNO, čj. 14 981 Taj., VŽV 1950.

Tabulka č. 3

Počty členů KSČ a ČSM v PTP*

	členů KSČ	členů ČSM
1. TP	69	?
2. TP	30	8
51. PTP	55	?
52. PTP	44	?
53. PTP	62	?
54. PTP	49	?
57. PTP	104	?
59. PTP	91	17
60. PTP	30	21
61. PTP	47	20
62. PTP	48	20
63. PTP	18	?
64. PTP	37	19
65. PTP	39	?
1. PKR**	11	?
2. PKR	53	?

* Šlo v prvé řadě o příslušníky velitelského sboru jednotek. Seznamy zejména u členů ČSM se nedochovaly kompletně.

** Pracovní káma rota.

Pramen: VHA, MNO, čj. 02353 NM 1953.

Tabulka č. 4

Národnostní a sociální složení nových praporů

	Původ v %			
	dělnický	malorolnický	ostatní	
8. TP	78	16	6	
9. TP	78	13	9	
	Národnost v %			
	česká	slovenská	maďarská	ostatní
8. TP	30	43	25	2
9. TP	49	50	–	1
	Počet členů			
	KSČ	ČSM	Poznámka	
8. TP	39	252	122 cikánů 166 negramotných	
9. TP	111	417		

Pramen: VHA, MNO, čj. 014166 SM 1953.

Tabulka č. 5

Velení, dislokace a početnost organizací KSČ a skupin ČSM u VPJ v březnu 1953

jednotka	velitel	ZVP	poč. rot	počet členů KSČ	počet členů ČSM
51. PTP Mimoň	mjr. Žížala	škpt. H. Koliáš (od 10. 11. 1953 por. Brychta)	6	50	254
52. PTP Sv. Dobrotivá	kpt. Ramič	por. J. Kabeláč	6	59	400
53. PTP Rajhrad	mjr. B. Košut	npor. J. Černý	6	71	276
54. PTP Komárno	škpt. Svoboda	kpt. P. Cekul	6	46	172
57. PTP Smečno	škpt. Poledník	npor. R. Čížek	7	57	240
59. PTP Bílina	mjr. Svída	kpt. A. Vokoun (od 10. 11. 1953 npor. L. Irman)	6	50	511
60. PTP Děčín	škpt. Štafa	npor. R. Pusch	6	51	304
61. PTP Rumburk	mjr. Stegura	npor. J. Lachman	6	58	276
62. PTP Štoky	škpt. Čech	npor. L. Irman	6	63	377
63. PTP Košice	pplk. Dukas	kpt. Chlupáč	6	44	144
64. PTP Varnsdorf	pplk. Kozel	por. J. Hochmal	5	51	148
65. PTP Dol. Životice	mjr. J. Vaňura	npor. Kožušník (od 10. 11. 1953 kpt. O. Zuránek)	6	60	127
66. PTP Bílina	škpt. Hercl	kpt. L. Kunst	6	58	302
67. PTP Zdechovice	kpt. Kadeřábek	por. K. Králíček	6	54	243
68. PTP Komárno	kpt. Hajnovič	por. L. Racek	6	48	219
1. TP Nepomuk	kpt. Kvasnička	npor. K. Semeneč	6	150	413
2. TP M. Lázně	mjr. Klobouček	kpt. S. Aufrecht	6	121	309
3. TP V. Losiny	npor. Hiršl	kpt. M. Leskauer	6	121	411
4. TP Podolinec	škpt. M. Štofa	– (od 10. 11. 1953 por. J. Benč)	7	74	281
5. TP Stružná	škpt. M. Levč	por. J. Kocián	5	74	291
6. TP Fulnek	škpt. Ivančulínek	npor. V. Ciesla	5	55	261
55. PTS Ostrava	mjr. Vančura	kpt. Musílek	–	533	2470
I. PTP Radvanice	mjr. J. Lukáš	por. E. Hanzel	7	–	–
II. PTP Karviná	škpt. Včíslo	kpt. Sasin	7	–	–
III. PTP Karviná	mjr. Roučka	mjr. Kafoněk	8	–	–
IV. PTP Orlová	mjr. Nový	npor. V. Jablečník	6	–	–
V. PTP Orlová	škpt. Bílý	kpt. Věncek	6	–	–

Pramen: VHA, MNO, čj. 0020957 SM 1953.

Tabulka č. 6

Mimořádné události u VPJ

	říjen-prosinec 1953	leden-březen 1954
odloučení	85	107
zběhnutí	49	31
rozkrádání	52	30
činnost proti republice	55	14
náboženská činnost	10	25
trestní řízení zahájeno proti		
důstojníci	7	9
poddůstojníci z povolání	10	10
poddůstojníci zákl. služby	9	4
mužstvo	305	267

Pramen: VHA, MNO, čj. 009829 NM 1953.

Tabulka č. 7

Prověry příslušníků PTP s klasifikací „E“ v říjnu 1953

Podle sociálního původu			
původ	celkem prověřeno	kladně prověřeno	%
dělnický	4 615	4 099	88,82
maloroľnický	3 637	3 298	90,68
drobná buržoazie *	3 430	2 694	78,54
kulacký	1 733	830	47,39
buržoazní	267	66	24,72
Podle nástupních ročníků			
ročník	celkem prověřeno	kladně prověřeno	%
1950	2 447	2 114	86,80
1951	7 021	5 793	82,50
1952	4 214	3 080	73,00

* Za drobnou buržoazii byli považováni řemeslníci, drobní podnikatelé, úředníci apod.

Pramen: VHA, MNO, čj. 0012647 NM 1953.

Tabulka č. 8

Výsledky prověrky příslušníků PTP s klasifikací „E“
(říjen 1953)

Nejasné a neprávem zařazené případy		
původ	počet	% kladně vyřízených
dělnický	1 798	39,96
malorolnický	2 395	65,85
drobná buržoazie	1 780	51,30
kulacký	297	17,84
buržoazní	–	–
nástupní ročník	počet	% z kladně vyřízených
1950	1 290	20,75
1951*	3 301	52,65
1952	1 679	26,78
Oprávněné zařazení		
původ	počet	% z kladně vyřízených
dělnický	2 817	38,01
malorolnický	1 242	16,76
drobná buržoazie	1 650	22,26

* Největší počet nesprávně zařazených v roce 1951 byl označen za důsledek „zrádcovské činnosti Slánského a jeho kliky“.

Pramen: VHA, MNO, čj. 0012647 NM 1953.

Příloha 1

Zpráva o sestavování seznamů osob navrhovaných pro zařazení
do technických jednotek vojska

a

Zpráva o výběru nepřátelských živlů do praporů technické pomoci.*

Krajské velitelstvo štátnej bezpečnosti v Bratislave
Zn. 8/01-sekr.1952

V Bratislave dňa 3. januára 1952

ÚV KSČ – k rukám s. Gebauera
Praha

Vec: Osoby nemajúce kladný pomer k práci – sestavovanie soznamov osôb, navrhovaných pre zaradenie do technických jednotiek vojska.

Rozkazom námestka ministra NB č. A-5872/01100/51, zo dňa 5. októbra 1951, boli dané smernice tun. MV-štb. na prevádzanie akcie vo veci zaraďovania osôb, nepriateľských terajšiemu št. sriadeniu do voj. techn. jednotiek, k čomu hlásim tieto poznatky o spôsobe prevedenia.

Za týmto účelom bola utvorená na MV-štb. Blava dňa 6. 10. 1951 6 členná komisia v složení podľa smerníc, tj. za MV-štb. veliteľ sekretariátu a zástupci 1., 2. a 3. oddelenia, za verejnú bezpečnosť zástupca MV-SNB a zástupca vel. 4. oddelenia. Komisia o svojich úkoloch bola instruovaná s. z vel. štb. Praha.

Dňa 8. 10. 1951, o 8. hod. konal sa sraz veliteľov oddielov štb. a okresných veliteľov SNB a za prítomnosti krajského veliteľa SNB por. Tamášiho a jeho zástupcu škpt. Kutnohorského. Na tomto sraze inštruktáž previedol s. pplk. Ilčík, ktorý prítomných oboznámil s účelom akcie a podrobne rozviedol úkoly, pripadajúce na tú-ktorú složku.

O prevádzaní akcie bol tiež informovaný Kraj. polit. tajomník s. Michalička osobne s. zást. kraj. veliteľa ppor. Hrbáčkom.

* Dokument je publikován bez pravopisných úprav s chybami a četnými bohemismy.

Podľa inštruktáže a smerníc, okresní veliteľia boli povinní druhý deň, tj. 9. 10. 1951 oboznámiť okres. tajomníkov KSČ o prevádzaní akcie a súčasne vydať rozkaz veliteľom staníc SNB vo svojom obvode k sestaveniu soznamov osôb prichádzajúcich v úvahu.

Okresní vel. NB zodpovedajú za vel. staníc a prevedú akciu tak, aby bolo znemožnené jej zneužívanie a vybavovanie osobných účtov a aby účel akcie zostal utajený.

Ďalej okr. veliteľia SNB boli povinní naviazať styk s III. a V. referátom ONV, ktoré boli povinné dať styč. orgánovi štb. mená žiadaných osôb, za ktorým účelom boli požiadaní o spoluprácu i predsedovia ONV. Veliteľia staníc mali vypracovávať soznamy navrhovaných osôb v troch exemplároch podľa uvedených bodov a postúpiť ich okres. veliteľovi SNB na preskúmanie.

- a) meno a priezvisko,
- b) doba, miesto a okres narodenia,
- c) bydlisko (presná adresa),
- d) vojenský pomer (výcvik v zál., nevoják)
- e) stručné odôvodnenie pojatia do soznamu, v ktorom je potrebné uviesť pôvod, povolanie, terajšie zamestnanie a polit. príslušnosť.

Okres. vel. SNB za spolupráce vel. oddielov štb. boli povinní soznamy prekontrolovať, prípadne tieto doplniť, alebo osoby tam nepatriace vyškrtnúť.

Ako podklad pre revíziu soznamov mali im slúžiť poznatky vlastné a taktiež získané na ONV od III. a V. referátu.

Prekontrolované a upravené soznamy zasielal okres. veliteľ SNB bez akýchkoľvek pripisov v zalepenej obálke kraj. veliteľovi SNB, ktorý ich predkladal komisii, sriadenej pri MV-štb.

Korešpondencia vo veci akcie nebola vedená, ani zdola nahor, ani opačne, kvôli utajeniu celej akcie.

Úkolom komisie pri KV-štb. bolo bežne spracovať došlé soznamy, tj. preskúmať tieto po stránke triednej a zaujať stanovisko, či tá-ktorá osoba má byť ponechaná, alebo vyškrtnutá.

Predseda komisie konštatoval, počas zasadanie tejto, že väčšina navrhovaných osôb, čo sa týka otázky triedného pôvodu neobstojí, na čo bol upozornený i zástupca KV SNB, ako riadny člen komisie, ktorý si k veci urobil príslušné poznámky a sám sa nad tým pozastavil, že okresní veliteľia a vel. staníc SNB nesprávne pochopili účel akcie, ktorý sledoval izoláciu osôb št. sriadeniu nepriateľských, hoci sám inštruoval dotyč. veliteľov o prevádzaní akcie. Do soznamov boli navrhovaní ľudia poväčšine robotníckeho pôvodu, v čom zást. MV SNB sľúbil zjednať nápravu.

Taktiež posudky-odôvodnenia niektorých staníc SNB boli veľmi kusé-nejasné, alebo vôbec žiadne a soznam obsahoval proste mená osôb s rodnými dátami.

Toto sťažilo veľmi prácu komisii a v dôsledku toho sa stalo, že komisia bola nútená mnohé navrhované osoby zo soznamov vyškrtnúť.

Komisie pri KV štb. po zrevidovaní a upravení soznamov zasielala tieto kuriernou poštou ústrednej komisii pri MNB, bez akýchkoľvek pripisov, tak, že ani komisii nezostali žiadne poznatky o zaslaných návrhoch. Komisii pri MNB bola nadriadenou komisiou pre všetky ostatné komisie pracujúce v tejto akcii. Táto soznamy upravila s konečnou platnosťou a predkládala ku schváleniu veliteľovi št. bezpečnosti a námestkovi ministra NB. Po schválení týmito soznam bol odovzdaný zástupcovi MNO.

Za riadne prevedenie akcie podľa daných smerníc, čo do vyhotovovania soznamov navrhovaných osôb bol učený zodpovedným krajský veliteľ SNB.

Pokiaľ ide o riadny pracovný chod komisie pri KV štb., za toto bol zodpovedný krajský vel. štb.

Inak v smyslu smerníc všetci zúčastnení súdruhovia pri zostavovaní soznamov navrhovaných osôb sú osobne zodpovední, za to, že nebude ich zneužitá, nakoľko šlo o politickú akciu, v ktorej mal byť postihnutý triedny nepriateľ a jeho aktívni pomocníci, škodiaci svojim pasívnym postojom hospodárskej výstavbe nášho štátu.

Opis uvedeného rozkazu obdržal veliteľ verejnej bezpečnosti.

Počas trvania akcie bolo zistené, že príslušníci VB správne nepochopili politický význam prevádzanej akcie.

Nedôslednou kontrolou okresnými veliteľmi VB sa stalo, že do soznamov boli pojaté osoby tam nepatriace. Týmto bola zvlášť sťažaná činnosť komisie utvorenej pri KV štb. ktorej účelom nebolo preverovať každú jednotlivú osobu, ale zaujať stanovisko z hľadiska štáto-bezpečnostného, pokiaľ sa týka operatívnej práce, čím sa stalo, že preto sa dostaly do soznamov, postúpených MNB, osoby politicky pre túto akciu neúnosné.

Krajský veliteľ štb.:
ppor. Hrbáček v. r.

Zpráva o výbere nepriateľských živlov do praporov technickej pomoci.

Na základe poznatkov z inštruktáže v jednotlivých krajoch podávame zprávu o výbere nepriateľských živlov do praporov technickej pomoci (PTP).

Bratislava: na tunajšie odd. štátnej administratívy boli predvolaní s. Ďurčo, ved. odd. št. adm. aparátu KV KSS v Bratislave a zástupca krajského veliteľa SNB, ktorí za prítomnosti s. Gebauera z ÚV KSČ referovali o priebehu akcie a jej nedostatkoch. V bratislavskom kraji sú obdobné nedostatky, ako uvádzame u ostatných krajov.

Nitra: boli vybrané aj osoby, ktoré nemali byť zaradené do PTP. Navrhnutý bol medzi iným aj tajomník MO KSS v Topoľčanoch súdr. Rinter, údajne preto, že spreneveril peniaze. Plk. Ptáček, krajský vojenský veliteľ priamo znemožňoval akékoľvek zásahy v komisii hovoriac, že akciu musí previesť lebo má smerné čísla! V meste Nitra vybrali len 9 osôb do PTP ačkoľvek podľa názoru súdruhov je ich tam ďaleko viac. Vyskytly sa zjavy, že rodinní príslušníci povolaných osôb podávajú žiadosti na MNV o výživovací príspevok! Predsedníctvo KV KSS o akcii nevedelo až keď sa niektoré osoby prišli sťažovať. Príčinou neinformovanosti predsedníctva KV KSS je to, že s. Haverlík sa nezúčastnil porady v Prahe na ktorej sa o tejto veci hovorilo a s. Knézl ktorý na porade bol prítomný neoboznámil nového ved. tajomníka ani predsedu KV KSS.

Banská Bystrica: ani tu neprebíhal výber uspokojive. V okresoch Hnúšťa, Banská Štiavnica a inde boli tiež do PTP navrhnutí robotníci, dokonca aj členovia strany. Na zásah KV KSS však títo neboli pojatí do soznamu. Vec bola prejednaná so súdr. Bohdanovským, ktorý bude sledovať prácu komisie.

Žilina: ved. taj. s. David neinformoval o akcii s. Ďuricu, ved. odd. št. administratívy. V komisii, ktorá rozhoduje o návrhoch zástupca KV KSS nebol prítomný. V soznamoch boli tiež robotníci a členovia strany. Dôvod bol ten, že sa vraj vyhybajú práci. Niektoré návrhy boli zo soznamov vyňaté. Návrhy boli robené starými príslušníkmi SNB.

Košice: zástupca KV KSS sa v komisii nezúčastňoval, preto ani nemajú prehľad kto bol zaradený do PTP. Soznam bol výhotovený bez kopie a zaslaný ministerstvu národnej bezpečnosti, takže nebolo možné skontrolovať výber. Z Trate družby vybrali údajne troch cigánov a ďalšie osoby, ktoré

sa prihlásili do práce len preto, aby dostaly potravinové lístky a prácu znova opustili.

Prešov: KV ŠTB zahrnilo tiež do soznamu niekoľkých robotníkov a roľníkov, ktorí si častejšie vypijú a robia výtržnosti. Pri rozhodovaní v komisii bol prítomný s. Šiška a nedopustil, aby títo ľudia boli zaradení do soznamu. S. Sadloň z KV ŠTB odvolávajúc sa na smernice nesprávne vykladal pojem kritickeho zamestnania. Za kriticke zamestnanie u robotníkov považoval keď vynechávali z práce.

Záverom: Výber prevádzaly bezpečnostné a povolávanie vojenské orgány bez tesnej spolupráce zo stranou. Strana nebola dostatočne informovaná o akcii a politicky nezaistovala správny výber, preto se dostali do soznamu ľudia ktorí nemali byť navrhnutí. Presný prehľad o nesprávne zaradených osobách nemáme k dispozícii. Bude účelné previesť revíziu soznamu osôb ktoré už doteraz byly povolané. Súdruhovia pri inštruktáži upozornili, že nemožno povolávať robotníkov a iných pracujúcich, ktorí sa dopustili rôznych nepolitických pokleskov a boli za tieto trestaní (ako napr. sprenevera, krádež, opilstvo, hra v karty a pod.) alebo ktorí prejavujú pasivitu z politickej nevypelosti. Akcia ďalej pokračuje a po upozornení na nedostatky a zainteresovaní KV KSS sú predpoklady, že výber bude prevádzaný správne.

Pramen: F 05/11, sv. 319, a.j. 247

**Tajný rozkaz
ministra národní bezpečnosti**

V Praze dne 10. května 1952
Číslo 61

68

Povolávání nespolehlivých osob na výjimečná cvičení – rozkaz

Rozkazem náměstka ministra národní bezpečnosti ze dne 2. října 1951, čj. A-5872/01100-51 bylo prováděno vyhledávání politicky nespolehlivých osob a jejich povolávání k výjimečnému cvičení.

Dosavadní zkušenosti však přesvědčily zúčastněná ministerstva, že akce prováděná dosavadním způsobem, nesplnila cíle od ní očekávané, proto ruším uvedený rozkaz náměstka ministra národní bezpečnosti ze dne 2. října 1951 čj. A-5872/01100-51.

V akci se však pokračuje, k čemuž nařizují toto:

1. Provádění akce se řídí směrnicemi ministerstva vnitra pro povolávání nespolehlivých osob na výjimečné cvičení ze dne 15.4.1952 čj. II/2-60 taj.-1952, jež jsou připojeny a tvoří součást tohoto rozkazu.
2. Krajský velitel národní bezpečnosti, kterému předá předseda krajské komise pro vyhledávání nespolehlivých osob k výjimečnému cvičení seznam nespolehlivých osob ve dvojím vyhotovení, předá
  - a) jeden seznam krajskému veliteli státní bezpečnosti a
  - b) jeden seznam příslušnému okresnímu veliteli národní bezpečnosti;
  - c) okresní velitel národní bezpečnosti vyškrtne ze seznamu spolupracovníky 2. oddělení OVNB a vrátí jej krajskému veliteli národní bezpečnosti;
  - d) krajský velitel národní bezpečnosti provede vyškrtnutí ze seznamu spolupracovníků 2. oddělení KVNB a takto upravený seznam předá krajskému veliteli státní bezpečnosti.
- 3.a) Krajský velitel státní bezpečnosti zašle první seznam ihned veliteli příslušného velitelství oddílu státní bezpečnosti, který škrtne v seznamu spolupracovníky oddílu a osoby, o které je státně-bezpečnostní zájem a vrátí seznam krajskému veliteli státní bezpečnosti;
- b) při KVStb se zřídí komise ze zástupců 1., 2. a 3. oddělení, jejichž předsedou je velitel sekretariátu KVStb;

- c) uvedená komise provede vyškrtnutí spolupracovníků KVStb a zařídí vylustrování všech osob uvedených v seznamu, jak v nové tak i ve staré evidenci a po dohodě s jednotlivými referáty rozhodne o vyškrtnutí těch osob, o něž je státně-bezpečnostní zájem. Oba seznamy porovná a upraví tak, aby v obou seznamech byly provedeny všechny škrtky, tj. vyškrtnuty i osoby, které škrtla veřejná bezpečnost;
- d) takto upravené seznamy předloží ústřední komisi při MNB, která se zároveň zřizuje.
4. Ústřední komisi při MNB tvoří velitelé sekretariátu 1., 2. a 3. sektoru VStb.
5. Ústřední komise při MNB předá jedno vyhotovení seznamu veliteli veřejné bezpečnosti, který zařídí vyškrtnutí spolupracovníků 2. odboru VVB a vrátí seznam ústřední komisi při MNB.
6. Ústřední komise při MNB provede vyškrtnutí spolupracovníků velitelství státní bezpečnosti a lustrování ve staré a nové evidenci zjistí, o které osoby je státně-bezpečnostní zájem. S příslušnými veliteli referátů rozhodne o vyjmutí nebo ponechání té které osoby v seznamu.
7. Ústřední komise při MNB vyhotoví pak nové seznamy (dvojmo) a předá je MNO, které předvolá osoby uvedené v seznamu k odvodu a pak na výjimečné cvičení.

Náměstek

ministra národní bezpečnosti
Jindřich Kotal

Náměstek

ministra národní bezpečnosti
plk. A. Prchal

Směrnice ministerstva vnitra
pro povolávání nespolehlivých osob na výjimečné cvičení
zn. II/2-60 taj.-1952 ze dne 15. dubna 1952

Již loňského roku došlo po dohodě ministerstev národní obrany, národní bezpečnosti a vnitra k povolávání na výjimečné cvičení nespolehlivých osob z řad bývalé buržoazie a jejich přísluhovačů. Tato akce měla řadu kladných výsledků. Byly tak z civilního života odstraněny politicky nespolehlivé osoby, které svým chováním narušovaly morálně politickou jednotu lidu, byly získány pracovní síly a tím mohli být uvolněni vojáci pro výcvik v útvech a nad to se podařilo již dnes docílit v pracovním kolektivu značných úspěchů v převýchově těchto bývalých parazitických živlů, a to politicko-osvětovou činností, pracovní kázní, spravedlivou oplatou jejich práce a péčí o ně. Obecně nutno těmto osobám před nastoupením výjimečného cvičení

vysvětliti, že se nejedná o nějaké trestní sankce vůči nim, nýbrž o řádné plnění občanských povinností, o jejich zapojení do užitečné a dobře honované práce a že toto výjimečné cvičení, jak již praxe ukázala, bude každému z nich jen ku prospěchu.

Při povolávání těchto osob na výjimečná cvičení docházelo však k řadě chyb, hlavně z toho důvodu, že sestavování seznamů těchto osob bylo ponecháno jednotlivcům, kteří nespolupracovali s národními výbory ani s jinými odpovědnými politickými činiteli. Aby při pokračování této akce bylo zajištěno její úspěšné provádění, stanoví ministerstvo vnitra v dohodě s ministerstvy národní obrany a národní bezpečnosti tyto směrnice:

I

Osoby přicházející v úvahu pro vyhledávání a povolávání k výjimečnému cvičení

- 1) Povolání mohou být muži – českoslovenští státní příslušníci ve stáří od 18 do 60 let bez ohledu na branný poměr, pokud nekonají vojenskou základní službu.
- 2) Vyhledávány pro výjimečné cvičení mají být osoby pod 1) uvedené,
  - a) třídně cizí lidově demokratickému zřízení, tj. bývalí továrníci, statkáři, velkoobchodníci, bankéři, vesničtí boháči, osoby s velkým bezpracným důchodem a jejich synové, kteří projevují nepřátelský postoj k lidově demokratickému zřízení,
  - b) osoby sabotující práci nebo měnící často zaměstnání, u nichž liknavost k práci jest projevem sabotáže a nepřátelství k lidově demokratickému zřízení,
  - c) osoby poškozující řízené hospodářství státu.

II

Vyhledávání a prověřování osob. Okresní komise

Vyhledávání a prověřování osob přicházejících v úvahu pro povolání k výjimečnému cvičení a rozhodování o jejich povolání přísluší zvláštním okresním (obvodním) komisím, zřízeným při okresních (obvodních) národních výborech.

III

Složení okresních (obvodních) komisí

Okresní (obvodní) komisi tvoří

předseda okresního (v Praze obvodního) národního výboru nebo jeho náměstek (člen rady), okresní (obvodní) vojenský velitel nebo jeho zástupce, okresní velitel národní bezpečnosti nebo jeho zástupce, zástupce okresního výboru KSČ, referent okresního (obvodního) národního výboru pro vnitřní věci.

IV

Vyhledávání osob přicházejících v úvahu pro povolání

- 1) Vyhledávání osob pro povolání provádějí z podnětu okresní komise místní národní výbory za spolupráce s veliteli stanic SNB a se zodpovědnými místními politickými činiteli.
- 2) Místní národní výbor sestaví za tím účelem seznamy těchto osob, které budou obsahovati příjmení a jméno, datum a místo narození, poslední bydliště, branný poměr, zaměstnání a politický a třídní profil jednotlivých osob.
- 3) Seznamy takto sestavené předloží předseda MNV předsedovi okresního národního výboru.

V

Prověřování a rozhodování o povolání

- 1) Okresní (obvodní) komise provede na podkladě seznamů dodaných jí místními národními výbory prověřování osob v seznamech uvedených a rozhodne, které osoby mají být z třídního a politického hlediska povolány k výjimečnému cvičení.
- 2) Osoby, o nichž bylo rozhodnuto kladně, pojme okresní (obvodní) komise do zvláštního seznamu. Tento seznam se sestaví ve trojím vyhotovení.
- 3) Do seznamu se nezařadí:
  - a) osoby fyzicky zřejmě neschopné,
  - b) svobodníci a poddůstojníci v záloze, dokud nebudou na návrh okresních (obvodních) komisí zbaveni vojenské hodnosti krajským vojenským velitelem,
  - c) důstojníci v záloze, dokud nebudou zbaveni hodnosti ministerstvem národní obrany – hlavní kádrovou správou, na základě návrhu krajského vojenského velitele, kterému v těchto případech okresní vojenský velitel soustředí potřebný prověřovací materiál.

- 4) Okresní (obvodní) komise sestaví seznamy abecedně podle obcí a u jednotlivých obcí abecedně podle příjmení osob.
- 5) V seznamech se uvede pořadové číslo, příjmení a jméno, datum a místo narození, poslední bydliště (obec, okres) a branný poměr.
- 6) Ke každé osobě v seznamu uvedené se připojí výstižný kádrový posudek, obsahující důvody pro povolání k výjimečnému cvičení, politický profil a údaj o posledním a dřívějším zaměstnání.
- 7) Jeden opis seznamu s posudky zůstane u předsedy okresní komise. Dva opisy seznamu s posudky předloží předseda okresní komise předsedovi krajského národního výboru vždy nejpozději do 10. každého měsíce.
- 8) Schůze okresní komise se koná podle potřeby, nejméně však jednou měsíčně, a to na pozvání jejího předsedy.

VI

Rozhodování o stížnostech osob povolanych dosud k výjimečnému cvičení

Okresní komise přešetřují a rozhodují o stížnostech osob povolanych již dříve k výjimečnému cvičení, požádá-li o to ministerstvo národní obrany. Své rozhodnutí sděluje okresní komise pouze ministerstvu národní obrany.

VII

Koordinace návrhů okresních komisí v krajském měřítku. Krajská komise

- 1) Koordinaci návrhů okresních komisí provádějí zvláštní krajské komise, které jsou složeny obdobně jako komise okresní, ovšem z krajských funkcionářů.
- 2) Schůze krajské komise se konají každý měsíc nejpozději do 15. dne v měsíci na pozvání jejího předsedy.
- 3) Krajská komise provede zhodnocení seznamů předložených jí okresními komisemi v krajském měřítku a upraví je podle tohoto hodnocení. Přitom přihlédne k počtům osob z jednotlivých okresů a provede – je-li toho třeba – účelné vyrovnání těchto počtů (snížení, zvýšení). Za tím účelem vejde ve styk s příslušnými okresními komisemi. Krajská komise nezkoumá jednotlivé osoby v seznamech uvedené. Její funkce je pouze koordinační po stránce početní.
- 4) Po zhodnocení předloží předseda krajské komise oba opisy seznamů s posudky krajskému veliteli národní bezpečnosti.

VIII

Hodnocení seznamů bezpečnostními orgány

Krajský velitel národní bezpečnosti předloží tyto seznamy s posudky ministerstvu národní bezpečnosti, které předá po vyhodnocení ministerstvu národní obrany pouze seznamy ve dvou vyhotoveních. Původní seznamy s posudky, předložené ministerstvu národní bezpečnosti krajskými veliteli národní bezpečnosti, zůstanou u tohoto ministerstva.

IX

Povolávání osob k výjimečnému cvičení

Ministerstvo národní obrany oznámí krajským vojenským velitelům podle potřeby osoby, které mají být povolány k lékařským prohlídkám a k výjimečnému cvičení. Provedení lékařských prohlídek, termíny k povolání na výjimečné cvičení, jakož i počty povolanych budou stanoveny zvláštním nařízením MNO.

Náměstek ministra vnitra:
Spurný v. r.

Obdrží: Sekretariát ministra NB
Sekretariáty náměstků ministra NB
Velitelství státní bezpečnosti
1., 2. a 3. sektor VStb
Všechna KVStb a KVNB
Všechny OStb a všechna OVNB
Velitelství NB Jáchymov

Pramen: *Konference o zločinech komunismu, Praha 1991.*

Použité archivní materiály

Vojenský historický archiv Praha, fond ministerstvo národní obrany, složky:

Užší poradní sbor ministra národní obrany (UPS) 1945–1950
 sekretariát ministra (SM) 1948–1954
 náměstek ministra pro věci materiální (NM) 1950–1954
 Hlavní politická správa (HPS) 1950–1954
 velitelství ženijního vojska (VŽV) 1948–1954
 hlavní štáb, 4. oddělení (hl.št. 4. odd.) 1948–1950
 generální štáb, organizační a mobilizační správa (GŠ/OMS) 1950–1954
 generální štáb, operační správa (GŠ/OS) 1950–1954
 X. odbor 1948–1950
 Hlavní kádrová správa (HKS) 1950–1954
 Finanční správa (FS) 1950–1954
 Legislativní oddělení (LO) 1948–1954
 hlavní týl (HT) 1948–1954
 hlavní týl, zdravotnická správa (HT/ZS) 1950–1954
 Velitelství vojenských pracovních jednotek (VVPJ) 1952–1954
 Hlavní soudní správa (HSS) 1951–1954
 Hlavní správa vojenských staveb (HSVS) 1951–1954
 Hlavní stavební a ubytovací správa (HSUS) 1951–1954
 Hlavní intendantní správa (HINTS) 1951–1954

Seznam zkratk

ČSM Československý svaz mládeže
 FS Finanční správa (MNO)
 GŠ generální štáb (Čs. armády)
 HINTS Hlavní intendantní správa (MNO)
 HKS Hlavní kádrová správa (MNO)
 HPS Hlavní politická správa
 HSS Hlavní soudní správa (MNO)
 HSUS Hlavní stavební a ubytovací správa (MNO)
 HSVLS Hlavní správa vojenských lesů a statků (MNO)
 HSVS Hlavní správa vojenských staveb (MNO)
 HT Hlavní týl
 KBO kombinovaný báňský oddíl

KSČ Komunistická strana Československa
 MNB ministerstvo národní bezpečnosti
 MNO ministerstvo národní obrany
 NM náměstek ministra národní obrany pro materiální věci
 NM/T technická správa náměstka ministra národní obrany pro věci materiální
 OBZ obranné zpravodajství
 OKD Ostravsko-karvinské doly
 OMS organizační a mobilizační správa (GŠ)
 ONV okresní národní výbor
 OS operační správa (GŠ)
 PO politické oddělení
 PHM pohonné hmoty a mazadla
 PTP pomocný technický prapor
 PTS pomocná technická skupina
 ŘVS Řád vnitřní služby
 SM sekretariát ministra národní obrany
 SNB Sbor národní bezpečnosti
 STÚ Státní technický ústav
 SVPJ skupina vojenských pracovních jednotek
 ŠDZ škola pro důstojníky v záloze
 TNP tábor nucených prací
 TP technický prapor
 TS technická skupina
 ÚRO Ústřední rada odborů
 UPS Užší poradní sbor ministra národní obrany
 VBO vojenský báňský oddíl
 VHA Vojenský historický archiv
 VPJ vojenské pracovní jednotky
 VVP vojenský výcvikový prostor
 VVPJ Velitelství vojenských pracovních jednotek (MNO)
 VVT vojenský výcvikový tábor
 VŽV velitelství ženijního vojska (MNO)
 ZS Zdravotnická správa (MNO)
 ZVP zástupce velitele pro věci politické

Úvodní poznámka

Tábory nucené práce patřily k dnes už známým formám perzekuce a teroru komunistického režimu v letech 1948–1954. Oběti zvláště, které strávily v táborech kus svého života, podaly nebo ještě podají svědectví o vnitřních poměrech v táborech, o utrpení a bezpráví, o ponižování a urážkách, o hrůzách a tragédiích, ale také o vůli k obraně a odporu, o projevech soukromé solidarity – zkrátka o událostech, které samy prožily a prožily. Následující studie si klade za úkol popsat vývoj táborů nucené práce a přispět k celkovému obrazu o této instituci masové perzekuce na základě dokumentů, které tvořili a zanechali její iniciátoři a organizátoři. Výběr dokumentů, uvedených v příloze, představuje jen malou část těch nejdůležitějších.

Děkuji za pomoc a podporu, kterou mi poskytovali pracovníci Archivu Federálního ministerstva vnitra, Státního ústředního archivu a Archivu Správy nápravných zařízení.

Praha, leden 1992

K. K.

Příprava a přijetí zákona o TNP

Zákon č. 247 o táborech nucené práce (TNP) přijalo Národní shromáždění 25. října 1948. Zrodil se jako reakce na první vážný politický otřes komunistického režimu a jeho bezprostředním podnětem byl pohřeb prezidenta republiky Edvarda Beneše 8. září 1948. Poúnorový vývoj, zejména od rezoluce Informačního byra komunistických stran z 28. června¹ již sice směřoval k zostření perzekuce, otřes režimu se pak stal důležitým impulsem řady opatření, nazývaných politikou „ostrého kursu proti reakci“. Tento otřes, který se ohlašoval od léta a vyvrcholil v září 1948, vyvolaly hospodářské, zvláště zásobovací obtíže, projevy masové nespokojenosti v závodech, včetně politického kolísání nižších komunistických funkcionářů, a vystoupení části veřejnosti proti novému režimu při sokolských cvičeních v červnu a červenci a konečně při pohřbu prezidenta Beneše.

Již 8. září svolávali komunističtí funkcionáři na pokyn svého ústředí veřejné schůze na závodech, aby přijímaly rezoluce odsuzující předpokládané provokace na pohřbu a požadovaly ostré zákroky proti jejich iniciátorům a účastníkům. V následujících dvou dnech se počet obdobných schůzí a rezolucí značně zvýšil.

9. září se nejdříve na Hradě konala porada úzkého okruhu vedoucích funkcionářů KSČ. Přijala doporučení předsedy KSČ a prezidenta Klementa Gottwalda, „abychom využili této situace k tomu a udělali řadu důležitých zákonů proti reakci“.² Ještě též den jednalo o návrzích porady u Gottwalda předsednictvo ÚV KSČ a schválilo politiku „ostrého kursu proti reakci“. Atmosféra jednání byla dána vědomím o politickém otřesu a nespokojenosti většiny obyvatel, včetně nižších funkcionářů KSČ. Účastníci jednání navrhovaná opatření přivítali a zvažovali je podle toho, jak „nám pomohou“, jak „budou působivá“, jak vyhoví radikálním náladám nespokojených, zejména na závodech. Přijali generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským přednesené hodnocení událostí na Benešově pohřbu jako pokus o puč, o antiúnor, i charakteristiku ministra Václava Kopeckého, že „pohřeb dr. Beneše byl pohřbem posledních nadějí naší reakce“. Za zvlášť působivý považovali

1 Informační byro KS, založené v září 1947, jednalo v červnu 1948 o situaci v KS Jugoslávie. Přijalo rezoluci, která kromě jiného zdůrazňovala nutnost zostřeného třídního boje proti nepřítelům. Tato Stalinova teorie o třídním boji za socialismu se v zemích sovětského bloku stala ideologickým zdůvodněním masové perzekuce.

2 Státní ústřední archiv – Archiv ÚV KSČ (SÚA – AÚV KSČ), fond 02/1, schůze 9. 9. 1948; fond Rezoluce k pohřbu E. Beneše; fond 014/8, sv. 4, a.j. 67 a 69.

Slánského návrh na přijetí zákona o pracovních táborech. („Bude to mít velmi dobrý vliv mezi dělnictvem.“) Pouze dva členové předsednictva ÚV KSČ, bývalí sociálně demokratičtí funkcionáři, místopředseda vlády Zdeněk Fierlinger a předseda parlamentu Oldřich John, vyslovili mírné pochybnosti či obavy. Převládá však požadavek rychlého přijetí zákona a jeho uskutečnění. Slánský a ministr vnitra Václav Nosek ujišťovali, že zákon „můžeme mít do čtrnácti dnů venku,“ protože v ministerstvu vnitra na něm už pracovali. Zatímco se všichni shodovali, že půjde o pracovní výchovné tábory, nikoliv tábory koncentrační, rozdílné názory měli na to, které skupiny osob mají postihnout. Všichni počítali s těmi, kteří se vyhýbají práci a se šmelináři. Někteří však kladli větší důraz na politické odpůrce, šifřitele šeptané propagandy, „bývalé lidi“.³

Ministerstvo vnitra připravovalo návrh zákona velice rychle. Jeho autoři, nezvykle pouze dva či tři, přihlíželi nebo i vycházeli z nařízení Slovenské národní rady z 23. března 1948 a z prováděcího nařízení Sboru pověřenců z 23. dubna 1948 o zřizování pracovních útvarů. Podle nich rozhodovala o osobách přidělovaných do pracovních útvarů zvláštní tříčlenná komise při pověřenectvu vnitra, a to na základě návrhů komisí okresních. Nařízení Slovenské národní rady vymezovalo pro pracovní útvary čtyři kategorie osob: asociální (tuláky, nepracující), ty, kteří opustili práci, osoby rozvratné, které oznámí občané nebo bezpečnost a osoby odsouzené pro cenové přeštky. Do září 1948 projednala komise 1700 návrhů, z nichž jen 675 schválila.⁴

Vedle nařízení Slovenské národní rady brali autoři v úvahu i zkušenosti z dřívějších donucovacích pracoven. Nejdříve vznikly dva návrhy zákona, ale 16. září se vyslovoval velmi úzký okruh úředníků už pouze k jediné osnově zákona o výchovných pracovních střediscích. Autoři tohoto návrhu si vyžádali připomínky jen od některých pracovníků ministerstva vnitra a od právní komise ÚV KSČ. Z připomínek byly dvě zvlášť důležité. První

poukazovala na protiústavnost návrhu, neboť vycházel z takového omezení osobní svobody, které bylo v rozporu s ústavou. Do právního řádu zaváděl nový druh omezení za chování občana, nikoli jen za spáchání trestného činu. Druhá námitka kritizovala příliš široce vymezený okruh osob, zejména politickými důvody. Formulace o postižení těch, kteří „ruší výstavbu lidové demokracie a ohrožují veřejnou bezpečnost,“ se jevila příliš obecná a podle názoru právní komise ÚV KSČ prakticky nesplnitelná.⁵

Předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo osnovou zákona o výchovných pracovních střediscích 20. září 1948. K zařazení do „středisek“ návrh určoval tři kategorie osob: osoby, které se vyhýbaly práci, které rušily výstavbu lidově demokratického zřízení a které rozvracely veřejné zásobování. Návrh předkládal a zdůvodňoval tehdejší vedoucí úředník ministerstva vnitra a velitel Státní bezpečnosti Jindřich Veselý. Opakoval, že dělníci takový zákon chtějí a pochvaloval si, že se muselo „najít něco k potrestání řemeslných pomlouvačů a štváčů“. Předpokládal sice „pokřik ve veřejnosti“, ale tomu mělo čelit zásadní hledisko zákona: výběr by neměl být dělán administrativně, nýbrž národními výbory. Pokusil se vyvrátit námitku o protiústavním omezení svobody za činy, které nejsou trestné a označil taková opatření za „nejvyšší druh ochrany – preventivu“. Ministr Nosek argumentoval zase tím, že ústava umožňuje omezovat osobní svobodu jen zákonem a „my ten zákon vydáme“.

Nejdéle se diskuse zabývala vymezením osob pro pracovní výchovná střediska. Slánský navrhl, aby každý odsouzený podle zákona na ochranu republiky, případně i jiných zákonů, byl po odpykání trestu zařazen na určitou dobu do pracovního tábora. Ministr zahraničního obchodu Antonín Gregor oponoval, že nelze odsoudit dvakrát za jeden trestný čin. Ministr spravedlnosti Alexej Čepička návrh uvítal, ovšem s podmínkou, že o tom rozhodne soud a to musí být soudcům určeno. (Fierlinger namítal, že nelze

5 Tamtéž, 36, 42–43.

Ze stanoviska tajemníka právní komise ÚV KSČ Dresslera: „Dělnictvo žádá energický zákrok proti těmto živlům“ (nepracujícím osobám – K.K.). K formulaci o přidělení do tábora těch osob, které ruší výstavbu lidové demokracie a ohrožují veřejnou bezpečnost uváděl, že „nelze zavřít všechny... To bude mít za následek, že vydáme zákon, který dělnictvem bude vřele uvítán, a který aspoň zčásti zůstane na papíře. Podpoříme tím jen náladu, že užíváme velkých slov a že k činům nedochází, případně že sliby se neplní, a právě tato náladu nám velice škodí, neboť dezorientuje část proletářských vrstev“. Tábory by měly být „součástí široké akce proti buržoazním damošlapům, která při důsledném provádění musí zasáhnout skutečné jádro reakčních kádru“.

3 Tamtéž, fond 02/1, schůze 9. 9. 1948. Z diskuse: John: „Pracovní tábory. Nejsem tímto návrhem nadšen. K tomu, aby byl tábor veden tak, jak si ho představujeme, je třeba velmi vyspělých lidí.“ Fierlinger: „Třeba uvážit, na základě jakých přečinů tam mají být lidé posíláni. Třeba respektovat právní řád. Radím k opatřnosti při zřizování pracovních táborů.“ Slánský: „Výchova a přemlouvání nestačí a je třeba zvolit ráznější postup.“ Kopecký: „Zatím tito lidé (bohatí, K. K.) nevidí, že by se jim mohlo něco stát. Když nejsou přímo dopadeni při páchaní trestného činu, nemůže se jim fakticky nic stát. Pracovní tábory by tomu odpomohly. Nemusely by to být koncentrační tábory, mohly by se nazývat pracovní tábory.“

4 Archiv Federálního ministerstva vnitra, Praha (A FMV), a.j. 310 461–13, 39.

soudům určovat, jak mají soudit.) Navíc doporučoval vytvořit na ministerstvu vnitra ústřední kartotéku všech lidí, „kteří se jakýmkoliv způsobem provinili a byli potrestáni“. J. Veselý ještě upozornil na ustanovení zákona, podle něhož mohou národní výbory rozhodnout o odnětí bytu, živnostenského oprávnění a o vyhoštění z obce. Předsednictvo ÚV KSČ s návrhem zákona v zásadě souhlasilo, očekávalo jeho rychlé přijetí a počítalo s tím, že v blízké době postihne třicet tisíc osob.⁶

Za deset dní se osnovou zákona zabývala vláda. Názorová odlišnost, která se v zárodku objevila už v předsednictvu ÚV KSČ 20. září, vedla ke vzniku dvou návrhů. Rozdíl se týkal hlavně vymezení důvodů pro výběr osob, přidělených do „středisek“. Jeden vycházel z původní osnovy, druhý, z 24. září, už vedle osob, vyhýbajících se práci a ohrožujících nový režim a zásobování, zahrnoval Slánského námět, aby do táborů byli přidělováni po odpykání trestu lidé odsouzení podle zákona na ochranu republiky (později zákon č. 231/1948 Sb.), proti černému trhu (č. 15/1947 Sb.) a na ochranu dvouletého a poté pětiletého plánu (č. 27/1947 Sb.). Autoři osnovy z ministerstva vnitra předpokládali, že připravovaný zákon pomůže společnost „očistit od nepřátelských živlů“ a počítali „s tím, že bude třeba zařadit tisíce a možná desetitisíce [těchto] lidí“.⁷ Vláda obdržela jen návrh druhý. V diskusi se vyhranila dvě zcela rozdílná až protichůdná stanoviska. Čepička, který za nepřítomného Noska osnovu zdůvodňoval, vymezil pro „pracovní střediska“ dva okruhy osob. Za prvé občany, kteří „nemají porozumění pro poučovací vývoj“ a ty, kteří nepracují, a za druhé lidi odsouzené podle zmíněných zákonů po odpykání trestu. Proti této koncepci rozhodně vystoupil předseda vlády Antonín Zápotocký. Také zástupce ministerstva vnitra (Machula) mínil Čepičkův výklad a několikrát zdůraznil, že hlavním tě-

6 SÚA – A ÚV KSČ, fond 02/1, schůze 20. 9. 1948.

Z diskuse: Veselý: „Podtrhujeme výchovný charakter táborů. Chceme, aby tito lidé nebyli vyloučeni ze společnosti, ale aby byli dočasně izolováni... Na Slovensku se ukázalo také žádoucí chovance uniformovat.“ Čepička: „Komise (příkazovací – K.K.) by se omezila na ty případy, kde by nestačila příčina k odsouzení“. Nový: „Má se to jmenovat výchovně pracovní středisko? Proč neřekneme středisko?“ Slánský: „Má to být protiklad proti koncentračním táborům.“ Nosek navrhol, aby o odvolání postižených proti jejich příkázání do pracovních středisek nerozhodoval správní soud, ale komise ministerstva vnitra. Široký uvedl, že na Slovensku je v pracovních útvarech kolem 2000 osob, z toho 800 Němců.

Předsednictvo ÚV KSČ se usneslo návrh J. Veselého vzít na vědomí. Počítá s umístěním 30 000 lidí v nejbližší době, správou pracovních středisek se pověřuje ministerstvo vnitra, jejich ostraha bude svěřena zvláštnímu oddělení bezpečnosti.

7 Tamtéž, fond 05/11, sv. 103, 17–20; a 31.

žistěm předkládané osnovy jsou lidé vyhýbající se práci a nikoliv odsouzení za trestný čin. Zápotocký odmítl princip prodloužení trestu odsouzených jejich automatickým přidělením do pracovních středisek. („Podobá se to pak starým donucovacím pracovním kapitalistického a buržoazního systému, a o to nám přece nemůže jít.“) Souhlasil by však s tím, aby si tam část trestu odsouzený odpykal.⁸

Druhým sporným bodem se stal charakter pracovních středisek. Zápotocký se opět postavil proti koncepci osnovy, podle níž byla práce trestem. Zdůrazňoval, že pracovní střediska musejí k práci vychovávat, nikoliv prací trestat („podobalo by se to postupu fašistů a nacistů, kteří z práce skutečně udělali trest“). V obou sporných bodech, zejména v prvním, se objevila stanoviska tak protichůdná, že Čepička navrhl diskusi vlády ukončit, vypracovat dvě alternativy nebo předloženou osnovu předělat. Vláda do svého usnesení, které mělo být směrnici pro úpravu osnovy, zahrnula návrhy svého předsedy: zdůraznit výchovný charakter pracovních středisek, pobyt v nich nesmí být prodloužením či ztřeštěním odpykaného trestu, ve střediscích nesmí být ponižována lidská důstojnost a používáno tělesných trestů, a musí být rozlišováno mezi osobami, které byly do střediska určeny za některý trestný čin, a ostatními, které se vyhýbají práci.⁹

Přepřipravená osnova se na program vlády dostala 5. října 1948. Obsahovala takové změny, že lze hovořit o novém návrhu. Nosek, který tentokrát osnovu zdůvodňoval, uváděl, že ministerstvo vnitra prozkoumalo stanovisko či usnesení vlády z 30. září a dospělo k těmto závěrům: změnit strukturu osnovy tak, aby v zákoně byl oslaben dosud uvažovaný důraz na výchovný charakter pobytu a naopak zdůraznit, „že jde o nucenou práci“. Proto místo pracovních středisek půjde o tábory nucené práce. Do nich budou zařazeni jak ti, kteří se vyhýbají práci, tak odsouzení po odpykání trestu. Předložená osnova odporovala všem bodům vládního usnesení, které ministerstvo vnitra nejen nerespektovalo, ale dokonce vystoupilo proti nim. Vypracovalo návrh přímo v rozporu s názory Zápotockého a místo požadovaného uvolnění či

8 SÚA, schůze vlády 30. 9. 1948.

Zápotocký nebyl přítomen na schůzi předsednictva ÚV KSČ 9. 9. 1948, kdy se objevil námět na pracovní tábory. 20. 9., kdy jednalo o první osnově zákona a souhlasilo se Slánského návrhem, podle zápisu proti návrhu nevystoupil. Vyslovil se až ve vládě.

9 Tamtéž.

Zápotocký ke zdůvodnění svého názoru uvedl příklad: „... nebylo správné, když po osvobození herec Burian nebo herečka Mandlová museli zametat ulice, poněvadž každý poctivý metař musel být tím dotčen“.

změkčení zákona ho naopak zostřílo. Spor ve vládě se opakoval, avšak již s mnohem menší intenzitou. Zápotocký nadále tvrdil, že nelze nutit k práci cestou trestu, a že pobyt v táboře nemůže mít formu dodatkového trestu. Přistoupil však na formulaci navrženou poté Noskem, že podle chování odsouzeného ve výkonu trestu může být rozhodnuto o jeho přidělení do pracovního tábora. Proti tomu však byl Čepička i Kopecký. Čepička prosazoval, aby přidělení do tábora nucené práce vyplynulo přímo ze zákona a příslušné komise u krajských národních výborů rozhodovaly pouze o délce pobytu, přičemž tři měsíce by byl v táboře každý, kdo byl odsouzen podle už uvedených zákonů. Z Čepičkových stanovisek v dalších sporných bodech, např. s ministrem práce a sociální péče Evženem Erbanem o odměňování za práci v táborech, bylo zřejmé, že považuje pracovní tábory za druh vězení a příkázání do nich za trest. Spor skončil kompromisem velmi hubeným pro příznivce Zápotockého. Vláda návrh schválila a vypustila formulaci o automatickém zařazení zmíněné skupiny vězňů po odpykání trestu. V konečném znění zákona však formulace zůstala.¹⁰

Národní shromáždění přijalo zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce 25. října 1948. Tehdy už ministerstvo vnitra pokročilo v přípravě ke zřízení táborů, jak mu uložilo předsednictvo ÚV KSČ 20. září. Od října příslušní pracovníci ministerstva vnitra zjišťovali možnosti pro zřízení TNP. Původní představa o využití sběrných středisek při odsunu Němců z let 1945–1947 se uskutečnila jen zčásti. Z bývalých 300 středisek totiž zbylo pouze 25, a navíc nebyla všechna tam, kde bylo pracovní síly třeba. To se pro zřízení TNP stalo podmínkou. Několik úředníků a zmocněnců ministerstva vnitra vyhledávalo vhodné objekty. Z druhé strany volaly po urychleném přidělování levných pracovních sil závody, a jak potvrzovala zpráva z konce roku 1948, slibovaly, že pracovní tábory zřídí. Porada na ministerstvu průmyslu, která se už 7. října těmito požadavky závodů zabývala, určila pořadí důležitosti: doly, hutě a keramický průmysl (jeho zájem byl mimořádně veliký).¹¹ Téhož dne vybralo ministerstvo vnitra pracovní tábor

10 Tamtéž, schůze vlády 5. 10. 1948.

Další spor se týkal mechanismu odvolání proti rozhodnutí tzv. příkazovací komise do TNP. Byla přijata formulace osnovy, aby o odvolání rozhodovala komise ministerstva vnitra, a byl zamítnut návrh, aby věc příslušela krajskému národnímu výboru. Poslední vážnější spor vyvolalo odměňování internovaných v TNP. Osnova uváděla, že odměnu určuje správa tábora podle pracovního výkonu. To prosadil Čepička proti E. Erbanovi a A. Petrovi, kteří odmítali libovolně stanovené odměny a navrhovali platy podle mzdových předpisů.

11 A FMV, fond E-1, a.j. 2, a.j. 3, (dopis z 11. 12. 1948), a.j. 11.

pro každý kraj v českých zemích, kromě krajů Pardubického, Jihlavského a Zlínského, na Slovensku bylo už táborů pět. Ke konci roku 1948 tak mělo k dispozici 3490 míst v TNP v Čechách, 2400 na Moravě a 3660 na Slovensku. 10. prosince nastoupilo podle zákona č. 247 prvních 29 mužů do TNP Kladno-Dřín, kde pracovali ve Spojených ocelárnách.¹²

Od října také vznikaly ústřední instituce pro řízení TNP a krajské komise pro zařazování osob. Na ministerstvu vnitra bylo vytvořeno samostatné oddělení a poté odbor III/b A (od ledna 1949, po reorganizaci řídicích orgánů bezpečnostního úseku ministerstva, odbor BP/10). Jeho vedoucím byl H. Kuchta. Později se z odboru stala Správa TNP, jejíž vedoucí se střídali. Vedoucí odboru požadoval pro svůj úřad 44 zaměstnanců v případě, že v TNP bude 12–15 tisíc osob. V březnu 1949 již stav pracovníků BP/10 požadovaného počtu téměř dosáhl, a dále se ještě rozrůstal. V prosinci jmenovalo ministerstvo vnitra tříčlenné tzv. *příkazovací komise* pro přidělování osob do TNP a vypracovalo politické směrnice s praktickými pokyny pro jejich činnost.¹³

Směrnice vymezovaly osoby, které měly být zařazeny do TNP, a členily je do několika skupin:

1. osoby vyhýbající se práci (např. tuláci, opilci),
2. osoby ohrožující hospodářský život, zvláště zásobování (např. nepoctiví obchodníci a národní správci),
3. osoby odsouzené podle zákona na ochranu republiky a hospodářství, proti černému trhu a po odpykání řádného trestu,
4. osoby odsouzené za správní přestupky,

Ve zprávě se psalo: „O pracovní síly je u podniků báňských, hutních i jiných mimořádný zájem a je ze strany těchto naléháno, aby příkazování osob bylo prováděno s urychlením.“ Na zřízení TNP u svých závodů naléhaly např. cementárny i ocelárny ve Dvoře Králové, Čs. keramické závody na Karlovarsku, Kovohutě Frýdlant, doly Most, Moravskoslezské cementárny a vápenky, Závody pro těžbu rašeliny a uhlí Č. Budějovice, doly a hutě na Ostravsku, textilky na Sokolovsku, doly Kladno, Jihomoravské uhelné doly Oslavany, Škoda Plzeň.

12 Tamtéž, fond E-1, a.j. 3; a.j. 310 461–13, 50–51, a.j. 310 46–2 a 310 46–5. Autoři zprávy doporučovali zřídit další TNP na Slovensku, v prostoru Bratislavy a Košic.

13 Tamtéž, sv. E-1, a.j. 3, sv. 4–2, a.j. 3 (dopis 13. 12. 1948), sv. E-6, a.j. 3 (dopis 19. 11. 1948 a 1. 12. 1948). – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, 36. Oddělení BP/10 mělo v prosinci 1948 16 zaměstnanců, v březnu 1949 dalších 28. – Ministerstvo vnitra ustavilo tříčlenné komise pro „příkazování“ do TNP (viz příloha). – Vedoucím oddělení BP/10, poté Správy TNP, byl po H. Kuchtovi Hecl, později B. Pokorný.

5. osoby ohrožující lidově demokratické zřízení včetně těch, které zesměšňují a kritizují režim, vychvalují kapitalistický řád, pomáhají šířit nepravdivé zprávy, osoby, které před válkou zastávaly vedoucí místa v hospodářském a politickém životě, nebo mají bezpracné důchody,

6. osoby, které v bodech 1–5 umožňují činnost jiným.

V další části směrnice určovaly, jak výběr provádět: bezpečnostní orgány měly povinnost hlásit uvedené osoby bezpečnostním referentům národních výborů. Podobně se měly zapojit také společenské organizace a akční výbory Národní fronty. Přitom u vybíraných osob „skutečnosti všeobecně známé nebo známé úřadu nepotřebují důkazu“.

Poslední část směrnic se zabývala způsobem rozhodování příkazovacích (nebo zařazovacích) komisí, včetně jejich práva přijímat vedlejší opatření a postih (zákaz pobytu v místě, vyklizení bytu, uvalení národní správy na živnost nebo odejmutí živnostenského oprávnění). Členové komisí, jejichž jména měla být utajena, skládali slib, že budou „ve všem svém jednání dbát jen prospěchu a zájmu lidu“.¹⁴

22. prosince 1948 vydalo ministerstvo vnitra pro TNP Prozatímní ústavní, výchovný a kázeňský řád. Byl koncipován dokonce velkoryse, takže obsahoval některá ustanovení, nezvyklá pro instituce tohoto nebo podobného druhu, která ani neodpovídala původnímu záměru iniciátorů TNP i tvůrců zákona. Především šlo o zavedení systému tzv. samosprávy, která se ovšem neuskutečnila vůbec, a když, tak ve zcela pokřivené podobě.¹⁵

V lednu 1949 začalo ministerstvo vnitra připravovat seznamy osob poškozujících hospodářství, asociálních živlů a politicky nespolehlivých (ko-

14 A FMV, sv. E-1, a.j. 3. – Archiv Správy nápravných zařízení Praha (A SNZ), kr. 43/5, sl. Seznam a materiál o TNP převzatý od s. ministra (příloha).

15 A FMV, a.j. 310 46-4. Prozatímní ústavní, výchovný a kázeňský řád TNP z 22. 12. 1948 (úředně používaná zkratka PÚVKŘ). – A SNZ, kr. 43/5 (MV č. 256/02-33-TNP/005).

Tzv. samospráva se skládala: z velitele světnice, navrhovaného obyvateli světnice; z velitele baráku, navrhovaného velitelem TNP a zástupci světnice; z táborové rady jako pomocného orgánu správy tábora a vrcholného orgánu samosprávy, kterou tvořilo plénum, předsednictvo a komise; z táborového sněmu, tj. měsíčního shromáždění internovaných, které schvaluje rozhodnutí táborové rady. Všem orgánům samosprávy byl nadřazen velitel tábora nebo dozorcí, kteří podle své pravomoci rozhodovali nebo schvalovali rozhodnutí samosprávy, pokud vůbec fungovala. – Kázeňský řád určoval bezpodmínečnou poslušnost nadřazeným a vymezoval kázeňské tresty za porušení řádu a poslušnosti. Způsob využití volného času určoval velitel tábora. – Později vydala Správa TNP několik dodatků k řádu, k nejdůležitějším patřil dodatek z 9. 1. 1950 o úpravě výkonu administrativních trestů v TNP.

laboranti, vyzvědači, rozvratníci, teroristi, rozšiřovatelé letáků a šeptané propagandy). Návrh prozatímních pokynů, rozeslaný 31. prosince 1948 náměstkem ministra vnitra Josefem Pavlem vedoucím funkcionářům bezpečnosti, velmi kriticky odsuzoval dosavadní seznamy „nepřátel“, jejichž nepřesnost a zastaralost se projevila při předběžném zajišťování osob v únoru 1948 a před pohřbem prezidenta Beneše. Vypracování nových seznamů mělo nadále probíhat po třech liniích: po úřední (Státní bezpečnost), po linii výborů Národní fronty a po stranické linii (tajemníci KSČ). Autoři návrhu předpokládali, že seznamy budou sloužit nejen jako podklad pro zařazování obětí do TNP, ale také pro „zajištění podezřelých osob v případě potřeby“. Předpokládaný termín pro zpracování seznamů – jeden až tři měsíce – se nedodržel. Práce se protáhla do přelomu léta a podzimu 1949 a byla součástí chystané rozsáhlé perzekuční akce.¹⁶

Přípravu táborů nucené práce uzavíraly porady bezpečnostních referentů okresních a krajských národních výborů a členů příkazovacích komisí v prosinci 1948 a v lednu 1949. Porady měly instruktážní charakter, referovali na nich funkcionáři odboru BP/10, který je také organizoval. Ukázalo se, že referenti, a ještě více diskutující, mají rozdílné názory na roli TNP, zejména na důvody pro zařazování do nich. Silně se ozývalo jak přesvědčení, že „hlavní účel táborů nucené práce je oslabení třídního nepřítele,“ tak názor, že do TNP patří především občané vyhýbající se práci. První oběti TNP to potvrzovaly; mezi internovanými bylo mnoho „vyhýbajících se práci“.¹⁷

Počátkem roku 1949 skončila příprava na realizaci zákona č. 247. V ojedinělých případech už tábory nucené práce fungovaly a na Slovensku navázaly na dosavadní pracovní útvary. Přípravné období se vyznačovalo

16 A FMV, a.j. 310-46, a.j. 3.

V prozatímním pokynu mimo jiné stálo: „Po zkušenostech z února t.r. a ze zákroků před pohřbem Dr. E. Beneše víme, že zajišťování osob prováděné ad hoc podle kartotečních záznamů se setkávají s neúspěchem, lze říci s fiaskem. Při vyhledávání státně a politicky nespolehlivých osob pro preventivní vazbu před pohřbem bývalého prezidenta vybrala skupina Aa a ústředna Státní bezpečnosti 179.“ Pouze 70 návrhů bylo realizováno, ve 109 případech byly chybné údaje. Nově vypracovaný seznam měl být doplňován na základě čtvrtletních hlášení.

17 Tamtéž, sv. E-1, a.j. 10. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, 85.

Některé důvody, pro které byly „přidělovány“ první osoby do TNP: stýká se s cizinou – jeho sestra je rakouskou příslušnicí – nemá kladný poměr ke zřízení – poslouchá cizí rozhlas – nesouhlasil se znárodněním – šířil nepravdivé zprávy – majitel přepychové vily – majitel domu – stýká se s reakcionáři – hazardní hráč – vyhýbá se práci – manželka byla proti znárodnění, on je zpupný.

mimořádnou aktivitou úředníků ministerstva vnitra, zejména příslušného odboru, a menším zájmem nižších funkcionářů, zodpovědných za výběr osob do pracovních táborů, než se očekávalo. Od prvního návrhu na ustavení TNP z 9. září 1948 existovaly mezi funkcionáři KSČ a státní správy v ústředí i na nižších stupních rozdílné názory na smysl a úkol nově zřizované trestní instituce. Týkaly se jak účelu či poslání a vnitřního režimu TNP, tak měřítek pro výběr postižených osob a představ o jejich množství.

Do života společnosti vstupovala instituce, jejíž zrod byl motivován pouze mocensko politicky jako odpověď na první krizi komunistického režimu. Do právního řádu vstupoval nový druh perzekuce občanů – rozsudky bez soudů, trest bez trestného činu. Do života vstupovala trestní instituce, o jejímž účelu neměli její iniciátoři zcela jasno, a o jejímž charakteru měli rozdílné představy.

Období činnosti příkazovacích komisí

Konec roku 1948 – 31. červenec 1950

Zřizování TNP a jejich správa

Během svého pětiletého trvání procházely TNP mnoha změnami. Střídala se ministerstva, která za ně odpovídala. V polovině roku 1950 přešly z ministerstva vnitra pod ministerstvo národní bezpečnosti a po dalším roce pod ministerstvo spravedlnosti. V roce 1952 se při sloučení vězeňství znovu vrátili pod ministerstvo národní bezpečnosti a poté vnitra. Také ústřední orgány pro řízení TNP se měnily nebo přejmenovávaly. V roce 1949 to byla na ministerstvu vnitra Správa TNP (006), která se dále členila na oddělení, na ministerstvu národní bezpečnosti od října 1950 vězeňský sektor B/6 a na ministerstvu spravedlnosti od června 1951 spadaly pod velitelství Sboru vězeňské stráže SVS–TNP. Na Slovensku byly v pověřenectvu vnitra pracovní tábory zařazeny do oddělení BK/8.

Rovněž příkazovací komise doznaly změny. Z orgánů jmenovaných ministerstvem vnitra se staly orgány krajských národních výborů v čele s jejich bezpečnostním referentem. Od počátku roku 1949 zahájila na ministerstvu vnitra činnost odvolací komise, která s konečnou platností rozhodovala o odvolání proti rozhodnutí krajských příkazovacích komisí. Nejzávažnější změnou v postavení TNP bylo jejich převedení do pravomoci Státní bezpečnosti necelý rok po jejich zrodu. Iniciátoři této změny na ministerstvu vnitra ji zdůvodňovali zájmy státní bezpečnosti, častými útoky z táborů a zejména tím, že civilní složky státní správy důsledně nevyužívají zákona

č. 247 k třídně politickému pojetí a věnují velmi malou pozornost vyhledávání „správných osob“. S podřízeností TNP Státní bezpečnosti nesouhlasily bezpečnostní komise ústředního výboru slovenské komunistické strany a pověřenectvo vnitra, které ve svém resortu změnu také neprovedlo.¹⁸

Do konce roku 1948 byly zřízeny tři TNP v českých zemích a tři na Slovensku. Jejich počet se pak velmi často měnil, i když zejména v prvních dvou letech šlo o úpravy nevelké. V roce 1949 vzniklo dalších 27 táborů, a zároveň 7 jich bylo zrušeno. Ke konci roku 1949 tak existovalo 26 táborů.¹⁹ Během příštího roku se jejich počet snižoval, takže v lednu 1951 bylo v provozu 14 TNP. Po rozhodnutí ministrů národní bezpečnosti a spravedlnosti z 31. května 1951 o převodu táborů do resortu ministerstva spravedlnosti jich zůstalo pouze šest ve správě ministerstva spravedlnosti a dva pod ministerstvem národní bezpečnosti.²⁰ Hlavními příčinami poměrně rychlého zanikání táborů bylo zejména trvale neúspěšné „příkazování“ osob, tedy nízký počet obětí, a přesun mnoha internovaných do táborů v Jáchymově. Široce založená síť TNP s velkým počtem táborů pro několik desítek tisíc „příkázaných“ tak neměla dost osazenstva a zůstávala nevyužita. Podle pokynu R. Slánského začala v r. 1950 příslušná ministerstva budovat velké TNP. Přitom však narážela na odpor závodů, u nichž byly dosud zřízeny malé tábory, a které odchodu těchto pracovních sil bránily.²¹

Počáteční neujasněné představy, víceméně chaotické vnitřní uspořádání a nejednotné poměry v TNP vedly jejich správu na ministerstvu vnitra

18 A FMV, a.j. 30–46–9, a.j. 310–82–2, 8265, 9722, a.j. 304–66–1, a.j. 304–66–6. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. II, 28, 46, sl. IV, 8–9.

19 A SNZ, kr. 43/3.

V prvním čtvrtletí roku 1949 vzniklo 11 táborů, v druhém 3, ve třetím 5 a ve čtvrtém 8. K 1. 1. 1950 byly TNP Kladno-Dubí, Kladno-Dřín, Dolní Jiřetín, Pardubice, Č. Budějovice I a II, Všebořice, Široké Trebčice, Sv. Jan p. Skalou, Jáchymov-Vršek, Ostrava-Vítkovice, Ostrava-Kunčice, Třinec, Oslavany, Brno, Valtice, Uherčice, Hodonín, Mírov, Jaroslavice, Příbram-Vojna, Dlačkovice, Gottwaldov, Nováky, Hronec, Ilava.

20 Tamtéž a A FMV, E–1, a.j. 6.

Rušení TNP: Č. Budějovice I 9. 2. 1950, D. Jiřetín 9. 3. 1950, Kladno-Dřín 15. 12. 1950, Lešany 25. 9. 1950, Ostrava-Kunčice 1. 2. 1951, Ostrava-Vítkovice 25. 1. 1951, Příbram-Brody 20. 1. 1951, Sv. Jan p. Skalou 31. 12. 1950, Hodonín 1. 12. 1950, Široké Trebčice 15. 12. 1950, Třinec 25. 1. 1951, Uherčice 20. 6. 1951, Mírov 18. 7. 1951, Trenčín 31. 10. 1950, Hronec 5. 5. 1951, Jáchymov-Vršek 25. 4. 1951, Jáchymov-Nikolaj 15. 2. 1951, Oslavany 1. 3. 1951, Valtice 15. 5. 1951.

21 Tamtéž, sv. E–1, a.j. 11 (porada velitelů TNP 28.–29. 11. 1949). – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 3, 105.

k opatřením, která měla vnést jakýsi systém, řád. Reorganizace z 1. ledna 1950 zavedla tzv. sběrné TNP a rozdělila internované do několika kategorií podle pracovní schopnosti, politického profilu, sociálního původu a důvodu „příkázání“. Vytvoření sběrných táborů změnilo dosavadní postup, kdy příkazovací komise zařazovaly své oběti do táborů v rámci kraje. Od ledna 1950 museli všichni „příkázání“ procházet sběrnými tábory, z nichž byli po lékařské prohlídce a rozdělení do daných kategorií odesíláni do specializovaných táborů.²²

Od poloviny roku 1949 vyvstal před Správou TNP ministerstva vnitra problém ostrahy táborů. Vyvolaly jej zejména snadné, a proto velmi početné útky i vnitřní poměry v táborech. Správa TNP poukazovala jednak na nízký počet osob v ostrahové službě a jednak na to, že ji vykonávají většinou příslušníci předválečných policejních sborů a nedostatečně „politicky a třídně uvědoměli“. Ve 26 TNP sloužilo v lednu 1950 297 příslušníků ostrahových oddílů. Na jednoho strážce připadalo průměrně 19 „chovanců“, jejich rozložení však bylo nerovnoměrné.²³ Na počátku listopadu 1949 uložil velitel Státní bezpečnosti J. Veselý vedoucímu funkcionáři Správy TNP B. Pokornému, aby dojednal vytvoření zvláštního útvaru Sboru národní bezpečnosti „Modřín“, ve kterém by se sdružily všechny ostrahové jednotky

22 A FMV, sv. E-1, a.j. 10. – A SNZ, kr. (výnos č. 481, taj. D/49-TNP/006). Kategorie podle pracovní schopnosti: A – schopní pro všechnu práci, B – schopní pro lehčí práci, C – fyzicky slabí, nemocní, kteří by do TNP neměli být zařazováni. V r. 1949 se rozdělení upravovalo: A – osoby schopné jakékoliv těžké práce, B – fyzicky méně zdatné, avšak zdravé, schopné i těžší práce, C1 – fyzicky slabé, zdravé a schopné i lehčí práce, C2 – práce neschopné, vyžadující lékařskou péči. Podle stáří: ML – mladší, 18–24 let, St – starší, 24–55 let, PS – přestárlí, nad 55 let, pouze do skupiny C1 a C2. Podle druhu provinění: a1 – z politických a hospodářských důvodů a za pokusy o přechod hranic, a2 – ZV – zvlášť nebezpeční režimu a „nepřátel pracujících tříd“, b – vyhýbající se práci a s pochybným zdrojem obživy, c – porušující pracovní morálku. Podle sociálního původu: S1 – dělníci, řemeslníci, malí zemědělci, drobní živnostníci, S2 – svobodná povolání – „buržoazní třída“ (advokáti, lékaři, inženýři, úředníci, velkoobchodníci, podnikatelé, továrníci a p.), S3 – studenti a mladiství. Přidělování internovaných: do TNP Jáchymov – skupina A, II St, A1, S2; Jáchymov a Gottwaldov – skupina B, II St, a1, S2 schopní práce v povrchových dolech; TNP Kladno-Dubí, Oslavany, Ostrava-Kunčice – skupina A, II St, b+c, S1, schopní práce v dolech; TNP Mírov – skupina A, B, C, II St a II PS, označené jako zvlášť nebezpečné bez ohledu na sociální původ; TNP Kladno-Dříví, Ostrava Vítkovice – skupina B, II St, b+c, S1; TNP Hodonín – skupina C1, schopní lehčí práce v zemědělství a v dílnách; TNP Pardubice, Brno – skupina C2.

23 A SNZ, kr. 43/3 čj. 1026 taj/50-TNP(006), kr. 43/4 zpráva z 16. 12. 1949.

TNP. To už nad dosavadními motivy požadovaného opatření převažovala představa o očekávaném několikanásobném přílivu „politických a třídních nepřátel“ do TNP. Návrh na organizaci útvaru „Modřín“ zpracoval a 26. listopadu předložil sektor ostrahy při Správě TNP. Předpokládal 1086 příslušníků a svůj požadavek zdůvodňoval ohlašovaným a plánovaným přísunem osmnácti tisíc „třídních nepřátel“, kteří vyžadují zesílenou ostrahu. Předpokládaný přísun internovaných do TNP se však neuskutečnil, ani „Modřín“ nevznikl. Za půl roku navrhla Správa TNP nový způsob ostrahy: útvar Sboru národní bezpečnosti „Jeřáb“, který dosud tuto funkci vykonával v Jáchymovských dolech. Přestože velitel „Jeřábu“ Oldřich Hromádka návrh odmítl, rozkazem příslušného náměstka ministra z 5. května 1950 se uskutečnil. V roce 1950 sice počet příslušníků ostrahových oddílů TNP vzrostl – v červnu na 493, ale s úbytkem internovaných v druhé polovině roku se jejich stav začal snižovat (v září na 463, v listopadu na 338).

V rámci nové organizace TNP byly zřízeny tzv. trestné tábory, „zamřížované a přísně izolované, kam budeme dávat chovance, na nichž má zájem Státní bezpečnost“. První dva trestné tábory už existovaly v Pardubicích a v Dlažkovicích.²⁴

Vnitřní režim TNP

Poměry, životní a pracovní podmínky v TNP se různily, zejména zpočátku. Mnohé tábory nebyly pro ubytování většího počtu osob připraveny. Deset táborů bylo umístěno ve zděných budovách, ostatní v nevyhovujících dřevěných barácích, v nichž většinou byly za okupace pracovní nebo zajatecké tábory. Některé TNP neměly pitnou vodu, dokonce byly zcela bez vody, bez hygienických a sociálních zařízení, měly zanedbané a nevyhovující obyvací místnosti, často prolezlé hmyzem apod. Ještě na jaře 1950 funkcionáři Správy TNP po prohlídce táborů v Příbrami konstatovali, „že někteří ze soudruhů, kteří prošli za okupace německými koncentračními tábory tvrdí, že takových špatných koncentračních táborů v Německu nebylo“.²⁵

24 Tamtéž, kr. 43/4, a.j. 10/110 taj. 1949 TNP(006); kr. 43/5 (zpráva o TNP). – A FMV, a.j. 310-82-2, 8370, a.j. 310-82-3, 8589, a.j. 310-18-3, 2456, a.j. 304-64-3 (zpráva 27. 1. 1950). – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, 13 (rozkaz č. 2), av. 104, sl. 11, 108. Návrh Správy TNP – ostraha z 26. 11. 1949 předpokládal tři útvary „Modřínu“: 05 v Ústí n. L. pro Čechy, č. 13 v Ostravě pro Moravu a č. 15 v Novákách pro Slovensko.

25 A FMV, a.j. 310-46-11 (dopis 25. 5. 1950).

Počáteční znatelné rozdíly ve vnitřních poměrech TNP se postupně odstraňovaly a jejich sjednocování ukončily táborové řády, vydané na jaře 1950. V polovině roku 1949 dostávala Správa TNP ještě stížnosti občanů i národních výborů jak na přílišnou svobodu a volnost v táborech, tak naopak na velmi kruté zacházení, včetně fyzického násilí. Nechyběly četné případy korupce, podplácení velitelů táborů, jejich obohacování na účet internovaných. Výstřelky „svobody“ se Správa TNP snažila brzy zlikvidovat a nastolit všude tvrdý režim. Měnila vedení táborů, za korupci udělovala disciplinární tresty a na častých poradách velitelů táborů prosazovala jednotný řád a pravidla pro poskytování tzv. výhod internovaným. Dobudovala také administrativně správní aparát TNP. Kromě velitele a jeho zástupce byl ve větších táborech osvětový referent a jeho pomocník, hospodář, účetní a zásobovací referent. V menších táborech byly některé funkce, zejména administrativně hospodářské, sloučeny. V roce 1950 velitelský a správní aparát TNP početně vzrůstal: v červnu měl 145 zaměstnanců, v září 149, v říjnu 211. Od listopadu mírně, ale trvale klesal.²⁶

26 Tamtéž, a.j. 304–66–4, 18, a.j. 304–66–2–10; sv. E – 1, a.j. 11; – A SNZ, kr. 43/4, a.j. 10, kr. 43/5 (zprávy TNP, pokyny č. 1–6, seznam a materiál o TNP od s. ministra, výnos MV č. 1021/taj. – 50–TNP/006 a čj. 46–taj–1950–BK/8. Zpráva z TNP D. Jiřetín z 5. 5. 1949 hovořila o používání fyzického násilí, zpráva z 22. 9. 1949 sdělovala zatčení velitele a dozorce pro korupci, zpráva z 27. 12. 1949 o korupci v TNP Hodonín; stížnost z Chotěboře z 20. 9. 1949, že „šest chovanců TNP bylo na taneční zábavě ve Zboží,“ kde se opily a provolávaly slávu USA; stížnost ze 17. 3. 1949 na mnoho úlev v TNP Kladno-Dřív, „chovanci chodí na zábavu a zpívají písně proti lidově demokratickému zřízení“; stížnost z 13. 9. 1949 na poměry v TNP Lešany, „chovankyně a velení tábora byly na zábavě“; stížnost v r. 1949 na úpadek morálky dozorců v TNP Mírov; zpráva z 28. 9. 1949 o zatčení velitele a dvou dozorců v TNP Nováky pro špatné zacházení s internovanými; zpráva z 30. 11. 1949 o podplácení dozorce v TNP Oslavany; stížnost z května 1949 na volný pohyb chovanců TNP – pracoviště Starkov; stížnost z 27. 8. 1949 na povolení návštěvy fotbalu v TNP Kunčice. Z Pokynů ministerstva vnitra č. 1, 25. 4. 1949: Povolování návštěv reguluje § 31 ústavního řádu, zjištění: „Návštěvy příslušníků rodin prodlévají v táborech celý den, dokonce v jednom táboře zůstaly dvě ženy přes noc.“ Návštěvy mají být jednu hodinu a v přítomnosti příslušníka ostrahy.

Dovolené upravuje ustanovení § 15 ústavního řádu, zjištění: „Velitelé TNP postupují při udělování dovolených příliš benevolentně a zneužívají své pravomoci... Bylo zjištěno, že dovolenou dostala osoba za 3 dny po zařazení do tábora. Na dovolené chovala se provokativně, což zavdalo příčinu k veřejnému pohoršení. Dovolené byly většinou udělovány intelektuálům a šmelinářům.“ Vydávání propustek z tábora bylo regulováno výnosem 256–02–4 z 13. 4. 1949, č. 177/dův. 49. BP/10: „Někteří velitelé TNP udělili propustky až 50 % osazenstva... Při

Neurované poměry v táborech v prvním roce, nedostatečná ostraha, zejména na pracovištích, byly příznivé, dokonce nabízely možnosti útěku. V roce 1949 se podařilo utéct 902 lidem. Za deset měsíců příštího roku uteklo z TNP dalších 1104 osob. Jen z poloviny se je podařilo dopadnout, nebo se dobrovolně vrátili sami. V kmenovém stavu TNP k 1. lednu 1950 bylo evidováno stále 557 osob na útěku, v polovině příštího roku dokonce 827. Za deset měsíců roku 1950 bylo dopadeno nebo se dobrovolně vrátilo 820 osob z 1661 (stav k 1. 1. 1950 a počet útěků do 31. října 1950). Jména osob na útěku a jejich popis vysílal pod krycím označením TNP rozhlas, stanice Sboru národní bezpečnosti a národní výbory v místě jejich bydliště obdržely příkazy a výzvy k pátrání. Správa TNP na ministerstvu vnitra si však stěžovala na liknavé plnění příkazů příslušníky bezpečnosti a na na-

nástupech chybělo až 50 % zařazených osob, jejich nepřítomnost nemohl velitel nikterak vysvětlit a odůvodnit.“ – „Osobám zařazeným v TNP jsou povolovány návštěvy bohoslužeb, a za tím účelem dostávají povolení opustit tábor. Bylo zjištěno, že toto povolení bylo zneužito, a že místo kostelů navštěvovaly hostince, kde se opijely, tropily výtržnosti...“ Z Pokynu č. 5, 3. 10. 1949: „Vyskytují se případy, že chovanci... se nechovají tak, aby byl plněn účel TNP, že dochází k činům jednotlivců, které vrhají špatné světlo na správu tábora a tábory vůbec (opilství, pohlavní styk, rozšiřování nepravdivých zpráv atd.).“ Z Pokynu č. 6, 12. 12. 1949: „Jiný orgán, pověřený dozorem nad chovanci na pracovišti, nejenže tuto svěřenou mu službu řádně nevykonával, nýbrž s chovanci navštěvoval hostinec, s nimi popíjel a dal si od nich platit vlastní útratu. – V jiném případě pověřený orgán vyslaný s pracovní skupinou několika chovanců navštívil při cestě domácnost jednoho z chovanců, kde se dal jeho manželkou pohostit. – Další orgán pověřený dozorem chovanců na pracovišti státních statků dovozoval chovankám odchod z pracoviště za účelem nákupu potravin, čehož chovanky využily k pohlavním stykům s muži.“

Z výnosu MV z 6. 1. 1950, citovaného ve směrnici pověřenectva vnitra 17. 1. 1950: „V poslednom čase došlo v niekoľkých TNP k istému uvoľneniu disciplíny a chovania zaradených osôb jak v táborech, tak i na pracoviskách. Tieto nežiadúce zjavy boli do istej miery zavinené shovievavosťou a prílišnou benevolenciou zodpovedných orgánov správy tábora i strážneho oddielu voči zaradeným osobám, ktoré v tomto spôsobe počínania videli nerozhodnosť a slabosť správy TNP i strážneho oddielu.“

Z dopisu ministrovi L. Kopřivovi 24. 7. 1950: „... často jsou táborem přidělování orgánové, kteří neskýtají záruku řádného výkonu služby v TNP z hlediska odborného, mravního ani politického. Dochází proto neustále k různým závadám ve výkonu služby, zavineným nedostatkem odborných znalostí, která se často projevuje v alibismu, vede ke korupci apod. Z těchto důvodů musela být během trvání TNP odvolána z funkcí celá řada orgánů, proti nimž bylo zavedeno disciplinární nebo soudní řízení. Obdobná situace je při určování příslušníků SNB pro službu ostrahovou.“

prostou nečinnost národních výborů. Dopadení byli vysláni do táborů v Pardubicích a v Brně, později i ve Svatém Janu pod Skalou.²⁷

6. března 1950 předsednictvo ÚV KSČ projednalo a v podstatě schválilo jednotné táborové řády: základní táborový řád, stanovy táborové samosprávy, pracovní a domovní řád a řád disciplinární. V platnost vstoupily v polovině téhož roku. Na rozdíl od prozatímního řádu TNP z roku 1948 byly mnohem přísnější a důkladnější – regulovaly veškerý život v táboře. Stanovovaly podrobný režim trestního oddělení (TO), včetně stravování a škály používaných trestů. Disciplinární řád rozlišoval poklesky a přeštky a předpisoval rozdílný stupeň trestů. Domovní řád určoval denní režim v táboře a podmínky pro získání „výhod a úlev“ (propustky, dovozenky, návštěvy příbuzných v táboře, balíčky, dopisy). Uplatněním těchto řádů se poměry v TNP jen velmi málo lišily od režimu ve věznicích a trestně pracovních táborech.²⁸

Soubor řádů doplňovaly výnosy o stravovacích dávkách a směrnice o poskytování výhod za pracovní výkony (např. možnost nákupů potravin v táborové kantýně). Internovaní předávali své potravinové lístky táborové

27 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, a.j. 22, 30, 91. – A FMV, sv. E-1, a.j. 10 (porada 20. 1. 1950), a.j. 11 (porada 28. 11. 1949), sv. E-3/3, a.j. 3; a.j. 310-46-7 (zprávy BP/10), a.j. 304-66-1-18 a 304-67-1-10.

Od 20. 5. 1949 rozhlas vysílal zprávy o „zbězích“ z TNP, které uváděl pod značkami, např. Kladno-Dubí 175 V, Třinec 132 C. K 31. 12. 1950 bylo v TNP Sv. Jan p. Skalou registrováno 168 útěků. V době od ledna do října 1949 jich bylo nejvíce v TNP Nováky (117), TNP Kladno-Dubí (91) a v TNP Jáchymov.

28 SÚA – A ÚV KSČ, fond 02/1, schůze 6. 3. 1950. – A FMV, a.j. 310-46-12. Ministerstvo národní bezpečnosti vydalo v srpnu 1950 Směrnice pro správu TNP, č. 492/1950 Ú.I.I. Proti dosavadním pokynům členily osoby v TNP podle fyzické způsobilosti do kategorií A, B, C, D. Dále ukládaly zaznamenat každého „chovance“ do evidenční knihy pod běžným číslem a s číslem, pod kterým je osoba v TNP. Přílohu ke Směrnicím tvořily formuláře k životopisu a k evidenci internovaného (pro životopis obsahoval 58 otázek).

Do trestních oddělení TNP zařazovalo ministerstvo národní bezpečnosti na návrh velitele tábora. Stupeň trestů v TO: vězení s vyloučením zaměstnání, tj. samovazba, kterou lze zostřít temnicí jednou týdně, půstem dvakrát týdně (400 g chleba a černá káva na den), zastavení výplaty mezd. Jako obecné byly zákaz kouření, odnětí všech úlev a omezení stravování (snídaně – černá káva, v neděli bílá, obědy – polévka s příkrmem bez masa, v neděli úplný oběd, chléb 400 g denní dávka, o večeři se řád nezmiňoval), zákaz nákupu potravin v táboře. Disciplinární řád uděloval za poklesky: neveřejnou důtku, veřejnou důtku, omezení návštěv, tvrdé lůžko, uložení táborové práce, snížení kapesného o 50 %, odnětí výhod. Za přeštky: vězení po práci až do 20 dní, vězení, samovazbu a vyloučení ze zaměstnání do 14 dní, zařazení do nižší pracovní třídy, přezazení do trestního oddělení tábora.

kuchyni, pouze část přídatkových lístků, které získali pracovním zařazením a výkonem, jim zůstávala k volnému použití, ovšem v rámci tábora.

Nové řády, výnosy a směrnice těžce dolehly na každodenní život internovaných. Velením táborů i jednotlivým dozorcům umožňovaly široký výklad a poskytovaly jim volnou ruku v používání trestů. Proti jejich zvlášti stál internovaný naprosto bezmocný a bezbranný. V roce 1950 zaregistrovala a oznámila vedení TNP 3581 trestů uložených podle řádu za poklesky a přeštky. Počet nehlášených trestů nelze zjistit ani odhadnout.

V prosinci 1950 pak vydalo velitelství Státní bezpečnosti ještě tyto řády a směrnice pro výkon služby v TNP: směrnice pro správu TNP, směrnice pro mravně politickou a osvětovou výchovu TNP, kázeňský řád TNP, směrnice pro ostrahovou službu TNP, směrnice pro zdravotnickou službu TNP a základní táborový řád.²⁹

Vnitřní poměry v TNP ovlivňovali osvětoví referenti, řízení referátem osvěty ve Správě TNP na ministerstvu vnitra. Jejich hlavním úkolem bylo internované politicky převychovat a změnit jejich poměr k práci. Tomu odpovídaly různé formy „osvětového“ působení: „zájmové kroužky“, vedení knihoven, promítání filmů a jiné, většinou povinné, „kulturní akce“. Především však organizovali povinné politické školení, jehož témata určoval pro každý měsíc referát osvěty v ústředí. Ve zprávě za rok 1949 vedoucí funkcionář referátu osvěty (Turnovec) konstatoval, že úkoly „převýchovy“ se nespĺnily. Jako důvody uváděl nízkou politickou i služební úroveň velitelů a osvětových referentů a politickou činnost nenapravitelných „rozvratníků“

29 A SNZ, kr. 43/3, 43/5 (zprávy o TNP). – A FMV, a.j. 310-46-9.

Denní režim v TNP od 1. 4. do 30. 9.:

budíček 5 hod., večeřka 21 hod.

5,10 – 5,30	hlášení k lékaři	12,00 – 13,00	oběd a úprava
5,30 – 6,00	snídaně	13,00 – 18,00	pracovní doba
6,00 – 6,45	úprava světnic	18,00 – 19,00	večeře a osobní úprava
7,00 – 8,00	vycházka na dvůr	19,00 – 20,30	povinné učení
8,00 – 12,00	pracovní doba	20,30 – 21,00	volno na soukromé věci

Od 1. 10. do 31. 3. se denní režim měnil nepatrně, budíček byl v 6 hodin.

Stravovací normy se různily. V roce 1950 pro pracující v dolech byla předepsána denní norma: maso a masné výrobky 0,05 kg, máslo 0,006429 kg, vepř. sádlo 0,008571 kg, umělé tuky 0,014286 kg, cukr 0,05 kg, mléko 0,125 l. – Pro práce neschopné (kategorie C) měsíčně: maso 1,3 kg, sádlo 0,16 kg, máslo 0,2 kg, umělé tuky 0,42 kg, cukr 0,12 kg, 3 vejce, 3,75 l mléka, tvaroh 100 g, chleba 7,5 kg, mouka 3,66 kg, brambory 10 kg, sůl 250 g, denní norma = 15 Kčs.

Počet potrestaných v TNP, r. 1950: (podle měsíců)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
353	315	330	318	345	383	364	307	222	262	232	150

z řad internovaných, které navrhoval izolovat ve zvláštních táborech. Stížnost na úroveň a práci velké části osvětových referentů se opakovala i ve zprávě za rok 1950. V tomto roce však už vznikly pro „rozvratníky“ speciální tábory.³⁰

Od jara 1949 se pokoušeli vedoucí funkcionáři Správy TNP mezi internovanými i mezi příslušníky ostrahových oddílů vybudovat svou agenturní síť. Orientovali se na bývalé členy KSČ a snažili se držet systém v tajnosti i před veliteli táborů. Jejich úsilí neuspělo a hledali proto k vytváření zpravodajské organizace jiné cesty, před velením TNP rovněž utajené. 7. června 1949 schválila porada na ÚV KSČ nový návrh a jeho uskutečnění zařadila mezi úkoly, vyplývající z Gottwaldova projevu na 9. sjezdu KSČ. V táboře pak vznikla nová funkce – pomocník osvětáře (PO), který byl podle směrnic „skrytým zpravodajským orgánem“ s hlavním, neoficiálním úkolem: organizovat zpravodajskou službu v TNP. Oficiálně vystupoval jako pracovník pro evidenci a kartotéku. O jeho skutečném poslání nesměl v táboře vědět nikdo! Jeho činnost spočívala „ve sledování podezřelých individuů i mimo TNP,“ ve výstavbě zpravodajské sítě jak mezi internovanými, tak mezi příslušníky ostrahy. Týdně podával zprávu nově zřízenému referátu Z na Správě TNP (vedoucí M. Pich-Tůma), kde se vedla kartotéka

30 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, 152–155, 162–163. – A SNZ, kr. 43/5 (Pokyny k provádění mravně politické výchovy v TNP. MV odd. BP/10. č. 1, 25. 4. 1949, Seznam a materiál o TNP od s. ministra).

V polovině roku 1950 měli osvětáři v TNP k dispozici 8101 knih, 9 rozhlasových zařízení, 19 radiopřijímačů, 29 filmových přístrojů, 800 gramofonových desek, 40 sportovních nářadí.

Určená témata k mravně politické výchově:

Prosinec 1949: Osobnost a význam generalissima Stalina v dělnickém hnutí a našem osvobození – České dělnické hnutí od jeho vzniku do roku 1920.

Leden 1950: Život a boje pracujícího lidu ČSR za kapitalismu – Usnesení a závazky II. všeodborového sjezdu ROH – Jak náš závod plnil a splnil prvý rok pětiletky.

Únor 1950: Boj čl. lidu za osvobození až po únorové události 1948 – Mezinárodní solidarita k zajištění míru – Bilance prvního měsíce prvního roku pětiletky.

Březen 1950: Naše nová zemědělská politika – Mzdová politika v pětiletce.

Z dopisu ministru Kopřivovi 24. 7. 1950: „Velmi rušivě projevuje se nedostatek vhodných a schopných osvětových instruktorů. Jako osvětové instruktory přidělují krajská velitelství národní bezpečnosti často orgány, kteří v oboru této činnosti nikdy nepracovali, nemají potřebného politického školení a nesplňují předpoklady k zastávání tak důležitých funkcí osvětových referentů.“

Odsun „nenapravitelných rozvratníků“ do TNP Pardubice a Brno byl nařízen výnosem MV z 28. 3. 1949, č. 256 00–7–BP/10.

spolupracovníků. Zpravodajská síť se dosti měnila, ale počet vázaných i nevázaných informátorů z řad internovaných nepřekročil stovku. V polovině roku 1951 jich mělo oddělení Z v kartotékách 94. Při přechodu TNP do správy ministerstva spravedlnosti „přestaly mít spisy smysl“; dosavadní zpravodajská síť se rozpadla a byla budována nová, podle stejné instituce ve věznicích. Kromě ní zřídila krajská velitelství Státní bezpečnosti své „malé oddíly v TNP,“ které přímo podléhaly krajskému vedení Státní bezpečnosti (referátu 43). Tak zněl rozkaz velitele Státní bezpečnosti z 9. ledna 1950.³¹

Pracovní podmínky v táborech

Také pracovní podmínky osob v TNP procházely změnami. Všichni internovaní pracovali, muži většinou v dolech, hutích, stavebnictví, ženy v lehkém průmyslu a zemědělství; trvale nemocní a také důstojníci v TNP Mírov pracovali v táboře. Podle pokynů a směrnic o pracovněprávním postavení internovaných, které vydala Správa TNP 24. října 1949, vstupovali do pracovního poměru přiděleného závodu. Dostávali mzdu jako zaměstnanci, byli nemocensky a sociálně pojištěni. Avšak zaměstnavatel odváděl všechny výdělky, včetně příplatků za práci přes čas a zvláštních odměn, výhradně velitelství TNP, které rozhodovalo o skutečné výplatě internovaného. Srazilo daň ze mzdy, příspěvek na pojištění a náklady za ubytování, stravování, ošacení apod. Zbytek rozdělilo na kapesné, odstupňované výši výdělku nebo pracovní třídou, na úložné, které činilo 10 % příjmu, a na vyživovací příspěvek pro rodiny.

Závody využívaly internovaných velmi často k těžkým nebo špatně placeným pracem, k nimž obtížně získávaly zaměstnance. Nechyběly stížnosti na to, že zaměstnanci nechávají za sebe pracovat internované, že je vedoucí i vedení závodů diskriminují, okrádají, snižují jejich zasloužené výdělky. Svoje praktiky závody zdůvodňovaly údajnou nízkou pracovní

31 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, 49. – A FMV, a.j. 310–46–10, a.j. 304–64–5 (č.j. 48–2–BP/10 z 20. 5. 1949). – A SNZ, kr. 43/5 (MV č.j. 1119/022–1949 a MV č.j. 538 taj./50 TNP/006 z 25. 2. 1950).

V lednu 1951 při reorganizaci ministerstva národní bezpečnosti měl agenturní práci ve věznicích a v TNP na starosti 6. sektor místo dosavadního 3. Vedení sektoru sice nařídilo 8. 1. 1951 jmenovat agenty v TNP, ale již za půl roku se dosavadní agenturní síť rozpadla. – V březnu 1951 zaregistrovali mezi internovanými v TNP: Mírov 3 agenti, Dlažkovice 5, Ostrava-Kunčice 6, Valtice 8, Hronec 5, Nováky 10, Brno 11, Hodonín 11, Pardubice 8, Třinec 3, Vítkovice 2, Gottwaldov 4, Uherčice 4, Jáchymov-Vršek 6 a Nikolaj 3.

morálkou, což jim však nebránilo, aby požadovaly přidělení dalších pracovních sil.³²

Výdělky byly na různých pracovištích a u jednotlivých obětí velmi rozdílné. Podle měsíčního průměru v roce 1950 se nejvyšší výdělky v tehdejší měně pohybovaly od 3337 do 27 141 Kčs (v únoru 1951 od 3054 do 16 196), nejnižší od 648 do 2866 Kčs (únor 1951: od 737 do 3392 Kčs) a průměrné mzdy od 1 391 do 5198 Kčs (únor 1951: od 1618 do 4980 Kčs). Největší výdělky se dosahovaly v dolech, zejména uranových, a v hutích, nejnižší v zemědělství a za práci v tábore. Podle statistického hlášení internovaní odpracovali v roce 1950 681 692 placených přesčasových hodin, 176 629 hodin na brigádách na jiných pracovištích, většinou také odměňovaných, a 149 984 neplacených hodin v tábore. Celkem přes jeden milion hodin. Skupiny, které prokazovaly „pracovní netečnost a neukázněné chování,“ neplnily pracovní úkoly a normy, neúčastnily se organizovaných pracovních soutěží a jiných akcí, posílala Správa TNP do zvláštních „táborů zvýšené ostrahové přísnosti“.³³

Pracovní nasazení internovaných prezentovali velitelé táborů i vedoucí funkcionáři Správy TNP jako úspěch své výchovné činnosti a výsledek různých soutěží, které organizovali. Ve skutečnosti byly motivy pracovního výkonu zcela jiné, naprosto v nich převažovala reakce na poměry a praktiky táborového života. Celý systém opatření donucoval internované k pracovnímu výkonu nad jejich povinnost. Podle pracovní aktivity byla totiž oběť zařazena do jedné ze tří pracovních tříd, což umožňovalo vedení tábora udělovat výhody či úlevy: návštěvy, povolení opustit na několik dní tábor k návštěvě rodiny, rozsah korespondence a obdržených balíků, výši kapesného a jiné „výhody“. Pracovní výkony však nejvíce ovlivňovalo eventuální rozhodnutí o předčasném, podmíněném propuštění z TNP. Bez významu

32 A SNZ, kr. 43/2, a 43/3.

V roce 1949 pracovali internovaní v TNP: doly a ocelárny Kladno, doly Most, Synthesia Semtín Pardubice, tužkárny Č. Budějovice, Jáchymovské doly, Vítkovické železárny, doly Ostrava, Třinecké železárny, Rosicko-oslavanské doly, doly Příbram, Svit Gottwaldov, závody Nováky, Švermovy železárny v Podbrezové, kamenolomy a cementárny Beroun, podniky Ústí n. L., TNP Valtice, Uherčice, Široké Třebčice, Jaroslavice, Dlažkovice na státních statcích, stavební závody Brno, Pardubice, Č. Budějovice.

33 Tamtéž.

Nejvyšší výdělky dosahovali internovaní také v Třineckých železárnách (nejvyšší 12 851, nejnižší 2222, průměrné 3500 Kčs měsíčně), v hutích Ostrava-Kunčice (18 176, 2768, 4800). Nejnižší výdělky byly v TNP Mírov (4050, 648, 1391), Široké Třebčice (4713, 1641, 2173), Uherčice (3337, 1958, 2483).

nebyly ani sociální důvody. Mnoho internovaných vědělo, že jejich rodiny zůstaly bez finančních prostředků. (Také na Správu TNP přicházely stížnosti, že rodiny jsou na obtíž sociálním úřadům.) Výše výživného, které tábor posílal rodinám, závisela na pracovním výkonu.³⁴

Vztahy k nasazeným z TNP byly na pracovištích různé. Ještě v polovině roku 1949 si velení mnoha táborů stěžovala, že vedoucí podniků zacházeli s internovanými jako s trestanci, používali je na nejhorší nebo nejhůře odměňovanou práci, snažili se je okrádat o přesčasové hodiny a různé příplatky, na které měli nárok. Postižení se nemohli proti tomuto hrubému vykořisťování bránit, pokoušelo se o to vedení táborů, protože na výdělcích závisel také rozpočet jejich tábora.

Vztahy spolupracovníků k obětem TNP byly v podstatě dvojího druhu. Část zaměstnanců se přizívovala, nechávala je za sebe pracovat nebo si nechala vyplácet část jejich mzdy. Někteří jednotlivci a skupiny, zejména pracovní kolektivy, ve kterých internovaní pracovali, na ně nevražili, protože

34 Tamtéž a A FMV, sv. E-1, a.j. 11 (porada 28.–29. 11. 1949), a.j. 310–82–3/8692. Do I. pracovní třídy zařazovalo velení závodů osoby s velmi dobrou pracovní morálkou, do II. s dobrou a do III. s dostatečnou až nedostatečnou. Konkrétním měřítkem pro stupeň pracovní morálky bylo plnění stanovených norem; v první byli ti, kteří plnili normy nad 110 %, ve druhé na 100 % a ve třetí pod 100 %.

Rozdělení do pracovních tříd v % internovaných:

	únor 1949	říjen 1949	leden 1950	prosinec 1950
I. třída	3,3	22,7	29,0	44,5
II. třída	90,4	67,4	60,0	41,1
III. třída	6,3	10,5	11,0	14,4

Mezitáborová pracovní soutěž v TNP ostravského kraje probíhala od 1. 6. do 24. 8. 1950; tzv. Slezská soutěž probíhala od 1. 10. do 30. 11. 1950, v říjnu 1950 byla akce urychleného překopu v TNP Příbram-Vojna.

Zpráva referátu osvěty TNP 1949 uváděla: „V dubnu byla situace v táborech neuspokojivou v tom směru, že mnohé rodiny chovanců nebyly existenčně zajištěny. Průměrné výdělky chovanců v táborech byly poměrně nízké, a tak po odpočítání režie a kapesného bylo zasíláno rodinám velmi málo a často dlouhé měsíce vůbec nic.“ – Správa za červen konstatovala spojitost pracovní morálky a výhod, úlev: „Zastavení propustek v červnu se projevilo určitou depresí a snížením pracovního výkonu.“

Ministerstvo práce a sociální péče vypracovalo už v březnu 1949 návrh na pomoc rodinám osob ve vězení nebo v TNP, a to sociálním příspěvkem. Proti tomu se postavila Správa TNP, dohodla s ministerstvem, že věc bude „řešena individuálně a jen v případech zvlášť zřetelě hodných pro pracující. Jinak nic. Návrh koncipoval jistě nějaký alibista z ministerstva práce a sociální péče“. – V říjnu 1949 např. obdrželo propustky na 24 hodin 950 internovaných, krátkodobé dovolené 208 a kázeňské tresty 189 internovaných.

vynucený pracovní výkon internovaných překračoval výkony stálých zaměstnanců a ohrožoval tak jejich pracovní normy. Napětí na některých pracovištích, např. v Kunčicích, vyústilo v listopadu 1950 v požadavek vyloučení internovaných z pracovních kolektivů. Převažovaly však opačné vztahy, zejména tam, kde internovaní pracovali bez dozoru. Zákazy rozhovorů s nimi a poskytování služeb a pomoci, vyhlašované vedením závodů, moc na zaměstnance nepůsobily. Velení táborů registrovala časté případy (a znala jich pouze část), kdy zaměstnanci vedli s oběťmi TNP politické rozhovory („nadávali na poměry a režim“), sdělovali jim zprávy zahraničního rozhlasu. Zejména jim zprostředkovávali styk s příbuznými a známými, vyřizovali vzkazy, odesílali nebo i přijímali dopisy. Protože k většině úteků došlo z pracovišť, velení táborů z toho oprávněně usuzovala na pomoc zaměstnanců.³⁵ Poměr vedení závodů k internovaným se počal měnit od roku 1950, od chvíle, kdy ukončením trestu nebo zrušením TNP hrozilo závodům nebezpečí ztráty pracovních sil.

V březnu 1950 začala pověřenectva vnitra a práce a sociální péče spolu s ředitelstvem dolů v Handlové s dobrovolným nábojem „zařazených v TNP“ na Slovensku do externího pracovního poměru v dolech a hradila náklady na jejich přeškolení. Slibovala, že těm, kteří v náboru budou přijati a zaváží se pracovat tři roky v určeném podniku, bude přerušen pobyt v TNP. Jestliže se v zaměstnání osvědčí, budou trvale propuštěni z TNP. Rovněž v březnu 1950 vypsal pověřenectvo vnitra nábor v TNP Nováky a Hronec do přeškolení kursů v železárnách v Podbrezové, za měsíc následoval pokyn k náboru žen do externího pracovního poměru s přerušением pobytu v TNP a v květnu k náboru do zaučovacího kursu pro zahradníky. V září 1950 pověřenectvo vnitra hlásilo 534 zájemců o odborné přeškolení a externí pracovní poměr. Za půl roku navrhovali podobný postup i v českých zemích: přerušení pobytu v TNP těm, zejména dělníkům, kteří se zaváží zbytek odpracovat v přiděleném závodě jako brigádníci.³⁶

35 Tamtéž a A FMV, a.j. 304–66–4. – SÚA A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 38, a.j. 243, 11. Vedoucí referátu osvěty na Správě TNP ve zprávě za rok 1949 psal o „pracovním využívání chovanců ve prospěch brigádníků a kmenových dělníků“, neboť „skutečnost je taková, že např. v přítomné době je celková pracovní morálka v průměru lepší než kmenových zaměstnanců“. – Zpráva o TNP Ostrava-Kunčice z 24. 11. 1950 uváděla, že na nátlak zaměstnanců museli být internovaní odvoláni ze závodu, protože plnili normy na 250 % a to vyvolávalo nelibost u zaměstnanců.

36 A FMV, a.j. 304–64–6. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, situační zpráva o TNP za rok 1950. – A SNZ, kr. 43/1 (pověřenectvo vnitra – odd. BK/8, zn. 256/73–1 – BK/8–1950 z 7. 9. 1950).

Očekávání a skutečnost

Pokusy ÚV KSČ a ministerstva vnitra naplnit TNP

Očekávání, které politická místa a funkcionáři ministerstva vnitra do TNP vkládali, narazilo brzy na nepředvídané překážky. Nenaplněovala se představa o 30 tisících „příkázaných“ osob, a také třídně politické využití zákona č. 247 proti nepřátelům režimu se zkomplikovalo. Krajské příkazovací komise neprojevovaly očekávanou aktivitu a stěžovaly si na jakousi izolaci. Postrádaly širší oporu v nižších orgánech státní správy a ve společenských organizacích, včetně KSČ. Ještě čtvrt roku po vydání zákona o TNP nezhájilo šest z devatenácti příkazovacích komisí jakoukoli činnost a ostatní poslaly do táborů pouze 916 osob. Správa TNP proto přikročila ke školení příkazovacích komisí, poradám v ministerstvu vnitra, konferencím bezpečnostních referentů a k zapojení stranických orgánů. 31. května 1949 jednali účastníci porady na ministerstvu vnitra o zapojení bezpečnosti, komunistické strany a zejména lidové správy do výběru osob pro TNP. Výsledkem porady byla zpráva J. Pavla pro bezpečnostní komisi ÚV KSČ, která 9. června 1949 rozhodla informovat o situaci v TNP a o návrhu na zvýšený příliv osob do nich Gottwalda a potom návrh předložit předsednictvu ÚV KSČ. Krátce nato obdržely krajské výbory KSČ od svého ústředí pokyny k zapojení celé strany a k iniciativní roli jejích orgánů v připravované akci, která měla vést k masovému zařazování lidí do TNP. Aktivita komisí se sice zvýšila a příliv jejich obětí zesílil, ale ani tentokrát nesplnil původní představy. Dokonce ani tu z léta 1949, která již korigovala počty „příkazovaných“ na patnáct tisíc.³⁷

Vedení ministerstva vnitra a zejména jeho Správa TNP poukazovaly i na další příčiny tohoto stavu. Patřila k nim „právně nekvalifikovaná“ zdůvodnění příkazovacích komisí, což mělo mj. za následek velký počet odvolání. Správa TNP proto uložila povolat jako poradce komise kvalifikovaného právníka. Současně vydala pro příkazovací komise jakési vzory právního a politického zdůvodnění příkazovacích výměrů. Odvolací komise

Přeškolení kursy v železárnách Podbrezová se týkaly oborů: elektrosvářeč, autogenní svářeč, šablonář, soustružník aj. – Zaučovací kurs pro zahradníky počítal s 25 účastníky pro potřeby botanické zahrady v Bratislavě.

37 A FMV, a.j. E–1, a.j. 3 (zpráva 2. 2. 1949), a.j. 10, a.j. 11, a.j. 310–46–6. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, kr. 103, 28, 46, 49, 50.

Účastníci porady 31. 5. 1949: Pavel, Baudyš, Kotál, Froněk, Krčma. Podrobněji o poradě viz s. 114 a n.

ministerstva vnitra řešila v roce 1949 1629 případů, z nichž pouze v 89 vyhověla. V následujícím půlroce, kdy ještě komise působila, projednala 751 odvolání, z nichž v 18 případech plně vyhověla a ve 224 zkrátila dobu pobytu v táboře.

Zejména v počátcích roku 1949 příkazovací komise nerady vyhovovaly Státní bezpečnosti, která jim osoby určovala bez udání důvodů. Správa TNP v dohodě s pracovníky bezpečnostního oddělení ÚV KSČ k tomu zaujala jednoznačné stanovisko: Státní bezpečnosti je nutno vyhovět a komise se musí dohodnout s jejím velitelem, a to i v jiných případech.³⁸

Velitel Státní bezpečnosti Osvald Závodský uložil na jaře 1950 veliteli útvaru „Jeřáb“ zřídit zvláštní tábor pro skupinu asi dvou set osob jako zcela izolovaný tábor v okolí Jáchymova se zvlášť vybranými příslušníky ostrahy: „musí to být fanatické, kteří by naprosto věřili tomu, co jim řekne velitel“. Tábor, o jehož umístění v kamenolomu Stráž nad Ohří se uvažovalo, se vybíral pro tzv. trockisty. Podle Závodského „jedná se o lidi, kteří nemohou být momentálně postaveni před soud, poněvadž prozatím nejsou proti nim dostatečné důkazy“.³⁹ K realizaci návrhu nedošlo, ale bezpečnost použila lom pro své účely.

38 A FMV, a.j. 310–46–7 (Zpráva o TNP za rok 1949), a.j. 310–82–2, 8478, a.j. 310–82–3, 8722, sv. E–1, a.j. 10. – A SNZ, kr. 43/5 (Zprávy o TNP za polovinu r. 1950).

Odvolací komise ministerstva zasedala v lednu–červnu 1950 pravidelně každý týden, tj. 24krát, její členové obdrželi náhradu za výlohy 100 Kčs za schůzi. – Pokyny ministerstva vnitra krajským národním výborům z 16. 11. 1949 k použití právníků pro příkazovací komise určovaly také důvody, které mají být na výměrech uváděny: např. ohrožujete lidově demokratický režim nebo hospodářský život, napomáhal jste osobám, jež se vyhýbaly práci. „Kde jde o třídní zájem“: konaným šetřením bylo zjištěno, že jde o osobu uvedenou v § 2, odst. 1 lit. a) zákona 247/1948 Sb. – Ze stanoviska Správy TNP, přijatého v závěru konference bezpečnostních referentů 27.–28. 1. 1950 v Č. Budějovicích: „Stává se, že Státní bezpečnost chce, aby komise zařadila do TNP lidi, ale komise se někdy proti tomuto požadavku ohrazovala. Má-li Státní bezpečnost zájem, aby přešly do TNP některé osoby, které nemají čas sledovat, je jim vždy vyhovět. Komisi však nemohou dát konkrétní věci. Pro soud je to slabé a je proto na komisi, aby v takových státně bezpečnostních případech vyhověla návrhu.“

39 Tamtéž, a.j. 310–46–9 (záznam 19. 4. 1951).

Závodský poukazoval na případy v SSSR a na obdobnou situaci v ČSR, že jsou to trockisté, kteří se prohlašují za komunisty, ve skutečnosti jsou však nepřátelé. – Tento TNP nebyl uváděn v seznamu a tedy lze předpokládat, že nebyl dokonce zřízen.

Akce D

Některé resorty státní správy považovaly tábory nucené práce za výhodnou formu trestání občanů – bez soudních rozsudků, na základě úředního příkazu a svévole. Snažily se tento nástroj perzekuce využít v případech, kdy neexistovaly důvody k soudnímu procesu. V součinnosti ministerstev vnitra a národní obrany tak vznikl TNP Mírov pro důstojníky armády.

„Příkazování“ vojáků do TNP bylo výsledkem akce D, která proběhla v několika fázích. V roce 1949 se uskutečnily akce D-1 a D-2, v nichž se do Mírova dostalo 88 obětí. V akci D-3 uvěznily vojenské orgány dalších 20 důstojníků, kteří zůstali ve vyšetřovací vazbě a do TNP nebyli posláni. Ve dnech 5.–7. ledna 1950 se připravovala akce D-4, v níž bylo do TNP posláno 117 důstojníků. Z dalších akcí D skončila v táboře Mírov jen část jejich obětí.

Návrhy podávalo páté oddělení generálního štábu, které podléhalo Bedřichu Reicinovi, později druhé oddělení v čele s Josefem Musilem. Podle těchto návrhů krajské příkazovací komise bez dalšího šetření vydávaly výměry. Důstojníci, kteří se nedopustili žádného trestného činu (podle oficiální zprávy ministerstva vnitra ze září 1956), byli obvykle v noci zatýkáni a po výslechu transportováni do Mírova. Celkový počet obětí se pohyboval kolem 250 osob. Důstojníci měli zvláštní, velmi přísný režim. Do konce roku jim např. zakázali návštěvy a teprve po souhlasu pátého oddělení generálního štábu se v roce 1950 poměry mírně uvolnily.

Ministerstvo národní obrany se domáhalo, aby důstojníci nebyli propuštěni ani po dvou letech internace, jak ukládal zákon. Toto přání sdělilo ministerstvo národní bezpečnosti 7. února 1951 krajskému národnímu výboru v Liberci jako svůj pokyn. Zvláště toto rozhodnutí podnítilo mnoho odvolání a stížností internovaných důstojníků a jejich rodinných příslušníků. Ministerstvo národní obrany bylo nuceno ustavit komisi, která stížnosti prošetřovala a mezi 20. dubnem a 20. červnem 1952 po etapách propustila všechny důstojníky z TNP Mírov.⁴⁰

40 Tamtéž, a.j. 310–46–9 (porada 5. a 7. 1. 1950), a.j. 310–82–3, 8668. – A SNZ, kr. 43/5 (Zpráva o TNP, listopad 1950). – SÚA – A ÚV KSČ, fond 02/2, schůze 18. 9. 1956, fond Politické procesy, sv. 8/4, a.j. 1480–394. – (Seznam internovaných důstojníků v TNP Mírov viz příloha). Zpráva velitele II. oddělení (zpravodajského) 6. sektoru ministerstva národní bezpečnosti za měsíc listopad 1950 se důstojníky v TNP Mírov už zabývala. Její autor mj. psal: „... mysleli jsme, že nám ministerstvo národní obrany zpracuje zprávu, proč si uvedené osoby propustit nepřeje, a že my přes příslušné bezpečnostní referenty provedeme prodloužení doby pobytu podle starého zákona

Přechody přes hranice

Od února 1949 se do TNP dostávali také lidé, kteří se pokusili o přechod přes hranice. Jejich počet od poloviny roku 1948 natolik vzrostl, že „osoby, které se pokusily ilegálně překročit hranice, přepřlňují věznice, zejména v pohraničních městech“. Vznikla situace, se kterou si bezpečnostní a justiční orgány nevěděly rady. U většiny dopadených nebylo možné prokázat trestný čin. Zejména se to týkalo nejpočetnější skupiny – mladých lidí. Ministerstva vnitra a spravedlnosti se dohodla na tom, že dopadení, kteří se nacházejí ve vyšetřovací vazbě a nelze jim prokázat trestný čin podle zákona na ochranu republiky, budou předáni TNP. Tuto směrnici odeslal odbor BP/10 ministerstva vnitra bezpečnostním referentům všech krajských a okresních národních výborů 7. února 1949.⁴¹

„Cikánská otázka“

Ministerstvo práce a sociální péče svolalo na 3. listopadu 1949 poradu „k řešení cikánské otázky“. Podle statistiky z roku 1947 žilo v českých zemích 16 809 a na Slovensku 84 438 cikánů, z toho 18 415 dětí do šesti

s antitovaným dokumentem. Doposud nám ministerstvo národní obrany nevyhovělo a čas utíká... Dále pak je nutno upozornit, že i když všechny osoby, které na Mírově jsou, budou mít výměr na 24 měsíců (což je maximální lhůta možná zákonem pro TNP), budou od dubna do července 1951 60 osobám končit znovu výměry. Je tedy nutné řešit problém tak, aby takovéto formální starosti odpadly.“ – Některým postiženým důstojníkům při propouštění z TNP sdělili, že byli zařazeni do TNP neoprávněně. Politické byro ÚV KSČ 18. 9. 1956 schválilo návrh ministra vnitra, podle kterého nelze postižené rehabilitovat ani provést všeobecnou revizi, neboť „naš právní řád to nepřipouští a šlo by o značné částky, nelze postiženým osobám dávat ani finanční náhradu“. Proto usnesení ukládalo zabývat se jen předloženými stížnostmi nebo žádostmi postižených a poskytnout jim pouze morální satisfakci.

Z výpovědi J. Musila 15. 2. 1952: „... při poslední akci D si mne zavolal k sobě Reicin a řekl mně, že je zapotřebí, abych připravil novou akci D, která prý bude podobná jako akce předcházející, ale rozdíl bude v tom, že jestliže se do TNP navržení důstojníci, bydlící v Praze, uvolí uvolnit svoje byty pro ministerstvo národní obrany a odstěhují se na venkov, tak prý budou ponechání na svobodě a jejich návrhy na zařazení budou zrušeny.“ Reicin se odvolával na pokyn Čepičkův. Poté Musil vypracoval seznamy a přikročil k akci. Všichni vybraní důstojníci se rozhodli pro stěhování z Prahy, podle Musila šlo o 25 případů.

41 A SNZ, kr. 43/1 (dopis ministra vnitra č. 1626/48–7/2–49 BP/10).

Úřední postup probíhal takto: soud po dohodě s příslušným velitelstvím Státní bezpečnosti zastavil trestní řízení, postoupil spisy příkazovací komisi podle místa soudu. Komise urychleně rozhodla o příkázání, sdělila své usnesení soudu a bezpečnostní referent zajistil eskortu postiženého do TNP.

let. Ministerstvo považovalo za přední úkol „cikány ustálit“, to je zamezit jejich volnému a stálému přemísťování z obce do obce. Schválilo návrh na zřízení zvláštního TNP pro cikánské rodiny a obrátilo se s ním na ministerstvo vnitra jako zřizovatele táborů. Šéf příslušného odboru BP/10 Bedřich Pokorný návrh kategoricky odmítl. Prohlásil jej za projev rasismu a odpověděl: „Rozhodně nezřídíme tábory pro celé cikánské rodiny s dětmi.“ Dříve si však nechal potvrdit své stanovisko na ústředním sekretariátu KSČ. Snaha několika úředníků ministerstva práce a sociální péče využít TNP k řešení problémů s cikánskými občany ztroskotala.⁴²

Sociální složení TNP

Ještě větší nespokojenost než nízký počet obětí nebo nenaplněné kapacity táborů vyvolávalo u politických míst, vedení ministerstva vnitra a resortních funkcionářů sociální složení internovaných.⁴³ Přehledy o TNP za první půlrok vyvolávaly zklamání, až zděšení. Tábory zaplňovali především dělníci a příslušníci středních vrstev. „Třídní nepřátelé“, pro které hlavně iniciátoři zákona č. 247 tábory zřizovali, tvořili nepatrnou část. Funkcionáři ministerstva vnitra a komunistických institucí kritizovali za špatný výběr bezpečnostní referenty v krajích a okresech. Na ministerských poradách, konferencích příkazovacích komisí a na instruktážích příslušných komunistických funkcionářů konstatovali, že zákon se minul předpokládaným účinkem a „meč zákona dopadl plnou vahou ne na naše třídní nepřátele, na kapitalisty, ale do vlastních řad – na dělníky... naše tábory nucené práce se počaly plnit lidmi, kteří tam vůbec nepatřili... Naši politici a třídní nepřátelé přicházeli do TNP jenom jako řídké výjimky... Tady se stal tento zákon zbraní proti dělnické třídě, v táborech nucené práce jsou ožralové, prostitutky a dělníci.“ Na hlavy bezpečnostních referentů národních výborů padala ostrá kritika a výtky, že nepochopili politický význam zákona č. 247, že se nestal „zbraní v třídním boji proti nepřítelům“ a podobně. Kritizovaní funkcionáři sice obecně uznávali oprávněnost výtek a „odklon od politické linie strany“ a slibovali nápravu,

42 A FMV, a.j. 30–82–3, 8670, 8691.

43 A SNZ, kr. 43/3 (Situační zpráva o TNP za rok 1949). – A FMV, sv. E–1, a.j. 11 (Sociální rozvrstvení).

Koncem roku 1949 udávala statistika využití kapacity TNP na 43 %, z 13 120 míst bylo obsazeno 5 618.

Počet osob v TNP r. 1949 (podle měsíců)										
II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1189	1643	1940	2617	3385	3446	3953	4084	5308	5756	

zároveň se však mnozí bránili svéráznými argumenty: „Svým chováním se stali (internovaní dělníci – K.K.) asociálními, takže ztratili charakter dělníka“ a dívali se na ně „jako na svedence kapitalistické třídy“. Někteří doporučovali zřídit zvláštní tábory pro dělníky a jiné pro „kapitalisty a třídní nepřátele“.⁴⁴

Nespokojenost s průběhem a výsledkem výběru osob do TNP byla v červenci 1949 jednou z hlavních příčin podřízení příkazovacích komisí bezpečnostním referentům krajských národních výborů a převedení Správy TNP do resortu Státní bezpečnosti. Funkcionáři ministerstva vnitra uváděli, že od tohoto převodu se očekává zvýšený příliv „třídních nepřátel“ do TNP a zabránění příliš mnoha útekům. Od Státní bezpečnosti se očekávalo, že přivede změnu v sociálním složení obětí TNP a režim v táborech zpřísní.⁴⁵

Statistické údaje o TNP v období činnosti příkazovacích komisí

Příkazovací komise za celou dobu svého působení – od prosince 1948 do 31. července 1950 – projednaly přibližně 31 tisíc návrhů a „přikázaly“ do TNP 16 691 osob, z toho na Slovensku 5 198. Zatímco v roce 1949 komise projednávaly každý měsíc průměrně 750 případů, v roce 1950, vlivem různých opatření a vyhledávacích akcí, již 1090 případů. Přesto se mezi počtem „přikázaných“ a kmenovým stavem TNP v měsíčních či čtvrtletních hláše-

44 A SNZ, kr. 43/3 (Situační zpráva o TNP za rok 1949). – A FMV, sv. E-1, a.j. 10 (porady bezpečnostních referentů 1949–1950), a.j. 11 (porada 31. 5. 1949, 28.–29. 11. 1949). – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 40, 152–155, sv. 103, 39, 49, 69, sl. IV, 8–9.

Ze zprávy o TNP za rok 1949: „Členové komisí (příkazovacích – K.K.) se během roku většinou všichni vystřídali, a proto se v jejich činnosti projevovaly stále nedostatky. Jedním z hlavních nedostatků byla okolnost, že komise neprováděly zákon z hlediska třídního...“ Ze zprávy za rok 1950 pro orgány ÚV KSČ: „Pokud jde o třídní složení chovanců, stále se setkáváme s velkým procentem dělníků, což svědčí o tom, že příkazovací komise KNV nepochopily význam zákona o TNP, tj. postihnout třídního nepřítel. Zjišťujeme v mnoha případech, že chovanec byl přikázán do TNP ne z třídního hlediska, ale spíše z hlediska sociálního (opilci, prostitutky, narušování pracovní morálky apod.)“ – Ze zprávy referátu osvěty TNP za rok 1949: „Jestliže při vydání zákona č. 247/48 Sb. bylo počítáno s tím, že zákon postihne především osoby buržoazního původu a v množství dosti značném, ukázala skutečnost již prvých měsíců, že tento zákon nebyl a není správně třídně užíván. Dosavadní způsob vyhledávání osob svědčí o tom (únor 1949), že jsou někde orgány bezpečnosti – a možná i lidové správy – třídně spjati s buržoazními vrstvami, protože by jinak nebylo možné, aby poměr dělníků k ostatním osobám přikazovaným do TNP byl 9:1, jak je tomu na Ostravsku.“

45 A FMV, sv. E-1, a.j. 11 (porada 28.–29. 11. 1949, Výnos MV z 14. 7. 1949, a. 256/00–19–BP/10).

ních objevují rozdíly (propouštění z táborů pro fyzickou a psychickou neschopnost či nemoc) a mezi skutečným a kmenovým stavem rozdíly ještě větší: 2657 osob za rok 1949, k nimž přibylo dalších 726 lidí, kteří nebyli do táborů z různých důvodů dopraveni vůbec, nebo utekli. 1. ledna 1950 tak bylo v TNP zadržováno 5618 lidí a počet nepřítomných se pohyboval kolem 2700 „přikázaných“.⁴⁶

Pokud jde o sociální rozvrstvení, první místo zaujímali dělníci. Spolu s živnostníky, zemědělci a úředníky tvořili více než 90 % osazenstva táborů.

	1949 (v %)				
	čtvrtletí				roční průměr
	I	II	III	IV	
dělníci	45,50	33,79	32,50	25,68	34,37
řemeslníci	15,33	23,15	19,00	19,99	19,37
živnostníci	14,64	12,02	10,40	12,69	12,44
zemědělci	3,86	4,76	8,10	4,89	5,46
svobodné povolání	1,88	2,32	1,00	4,88	2,59
úředníci	10,34	10,34	12,37	17,36	12,59
studující	1,53	4,14	6,00	2,29	3,49
jiní	6,92	8,40	11,03	12,32	9,69
1950					
dělníci	25,1	24,0	23,2	24,4	24,2
řemeslníci	20,1	19,6	18,4	19,7	19,5
živnostníci	14,6	15,9	13,9	15,5	15,0
svobodné povolání	4,4	4,5	3,4	2,9	3,8
úředníci	15,7	13,4	18,0	13,7	17,2
studující	2,8	1,9	2,2	2,5	2,4
zemědělci	4,4	5,8	6,5	8,5	6,2
jiní	12,9	16,8	14,4	13,0	11,7

V roce 1949 tvořili 56,3 % internovaných lidí ve věku od 21 do 45 let, 26 % lidé nad 45 let. V prvním pololetí roku 1950 představovala věková

46 Tamtéž, a.j. 310–46–7 (měsíční hlášení). – A SNZ, kr. 43/3 (Zpráva o TNP za rok 1949 a 1950). – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103 (přehledy TNP za rok 1950), sv. 104, sl. 1.

kategorie osob mezi 24 a 55 lety 75 %, starších bylo 10 %. Skupina mladých byla v obou letech početná: 17,7 % v r. 1949 a 15 % v r. 1950.⁴⁷

Naprosto většinu lidí „přikázaly“ komise na základě zákona č. 247: v roce 1949 87,88 % a v první polovině roku 1950 dokonce 94,4 %. Ostatní rozhodnutí se odvolávala na zákon na ochranu republiky č. 231 a zákony hospodářské, proti černému trhu a na ochranu hospodářských plánů.

Co do délky pobytu v TNP, vyměřily komise nejčastěji 2 roky, 1 rok a půl roku.⁴⁸

TNP po 1. srpnu 1950

Krajské příkazovací komise skončily svou činnost k 1. srpnu 1950, kdy byl zákon o táborech nucené práce č. 247 zrušen. Dosavadní rozhodnutí komisí zůstávala však v platnosti. Další existenci TNP potvrzoval trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. z 12. července 1950 a trestní zákon soudní č. 86/1950 Sb. Podle § 12 zákona 88/1950 Sb. mohl být trest odnětí svobody od 3 do 24 měsíců vykonán v TNP, a to na základě rozhodnutí trestní komise okresního, případně krajského národního výboru. Podle § 36 trestního zákona a § 276 trestního řádu příslušelo komisím pro podmíněčné propuštění vězňů u krajských soudů právo rozhodovat o výkonu části trestu odsouzeného v těchto táborech. O „přikazování“ do TNP vydala ministerstva národní bezpečnosti a vnitra 1. srpna 1950 vyhlášku č. 492, s níž byly seznámeny okresní trestní komise na konferencích svolaných ve všech krajích.⁴⁹

Nový způsob „přikazování“ do TNP ovlivnil počet obětí, méně už jejich sociální skladbu. Ještě půl roku přicházeli lidé, určení příkazovacími komisemi podle zákona č. 247. Eskorty nadále dopravovaly ty, kteří měli odklad nástupu, přerušovaný pobyt, skrývali se nebo byli dopadeni po útěku

47 A SNZ, kr. 43/3 (Zprávy o TNP za rok 1949 a 1950).

48 Tamtéž. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 40, 30–91. – A FMV, a.j. 310–46–7 (Zprávy).

Počet zjištěných rozhodnutí příkazovacích komisí k délce pobytu v TNP:

měsíců	3	4	5	6	7	8	9	10	12	15	16	18	20	21	22	24
1949	472	8	2	1065	–	8	26	–	2062	20	9	200	2	–	1	2982
1950	149	12	2	419	1	3	56	3	650	–	46	97	–	7	–	584

49 A SNZ, kr. 43/1 (výnos MNB č. 3018 taj./50–006 z 21. 7. 1950). – Zákony č. 86, 87 a 88/1950 Sb.

z TNP. Z 1016 obětí, které přibýly v TNP v době od srpna do konce roku 1950, pouze 305 osob odeslaly do tábora trestní komise národních výborů a krajských soudů podle nové vyhlášky. Ve stejném období opustilo tábory 3221 osob, protože jim vypršela lhůta nuceného pobytu, nebo byly z jiných důvodů podmíněně propuštěny. V lednu 1951, tj. po šesti měsících nové praxe, dopravili do TNP 804 lidí, z toho 655 ještě podle zákona č. 247. Tábory opustilo 1268 osob. Ke konci roku 1950 registrovali v kmenovém stavu TNP 5100 internovaných, skutečný stav však byl 3520 osob.⁵⁰

V lednu 1951 funkcionáři vězeňského sektoru, pod něž nyní spadala Správa TNP v ministerstvu národní bezpečnosti, varovali před důsledky nového způsobu „přikazování“ do táborů. Jejich propočty podávaly tento obraz: v roce 1951 vyprší doba pobytu v TNP 4011 osobám z kmenového stavu, a to téměř všem, kteří byli přikázáni na podkladě zákona č. 247. V táborech pak zůstanou pouze přidělení podle zákonů č. 86 a 88/1950 Sb., jejichž sociální složení se prudce měnilo v neprospěch dělníků a příslušníků středních vrstev. Zároveň upozorňovali, že budou-li trestní komise národních výborů a krajských soudů postupovat jako dosud, poklesne stav v TNP na 1000–1500 osob. Propočty a předpovědi vězeňského sektoru ministerstva národní bezpečnosti se opravdu blížily faktickému stavu: k 1. červnu 1951 bylo v kmenovém stavu TNP 4738 osob, ve skutečnosti pouze 2076. V kmenovém stavu bylo 3670 internovaných na základě zákona č. 247 a 1068 podle zákonů č. 86 a 88. Přitom měsíčně tábory opouštělo v průměru 420–430 osob a nově přicházelo 125–145.⁵¹

50 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 40 (Zpráva o TNP za rok 1950 a zpráva za leden 1951), sv. 49, sl. 2, 123–150.

Trestní komise ONV a komise krajských soudů přidělily do TNP v r. 1950 osob:

srpen	září	říjen	listopad	prosinec
31	55	60	83	76

Změny v počtu internovaných v TNP v r. 1950:

přírůstek	112	192	114	360	236
úbytek	483	618	658	672	790

51 Tamtéž a zpráva o TNP k 1. 6. 1951.

Počty osob, kterým v roce 1951 vypršel pobyt v TNP (čtvrtletí)

I.	II.	III.	IV.
1597	978	693	743

Rozdíl mezi kmenovým (4738 osob) a skutečným stavem (2076 internovaných) k 1. 6. 1951 v TNP způsobilo: přerušování pobytu (933 osob), podmíněně propuštění (422 osob), soudní vazba (373 osob), na útěku (761 osob).

V polovině roku 1951 došlo k další podstatné změně v postavení TNP. Na základě rozhodnutí ministrů národní bezpečnosti a spravedlnosti z 16. května 1951 přešly, s výjimkou táborů v Jáchymovských dolech, do pravomoci ministerstva spravedlnosti, kde spadaly pod velitelství Sboru vězeňské stráže – odbor TNP. Přechod z jednoho do druhého ministerstva se sice formálně uskutečnil k 1. červnu 1951, ale fakticky trvalo ještě téměř půl roku, než se dokončila výměna ostrahy a příslušníky bezpečnosti vystřídal Sbor vězeňské stráže. Jeho směrnice a řády se počaly uplatňovat i v TNP. V některých směrech byly mírnější než řády dosavadní. Např. se rozšířila možnost nákupu potravin v táborech, pozměnilo se rozhodování o přerušení pobytu ap. Důležité byly pokyny pro použití zbraně dozorcí. Povolovalo se pouze v případech sebeobranu a bylo zakázáno při útoku internovaného.⁵²

Ministerstvo spravedlnosti navrhlo a užívalo pro tábory nucené práce nové pojmenování: přechodná nápravná zařízení; jejich oběti nazývalo vězni. Během krátké doby upravilo i počet TNP. Z šesti táborů, které k 1. červnu 1951 od ministerstva národní bezpečnosti převzalo, zůstaly v říjnu čtyři. Po roce schválil politický sekretariát ÚV KSČ návrh na sjednocení vězeňství, které přešlo, včetně přechodných nápravných zařízení, do správy ministerstva národní bezpečnosti. Za necelý rok začala jejich úplná likvidace. TNP Ruskov byl zrušen 15. května 1953, Všebořice 30. června 1953, Gottwaldov 31. ledna 1954, Brno 15. února 1954.⁵³

Malý počet a sociální skladba „příkazovaných“, kritizované funkcionáři bezpečnosti i politickými místy už od jara 1949, se od zavedení nových praktik v polovině r. 1950 nelepšily. Tento trend se ještě vystupňoval v druhé polovině roku 1951 a pokračoval až do likvidace TNP v letech 1953/1954. K 1. říjnu 1951 bylo v kmenovém stavu 3280, ve skutečnosti 1132 osob. V kmenovém stavu stále převažovaly oběti zákona č. 247, (78,1 %), fakticky

52 A SNZ, kr. 43/2 (zpráva z 3. 10. 1951, 21., 30. 5., 15. 6. 1951), kr. 43/3 (zpráva ministerstva národní bezpečnosti 24. 5. 1951, porada 1.6. 1951), kr. 43/4.

53 Rozhodnutí ministrů národní bezpečnosti a spravedlnosti mělo číslo B/6–51255/01–51. – Porada zástupců obou ministerstev 1. 6. 1951 rozhodla převést ke Sboru vězeňské stráže tyto TNP: Dlažkovice, Brno, Ostrava-Kunčice, Gottwaldov, Nováky. Další rozhodnutí se týkalo TNP Všebořice a Ruskov. Účastníci schválili likvidaci TNP Mírov, Uherčice, Valtice, Jaroslavice, Pardubice.

54 A SNZ, kr. 25/1, kr. 43/4, a.j. 10.

V říjnu 1952 bylo v pracovním útvaru přechodných nápravných zařízení: Ruzyň 51 vězňů, Libochovany 139, V. Mýto 64, Olbramovice 95, Gottwaldov 173 (ženy), Ruskov 143. – TNP Všebořice byl zrušen rozhodnutím Sboru nápravných zařízení č. 05300/63, Gottwaldov č. 0063/54, Brno č. 0892/54, Ruskov č. 04964/53.

však představovaly 42,9 %. Podle zákonů č. 86 a 88 zde bylo zadržováno 21,9 % a 57,1 %.⁵⁴

Na rozhraní let 1951 a 1952 se tímto „nepříznivým“ stavem funkcionáři ministerstva spravedlnosti několikrát zabývali. Pokoušeli se hlavně o zvýšení počtu obětí. Zjišťovali příčiny stavu a výsledky průzkumů u všech krajských prokuratur v českých zemích v říjnu a listopadu 1951 potvrzovaly, že jejich naděje jsou velmi malé či téměř žádné. V říjnu náměstek ministra spravedlnosti konstatoval, že trestní komise okresních národních výborů „nechtějí používat tohoto opatření a krajsští prokurátoři jsou málo energičtí“. Výsledek průzkumu uvedené poznatky ještě rozšířil. Zjistil, že z hlediska třídního původu je pouze málo vězňů, kteří by připadali v úvahu pro TNP, neboť většina obětí politických procesů a odsouzených za trestné činy, pro které by bylo možné je zařadit do TNP, se nacházela v Jáchymovských dolech a nerozhodovalo o nich ministerstvo spravedlnosti. Vězňové, kteří by z „třídního a politického hlediska“ připadali v úvahu, měli obvykle dobrou pracovní morálku i chování, „takže u nich není dán předpoklad pro zařazení do táborů nucené práce“. Vězňové v okresních soudních věznicích tuto možnost, vzhledem k nízké výměře trestu, prakticky neposkytovali. Funkcionáři ministerstva spravedlnosti přikazovali krajským a okresním prokurátorům, aby předem určovali kandidáty do TNP, a to zvláště při podmíněném propuštění vězně na svobodu. Největší potíž nastala u okresních trestních komisí, které téměř přestaly do TNP „příkazovat“. Kromě toho komise, které rozhodovaly o předčasném propuštění internovaných z TNP, vycházely žádostem vstříc více, než si nadřízené instituce přály. Ministerstvo spravedlnosti prosazovalo, aby o podmíněném propuštění z TNP nerozhodovaly orgány národních výborů, ale komise pro podmíněčné propuštění, které působily u všech krajských soudů.

Funkcionáři ministerstva spravedlnosti se také snažili vyřešit značný rozpor mezi kmenovým a skutečným stavem v TNP. Spatřovali v tom jednu z možností, jak zvýšit počet internovaných. V prvé řadě jim šlo o přezkoumání případů v minulosti přerušeného pobytu v táborech; navrhovali zcela zrušit „propuštění na revers“ a příslušníky „vykořisťovatelských tříd“, kteří se dosud nezapojili do práce, povolati nazpět do táborů. Poněkud jiné měřítko chtěli uplatnit v případech útěků; doporučovali vrátit do TNP pouze ty,

54 Tamtéž, kr. 43/2 (TNP-zprávy).

Skutečný stav v TNP k 1. 10. 1951:

Všebořice	Brno	Ruskov	Gottwaldov	Dlažkovice
238	217	471	150	56

kteří se dosud nezařadili do práce, a to bez rozdílu, „pokud jde o třídní původ“.⁵⁵

Pokyny a směrnice ministerstva spravedlnosti a prosazené změny očekávaný výsledek nepřinesly. Navrhovaná či uvažovaná řešení rozdílu mezi kmenovým a skutečným stavem se fakticky nerealizovala, zájem politických míst o TNP od poloviny roku 1951 už zřetelně upadal. A tak v druhém čtvrtletí 1951 bylo soudy přiděleno do TNP 143 osob, v následujícím 78, přičemž podmínečně propuštěných bylo 891.

V druhé polovině r. 1952 trestní komise národních výborů zvýšily počet osob přidělených do TNP; mezi nimi převažovali tzv. vesničtí boháči. Rozhodnutí komisí působilo též jako podnět k jejich násilnému vystěhování. TNP tak sloužily, byť krátkodobě, jako nástroj kolektivizace zemědělství, jejíž vzdušnou vlnu v druhé polovině roku 1952 komunistická strana vyvolala a organizovala. Přes tuto zvýšenou aktivitu trestních komisí bylo koncem roku 1952 v kmenovém stavu TNP 2556 internovaných a ve skutečném už pouze 732 osob, z nichž 665 bylo zařazeno do pracovních útvarů. V kmenovém stavu bylo „přiděleno“ 1577 osob zákonem č. 247, zákonem č. 86 249 osob a zákonem č. 88 790 osob; ze 159 žen bylo v TNP 143 „přikázáno“ za prostituci.⁵⁶

Dohled nad propuštěnými

Po propuštění z TNP zůstávali postižení pod dohledem bezpečnosti, zejména Státní. Ministerstvo národní bezpečnosti vydalo několik směrnic svým nižším útvarům o způsobu a výkonu tohoto dohledu nad bývalými interno-

55 Tamtéž, kr. 43/4 (porada 9. 11. 1951, Zpráva o průzkumu 27. 11. 1951, připomínky ke kontrole TNP 24. 7. ze 17. 8. 1951, zpráva Literovi 23. 10. 1951), kr. 43/5 (situační zprávy o TNP).

Ze zprávy 23. 10. 1951: „Okresní prokurátoři nedodrží striktně opětovné příkazy krajských prokuratur i ústředního úřadu, aby důsledně vyznačováno bylo na nařízení výkonu trestu, že obviněný přichází v úvahu pro zařazení do TNP. Všichni krajeví inspektoři uložili krajským prokurátorům, aby opětně a důrazně instruovali podřízené okresní prokurátory, aby věnovali zvýšenou pozornost agendě TNP a zejména správnému vyznačování osob v úvahu přicházejících na nařízení výkonu trestu.“

56 Tamtéž (zpráva 8. 10. 1952), kr. 1952-t/7, sl. 5 (SNZ 009008/0032-52é. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 89, sl. 6, 9–125.

V říjnu 1952 byl v TNP v Brně kmenový stav 1664, skutečný stav 197, Ruskov 258 a 186, Gottwaldov 392 a 159, Libochovany 242 a 190 osob. Ve druhém čtvrtletí 1952 trestní komise národních výborů schválily 222 případů do TNP, v třetím 500, z toho 213 tzv. vesnických boháčů a 106 dělníků.

vanými v TNP a vězni, přikázanými či odsouzenými z politických důvodů, tj. za nepřátelství vůči režimu. Pokyn ministerstva z 19. července 1950 se týkal zařazování propuštěných osob do práce. Vedení táborů je rozdělovalo do tří kategorií podle pracovní morálky projevené v táboře a podle stupně tzv. politické převýchovy. Lidé zařazení do první kategorie (velmi dobrá pracovní morálka) si mohli příští zaměstnání vybrat, nejlépe v závodě, v němž pracovali. Z druhé kategorie (dobrá pracovní morálka) byli zařazováni podle hospodářských potřeb s přihlédnutím k jejich vlastním žádostem. Třetí kategorii (nízká pracovní morálka a politicky nenapravitelní) přidělovali do závodů podle potřeb hospodářského plánu bez ohledu na přání zařazovaných.⁵⁷

V září 1951 zpracovalo ministerstvo národní bezpečnosti Pravidla o zařazování osob propuštěných z vězeňských ústavů a TNP do práce. Opět se propuštění dělili do kategorií, tentokrát čtyř, a zařazoval je prokurátor toho okresu či kraje, ve kterém se věznice či TNP nacházely. Ve skutečnosti však rozhodovala Státní bezpečnost. Do první kategorie patřili ti, kteří byli nadále považováni za nepřátele režimu a měli špatnou pracovní morálku. Ti, u nichž byly výsledky výchovy sporné, tvořili druhou kategorii a třetí ti, kdo sice dosahovali dobrých pracovních výsledků, ale neskýtali naději na politickou nápravu. Konečně čtvrtá kategorie zahrnuje propuštěné s mimořádnými pracovními výsledky, jejichž vztah k režimu byl „nadějný“. Osoby první kategorie se přidělovaly na vybraná pracoviště některých okresů a byly pod pravidelným dohledem bezpečnosti. Propuštěným v druhé kategorii se mělo vyhovět v jejich volbě podniku, zůstávali však pod trvalým dohledem. Zařazení do třetí kategorie si mohli navíc zvolit i pracovní odvětví, rovněž ovšem pod dohledem. Osobám čtvrté kategorie se měl usnadňovat přechod do nového života. Chování propuštěných sledovaly orgány bezpečnosti a po pět let je hodnotily zvláštní pětičlenné komise v okresech (každoročně po tři roky a jednou po dvou letech). Tři členové komise byli vybráni ze spolupracovníků postižených a mezi sebou volili svého předsedu. Dalšími členy komise s hlasem poradním byli prokurátor a zástupce bezpečnosti. Komise svá hodnocení předávaly krajskému veliteli bezpečnosti.⁵⁸

„Pravidla“ ze září 1951 se však příliš neosvědčila a také neujala. Proto již po půl roce, 24. března 1952, vydalo ministerstvo národní bezpečnosti instruktážní pokyny pro referenta „V“, který na krajských a někde i okres-

57 A SNZ, kr. 43/1 (dopis čj. MNB 1495, taj/50-006 z 19. 7. 1950).

58 A FMV, a.j. 310-26-51, 6282.

ních velitelstvích vykonával a organizoval dohled nad propuštěnými. Sledoval všechny, kteří byli trestáni za projev nepřátelství k režimu, ty, jejichž výše trestu přesahovala tři roky, a konečně „příkázané“ do TNP podle zákonů č. 86 a 88. Referent „V“ měl rozsáhlé povinnosti. Udržoval styky s prokurátorem a s politickými a hospodářskými funkcionáři na závodě, kde propuštění pracovali. Na každého propuštěného získal dva až tři spolupracovníky, kteří se o něho „starali“, a tvořili tzv. přezkoušecí komisi. Ta zasedala na závodě a hodnotila chování přidělené oběti. Její závěry dostával referent „V“, který si ovšem obstarával informace o propuštěném i jinou cestou, a závažné poznatky sděloval agenturně zpravodajskému oddělení Státní bezpečnosti. Všechny poznatky o propuštěném, zejména o jeho „politickém profilu“ zaznamenal do osobního listu a zakládal do kartotéky. Jeho poznatky byly podkladem při rozhodování bezpečnosti, státních a hospodářských orgánů o osudu sledovaného i jeho rodiny.⁵⁹

Akce T-43: „Vyčištění velkých měst od reakce“

3. října 1949 v šest hodin ráno začala v Praze akce T-43. Měl zajistit pro TNP velký počet internovaných. U jejího zrodu stál souběh několika motivů. Nejprve to byla nespokojenost s nízkým počtem obětí a jejich sociálním složením a s nezájmem nižších funkcionářů o „přidělování“ do táborů. K tomu se, zejména po 9. sjezdu KSČ v květnu 1949, přidalo úsilí o masové uplatnění teorie o zosťování třídního boje za socialismu. To byly podněty k uskutečnění dřívějšího námětu (z 9. září 1948) na „vyčištění velkých měst od reakce“ vystěhováním na venkov. Nejsilnějším impulsem byla pak sílící opoziční aktivita a množící se případy odporu proti režimu. Akce T-43 měla zastrašit jeho další možné účastníky či příznivce. Poslední v řadě podnětů byla naléhavá potřeba pracovních sil, které by nahradily německé válečné zajatce v Jáchymovských dolech po jejich odchodu koncem roku 1949.

Účastníci porady na ministerstvu vnitra 31. května 1949⁶⁰ se shodli na tom, že zařazování do táborů „neproniklo až dolů a bezpečnostní referenti okresních národních výborů nechápou politické poslání TNP“. Viděli dvě možnosti nápravy. Buď provádět výběr obětí policejně, prostřednictvím bez-

59 Tamtéž (Pokyny z 23. 3. 1952).

60 Viz pozn. 37.

pečnostních orgánů, což by bylo sice nejpohodlnější, ale nejméně úspěšné, nebo se opřít o místní orgány komunistické strany, odborů a masových organizací, které by vybíraly oběti a své návrhy předávaly příkazovacím komisím. Porada se rozhodla pro druhou variantu a schválila úkol vypracovat směrnice, které by organizacím komunistické strany vymezily politickou a „typovací“ roli a bezpečnosti funkci přešetřujícího orgánu. Přijala také dvě doporučení náměstka ministra vnitra J. Pavla: zařazovat „rozkladné živly“ do TNP bez ohledu na to, zda pro ně existuje pracovní příležitost, a vyčistit Prahu XIX (Dejvice) vystěhováním „reakce“, a to směrem dolů od budovy ministerstva národní obrany, neboť „v této čtvrti je nutno vytvořit bezpečnostní středisko“.⁶¹

7. června, přesně za týden, se konala porada na ÚV KSČ, jíž se zúčastnili vedoucí funkcionář bezpečnostního oddělení ÚV KSČ (Krčma), vedoucí Správy TNP (Kuchta) a vedoucí referátu osvěty TNP (Turmavec). Jednali o uplatnění osmého bodu Gottwaldova projevu a projevu Slánského na 9. sjezdu KSČ na tábory nucené práce. V obou projevech šlo o proklamace a výzvy k zosťování třídního boje za socialismu. Porada se dohodla na dvou závěrech: pro výběr obětí TNP prohlásila za prvořadé třídní hledisko a teprve potom špatnou pracovní morálku a v té souvislosti potvrdila už dříve přijatou zásadu o zapojení všech složek lidové správy, KSČ a bezpečnosti do vyhledávání osob pro tábory. Druhým závěrem porady byl návrh utvořit dva typy TNP: jedny pro politické osoby a druhé pro mladistvé, ženy a osoby se špatnou pracovní morálkou. Pracovní podmínky, vnitřní život a ostraha táborů prvního druhu měly být zvlášť ostré, u ostatních naopak mírné. 9. června uložila bezpečnostní komise ÚV KSČ J. Pavlovi vypracovat plán „na vyčištění od reakce“ zvlášť důležitých okresů v pohraničí, jako Jáchymov, Aš, Cheb, Železná Ruda aj.⁶²

Ve stejné době, zřejmě podněten stanovisky dvou zmíněných porad, se ujal iniciativy krajský výbor KSČ v Praze. Jeho bezpečnostní „šestka“ se už 17. června 1949 rozhodla pro akci, která by zajistila přísun „třídně správných“ obětí do TNP a zastavila narůstající a odhalovaný odpor proti

61 Tamtéž, sv. E-1, a.j. 11. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 4, 8-9. Účastníci porady: Pavel, Kotál, Froněk, Krčma, Baudyš, Hecl, Urban.

62 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 2, 48-50. – A FMV, a.j. 310-46-6. – Gottwald, K.: *Spisy XV*. Praha 1961, s. 245-247.

Gottwald na 9. sjezdu KSČ: „8. Nesmíme ani na okamžik zapomínat, že cesta k socialismu je a bude i po únorovém vítězství cestou třídního boje. Stále platí, že v únoru byla reakce sice bita a poražena, ale nebyla a nemohla být dobita a zlikvidována. Reakce změnila jen formy a metody boje.“

režimu. Tehdejší krajský vedoucí tajemník KSČ Antonín Novotný dal chystané akci dva úkoly: očistit Prahu „od nepřátelských živlů“ a napravit počet a sociální i politické složení internovaných v TNP. „Šestka“ souhlasila s Novotným, že navrhovanou čistku v Praze nemůže provádět pouze bezpečnost, ale musí se do ní zapojit aparát i organizace KSČ. Schválila provést očistnou akci na zkoušku v Praze 6. „Pak budeme dělat prověrku dům od domu, ulici od ulice. Budeme vybírat lidi se špatným poměrem k lidové demokracii a k práci“ (A. Novotný). Takto vybrané osoby by prověřila Státní bezpečnost a podklady předala příkazovacím komisím.⁶³ Funkcionáři Pražského kraje se pustili ihned do práce. Pořídili soupis majitelů chat z Prahy v celém kraji a zjišťovali možnosti jejich trvalého přestěhování do chat. O připravované akci v Praze 6 jednali se Slánským a získali jeho obecný souhlas, nikoliv však s dobou provedení. Příští schůze krajské bezpečnostní „šestky“ KSČ 20. července už projednávala organizační a politickou přípravu akce.⁶⁴

Ta měla podle původního plánu začít 1. srpna. Začátek se odsunul na podzim. Příčinou byla zřejmě zmíněná Slánského výhrada a zejména rozhodnutí politických míst provést akci v celostátním měřítku, přesněji v českých zemích, a také rozšířit její obsah. Oproti pražskému záměru, v první řadě „vystěhovat reakci“ z města, kladli inspirátoři a organizátoři celostátní akce hlavní důraz na naplnění TNP „správnými osobami“. Akci nazvali T-43. Již 8. srpna 1949 rozesílala ústředna Státní bezpečnosti politické směrnice pro využití TNP a pracovní návody k akci. Směrnice obsahovaly kritiku dosavadní praxe „příkazování“ obětí do táborů a důvody její změny: „Vyhledáváním třídně závadných osob do TNP bude pověřena státně bezpečnostní složka Sboru národní bezpečnosti, mající v důsledku své denní činnosti potřebný přehled o aktivním, ale i pasivním třídním nepříteli. Tato složka pak za spolupráce strany a Akčních výborů Národní fronty bude s to splnit na ni vložený úkol“. Následoval výčet osob, kterých se akce bude týkat: bývalí političtí a hospodářští představitelé, funkcionáři nekomunistických stran. K cílům připravovaného pogromu patřilo i odstranění

a zneškodnění „tisíce lidí, kdykoliv ochotných vpadnout v záda pracujícímu lidu. Tím usnadníme boj státně bezpečnostní složky s aktivním nepřitelem“. Akce měla rovněž sloužit „k vysídlení buržoazie z pro nás nežádoucích prostorů, především z Prahy a velkoměst“. Závěrem směrnice stanovily datum zahájení akce na 1. října v Praze a 15. listopadu v českých zemích a plán od 1. října 1949 až do konce pětiletého plánu dodávat do TNP tři tisíce osob měsíčně, tedy celkem 150 tisíc.⁶⁵

Koncem srpna 1949 byly v ústředí přípravy akce T-43 v plném proudu, v krajích se teprve rozjížděly. Centrem příprav bylo ministerstvo vnitra. Zde se 30. srpna konala porada, která ustavila ústřední komisi pro řízení akce v čele s náměstkem ministra vnitra J. Baudyšem a s tajemníkem B. Pokorným. Usnesla se v Praze akci urychlit, zahájit ji už 10. září, a neprovádět ji na Slovensku. Dále rozhodla okamžitě zřídit další tábory, neboť dosavadní kapacita by nestačila plánovanému přílivu patnácti tisíc obětí do konce roku 1949.⁶⁶ Na schůzi 5. září se ústřední komise zabývala zvýšením počtu míst v TNP a vytvořením vazeb, jakýchsi spojek, s národními výbory. Za týden konstatovala, že počet volných míst v TNP již dosáhl čísla 11 250 a věnovala se zejména přípravě akce T-43 v Praze.⁶⁷

V ministerstvu vnitra ji řídila ústřední kancelář T-43 (ÚK T-43), ustavená z dosavadního referátu BA a-II/43 a rozšířená na třináct zaměstnanců. Vedoucím kanceláře se stal B. Pokorný, dosavadní zástupce přednosty odboru BA. Ústřední kancelář T-43 se činností a prací rozjela plným tempem. Zaměřila se na zpracování seznamu „nepřátel režimu“ a na výběr těch, kteří pro tábory připadali v úvahu. Zaměstnancům kanceláře pomáhalo 20 až 40 dobrovolníků, kteří zpracovávali denně dva až čtyři tisíce karet.

65 Tamtéž, sv. 103, sl. 2 (Směrnice Státní bezpečnosti z 8. 8. 1949). – A FMV, a.j. 310–46–6. – Viz příloha.

66 A FMV, sv. E-1, a.j. 11 (porada 30. 8. 1949). – SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 4, 10–11.

Přítomní na poradě: Baudyš, Potůček, Pokorný, Hecl, za ÚV KSČ Procházka, Vyškovský. – Ústřední komise akce T-43: Baudyš, Krčma, Pokorný, M. Trískalová, Hecl, Kuchta, Kotál, Potůček (za KV KSČ), Procházka, Vyškovský (oba za ÚV KSČ). – Dále porada rozhodla o zřízení speciálních TNP podle čtyř kategorií internovaných: 1. pro pracovní plně schopné, 2. méně schopné, 3. neschopné, 4. třídní nepřátele.

67 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 4, 14, 17. A FMV, a.j. 310–46–6 (schůze 12. 9. 1949).

Z celkového počtu míst v TNP bylo 11 564 pro muže a 444 pro ženy, z toho 7150 nových míst pro muže. Návrh počítal se zřízením dvou speciálních táborů pro internované IV. kategorie, a to v Jáchymově a na Mírově.

63 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 28, a.j. 184, 3–4.

Návrh zdůvodňovali A. Novotný a J. Kotál, tehdy bezpečnostní tajemník KV KSČ Praha.

64 Tamtéž, s. 10–11.

Krajská bezpečnostní šestka KSČ jednala 20. 7. 1949 i o vymezení postižených, o vypracování jejich seznamů, určila J. Kotála odpovědným za řízení a průběh akce. Zpráva uváděla ve 485 obcích pražského kraje 3234 chat Pražanů, ve kterých je možno trvale bydlet.

Seznamy „nepřátel“ získávala kancelář T-43 na ministerstvech, v centrálních úřadech, v různých svazech (průmyslu, živnostníků aj.). Obstarávání seznamů a pořizování karet se dělo pod hlavičkou Statistického úřadu, takže pravý účel neznali ani odpovědní funkcionáři ministerstev a svazů, ale ani dobrovolní pracovníci. V polovině září měla kancelář už na kartách 76 tisíc evidovaných, v říjnu se jich uvádělo sto tisíc. Podle pracovníků ústřední kanceláře T-43 byla polovina z nich „zralá pro tábory nucené práce“. Vedoucí ústřední kanceláře hrdě ujišťovali, že „už máme jádro třídního nepřítele a postupně přicházejí na řadu svobodná povolání a různá výnosná zaměstnání“. V září začala posílat ústřední kancelář kartotéky či dotazníky krajům k prověření a k rozhodnutí o TNP. K 10. září jich odeslala 6560 a do konce měsíce počítala s 25–26 tisíci.⁶⁸

Od poloviny září se akce T-43 začala připravovat v ostatních krajích. Jejimi hlavními organizátory a vykonavateli byly orgány a aparát KSČ (v první řadě krajské bezpečnostní „pětky“ či „šestky“ a bezpečnostní oddělení) a Státní bezpečnost (referát 43, ve kterém se zřizovaly krajské kanceláře T-43 s dvěma až třemi stálými zaměstnanci). Pro eskortování obětí do TNP kanceláře používaly VI. oddělení Státní bezpečnosti a vybrané příslušníky Veřejné bezpečnosti. V září se konaly porady krajských tajemníků KSČ, odpovědných za bezpečnost, vedoucích bezpečnostních oddělení KSČ, krajských bezpečnostních referentů národních výborů, krajských velitelů Státní bezpečnosti a referátů 43 ministerstva vnitra a některých funkcionářů resortního oddělení ÚV KSČ. Zástupci tohoto oddělení a funkcionáři ústřední kanceláře T-43 význam a organizaci akce vysvětlovali na schůzích bezpečnostních „pětek“ krajských výborů KSČ, k tomu účelu zvlášť svolaných.⁶⁹

V dopise, který ústředí KSČ rozeslalo do krajů, se osvětloval politický význam akce a hlavně úkoly stranických institucí. Ukládal „rozvinout širokou vnitrostranickou kampaň“ za spolupráce masových organizací; předsednictvům krajských výborů KSČ jmenovat svého člena odpovědného za

68 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 1. – A FMV, a.j. 310–46–6 (zpráva za září 1949). – Viz příloha.

Mezi 76 tisíci evidovaných osob bylo podle ústřední kanceláře T-43 40 tisíc velkopřemyslníků, továrníků, velkovýrobců, 25 tisíc velkoobchodníků, 8 tisíc milionářů, 2,5 tisíc daňových defraudantů, 500 funkcionářů bývalých politických stran. Ústřední kancelář získala úplný seznam osob postižených politickou čístkou po únoru 1948.

69 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 38, a.j. 243, 1, sv. 34, a.j. 217, 4, sv. 35, a.j. 225, 68, sv. 37, a.j. 238, 1, kr. 103 (1949, porada krajských bezpečnostních referentů).

akci; okresním výborům zajistit politickou a organizační přípravu akce, zejména v základních organizacích; v nich se po instruktáži „stanou iniciátory celé kampaně desítkoví důvěrníci⁷⁰ při označování“ osob pro TNP; desítky budou návrhy podávat výborům organizací KSČ. Směrnice komunistického ústředí dávaly akci charakter rozsáhlé politické kampaně, v níž stranické instituce přebíraly iniciativní až vedoucí roli. Ústřední kancelář poslala svým podřízeným útvarům „Rozpracování a podrobný plán akce T-43“ (viz příloha). Instrukce obsahovaly jak politické zdůvodnění a vymezení účelu akce, tak velmi konkrétní pokyny organizačního a technického charakteru. Akce měla postihnout v první řadě „vyložené třídní nepřátele“, v druhé řadě nepřátele politické a tím zcela zlikvidovat nebo omezit možnosti pro jejich „protistátní rejdy“.

V těchto organizačních pokynech je zachycen celý mechanismus plánované akce: Ústřední kancelář T-43 vypracovala seznamy „nepřátel“, zanesla údaje o osobách na karty, rozčlenila je a poslala příslušným krajským kancelářím. Ty prostřednictvím krajského bezpečnostního referenta národního výboru předaly karty krajskému sekretariátu KSČ, který urychleně zajistil prověření osob okresními a místními komunistickými institucemi. Po doplnění údajů a s doporučeními se stejnou cestou vracely do krajské kanceláře. Zde se dále doplňovaly o poznatky lustrace, prováděné Státní bezpečností. Tyto podklady obdržel krajský akční výbor Národní fronty, jehož funkcionáři zajišťovali jejich další prověření „spolehlivými soudruhy“. Teprve po této proceduře přišly na řadu příkazovací či nově pojmenované tzv. nalézací komise, které s konečnou platností rozhodovaly o návrzích, opatřených nepochybným a zcela přesvědčujícím zdůvodněním. Krajské kanceláře měly z ústředí k dispozici seznam důvodů pro návrhy a výměry k „přikázání“ osob do táborů.⁷¹

Od poloviny září se měsíc přípravou akce zabývaly velmi intenzivně bezpečnostní „pětky“ či „šestky“ KV KSČ a krajské kanceláře T-43. Dodržovaly rozhodnutí, že akce neprobíhá na Slovensku a na vesnicích, neboť se týká pouze měst. Krajští funkcionáři si i po všech instruktážích a směrních

70 Tamtéž, sv. 103, sl. 3. – A FMV, a.j. 310–46–6 (Všem KV KSČ). – Viz příloha. Desítkový důvěrník byla nejnižší funkce ve větších základních organizacích KSČ. Komunisté byli na pracovištích či v bydlíšti rozděleni zhruba po deseti do tzv. desítek. Vedoucí skupiny, desítkový důvěrník, měl s členy být ve styku, svolávat je, diskutovat s nimi, politicky o ně pečovat, projednávat s nimi návrhy na řešení problémů v okruhu jejich působnosti a také se vyjadřovat ke spoluobčanům či spolupracovníkům, vypracovávat na ně kádrové posudky, doporučení do funkcí ap.

71 Tamtéž – viz příloha.

cích politický význam, zaměření i průběh akce vykládali často rozdílně. Většinou svým výkladem opatření ještě více zostřovali. Shodovali se v tom, že akci T-43 bude řídit komunistická strana tajně, a že i krajské kanceláře zůstanou utajeny. („Akci řídí strana za pomoci Státní bezpečnosti, národní bezpečnosti a Lidových milic.“) Připisovali významnou úlohu Lidovým milicím. Jejich příslušníci se měli zúčastňovat domovních prohlídek a vypomáhat při předvádění postižených před příkazovací komise a k odvozu do TNP. Objevily se celkem oprávněné obavy, že někteří funkcionáři pochybují o správnosti akce. K nim se obracely výzvy „musíme odložit falešný humanismus a soucit“ a výstraha, že podle postoje k opatřením se budou funkcionáři posuzovat.⁷²

Všichni krajské a okresní činitelé, kteří se podíleli na přípravě a provádění akce T-43, věřili, někteří s uspokojením i s nadšením, že začíná „nástup k ofenzívnímu třídnímu boji proti buržoazii“, který zasadí velkou, rozhodující až konečnou ránu nepřítelům a zlikviduje možnosti odporu proti režimu („touto akcí bude třídnímu nepříteli zasazena taková rána, že se nebude moci vzpamatovat. Je to akce dlouhodobá, která bude prováděna stále“. – Hradec Králové, bezpečnostní pětka, 14. 10. 1949). Šířili představu, že poměrně brzy „reakční živly“ buď internují v TNP, nebo vyženou z velkých měst do obcí, většinou pohraničních, kde nad nimi budou mít „snadnější kontrolu“. Někteří počítali i s početným útekem lidí, ohrožených akcí T-43, za hranice, čemuž podle informací ústředních institucí nebudou kladeny překážky. V Pražském, Olomouckém, Královéhradeckém a Brněnském kraji byli zvláště netrpěliví a chtěli urychlit průběh akce, v Liberci zase bez-

72 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 30, a.j. 200, 37–39, sv. 31, a.j. 203, 6, sv. 34, a.j. 277, 6–7, sv. 37, a.j. 238, 3–4, sv. 38, a.j. 239, 74.

„Jedna věc je velmi důležitá, úkol, kdy nastupujeme v třídním boji k realizování očisty našeho veřejného života od lidí, kteří jsou nebezpeční, je úkol velmi vážný, strana má velký zájem a proto podle toho bude hodnotit a posuzovat funkcionáře. Myslím, že by nebylo jednoho funkcionáře, který by nějak uhýbal nebo toto dělal polovičatě. Strana by vyvodila tvrdé důsledky, kdyby úkol nebyl splněn“ (Schůze krajské bezpečnostní pětky v Olomouci 6. 10. 1949). – Informace na schůzi krajské bezpečnostní pětky v Hradci Králové 14. 10. 1949: V uskutečňování zákona 247/1948 Sb. nespĺnila úkoly lidová správa, proto bylo rozhodnuto, aby je prováděla KSČ, vrcholný orgán bude krajská bezpečnostní pětka a okresní bezpečnostní trojky KSČ, které ponosou za akci T-43 plnou odpovědnost. – Prohlídky bytů budou provádět tříčlenné komise, jeden zástupce bezpečnosti, dva příslušníci Lidové milice, kteří nebudou mít pásky LM, ale budou vystupovat jako členové KSČ a nebudou působit ve svém okrese, ale v jiném, kde nejsou známi.

pečnostní „pětka“ KV KSČ připravovala na konci října „generální razii v kraji proti kriminálním živlům a politicky nebezpečným“ osobám.⁷³

Krajské funkcionáři také rozšiřovali okruh vybíraných obětí, převážně o bývalé funkcionáře nekomunistických stran, s cílem „očistit podniky a úřady“. Rozšiřovali perzekuci i na rodiny postižených. Zdůrazňovali sice dodržování směrnic ústředí, podle nichž neměl být internovaným odnímán majetek (peníze, nábytek, rádia, šperky ap., ovšem kromě dopravních prostředků a psacích a rozmnožovacích strojů, neboť „jich je nedostatek“), doporučovali však provádět u všech určených do TNP domovní prohlídky. Padl i návrh, aby po návratu z tábora byl každý automaticky vysídlen na vesnici. Považovali za nutné sledovat jejich rodinné příslušníky a také ty, kteří za postižené intervenovali, aby získali důvod pro další perzekuce.

Všechny krajské bezpečnostní „pětky“ KSČ zahájily počátkem října už praktické přípravy akce T-43 a nevolily vždy zcela stejný postup. Shodovaly se v tom, že nejdříve budou „od reakce“ očištěna krajská města, a to po čtvrtích, teprve pak budou následovat města okresní. Do promyšlené organizace akce však vstupovala jedna neznámá: v ústředí ani v krajích nemohli přesně odhadnout reakci místních funkcionářů. Doporučovali vytvářet v místním měřítku jakési zvláštní „dvojky“ („lidi s třídní nenávisť“), nebo zde obnovit funkci bezpečnostního referenta, který by se o průběh akce staral.⁷⁴

Vysídlení rodinných příslušníků „přikázaných“ do TNP přisuzovali iniciátoři akce T-43 značný politický význam. Očekávali, že rozruší dosa-

73 Tamtéž, sv. 32, a.j. 208, 64, sv. 34, a.j. 217, 7, sv. 36, a.j. 230, 6, sv. 37, a.j. 239, 1–2.

Ze schůze bezpečnostní pětky KV KSČ Gottwaldov 4. 10. 1949: „Útekem do zahraničí nebudou kladeny žádné překážky, avšak počítá se s tím, že jim na hranicích budou odebrány věci, které si s sebou ponosou.“

74 Tamtéž, sv. 31, a.j. 203, 66, sv. 32, a.j. 208, 60, 66, sv. 34, a.j. 217, 8, sv. 35, a.j. 225, 62, 68, sv. 38, a.j. 243, 1, sv. 38, a.j. 239, 63–65.

Ze schůze bezpečnostní pětky KV KSČ Ostrava 22. 10. 1949: „Doporučuje se, aby se rodiny osob, zařazených do TNP, sledovaly a pozorovaly, neboť s určitostí lze předvídat, že budou nadávat na režim. Pak by se upozornily na to, že se vlastně dopustily trestného činu a budou postaveny před rozhodnutí: buď se vystěhovat nebo do vězení. Je samozřejmé, že se raději rozhodnou pro vystěhování.“ – Na schůzi 29. 9. 1949 tato bezpečnostní pětka mezi své pomocné orgány určila: krajskou kancelář T-43 a krajské velitelství Státní bezpečnosti, nalézací komisi pro TNP, sbor okresních pomocníků KSČ pro vyhledávání prověřovacích dvojic v okrese a sbor vybraných orgánů bezpečnosti pro předvádění osob k nalézacím komisím a do TNP.

vadní údajné „ilegální spoje reakce“ a věřili v její příznivý ohlas u komunistů. („Touto akcí pozvedneme sebevědomí soudruhů“ – Hradec Králové, bezpečnostní pětka KV KSČ, 14. 10. 1949). Ústřední kancelář T-43 vydala „Směrnice pro přesídlení rodinných příslušníků osob přikázaných do TNP“ (viz příloha) s návodem k provádění akce.

Bezpečnostní referenti krajských národních výborů se na celostátní poradě sice shodovali na důležitosti a nutnosti vystěhovací akce, ale obávali se její obtížnosti. Na poradě navrhovali, aby se poskytly výhody těm, kteří se dobrovolně přestěhují, aby to nebyla akce tajná a dokonce, aby ji „vzali do ruky příslušníci Lidových milic“. Poslední návrh se sice neujal, ale Lidové milice se přece zapojily. Jejich příslušníci byli členy tříčlenných komisí, které měly provádět prohlídky bytů rodinám, určeným k přesídlení.⁷⁵

Ústřední kancelář T-43 a rovněž bezpečnostní pětka KV KSČ trvaly na dodržování směrnic, vydaných pro přesídlování. Vyžadovaly, aby kraje a okresy obstarávaly určený počet bytů v obcích od 200 do 10 tisíc obyvatel, a aby dvě třetiny rodin vysídlily mimo svůj kraj. Záleželo jim i na tom, aby vysídlení rodin následovalo za tři až čtyři týdny po odvozu postiženého do tábora. („Nebylo by únosné, kdybychom zařadili do tábora a hned skočili na byt.“)

Funkcionáři v ústředí i v krajích, zúčastnění na akci T-43, plánovali „masovou akci“. Ústřední kancelář T-43 měla už na počátku října v seznamu 16 tisíc vybraných osob či rodin a zpracovávala přehledy o volných domcích a bytech v pohraničí. Každá krajská bezpečnostní „pětka“ KSČ s větším či menším úspěchem zajistila do 15. října sto bytů.⁷⁶

75 Tamtéž, sv. 103, sl. 3, sl. T-43 (porada krajských bezpečnostních referentů), sv. 37, a.j. 238, 5.

Krajský politický tajemník KSČ v Olomouci J. Stavinoha 6. 10. 1949: „Musíte připravit lidi, které chcete dát do jiného kraje, abyste přetrhali nitky spojení a uvolnili přepychové byty.“

76 Tamtéž, sv. 31, a.j. 203, 65–66, sv. 32, a.j. 208, 60, 67, sv. 33, a.j. 213, 10, sv. 34, a.j. 217, 7, sv. 35, a.j. 225, 68, sv. 36, a.j. 230, 6–7, sv. 37, a.j. 234, 25, sv. 103, akce T-43, 65–68.

V Gottwaldově rozhodla bezpečnostní pětka KV KSČ o přestěhování 100 rodin, rovněž z krajského města Olomouc „musí sto rodin pryč, sedmdesát do jiných krajů, tento úkol je na dva roky“. – Statistika Osídlovacího úřadu uváděla v pohraničí českých zemí 3537 volných domků, v nich bylo lze umístit 14 313 osob, z toho hned, bez velkých úprav, 573 obyvatelných domků pro 2292 osob. Osídlovací úřad evidoval kolem 27,7 tisíc volných budov a bytů, z toho 13,2 tisíc domků, k jejichž obývání byly nutné velké úpravy.

V čele příprav akce T-43 v krajích stanul Pražský kraj, zejména hlavní město, kde měla akce začít. Bezpečnostní „šestka“ KV KSČ 23. srpna 1949 rozhodla, že v kraji bude akci řídit čtyř až pětičlenná komise, na okresech komise tři až čtyřčlenné, které si vytvoří k prověřování návrhů pro TNP síť komunistů. V každé základní organizaci KSČ byli pro tuto funkci vybráni „dva-tři nejspolehlivější soudruzi“. „Šestka“ přijala zprávu o 3500 bytech na venkově v kraji, použitelných pro vysídlení rodin z Prahy, a rozhodla, že 25 % pražských bytů, uvolněných v akci T-43, dostane Bezpečnost. Na další poradě 30. srpna „šestka“ konstatovala, že po prověření počet bytů, vhodných k přesídlení, poklesl o 700. Politický tajemník KV KSČ Antonín Novotný požadoval pomoc ministerstva vnitra při stěhovací akci a ujišťoval, že „šestka“ obdrží seznam pražských majitelů vil, které se nacházejí mimo Prahu a které lze pro vysídlení použít. 13. září Jindřich Kotál, v Pražském kraji odpovědný za celou akci, informoval krajskou bezpečnostní „šestku“, že všechny okresy už mají připravenou síť komunistů pro prověřování osob, navržených do TNP. Novotný přitom mj. doporučil, aby pro zvládnutí mimořádných úkolů se posílilo bezpečnostní oddělení KV KSČ o další pracovníky, a oznámil, že rodiny určené pro vysídlení z Prahy nebudou vystěhovány do obcí Pražského kraje, ale do pohraničí. 27. září provedla krajská bezpečnostní „šestka“ konečnou bilanci příprav akce T-43, která měla být v Praze zahájena 3. října a 15. listopadu v ostatních městech kraje.⁷⁷

3. října v šest hodin ráno akce T-43 v Praze začala. Zúčastnilo se jí 737 příslušníků Lidových milic a o něco méně příslušníků bezpečnosti. Z předpokládaných 637 osob bylo předvedeno 525. Podle prvních zpráv vyvolala akce rozruch a strach nejen mezi občany, režimem už postiženými, ale i mezi středními vrstvami. V následujících dnech počet předváděných sice značně poklesl, nicméně stále zůstával vysoký. Za pět dní, od 7. do

77 Tamtéž, sv. 28, a.j. 184, 14–19, 23–25, 28–29.

Akcí T-43 na krajském velitelství Státní bezpečnosti se zabývala pracovní skupina IV. oddělení, kde zpracovávali kartotéku. Na krajském sekretariátu KSČ měl na starost akci J. Kotál, dotazníky navržených osob do TNP přebíral Maršík. Dotazníky se po prověření z okresů vracely na krajský sekretariát KSČ, kde zvláštní komise rozhodovala o zařazování osob do TNP. Členy komise byli jen členové předsednictva KV KSČ a zástupce bezpečnostního oddělení KV KSČ (v okresech návrhy projednávaly a třídily trojky – politický tajemník KSČ, předseda a bezpečnostní referent okresního národního výboru). Krajské komise svá rozhodnutí vyjadřovala ve značkách: T – do TNP a u protistátních osob provést domovní prohlídku, P – přesídlit, TP – do TNP a přesídlit, ZV – znovu prošetřit, StB-SNB – předat k vyšetřování pro protistátní činnost, K – kádrové, označení pro členy KSČ, 0 – nechat v klidu.

12. října, bylo předvedeno 351 lidí.⁷⁸ Při prvním hodnocení akce T-43 7. října vyjádřil krajský výbor KSČ v Praze s průběhem spokojenost. V okresech však prověřování osob vybraných pro TNP neběželo podle představ organizátorů. Ze 16 408 odeslaných dotazníků zatím okresy vrátily pouze 5891, z nichž navíc bylo 2857 chybných (týkaly se např. osob už nežijících, v zahraničí, přestěhovaných ap.), zpracovaných dotazníků bylo 2697. Z nich komise 1266 „příkázaly“ do TNP a 340 předaly kádrovému oddělení KV KSČ, neboť šlo o komunisty. Po čtyřech dnech sice stoupl počet vrácených dotazníků na 7179, ale z toho jen 3062 bylo zpracováno. 13. října krajská „šestka“ po první akci politicky hodnotila. Konstatovala, že nenarazila na odpor, naopak získala na závodech souhlas, zejména u příslušníků Lidových milicí, které se hlásily ke spolupráci i z dalších závodů. Zatímco podle hodnocení milicionáři plnili svou roli „s ukázněnou vážností“, někteří příslušníci Veřejné bezpečnosti neprojevovali přílišnou ochotu, spíš neochotu a alibismus.⁷⁹

Deset dní akce T-43 hodnotilo také bezpečnostní oddělení a vedoucí funkcionáři sekretariátu ÚV KSČ. Úvodní věta písemného hodnocení obsahovala základní pohled: „Zkušenosti desetidenní realizace akce T-43 ukázaly, že akce neproběhla zcela správně, nesplnila předpokládaný účel a nedosáhla tudíž ani cíle, který jí byl vytčen.“ Následoval výčet chyb a nedostatků, převážně organizačních či technických, politické důvody ustupovaly v písemné zprávě do pozadí.⁸⁰ Avšak v pokynech, které obdržely krajské „pětky“ a kanceláře T-43, a při instrukcích těchto funkcionářů, převažovaly politické motivy nutných změn v akci. Jako hlavní důvody se uváděly nepříznivé politické důsledky („zjistilo se, že by to nebylo politicky únosné“, „zájem pražské veřejnosti na akci T-43 téměř úplně utuhl“). Protože masovost akce vyvolala velký rozruch, redukoval se v nových směrnicích dosavadní předem určený počet osob „dodávaných“ do TNP na tři osoby v kraji denně. Za druhou závažnou chybu bylo považováno selhání místních i okresních funkcionářů, kteří nevyplňovali dotazníky vůbec nebo postupovali ledabyle („Soudruzi dole nepochopili správně své poslání“). Za další politickou chybu bylo označeno řízení akce, neboť směrnice nižším orgánům KSČ vydávalo ministerstvo vnitra, nikoliv ústřední komunistický sekretariát.

78 Tamtéž, kr. 103, sl. T-43, 78-83.

79 Tamtéž. 5. 10. vrátily okresy Pražského kraje na KV KSČ 6000 dotazníků, z toho 1600 bylo z venkova a z nich určeno do TNP 938, k přesídlení 314, členů KSČ bylo 306.

80 SÚA – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, al. 3. – Příloha; fond 100/24, a.j. 1247, 53-55.

Často opakovanou výtkou byla ukvapenost a nepromyšlený postup („někde se to bralo hlava-nehlava“). V celkovém hodnocení negativní stránky a výsledky akce T-43 výrazně převažovaly. Nejzávažnějším důvodem k zastavení akce T-43 zřejmě byl, podle svědectví K. Švába, Gottwaldův zásah, který přijala bezpečnostní komise ÚV KSČ jako závaznou směrnicí.⁸¹

Kritika dosavadního průběhu akce T-43, vyplývající z desetidenních zkušeností Prahy, vedla k podstatné úpravě původních směrnic. Nové pokyny ústředí KSČ ukládaly zbrzdit a „zkvalitnit“ zejména prověřování návrhů, které rozesílala ústřední kancelář T-43. Liknavé a ledabylé místní funkcionáře měly nahradit Státní bezpečnost a skupiny příslušníků Lidových milicí. Z původně plánované jednorázové, rychlé a masové akce se stávala dlouhodobá a pomalá záležitost a vystěhovávání z bytů se přechodně zastavilo vůbec. Změnila se i hlediska výběru obětí: do první kategorie spadali nyní ti, kteří nepracují, do druhé „zrali pro TNP, ale pracují“, do třetí pro TNP dosud nezralí. Posudky komunistických institucí a Státní bezpečnosti dělily návrhy do TNP na případy nesporné (skupina A), na osoby ze soukromého sektoru, kde mají krycí zaměstnání (B) a případy nenaléhavé (C). V souhrnu kritérií pro výběr osob do TNP se pracovní poměr posunul na úroveň hlediska třídně politického. U lidí, vybraných na základě třídně politického hlediska, se přihlíželo k jejich pracovnímu zařazení, zejména když pracovali ve státním sektoru. Z pohledu moci totiž přinesla akce T-43 dva veskrze kladné výsledky: „že se lidé hlásí do práce“, a že obchodníci „nabízejí sami soukromé obchody“. Proto „cíl akce nyní má být 1. tlak, aby se lidé zapojili do práce, 2. aby ve zvýšené míře došlo k likvidaci soukromého obchodu a šli do národních podniků.“ (Ostrava, bezpečnostní pětka KV KSČ, 22. 10. 1949.)⁸²

81 Tamtéž, sv. 28, a.j. 184, sv. 30, a.j. 200, 53, sv. 31, a.j. 203, 66, sv. 32, a.j. 208, 68, 75, sv. 33, a.j. 213, 16-17, 44, sv. 34, a.j. 217, 21, a.j. 221, 47, sv. 36, a.j. 230, 15, sv. 37, a.j. 234, 28, 30, sv. 38, a.j. 239, 71, 73-74.

K. Šváb: „... Akce ve Stěšovicích postihla několik set osob. Buržoazní živly uvnitř strany i mimo ni spustily velký křik. Nastalo úplné hemžení všech možných interventů. Aby i zde bylo možno odhalit zástance postižených, musel každý intervenující uvést své plné jméno, poměr k postiženému a jaký zájem jej vede k zákroku ve prospěch těchto živlů. Toto opatření mělo za následek, že se tyto buržoazní živly vyhýbaly ministerstvu vnitra a soustředily svůj nápor do kanceláře prezidenta.

Výsledek byl překvapující. Ve schůzi bezpečnostní komise, ve které měl být hodnocen výsledek této zkoušky, prohlásil Slánský, že celá akce byla neuvážená, politicky nevhodná, špatně provedená, a že prezident rozhodl nepokračovat, ale naopak urychleně likvidovat případy postižených tak, aby na nikom nebyla spáchána křivda...“ Tamtéž, fond 100/24, a.j. 1247, 14 a n.

82 Tamtéž.

Změny, které nastaly v akci T-43 v druhé polovině října 1949, ještě neznamenaly její ukončení. Přípravy pokračovaly, ale zahájení akce, plánované v mimopražských krajích na 15. listopadu, bylo odloženo. Oběžník velitele Státní bezpečnosti J. Veselého z 3. listopadu přikazoval: „Z technických důvodů odkládám určený začátek realizace akce T-43 v krajích ze dne 15. 11. 1949 na neurčito“. Ukládal však v přípravných pracech pokračovat stejně intenzívně. Krajské bezpečnostní „pětky“ i mnohé okresní „trojky“ ještě v listopadu a prosinci zajišťovaly prověřování návrhů pro TNP, ale jejich aktivita rychle upadala. Prověřování dotazníků přebírali příslušníci bezpečnosti a Lidových milicí. V Praze se funkcionáři soustředili na nápravu chyb, kterých se podle ústředí během prvních deseti dní dopustili. Prošetřovali všech 778 obětí „přidělených“ do TNP. V lednu 1950 byla akce T-43 zastavena a fakticky skončila.⁸³

Původní představa iniciátorů a organizátorů akce T-43 se nesplnila. Její realizaci v předpokládaném masovém rozsahu zabrzdila obava z nepříznivých politických důsledků. V neposlední řadě také proto, že narazila na nezáměr a nečekaně malou angažovanost místních funkcionářů, byl „stranicky ukázněných a třídně uvědomělých“, při vyhledávání či prověřování obětí mezi spoluobčany a spolupracovníky. Přestože se akce T-43 mimo Prahu nerozvinula, její dědictví bylo živé. Kartotéku „nepřátel režimu“, která měla sloužit pro výběr obětí TNP a celostátně obsahovala kolem 210 tisíc jmen, převzala v krajích Státní bezpečnost. Dál fungovala jako zdroj perzekuce.

Již v březnu 1950, krátce po odvolání akce T-43, se pro výběr do TNP objevila nová kritéria, neboť v táborech stále zůstával vysoký podíl dělníků. Na řadu nyní přicházeli odpůrci kolektivizace zemědělství a tzv. socializace, tj. likvidace soukromých živností: rolníci, řemeslníci, obchodníci.⁸⁴

83 Tamtéž, sv. 28, a.j. 184, 37–42, 101, sv. 30, a.j. 200, 1–3, sv. 31, a.j. 203, 70–74, sv. 32, a.j. 208, 97, sv. 33, a.j. 213, 44, 1950/9, sv. 34, a.j. 217, 20, a.j. 221, 48–52, sv. 36, a.j. 230, 15, sv. 37, a.j. 234, 35.

Bezpečnostní pětka KV KSČ Gottwaldov, 9. 11. 1949: „Z ministerstva vnitřní dostal příkaz zastavit okamžitě vydávání výměřů do TNP“ (Červinka). – Pardubice, 27. 1. 1950: „jednal o tom (o T-43 – K.K.) též J. Pospíšil s Noskem, provádění bylo zastaveno, akce se nerealizuje...“ – Hradec Králové: „Tato akce (T-43 – K.K.) byla odvolána, materiál slouží Státní bezpečnosti k evidenci.“

84 Tamtéž, sv. 28, a.j. 184, 101.

Porada bezpečnostního oddělení KV KSČ Praha 11.9. 1950: na pokyn A. Novotného po poradě s R. Slánským bylo rozhodnuto zpracovat evidenci 2000 případů „reakčních živlů“, jako podklady slouží materiály ministerstva vnitřní a z akce T-43. – Ústí n. L., 8. 3. 1950: „Musíme zvýšit procento třídních nepřátel, lidí s fingo-

vaným zaměstnáním, nepřátel JZD, lidí, kteří maří socializaci vesnice atd. v TNP, kulaky aj. Rovněž živnostníky, kteří se staví na odpor proti združstevnění např. tím, že se stanou zaměstnanci družstva a tam sabotují. Intelligence: se sice ve větší míře tváří, že je pro lidovou demokracii, ale přitom soustavně maří naši práci. Je nutno dávat pozor na ně a do TNP.“

Myšlenka „očisty měst od reakce“ ale nezapadla. Objevila se v nové rozvinuté podobě za tři roky v akci B. 26. března 1952 rozhodl politický sekretariát ÚV KSČ „o vystěhování osob obývajících byty proti veřejnému zájmu“. Cílem návrhu, který předkládal ministr národní obrany A. Čepička, bylo získat v Praze, Bratislavě, Brně a postupně v dalších městech byty pro důstojníky armády, Státní bezpečnosti a pracovníky aparátu ÚV a KV KSČ. Usnesení ukládalo ministru vnitřní Noskovi, aby společně s ministrem národní bezpečnosti připravil seznamy „nespolehlivých osob“. Použily se ovšem i seznamy z akce T-43. Brzy se zaběhl výběrový a schvalovací mechanismus, kterého se účastnily národní výbory, bezpečnost a orgány KSČ. A tak již 2. července 1952 schválil politický sekretariát ÚV KSČ prvních 200 případů vystěhování z Prahy. Poslední zprávu projednával v červenci 1953: během toho roku projednal 2200 případů vystěhování rodin z Prahy, přičemž kladně rozhodl o 1381 rodinách. Vystěhováno bylo do té doby 1016 bytů, tj. 3700–4000 osob. Ze zabraných bytů dostala 598 armáda, 108 bezpečnost, 68 ÚV a KV KSČ, zbytek pak národní výbory. Náklady na stěhování, hrazené ze státních financí, činily v nové měně 1 243 786 Kčs. V srpnu 1953 politický sekretariát ÚV KSČ neschválil navržené usnesení, aby akce B pokračovala tím způsobem, že návrhy na zabránění bytů osobám, které jsou proti režimu, a rodinám, jejichž příslušník utekl za hranice, předkládá prokurátor. Místo toho komunistické vedeníuložilo Novotnému jednat s ministrem Noskem o možnostech použití zákonných opatření. V Brně se ve stejné době akce B teprve rozjížděla a počítala se 600 zabranými byty. V Bratislavě bylo vysídleno kolem 800 rodin. Od srpna 1953 se v masovém vystěhování už nepokračovalo.⁸⁵

vaným zaměstnáním, nepřátel JZD, lidí, kteří maří socializaci vesnice atd. v TNP, kulaky aj. Rovněž živnostníky, kteří se staví na odpor proti združstevnění např. tím, že se stanou zaměstnanci družstva a tam sabotují. Intelligence: se sice ve větší míře tváří, že je pro lidovou demokracii, ale přitom soustavně maří naši práci. Je nutno dávat pozor na ně a do TNP.“

85 Tamtéž, fond 02/5, sv. 54, a.j. 143, sv. 61, a.j. 165, bod 12, fond 05/11, sv. 137, sl. akce B. – Večerník, č. 1 00, 27. 4. 1968, 8–9.

Mechanismus akce B v Praze: u všech obvodních národních výborů byly zřízeny tříčlenné komise – předseda bytového referátu, okresní velitel bezpečnosti a zástupce KSČ. Komise obdržela seznamy rodin navržených k vystěhování, po projednání odesílala návrhy III. (bytovému) referátu Ústředního národního výboru, který je předal ústřední komisi a ta je zpracovala pro rozhodnutí politického sekretariátu ÚV KSČ. Ústřední komise se poprvé sešla 28. 4. 1952 a vymezila okruh lidí, zařazených do akce B: 1. ti, kteří v roce 1947 platili milionářskou daň, 2. rodiny osob souzených za protistátní činnost, 3. „reakční političtí činitelé“ před rokem 1948 a 1938, 4. osoby v seznamech akce T-43.

Jáchymov a TNP

Tábory nucené práce v Jáchymovských dolech představovaly zvláštní kapitolu své historie. Jejich podíl na závratně rychlé výstavbě československého uranového průmyslu byl sice ve srovnání s celkovým počtem zaměstnanců a také v poměru k nasazeným trestancům v Jáchymovských dolech malý a časově velmi omezený, ne však zanedbatelný.

Pro sovětskou velmocenskou politiku byl československý uranový průmysl nezastupitelný – výrazně pomohl zlomit americký monopol na atomovou bombu. Tento cíl sovětské politiky byl dominantním motivem Moskvy v jednáních o československo-sovětské dohodě „O rozšíření těžby rud a koncentrátů v Československu, obsahujících radium a jiné radioaktivní prvky, jakož i o jejich dodávkách SSSR“. Jednání probíhala od září 1945 a skončila 23. listopadu dohodou.⁸⁶ Od roku 1948 se Jáchymovské doly staly důležitým faktorem pro výrobu sovětských atomových zbraní, tedy pro postavení Sovětského svazu jako atomové velmoci.

Do poloviny padesátých let sovětské nároky na těžbu uranu nesmírně prudce stoupaly a vynutily si vybudovat během krátké doby celé nové výrobní odvětví – uranový průmysl. Jeho rychlý rozvoj byl součástí v letech 1950–1953 vystupňované militarizace československé ekonomiky. Rozsah a tempo výstavby Jáchymovských dolů znatelně překračovaly možnosti československého hospodářství. Nové průmyslové odvětví se mohlo rozvíjet pouze na úkor jiných ekonomických úseků. Preferované požadavky uranových dolů odčerpávaly investice, materiál a odborné síly.

Výstavbu uranového průmyslu od počátku provázel nedostatek pracovních sil. Chyběli jak kvalifikovaní dělníci, horníci, zedníci, technici, tak i pomocné nekvalifikované síly. V roce 1948 byla tato potřeba uspokojena německými válečnými zajatci a vězni odsouzenými podle retribučních dekretů. Když koncem roku 1949 museli váleční zajatci odejít, byly vážně ohroženy nejen plány rychlého vzrůstu těžby uranu, ale dokonce udržení existující úrovně. Akce A, ve které měly pracovní úřady či odbory získat do Jáchymova horníky a dělníky dalších profesí, nepřinesla očekávaný výsledek. Vláda se ani nerozhodla pro pracovníky ze Sovětského svazu nebo z některých zemí jeho bloku (v úvahu přicházelo např. Bulharsko) a vyslovila se pro využití domácích zdrojů. Zajistit dobrovolný příchod asi dvaceti tisíc zaměstnanců v příštích pěti letech, tedy v období prvního pětiletého

86 SÚA – A ÚV KSC, fond 100/24, sv. 82, a.j. 1031.

plánu, bylo nereálné, protože se připravoval také přesun lidí do odvětví těžkého průmyslu a protože o práci v uranových dolech nebyl zájem (nepříznivé pracovní podmínky, strach před zdravotními následky dlouhodobé práce v zamořeném prostoru). Z uvažovaných variant se vláda rozhodla pro otrockou práci vězňů a obětí TNP, a to v masovém měřítku.⁸⁷

Funkcionáři československo-sovětské komise pro těžbu uranu a vedení Jáchymovských dolů i ministerstva vnitřní policie počítali v Jáchymově s vytvořením několika TNP s velkým počtem internovaných. 3. října vznikl TNP Jáchymov-Vršek, 15. října Vykmánov. Tábor Vršek byl nejdříve používán jako sběrný tábor, v roce 1950 tuto funkci přidělili pro všechny budoucí tábory v Jáchymovských dolech táboru Vykmánov. Po roce vznikly dvě pobočky TNP Vršek, 1. září 1950 tábor Nikolaj a za čtrnáct dní nato tábor Plavno a tři tábory v Příbrami: Třebsko, Brody a Vojna. TNP neměly v Jáchymově dlouhého trvání. V únoru 1951 byl zrušen tábor Nikolaj a Plavno, 25. dubna tábor Vršek. Když k 1. červnu 1951 přecházely TNP z ministerstva národní bezpečnosti pod správu ministerstva spravedlnosti, v seznamu táborů už nebyl ani jeden z Jáchymova. Ministerstvo národní bezpečnosti si ponechalo tábor Příbram-Vojna.⁸⁸

Počet „příkázaných“ osob v TNP Jáchymovských dolů nedosáhl původně předpokládané výše. V říjnu 1949 přišlo do táborů 238 osob, koncem roku jich bylo v TNP Vršek 328 a v táboře Příbram-Vojna 475. 28. února 1950 se na poradě o zajištění pracovních sil pro Jáchymov funkcionáři Správy TNP zavázali dodat do konce března dalších 400 internovaných. Počátkem června 1950 požadovalo vedení Jáchymovských dolů na Správě TNP dva tisíce „nevolných či nesvobodných pracovních sil“, jak vězně a oběti TNP v úředních spisech nazývali. A 30. června zvýšilo svůj nárok na čtyři tisíce do konce roku. Správa TNP se snažila požadavky splnit a převáděla do Jáchymova a Příbrami internované z jiných táborů, z nichž některé kvůli tomu zcela zrušila. Tak v březnu 1950 zanikl TNP Dolní Jiřetín, ke konci října 1950 TNP Trenčín a v prosinci Kladno-Dřívň a Všebo-

87 Tamtéž, 128–131, 170–188, 331–332, 341.

88 Tamtéž, fond 05/11, a.j. 103, sl. 1, 108, sl. 3, 17. – A SNZ, kr. 43/1 (rozhodnutí ministrů z 16. 5. 1951, výnos MNB č. B/6–635/10–51taj), kr. 43/5 (zpráva o TNP za únor 1951). – A FMV, sv. E–1, a.j. 6 (vyhláška MV z 1. 8. 1950, č. 492, zpráva 6. 10. 1949).

Ze zprávy o TNP za únor 1951: „V důsledku trvalého poklesu zařazovaných osob do TNP bylo pokračováno v reorganizaci táborů a ve snižování jejich počtu. Proto byl v únoru zrušen TNP pro muže v Jáchymově-Nikolaji a sloučen s táborem v Jáchymově-Vršku.“

řice.⁸⁹ Přes všechno úsilí úkol nesplnila, jak ukazují následující údaje o počtu internovaných v TNP Jáchymovských dolů:

1950	únor	727	1951	leden	1527
	březen	877		březen	1230
	červenec	1200		duben	1170
	listopad	1638			
	prosinec	1503			

V polovině roku 1951 ministerstvo národní bezpečnosti odvolalo všechny internované v TNP Jáchymov a nahradilo je vězni dosud umístěnými v dolech Handlová. TNP Vojna Příbram, který zůstal ve správě bezpečnosti, 4. července 1951 internoval 519 osob.⁹⁰

Nesplněná představa o přílivu internovaných na otrockou práci do TNP uranových dolů byla jednou z hlavních příčin jejich krátkého trvání v Jáchymově. Přes velkou snahu politických míst a bezpečnosti se je nedařilo naplnit desetitisíci obětí. Také akce T-43, která měla dodat pracovní síly i do Jáchymova, skončila ve ztracenu. A tak se podíl „příkázaných chovanců“ v uranových dolech pohyboval kolem 10 % všech nasazených „nevolných pracovních sil“. Druhou příčinou zrušení TNP v Jáchymově byly požadavky ředitelství dolů na výběr zařazených obětí. Vyžadovalo pracovní síly zdravé, schopné těžké práce a jejich nejméně roční pobyt v táboře. Poslední podmínce vyhovoval už jen omezený počet lidí zadržovaných v TNP. Konečně působil i zájem bezpečnosti, která se snažila mít trestanecké tábory v uranových dolech pod svou správou a zároveň se chtěla zbavit táborů nucených prací jejich převodem pod ministerstvo spravedlnosti.

Životní a zejména pracovní podmínky v uranových dolech byly ve srovnání s jinými tábory obzvlášť těžké a mimořádně kruté. Všichni zaměst-

89 SÚA – A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 82, a.j. 1031, 166. – A FMV, sv. E-1, a.j. 11 (porada 28. 2. 1950, zpráva o TNP, říjen 1950), a.j. 6 (D. Jiřetín, Kladno-Dříví, Všebořice, Trenčín), a.j. 310, 18-3, 2456. – A SNZ, kr. 43/3 (Situační zpráva o TNP za r. 1950).

90 SÚA – A ÚV KSČ, fond 02/5, sv. 4, a.j. 44. – A FMV, a.j. 310-26-51 (Zpráva z 12. 10. 1950), sv. E-1, a.j. 3 a 4. – A SNZ, kr. 25/1 (čj. 51101), kr. 43/4 (připomínky 17. 8. 1951), kr. 43/5 (Seznam a materiál o TNP od s. ministra, zpráva o TNP za září 1950).

Ze zprávy o TNP za září 1950: „Požadavku toho ředitelství (Jáchymovských dolů – K.K.) o přidělení 1100 osob nemohlo být plně vyhověno a bylo vybráno a přiděleno pouze 470 osob vzhledem k tomu, že při lékařské prohlídce nebylo lze vybrat více osob, které by fyzicky vyhovovaly požadavkům práce v uranových dolech.“

nanci byli vystaveni častým pracovním úrazům a dlouhodobým zdravotním následkům. Nezkušenost vězňů a internovaných při vynucované práci toto nebezpečí ještě zvětšovaly. Oficiální statistika uváděla 86 smrtelných úrazů vězňů a internovaných v letech 1948–1956 v Jáchymovských dolech, další se skrývaly pod jinými příčinami úmrtí nebo v údaji „příčina nezjištěna“.⁹¹

Vysokému a náročnému pracovnímu a fyzickému vypětí i ohrožení zdraví neodpovídaly mzdy, které od ředitelství dolů Správa TNP dostávala. Průměrné měsíční mzdy se v roce 1950 v TNP Jáchymov pohybovaly na úrovni jiných táborů: v TNP Nikolaj (351 internovaných osob) byla průměrná mzda 3247 Kčs, TNP Plavno (114 osob) 3450 Kčs, TNP Vršek (283 osob) 4295 Kčs. Naproti tomu nejvyšší mzdy úroveň v jiných táborech přesahovaly (Nikolaj 10 204 Kčs, Plavno 9361 Kčs, Vršek 12 233 Kčs) a nejnižší této úrovně nedosahovaly (Nikolaj 1550 Kčs, Plavno 1582 Kčs, výjimkou byl tábor Vršek s 2874 Kčs). Poněkud odlišná úroveň mezd byla v Příbrami, zdatelně překračovala mzdové příjmy téměř všech táborů. V TNP Brody (194 internovaných) byla v roce 1950 průměrná mzda 4500 Kčs, nejvyšší 20 300 Kčs a nejnižší 2550 Kčs, v TNP Vojna 5158 Kčs, 27 141 Kčs a 2620 Kčs. Nelze určit počet těch, kteří dosahovali nejvyšších nebo nejnižších mezd. Vzhledem k značným rozdílům mezi mzdami, nejvyšší dostávalo jen několik jednotlivců. Nejvíce bylo vypláceno mezd průměrných, což neprávem dokazuje i rozčlenění internovaných v uranových dolech do pracovních tříd.⁹²

Podle původní dohody mezi ministerstvem vnitra a ředitelstvím Jáchymovských dolů z roku 1949 mzdu internovaných doly vyplácely vedením TNP jako civilním zaměstnancům a ubytovací prostory (3–4 m² na osobu) pronajímaly ministerstvu vnitra za 2 Kčs na osobu a den. V roce 1950 se však ředitelství Jáchymovských dolů, hlavně z podnětu sovětské části česko-

91 A FMV, sv. E-1, a.j. 28 (zpráva z 6. 1. 1951). – A SNZ, kr. 36. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 82, a.j. 1031.

Bezpečnostní orgány z uranových dolů Jáchymov hlásily za listopad 1950 23 těžkých úrazů a jeden smrtelný, za prosinec 20 těžkých a jeden smrtelný, jež postihly „nevolné pracovní síly“. – 21. 12. 1949 obdržel Gottwald zprávu o dvou smrtelných a jednom těžkém úrazu na dole Svornost 15. 12. 1949.

92 A SNZ, kr. 43/3 (Situační zpráva vězeňského sektoru za rok 1950). V roce 1950 bylo zařazeno velením TNP do pracovních tříd podle pracovních výkonů (v %):

	TNP Nikolaj	Plavno	Vršek	Brody	Vojna
I. prac. třída	33,5	27,8	57,3	60,5	45,0
II.	55,3	70,0	29,3	31,0	44,0
III.	11,2	2,2	13,4	8,5	11,0

slovensko-sovětské komise pro těžbu uranu, pokusilo prosadit v nové smlouvě změny. Chtělo podstatně snížit výrobní náklady těžby, neboť ony určovaly cenu, kterou Sovětský svaz platil za uranovou rudu. Změny se týkaly zejména tří věcí. Především Sověti požadovali, aby „nesvobodným pracovním silám“ se i v TNP proplácely pouze tzv. holé mzdy, tedy bez přídavků za práci v dolech (30 %) a za práci v uranových dolech (20 %). Dále prosazovali, aby internovaní za ubytovací prostory, které stejně nedosahovaly dohodnutého rozměru 3–4 m² na osobu, neplatili 2 Kčs denně, ale takové nájemné, které by hradilo plnou amortizaci budov. K tomu ministerstvo vnitra konstatovalo: „To znamená, [že] chovanci by dřeli na Jáchymovské doly a ještě by se muselo doplácet ze státního rozpočtu“. Ministerstvo vnitra tento požadavek odmítlo, neboť představoval zatížení státního rozpočtu 15,9 miliónu Kčs ročně. Uspokojení dalších sovětských požadavků, prezentovaných ředitelstvím Jáchymovských dolů, by jen Správu TNP, a tím státní výdaje, zatížilo o dalších několik miliónů korun. Ředitelství dolů prosadilo tyto požadavky jen z malé části.⁹³

Jáchymovské doly byly pod zvláštní bezpečnostní ochranou, která překračovala území pracoviště a zasahovala široké okolí. Vedoucí političtí funkcionáři a také ministerstvo vnitra (později národní bezpečnosti) zdůvodňovali tato mimořádná opatření blízkostí hranic „s imperialistickým světem“ a dosti častými útoky či pokusy o útěk trestanců, těžbou významné a mimořádně utajované suroviny a konečně tím, že na práci v dolech byli nasazeni političtí vězňové. Od prvních lednových dnů roku 1949 probíhala jednání na ministerstvu vnitra a v Karlových Varech o střežení jáchymovského prostoru a zajištění připravované rozsáhlé těžby uranu Státní bezpečností. Krajští funkcionáři v Karlových Varech se argumentem velkých nároků na ostrahu zřizování TNP v Jáchymově bránili. Jejich stanovisko vznik táborů jen oddálilo, naléhavá potřeba pracovních sil si je na podzim vynutila.⁹⁴

Z porad na ministerstvu vnitra a v Karlových Varech vzešel 25. ledna 1949 výnos prezidia ministra vnitra, kterým se od 1. února zřizoval zvláštní

93 A FMV, a.j. 310–46–8 (úřední záznam 15.4. 1950), sv. E–1, a.j. 66, sv. E–1/11, a.j. 2. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 82, a.j. 1031, 281.

V roce 1950 proběhlo několik jednání mezi ředitelstvím Jáchymovských dolů, československo-sovětskou komisí pro uran a ministerstvy vnitra a spravedlnosti o hospodářské smlouvě. Zúčastňovali se jich za doly a komisi Simín, Kalina, Skalický, Afonin, Rada, Pohl.

94 A FMV, a.j. 310–18–3 (porady v Karlových Varech 3., 11., 13. 1. 1949).

útvár Sboru národní bezpečnosti „Jeřáb“, určený ke strážní a státně bezpečnostní službě v Jáchymovských dolech. Vznikl z útvaru 9600, bývalého pohotovostního a poté pohraničního pluku, byl přímo podřízen odboru BA ministerstva vnitra a ve výkonu státně bezpečnostní služby stál na úrovni krajského velitelství Státní bezpečnosti. „Jeřáb“ prošel během krátké doby několika změnami.⁹⁵ V období 1949–1952 se měnil i rozsah působnosti útvaru. Jeho původní poslání mu ale trvale zůstalo: „Střeží prostory uranových kutisk a dolů na území republiky a všechny tábory trestanců a tábory nucené práce u uranových kutisk a dolů“. Přechodně mu ještě příslušela ostraha transportu uranové rudy z Jáchymova až na hranice republiky a od května 1950 zajišťoval, přes odpor velitele, ostrahu všech TNP.⁹⁶

Úměrně s přílivem „nevolných pracovních sil“ do Jáchymovských dolů se zvyšoval i počet příslušníků „Jeřábu“. Začínal s 808 muži, během roku dosáhl počtu 1555 mužů a k 1. lednu 1953 již 2480 mužů. V listopadu 1950 byl oficiálně vyměněn velitel útvaru (neoficiálně už v září). Oldřicha Hromádku vystřídal dosavadní náčelník štábu V. Lazna.⁹⁷

Přes zvláštní ostrahu však pokusy jednotlivých vězňů i celých skupin o útěk neustaly. Jen část z nich se podařila, některé končily tragicky. Dosud nejsou zpracovány přesné a věrohodné údaje o úspěšných i neúspěšných pokusech o útěk. Mnozí z těch, kterým se podařilo dosáhnout cíle, podali svědectví o své těžké, nebezpečné a dramatické cestě z koncentračních táborů na svobodu. Oficiální statistika o úmrtích ve věznicích za období let 1948–1956 uvádí, že v Jáchymovských dolech bylo „zastřeleno na útěku“ 24 vězňů. Toto číslo nevystihuje skutečný počet, další oběti jsou zřejmě skryty mezi „nezjištěnými“ příčinami smrti.⁹⁸

95 Od 1. ledna 1950 zrušilo ministerstvo vnitra v útvaru „Jeřáb“ oddíl Státní bezpečnosti, a jeho úkoly převzal oddíl v Jáchymově; od prosince 1950 byl „Jeřáb“ podřízen 6. sektoru ministerstva národní bezpečnosti, v roce 1952 fungoval jako strážní útvár Správy národní bezpečnosti Jáchymov.

96 Tamtéž, a.j. 304–64–3, a.j. 310–13–4, 894, a.j. 310–18–3 (výnos prezidia MV č. 14/taj/49/BP 6), sv. E–1, a.j. 28 (zpráva 28. 7. 1950). Od září 1950 do dubna 1951 působil „Jeřáb“ v naftových dolech Hodonín.

97 Tamtéž, a.j. 310–18–3 (Zpráva č. 11, zpráva mj. Valy 4. 2. 1949), a.j. 310–26–51 (zpráva 12. 10. 1950), sv. E–1, a.j. 28, sv. E–4, a.j. 3 a 9. – SÚA – A ÚV KSČ, fond 100/24, a.j. 1031, 166.

98 A SNZ, kr. 36. – A FMV, sv. E–4, a.j. 3 a 4, a.j. 310–26–51 (protokoly o výslechu a zpráva o dvou pokusech o útěk 19. 8. a 5. 9. 1950, při kterých byli dva vězňové zastřeleni, dozorcí přepadeni, dva zraněni).

Místo závěru

U zrodu táborů nucené práce v září 1948 stál mocensko politický motiv. Půlroční vývoj komunistické moci směřoval k zavedení takové formy masové perzekuce, umožňující uvěznění či internaci režimu nepohodlných osob, které se nedopustily trestného činu, ale které představitelé nové moci už pro jejich sociální původ nebo politickou minulost považovali za nepřátele. První politická krize režimu v létě a na podzim 1948 urychlila toto rozhodnutí a události při pohřbu prezidenta Beneše byly už jen bezprostředním impulsem zřízení táborů nucené práce, které se jen málo lišily od vězení. Rozsudky vynášely komise, které se řídily směrnicemi politických míst nebo ministerstva vnitra a jeho Státní bezpečnosti. Rozsudky bez soudu a určování skupin občanů, na které se vztahují, byly hrubým porušením základních občanských práv. Tato forma masové perzekuce byla jedním z prvních projevů zvláště a rozvratu právního řádu.

Lze obtížně určit pořadí a váhu motivů, které přivedly představitele komunistické moci k této formě masové perzekuce. Měli strach z ohrožení ještě neupevněné moci a působila i teorie o zostřování třídního boje za socialismu, v komunistickém hnutí právě silně proklamovaná. Svou roli sehrála msta vůči nedávným koaličním partnerům a vybičovaná třídní nenávisť. Nad těmito podněty dominovala příčina hlavní: sama změna režimu, přechod k diktatuře. Všechny totalitní režimy 20. století měly své koncentrační tábory. V nacistickém režimu a v komunistických režimech zemí sovětského bloku byly nejpočetnější.

Přestože iniciátoři a organizátoři přisuzovali táborům nucené práce v první řadě mocensko politické poslání, nepodceňovali ani jejich význam hospodářský. Měly být a do značné míry byly dodavatelem výhodných pracovních sil pro odvětví, na nichž měla moc zájem, a které z různých důvodů nemohly normální cestou zaměstnance získat. Internovaní v TNP pracovali ponejvíce v dolech a hutích, přičemž neutuchající zájem podniků o otrockou práci „nesvobodných pracovních sil“ nebylo možno uspokojit. Ještě v polovině března 1951 oznamoval velitel 6. sektoru ministerstva národní bezpečnosti: „Zájem národních podniků o přidělení pracovních sil z táborů nucené práce je trvalý a bylo by možno na tato pracoviště umístit několik tisíc osob“.⁹⁹ Z TNP plynuly do státního rozpočtu nemalé částky. Přestože úplné údaje dosud chybějí, z prostého srovnání příjmů a výdajů TNP můžeme vypočítat, že např. v roce 1949 to bylo 10,615 miliónu, za

99 A SZN, kr. 43/5 (Seznam a materiál o TNP od s. ministra).

deset měsíců roku 1950 5,5 miliónu a v roce 1951 (do října) 11,2 miliónu Kčs.¹⁰⁰

Původní představy a očekávání těch, kteří stáli u zrodu táborů nucené práce, se splnily jen částečně. Instituce masové perzekuce pošlapala práva a lidskou důstojnost tisíců nevinných a bezdůvodně internovaných občanů a u velké společenské skupiny vyvolala a udržovala strach a hrůzu z pronásledování politického, sociálního i hospodářského. Představitelům komunistické moci se však nepodařilo uskutečnit původní záměr: vybudovat síť koncentračních táborů pro třicet tisíc osob, jimiž by prošlo nejméně třikrát tolik obětí. Ani druhý plán, akce T-43 o rok později, který počítal se 150 tisíci obětí v příštích čtyřech letech, se neuskutečnil. V obou případech původní úmysl narazil na překážku převážně politického rázu. Naděje vedoucích funkcionářů KSČ a bezpečnosti na zrod široce založeného „lidového hnutí“ proti reakci, které pronikne až do obcí a na pracoviště a zde povede nejen k volání po zákrocích „proti nepřátelům“, ale k jmenovitému určování obětí TNP, se rozplynula. Snaha získat pro vyhledávání a prověřování obětí účast společenských organizací a vytvořit dobře fungující organizační síť dvojek, trojek, pětěk, od míst až po ústředí, se nedařila.

Původně předpokládané „tažení proti reakci“ s podporou většiny a s aktivní spoluúčastí občanů se omezilo na úzký okruh komunistických funkcionářů, Lidových milicí a úředně jmenovaných příkazovacích komisí. Nezájem občanů i místních funkcionářů o vybírání spolupracovníků a spoluobčanů do TNP i stížnosti ústředí a krajů na neochotu okresních složek, svědčily o politické izolaci akce. Stala se záležitostí úředních komisí, bezpečnosti a bezpečnostních „trojek“ a „pětěk“ KSČ. Neúspěch „lidového tažení proti reakci“ byl jedním z důvodů, proč od srpna 1950 určovali oběti TNP prokurátoři, soudy a trestní komise okresních národních výborů. Tím dostala dosavadní neomezená zvláště jisté hranice. I jinak velmi poslušné justiční orgány a trestní komise nemohly nebo nechtěly úplně ignorovat platná zákonná ustanovení, což vedlo ke snížení počtu osob „příkazovaných“ do TNP. Byla tu i další příčina: aktivita Státní bezpečnosti při výrobě politických procesů a vysoký počet jejich obětí zmenšoval okruh „nepřátel“

100 Tamtéž (zpráva ze září a prosince 1950), kr. 43/3 (zpráva z 19. 12. 1951, MS č. 64176/51-Vel/6).

V roce 1949 činil v TNP českých zemí příjem od vězňů 77 038 328 Kčs a výdaje 66 422 331 Kčs. Za deset měsíců 1950 činily čisté příjmy TNP v ČSR 63,3 mil. Kčs a 42 873 mil. Kčs na účtech 855 a 867 (srážky za práci Němců), celkem 106 233 mil. Kčs, výdaje 100 739 mil. Kčs.

pro zařazení do TNP. Úbytek internovaných byl jedním z hlavních důvodů postupného, déle než tříletého „odumírání“ táborů nucené práce.

K neúspěšnosti projektu početné sítě přeplněných koncentračních táborů přispěly i nejasnosti ve vymezení role a okruhu internovaných. Už od prvních námětů a diskusí o zřízení TNP probíhaly spory a měnily se názory na výběr osob. Důraz se jednou kladl na ty, kteří se vyhýbají práci, podruhé na nepřátele režimu, jindy na odsouzené podle určitých zákonů nebo na „reakci“ ve městech, na živnostníky nebo „vesnické boháče“. K tomu se řadil zřejmý neúspěch nově a nově vyhlášených akcí, později odvolávaných či korigovaných, které měly kapacitu připravených TNP naplnit nebo „zlepšit sociální a politickou strukturu“ internovaných. Proměnlivost hledisek politických míst a svérázný výklad jejich směrnic nižšími funkcionáři nepřispívaly k aktivitě těch, kteří navrhovali a schvalovali osoby do TNP.

Přesto byl počet nevinných obětí TNP ohromný. Představují významný díl masové perzekuce a ohromného množství postižených masovou nezákonností a útlakem v zakladatelském období komunistického režimu v letech 1948–1954. Dosavadní údaje o počtu obětí se rozcházejí a naprosto přesná statistika dosud chybí.¹⁰¹ Z tehdejších oficiálních a neúplných zpráv odboru vězeňství či Správy TNP pro politická místa a vedení resortních ministerstev lze dospět k velmi pravděpodobným číslům. Celkový počet obětí TNP v letech 1948–1954 se s největší pravděpodobností pohyboval mezi 22–23 tisíci.¹⁰²

101 Kratochvíl, A.: *Žaluji I. Mnichov 1973*, 353. – Kaplan, K.: *Die politischen Prozesse in der Tschechoslowakei 1948–1954*. Mnichov 1986, 72, *Československo v letech 1948–1953*. Praha 1991, 81. – Hejzlar, Z.: *Reformkommunismus*. Köln 1976, 62. Kratochvíl uvádí počet obětí TNP 150–200 tisíc, Kaplan pod 80 tisíc, Hejzlar přes 27 tisíc.

102 Uvedené číslo je výsledkem tohoto propočtu: od října 1948 do 1. 8. 1950 příkazovací komise zařadily do TNP 16 691 lidí, v druhé polovině roku 1950 bylo zařazeno 1016 lidí, v lednu 1951 804, od února do července 1951 675, v druhém pololetí 1951 810 lidí. V druhém a třetím čtvrtletí 1952 rozhodly příslušné instituce o 722 osobách, stejné množství se předpokládá i za dvě zbylá čtvrtletí 1952. Tedy za léta 1948–1953 celkem 21 440. Přírůstek v roce 1953 byl minimální, protože ze čtyř existujících TNP zanikly dva (Ruskov v květnu, Všebořice v červnu) a další dva v lednu (Gottwaldov) a v únoru 1954 (Brno). Připomeňme: koncem roku 1952 byl kmenový stav 2556 příkázaných, skutečný stav 732, tj. 185 internovaných na jeden tábor, z kmenového stavu bylo 1039 osob internováno podle zákonů č. 86 a 88/1950 Sb., což by odpovídalo uváděnému údaji 1444 osob určených za celý rok 1952 (mnoho osob bylo v TNP internováno méně než rok, což se ve statistice celkového počtu projevilo).

Rovněž sociální složení internovaných neodpovídalo představám iniciátorů a organizátorů TNP. Místo „třídních nepřátel a zavilých politických odpůrců režimu“ převažovali v táborech dělníci, drobní živnostníci a úředníci. Teprve v polovině roku 1949 se po velkém úsilí podařilo obraz poněkud změnit. Avšak k zásadnímu obratu, který měla přinést hlavně akce T–43, nedošlo. Od srpna 1950, od zavedení nové příkazovací praxe podle zákonů č. 86 a 88/1950 Sb., se situace znatelně změnila. Mezi „příkazovanými“ oběťmi znovu převážili dělníci, malí živnostníci a rolníci. Příslušníci těchto sociálních vrstev si v celkovém počtu obětí TNP, v době proklamované třídní justice, udržovali stále rozhodnou, 70–80% většinu.

Nesplněné představy o počtu a sociálním složení obětí a o roli táborů nucené práce i neúspěch pokusů o „nápravu“ vedly k úpadku zájmu vedoucích funkcionářů KSČ i bezpečnosti o tuto instituci masové perzekuce. Na jaře 1951 u nich převážil názor, že TNP se neosvědčily. Vedoucí funkcionáři ministerstva národní bezpečnosti, zejména jeho 6. odboru, se jich chtěli zbavit a předat je, s výjimkou TNP v uranových dolech, do správy ministerstva spravedlnosti, konkrétně Sboru vězeňské stráže. Jeho velitelství se bránilo a odmítalo tábory převzít. V květnu 1951 se tak TNP octly v situaci, že o ně neměl nikdo zájem, žádné ministerstvo je nechtělo. Nakonec 12. května u ministra spravedlnosti Štefana Raisa bezpečnost prosadila své i přes odpor Raisovi podřízeného velitelství Sboru vězeňské stráže. Zástupci Sboru se i potom pokoušeli bránit převzetí TNP, pro něž „nevidí důvodů“. Kromě dohody s ministrem Raisem používal vedoucí 6. odboru ministerstva (Kroček) k prosazení záměru bezpečnosti argumentů, které mnohé napovídaly: „Státní bezpečnost nemá zájem na táborech nucené práce, protože v nich nejsou protistátní živly... TNP mají být (podle Kročka – pozn. K.K.) zrušovány, protože se neosvědčily“.¹⁰³

V polovině roku 1951 už převážilo u vedoucích funkcionářů, kteří stáli u zrodu táborů nucené práce jako jejich ideoví iniciátoři a budovatelé, přesvědčení, že nesplnily své poslání a očekávání, že se neosvědčily. Kroky, podniknuté v letech 1951–1952 ministerstvy spravedlnosti a vnitra k udržení a k naplnění táborů, mohly jejich likvidaci pouze oddálit. Táborů nucené

103 A SNZ, kr. 22 (porada 15. 5. 1951).

Kroček na poradě: „Ministerstvo národní bezpečnosti nemá na TNP naprosto žádného zájmu. Proto bude předáno i celé oddělení ministerstva národní bezpečnosti, které vede agentu TNP.“ Zaoral, za velitelství Sboru vězeňské stráže: „Nevidí důvodů, proč by mělo velitelství Sboru vězeňské stráže přebírat TNP, které jsou pro vězeňské účely naprosto neupotřebitelné“.

práce se neosvědčily pouze z hlediska komunistické moci jako její nezdařený projekt jedné z forem perzekuce, masové internace nevinných a nesouzených, ale režimu nepohodlných občanů. Skutečná bilance TNP, z hlediska společnosti a obětí, je zcela jiná a hrozivá: pro 23 tisíc neprávem postižených znamenala internace v táborech nucené práce hluboký zásah do života i života jejich rodin, přinesla mnoho lidského utrpení, ponížení a poznamenala je na dlouhá léta.

V komunistickém režimu totalitní moci měly tábory nucené práce své místo, zejména v zakladatelském období režimu v letech 1948–1953, kdy se uzavíral přechod k diktatuře a výstavba jejího mechanismu. V systému masové perzekuce, která byla podmínkou utváření a existence komunistického režimu, představovaly článek, pro počáteční období všech diktatur dnešního století nezbytný. V jejich víceúčelové funkci dominovala základní: internovat či věznit režimu nepohodlné nebo „politicky podezřelé“ osoby, které se nedopustily trestného činu. Těmito rozsudky bez soudu se tábory nucené práce podobaly pomocným technickým praporům a v tehdejší stupnici masové perzekuce je lze pokládat za přechod od masové či každodenní nezákonnosti ke stupni nejvyššímu a nejtvrdějšímu – k politickým procesům.

1

1948, 27. prosinec, Praha. – Směrnice ministerstva vnitra o TNP.

Ministerstvo vnitra.

Č. j. 1620/22–17/12–1948–BP/10.

Praha, dne 27. prosince 1948.

Krajské národní výbory

k rukám kraj. bezp. referenta

Krajská velitelství SNB

Okresní (ústřední) národní výbory

Všem bezpečnostním referentům ONV (ÚNV)

Pověřenectvo vnitra

k rukám pověřence vnitra Dr. Okáliho

Bratislava

Zákon o táborech nucené práce – prozatímní pokyny ministerstva vnitra. Dne 17. listopadu 1948 nabyl účinnosti zákon ze dne 25. října 1948, č. 247 Sb., o táborech nucené práce (v dalším „zákon“).

Část I.

Podle ustanovení § 3 odst. 1 ve spojení s § 10 zákona zřídilo ministerstvo vnitra podle vyhlášky č. 3037, uveřejněné v částce 232 Ú.I.I. dne 27. listopadu 1948 tříčlenné komise, jejichž sídla a obvody působnosti byly určeny takto:

1. První komise se sídlem v Praze, s působností pro obvod Ústředního národního výboru hlavního města Prahy,
2. druhá komise se sídlem v Praze, s působností pro správní okresy: Beroun, Brandýs nad Labem, Český Brod, Hořovice, Jílové, Praha-venkov-jih, Praha-venkov-sever, Příbram a Říčany,
3. třetí komise se sídlem v Kladně, pro správní okresy: Kladno, Kralupy nad Vltavou, Louny, Rakovník, Roudnice nad Labem, Slaný a Žatec,
4. čtvrtá komise se sídlem v Mladé Boleslavi, pro správní okresy: Mladá Boleslav, Dubá, Mnichovo Hradiště, Jičín, Mělník, Nymburk a Poděbrady,
5. pátá komise se sídlem v Plzni, pro statutární město Plzeň a správní okresy: Blatná, Domažlice, Klatovy, Kralovice, Planá, Plzeň-venkov, Rokycany, Stříbro, Sušice, Tachov, Horšovský Týn a Přeštice,
6. šestá komise se sídlem v Karlových Varech, pro správní okresy: Aš, Cheb, Jáchymov, Kadaň, Kraslice, Mariánské Lázně, Loket, Nejdek, Podbořany, Sokolov, Teplá, Karlovy Vary, Vejprty a Žlutice,
7. sedmá komise se sídlem v Ústí nad Labem, pro správní okresy: Bílina, Děčín, Duchcov, Chomutov, Litoměřice, Most, Teplice a Ústí nad Labem,

8. osmá komise se sídlem v Liberci, pro statutární město Liberec a správní okresy: Frýdlant, Jablonec nad Nisou, Jablonné v Podještědí, Jilemnice, Liberec-venkov, Česká Lípa, Rumburk, Semily, Šluknov, Turnov a Varnsdorf,

9. devátá komise se sídlem v Hradci Králové, pro správní okresy: Broumov, Nový Bydžov, Dobruška, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Hradec Králové, Jaroměř, Nové Město nad Metují, Náchod, Nová Paka, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov a Vrchlabí,

10. desátá komise se sídlem v Pardubicích, pro správní okresy: Chrudim, Lanškroun, Litomyšl, Vysoké Mýto, Pardubice, Polička, Ústí nad Orlicí a Žamberk,

11. jedenáctá komise se sídlem v Havlíčkově Brodě, pro správní okresy: Havlíčkův Brod, Čáslav, Kutná Hora, Humpolec, Chotěboř, Kolín a Ledce nad Sázavou,

12. dvanactá komise se sídlem v Táboře, pro správní okresy: Benešov, Kamenice nad Lipou, Milevsko, Pelhřimov, Sedlčany, Tábor a Vlašim,

13. třináctá komise se sídlem v Českých Budějovicích, pro správní okresy: České Budějovice, Jindřichův Hradec, Kaplice, Český Krumlov, Písek, Prachovice, Strakonice, Třeboň a Týn nad Vltavou,

14. čtrnáctá komise se sídlem v Jihlavě, pro správní okresy: Moravské Budějovice, Dačice, Jihlava, Moravský Krumlov, Velké Meziříčí, Třebíč a Znojmo,

15. patnáctá komise se sídlem v Brně, pro statutární město Brno a správní okresy: Boskovice, Brno-venkov, Hustopeče, Nové Město na Moravě, Mikulov, Tišnov, Moravská Třebová a Vyškov,

16. šestnáctá komise se sídlem v Olomouci, pro statutární město Olomouc a správní okresy: Moravský Beroun, Holešov, Hranice, Kroměříž, Litovel, Olomouc-venkov, Prostějov, Šternberk, Přerov, Šumperk, Záhřeb a Rýmařov,

17. sedmnáctá komise se sídlem ve Zlíně, pro správní okresy: Uherský Brod, Hodonín, Uherské Hradiště, Kyjov a Zlín,

18. osmnáctá komise se sídlem v Ostravě, pro statutární město Ostravu, statutární město Opavu a správní okresy: Fryšták, Nový Jičín, Valašské Meziříčí, Místek, Český Těšín, Vsetín, Bílovec, Bruntál, Jeseník, Hlučín, Křmlov a Opava-venkov,

19. devatenáctá komise se sídlem v Bratislavě: pro celý obvod země Slovenské.

Členové komisí 1–18 byli již jmenováni a složili předepsaný slib.

Činnost komisí počala dnem 15. prosince 1948 a končí, jakmile zahájí činnost komise jmenované krajskými národními výbory podle § 3, odst. 1 zákona.

Část II.

Ministerstvo vnitra vydává podle § 9 zákona k jeho provedení tyto prozatímní pokyny:

Podle zákona zřizuje tábory nucené práce výlučně ministerstvo vnitra. Z tohoto ustanovení vyplývá, že tábory nucené práce nemohou být již v budoucnu zřizovány jinými orgány. Pokud byly podobné tábory zřízeny již jinými orgány před účinností tohoto zákona a pokud tyto tábory jsou v provozu, předloží příslušný ONV urychleně zprávu o jejich umístění a kapacitě ministerstvu vnitra, které pak rozhodne, zda, a pokud tyto tábory budou přeměněny v tábory nucené práce.

Vzhledem k tomu, že byly již zřízeny komise podle zákona, jsou k zařazování osob do táborů nucené práce příslušny výhradně tyto komise a nemohou již zařazovati do táborů jiné orgány, pokud nejde o správní přestupek (vysvětlení viz na straně 6 bod 3.).

Veškeré případy, kde byla již činěna před účinností tohoto zákona opatření k dodání jednotlivých osob do některého z dosavadních pracovních (kárných) táborů, předloží bezpečnostní referent příslušného ONV do 31. ledna 1949 veškerý písemný materiál příslušné komisi k dalšímu řízení, která pak rozhodne o zařazení osoby do tábora nucené práce a o vedlejších opatřeních podle § 4 zákona (vyklizení bytu, uvalení národní správy atd.).

Rozhodne-li komise, že nejsou dány zákonné předpoklady k zařazení osoby do tábora a k event. opatření podle § 4 zákona, učiní bezpečnostní referent neprodleně opatření, aby taková osoba – byla-li již předběžně do tábora dodána – byla propuštěna. Zároveň zruší dosud učiněná event. další opatření (uvalení národní správy, odnětí živn. oprávnění atd.) a uvede vše v předešlý stav, pokud to povaha případu připouští.

Osoby, které mají být zařazeny do táborů, jsou jmenovány v ustanovení § 2 zákona.

1. K § 2, odst. 1 písm. a) zákona

V zákoně je uvedeno:

Do táborů budou zařazeny:

Osoby, které jsou starší 18 let, nepřekročily 60. rok věku a jsou tělesně a duševně způsobilé, ale práci se vyhýbají nebo ohrožují výstavbu lidové demokratického zřízení nebo hospodářský život, zvláště veřejné zásobování, a osoby, které jim to umožňují. (§ 2, odst. 1, písm. a) zákona).

Všeobecnou podmínkou tedy je, aby tyto osoby byly starší 18 let, nepřekročily 60. rok věku a byly tělesně a duševně způsobilé.

2. K § 2, odst. 1 písm. b) zákona

V zákoně je uvedeno:

Do táborů budou zařazeny:

Osoby právoplatně odsouzené pro některý z činů uvedených v zákonu ze dne 6. října 1948, č. 231 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

Zákonu ze dne 13. února 1947, č. 15 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich.

Zákonu ze dne 13. února 1947, č. 27 Sb., o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu nebo

zákonu ze dne 18. července 1946, č. 165 Sb., o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou (§ 2 odst. 1, písm. b).

K tomu se podává toto vysvětlení:

Do této skupiny jest zahrnouti osoby právoplatně odsouzené soudem pro některý z činů uvedených ve výše citovaných zákonech.

Tyto osoby soudem odsouzené budou zařazeny po odpykaném soudním trestu do tábora. Stane se tak již na základě rozsudku soudů a komise podle § 3 zákona tyto osoby po odpykaném soudním trestu do tábora zařadí a určí podle povahy případu, jak dlouho mají býti drženy v táboře za účelem jejich výchovy k práci.

K § 2, odst. 2 zákona

Zákon má toto ustanovení:

U správních přestupků, u nichž při uložení trestu na svobodě podle dosavadních zákonů mohlo býti vysloveno, že trest na svobodě delší 3 měsíců má býti odpykán v donucovací pracovně, bude tento trest vykonán v táboře (§ 2 odst. 2 zákona).

K tomu se uvádí pro vysvětlení:

Zde zákon má na mysli takové případy, kdy okresní národní výbor (správní úřad) potrestá někoho pro správní přestupek a současně podle zákona, podle kterého trest vyslovil, uvedl v nálezu, že odsouzený odpyká trest na svobodě delší 3 měsíců v donucovací pracovně. Je zde proto třeba, aby trest vyslovil správní úřad (ONV) a aby tak učinil podle zákona, který připojí dodání do donucovací pracovny.

Musí proto okresní národní výbor výslovně uvést ve svém nálezu, že osoba se odsuzuje k trestu na svobodě delšímu tří měsíců, že však trest bude odpykán namísto v donucovací pracovně, v táboře nucené práce. V příslušném nálezu je nutno tudíž citovati jednak normu, podle které se vyslovuje odpykání trestu v donucovací pracovně, jednak § 2, odst. 2 zákona, podle

něhož nastane odpykání trestu v táboře nucené práce namísto v donucovací pracovně.

Zákony, které připouštějí dodání do donucovací pracovny, jsou podle dnešního právního stavu např.: správní přestupek podle § 1 zákona č. 15/47 Sb. o stíhání černého obchodu a správní přestupek podle § 2 zákona č. 107/47 Sb., o opatření proti neoprávněnému přechodu státních hranic.

V takových případech postoupí okresní národní výbor (správní úřad) trestní nález bezpečnostnímu referentu, který zařídí dodání odsouzeného do tábora nucené práce přímo k odpykání trestu na svobodě a podá o tom zprávu příslušné komisi.

Bezpečnostní referent může podle povahy věci a okolnosti případu navrhnouti neodvisle od vysloveného již odsouzení komisi další zařazení odsouzence do tábora nucené práce podle § 2, odst. 1 písm. a) zákona, za účelem jeho výchovy k práci a to v mezích obvyklé sazby, tj. od tří měsíců do 2 roků, případně další opatření podle § 4 zákona (vyklizení bytu, odnětí živn. oprávnění atd.).

V jednom a též případě může dojít k dvěma opatřením, navzájem na sobě nezávislým. Prvním opatřením bude odpykání trestu podle předpisu o dodání do donucovací pracovny, druhým opatřením zařazení za účelem výchovy k práci.

Uzná-li proto bezpečnostní referent v konkrétním případě za účelné, že odsouzený po odpykání vysloveného trestu by měl býti ještě přidržěn v táboře nucené práce za účelem výchovným, podá příslušné komisi řádně podložený návrh.

Výslovně se upozorňuje, že v takovýchto případech se doby pobytu v táboře nesečítají, to znamená, že zařazení k výchově prací se může pohybovati v rámci obvyklé sazby od 3 měsíců do 2 roků, tedy zcela neodvisle k trestu, který si odsouzený odpykává v táboře nucené práce namísto v donucovací pracovně.

Není-li v zákoně ustanovení o dodání do donucovací pracovny (např. při cenových a zásobovacích přestupcích), n e l z e odsouzeného dodat do tábora nucené práce a odsouzený si odpyká trest v normální věznicí. I v těchto případech však může komise k návrhu bezpečnostního referenta rozhodnouti, aby odsouzený po odpykání trestu byl podle § 2, odst. 1, písm. a) zákona zařazen do tábora nucené práce za účelem výchovy k práci.

Proto okresní národní výbory (správní úřad) v případech, kde skutková podstata trestního činu vykazuje předpoklady § 2, odst. 1, písm. a) postoupí trestní nález bezpečnostnímu referentu, který případ předloží s vlastním návrhem komisi k rozhodnutí podle § 2, odst. 1, písm. a).

Část III.

Řízení k vyhledávání a zjišťování osob

4. Vyhledávání a zjišťování osob přicházejících v úvahu podle § 2, odst. 1, písm. a)

a) Orgány Sboru národní bezpečnosti, orgány veřejné správy, zejména ONV, MNV a úřady ochrany práce jsou povinny, kdykoliv se samy dozví nebo odjinud nabudou známosti o předpokladech vyjmenovaných v § 2, odst. 1, písm. a) pro zařazení určité osoby do tábora, oznámí ihned bezpečnostnímu referentu ONV, příslušnému podle bydliště, pobytu osoby, případně podle místa, kde osoba byla zadržena neb zajištěna, neb kde vyšla najevo skutečnost, zakládající předpoklad pro zadržení.

b) Veškeré instituce veřejno i soukromoprávní, zejména akční výbory Národní fronty, organizace jednotného odborového hnutí, organizace Svazu bojovníků za svobodu, Svaz české mládeže, Svaz jednotných zemědělců, jakož i každý jednotlivý občan, nabudou vědomostí o předpokladech uvedených v § 2, odst. 1, písm. a) zákona, oznámí to bezpečnostnímu referentu ONV příslušnému podle bodu a).

Bezpečnostní referent posoudí, zda oznámení, které ho došlo, stačí k objektivnímu zjištění věci. Není-li oznámení úplné anebo dostatečně důkazními prostředky prokázáno, nařídí bezpečnostní referent potřebné doplnění prostřednictvím Sboru národní bezpečnosti nebo jiným vhodným způsobem.

Skutečnosti všeobecně známé nebo známé úřadu z jeho vlastní úřední činnosti, nepotřebují důkazů.

Osoba, o kterou se jedná, má být zásadně slyšena před podáním návrhu komise. Byla-li však tato osoba přistižena při činu nebo je-li podezřelá z útěku neb je-li obava, že by mohla působiti na svědky, znalce nebo jiné zúčastněné osoby, bude vyslechnuta až před komisí.

Vyšetření, v němž jsou objektivně a materiálně prokázány takové skutečnosti, které jsou způsobitelné a dostačující pro posouzení komise pro zařazení osoby do tábora, předloží bezpečnostní referent komisí s návrhem, aby osoba byla zařazena do tábora, a zároveň navrhne délku příkázání v mezích zákonných ustanovení, tj. od 3 měsíců do 2 roků, případně navrhne další opatření podle § 4 zákona.

Kromě předepsaných náležitostí je třeba, aby oznámení obsahovalo vyšetření, které by mohlo sloužiti za podklad pro případné rozhodnutí komise podle § 4 zákona. Tedy zejména:

aa) majetkové, výdělkové, rodinné a sociální poměry osoby, zejména počet rodinných příslušníků, o něž je povinna pečovati;

bb) údaje o velikosti a rozsahu bytu, výši nájemného, v případě, že jde o živnostníka a majetné osoby;

cc) údaje o druhu, rozsahu a prosperitě živnostenského podniku neb majetkové podstaty.

Neshledá-li bezpečnostní referent po důkladném vyšetření důvod k zařazení osoby do tábora, předloží přesto spisový materiál komisí se svým věcným nákladem a odůvodněním. Konečné rozhodnutí o zařazení přísluší tedy v každém případě komisí.

5. Vyhledávání osob a zjišťování osob, které přicházejí v úvahu podle § 2, odst. 1, písm. b)

V tomto případě nekoná se předběžné vyhledávání a zjišťování, nýbrž soudy upozorní komisí na takové případy samy. Bezpečnostní referent ONV může podati návrh na dobu, po kterou má byti osoba v táboře držena. Jinak viz vysvětlení v části II, bod 2 pokynu.

6. Vyhledávání a zjišťování osob, které přicházejí v úvahu podle § 2, odst. 2

Ani zde nekoná se předběžné vyhledávání a vyšetřování, nýbrž příslušný ONV vyrozumí komisí o odsouzení osob pro správný přestupek. Viz vysvětlení v části II, bod 3 pokynu.

Část IV.

Řízení před komisí

7. Komise

O zařazení do tábora rozhodují tříčlenné komise, jejichž členy a náhradníky jmenuje do doby, než krajské národní výbory zahájí činnost, ministerstvo vnitra (§ 10).

Komise rozhoduje:

- a) v případech § 2, odst. 1, písm. a), tj. u osob netrestaných, o zařazení do tábora a o době trvání pobytu v něm,
- b) v případech § 2, odst. 1, písm. b) zákona, u osob odsouzených soudem, pro trestné činy uvedené v zákonech tam jmenovaných, o zařazení těchto osob do tábora a o době trvání pobytu v něm,
- c) o vedlejších opatřeních podle § 4 zákona, tj. může, kde toho případu vyžaduje:
  - aa) zakázati osobě zařazené do tábora po jejím propuštění z něho pobyt v určitém územním okrsku nebo místě, nebo jí určití místo pobytu,
  - bb) naříditi vyklizení bytu zařazené osoby,
  - cc) rozhodnouti, že do živnostenského podniku nebo majetkových podstat zařazené osoby bude zavedena národní správa,

- dd) rozhodnouti, že zařazené osobě bude odňato živnostenské oprávnění;
- d) na návrh správy tábora o zkrácení doby pobytu v táboře, po uplynutí nejméně 3 měsíčního pobytu, má-li za to, že zařazená osoba svou pracovitostí a svým chováním dává jistotu, že po propuštění povede pracovitý, spořádaný a bezúhonný život, nebo o prodloužení doby v táboře, když osoba zařazená do tábora nedává jistoty, že po propuštění povede pracovitý, spořádaný a bezúhonný život (§ 6, odst. 1 zákona).

Komise dále:

- e) schvaluje opatření tábora, kterým byly zařazené osoby z tábora propuštěny, nehledě k určené době povinného pobytu, stanou-li se trvale tělesně nebo duševně nezpůsobilými k práci a k pobytu v táboře; opatření správy tábora musí být doloženo posudkem úředního lékaře (§ 6, odst. 2 zákona).

Osoby ad a) a b) mohou být do tábora zařazeny (přikázány) nejvýše na dobu [od] tří měsíců do dvou let. Do této nejvyšší doby může být též doba pobytu prodloužena v případě § 6, odst. 1.

8. Vybavení komise

Okresní (ústřední) národní výbory v místech, kde komise jsou zřízeny, umožní jejich činnost tím, že je vybaví potřebnými osobními a věcnými prostředky.

9. Členové komise

Členové komisí jsou při své činnosti neodvislí a rozhodují podle svého nejlepšího vědomí a svědomí na základě skutečností, které jim byly předloženy, řídí se při tom jen zákonem a všeobecnými předpisy k jeho provedení vydanými.

Členové jsou povinni účastnit se všech schůzí, jednání a prací komise.

Každý člen jest povinen neprodleně oznámiti předsedovi komise každou změnu svého pobytu, aby mu mohlo být včas doručeno pozvání ke schůzi komise.

Onemocní-li člen komise nebo nemůže-li zúčastnit se schůze anebo řádně vykonávat svoji funkci nebo úkoly jemu zvláště svěřené, jest povinen oznámiti to rovněž neprodleně předsedovi komise s udáním důvodů.

10. Náhradníci

Nemůže-li člen komise z jakéhokoliv důvodu vykonávat svou funkci, postupuje na jeho místo náhradník. V zájmu nerušeného průběhu jednání komise pozve předseda komise ke schůzi též některé náhradníky, aby mohli nastoupit za členy, kteří se nedostavili. Doporučuje se proto, aby náhradníci byli vybíráni z místa, kde komise zasedá.

11. Náhrada výloh

Členové komise (náhradníci) mají nárok na úhradu hotových výloh spojených s výkonem jejich funkce. Výlohy ty uhradí do konce roku 1948 ministerstvo vnitra a po 1. 1. 1949 příslušný krajský národní výbor.

12. Svolávání schůzí

Předseda svolá komisi do sídla komise, podle potřeby však i do jiného místa v obvodu komise s přihlédnutím, aby řízení bylo provedeno co nejúčelněji, nejrychleji a nejjednodušeji.

V pozvání jest uvést místo a čas konání schůze. Zároveň s pozváním jest doručiti pořad jednání, po případě sdělit, kde se nacházejí spisy, které budou předmětem jednání, a kde lze do nich nahlédnouti.

Pořad jednání určuje předseda komise, a pokud sám nebude o jednotlivých případech referovat, určí předem člena komise jako zpravodaje, jemuž předá spisy, o kterých má zpravodaj referovat.

Členové komise (náhradníci) jsou zváni ke schůzím doporučeným dopisem, telegramem nebo pozvánkou doručenou poslem anebo ústně předsedou komise. Pozvání jest doručiti pokud možno aspoň 3 dny před schůzí.

13. Předseda komise

Předseda zahajuje a řídí schůze komise, zejména provádí hlasování a stanoví, v jakém pořadí mají být předměty projednávány, odročuje a ukončuje schůze.

Předseda pečuje o zachování klidu a pořádku při jednáních a o jeho nerušený průběh. -

14. Jednání před komisí

Komise jednají o případech podle § 2, podle zásad uvedených v části III bodu 7 pokynu.

Schůze komise jsou neveřejné.

Na schůzích komise může být jednáno jen o předmětech, které byly dány na pořad jednání.

O předmětech, které nebyly dány na pořad jednání, může být jednáno jen, souhlasí-li s tím většina členů komise.

Věci, jež vybočují z působnosti komise, má předseda z jednání vyloučiti.

Jednání se vedle členů komise zúčastní potřební a předsedou určení zaměstnanci (zapisovatel). Jednání se může zúčastnit bezpečnostní referent ONV, který podal v předběžném řízení návrh. Pokud možno má být jednání přítomen úředník ONV práva znalý, který může zastávat práci zapisovatele.

Jednání se může zúčastnit též vyslaný zástupce ministerstva vnitra.

Považuje-li to za nutné a účelné k objasnění případu, může předseda předvolat k výslechu svědky a znalce.

O každém případě je jednání odděleně a to tak, že zpravodaj přednese obsah spisu, uvede návrh bezpečnostního referenta a své stanovisko k němu.

Nebyla-li osoba, o níž se jedná podle § 2, odst. 1, písm. a) v předběžném řízení vyslechnuta, má být předvolána a vyslechnuta před komisí.

15. Svědečné a znalečné

Svědečné a znalečné uhradí do 31. 12. 1948 -ministerstvo vnitra, od 1. 1. 1949 krajský národní výbor.

16. Podjatost

Jednání a hlasování komisí nesmí být přítomen ani se ho zúčastnit člen komise, jde-li o jeho zvláštní osobní neb soukromý zájem nebo o takový zájem jeho manželky nebo manžela, neb osob s ním příbuzných a sešvakřených do druhého stupně.

17. Usnášení komise

Ku platnosti usnesení jest třeba, aby byli přítomni všichni členové komise.

Komise rozhoduje prostou většinou hlasů členů. Hlasuje se bez udání důvodů, buď přisvědčivě (pro – ano), nebo záporně (proti – ne).

Předseda hlasuje nakonec.

V případě, že skutečnosti komisi sdělené nebo přednesené neskýtají dostatečný podklad pro rozhodnutí, může se komise usnésti, aby řízení bylo prostřednictvím bezpečnostního referenta doplněno. Jinak komise rozhoduje podle zásad výše uvedených.

18. Dotazy a stížnosti

Členové komise mohou ve věcech, náležejících do působnosti komise, vznášeti na předsedu komise dotazy a stížnosti. Předseda jest povinen odpověděti.

19. Zápisy o schůzích

O schůzích komise vede zápis úředník, určený k tomu předsedou jako zapisovatel. Čistopis zápisu jest vyhotoviti do 3 dnů po schůzi následujících a podepsati předsedou nebo jedním členem komise, jehož na počátku schůze předseda určil.

V zápise jest uvést zejména:

- a) kolik a kteří členové komise byli přítomni a které jiné osoby,
- b) kteří členové se omluvili,

c) o kterých předmětech bylo jednáno, a to:

- aa) stručné označení předmětů,
- bb) jméno zpravodaje,
- cc) stručný průběh jednání,
- dd) návrhy ku předmětu podané,
- cc) doslovné znění učiněných usnesení a poměr hlasů.

K zápisu jest připojiti prezenční listinu a písemně podané návrhy a projevy. Zápisy se ukládají do knihy zápisů.

20. Výměr

V případě, že komise rozhodne pro zařazení do tábora, vyhotoví o svém rozhodnutí písemný výměr, který musí obsahovati výrok, odůvodnění a poučení o opravných prostředcích.

Ve výměru budiž označena komise, která jej vydá (kupř. „Komise č. 3 v Kladně pro zařazování osob do táborů nucené práce“), uvedeno číslo jednací, datum rozhodnutí a připojen podpis předsedy komise nebo jeho zástupce.

Ve výroku nutno uvést, na jakou dobu se osoba do tábora zařazuje, a dále bylo-li komisí současně rozhodnuto o některém z opatření podle § 4 zákona, i toto rozhodnutí.

Zvláštním výnosem jest stanoveno, do kterých táborů budou zařazené osoby dodávány.

V odůvodnění buďtež shrnuty výsledky řízení a právní posouzení věci, případně i důvody, jež rozhodovaly při oceňování důkazů.

21. Poučení o opravných prostředcích

V poučení o opravných prostředcích buď uvedeno, že z rozhodnutí komise lze se odvolati ve lhůtě 15 dnů po dni doručení u komise k ministerstvu vnitra, že však odvolání nemá odkladného účinku (§ 5 zákona).

22. Doručení výměru

Výměr budiž doručen:

- a) osobě, které se týká, případně prostřednictvím bezpečnostního referenta, je-li nebezpečí útěku, a v opisech
- b) příslušnému bezpečnostnímu referentu ONV, který nařídí, aby osoba, která má být zařazena do tábora, byla dodána do tábora prostřednictvím Sboru národní bezpečnosti,
- c) státnímu zastupitelství příslušnému podle místa narození zařazené osoby, u osob narozených v cizině neb bez státní příslušnosti státnímu zastupitelství v Brně za účelem poznamenání v soudním rejstříku (§ 10),

d) okresnímu úřadu ochrany práce, pokud je zařazená osoba v zaměstnanec-kém poměru, s výjimkou veřejných zaměstnanců, kde se opis zašle služeb-nímu úřadu.

Bylo-li současně učiněno rozhodnutí podle § 4 zákona, jest zaslati další vyhotovení výměru tomu orgánu, který je příslušný k jeho provedení.

23. Provedení výměru

O dodání osoby do tábora se postará bezpečnostní referent prostřed-nictvím Sboru národní bezpečnosti, jakmile obdrží příslušný výměr, případně i dříve, jakmile mu bude rozhodnutí komise sděleno, zejména je-li nebezpečí z prodlení.

Rozhodnutí komise podle § 4 zákona provede orgán, který je podle příslušných předpisů k tomuto opatření příslušný a který je rozhodnutím komise vázán.

24. Odklad výkonu zařazení

Komise může povolit odklad výkonu zařazení:

- a) byla-li by dotyčná osoba podle posudku úředního lékaře ohrožena zařaze-ním na živote, pokud toto nebezpečí trvá neb trpí-li nakažlivou nemocí,
- b) u těhotné ženy, pokud již není podle posudku úředního lékaře práce schop-na a kojící matky,
- c) u osoby, která má bezprostředně nastoupiti vojenskou službu po dobu vyko-nání této služby,
- d) u osoby, která má bezprostředně nastoupiti trest na svobodě po dobu výko-nu tohoto trestu,
- e) u osoby, která je ve vyšetřovací vazbě po dobu vyšetřovací vazby,
- f) i v jiných případech zvláštního zřetele hodných (např. malí zemědělci na ná-vrh národního výboru na dobu obstarání neodkladných zemědělských prací apod.).

Odklad výkonu zařazení může povolit též ministerstvo vnitra, které své rozhodnutí sdělí příslušné komisi.

Z důvodů uvedených výše pod bodem 24 může komise, zejména nasto-up-li po zařazení, povolit přerušeni výkonu zařazení.

25. Přerušeni výkonu zařazení

Přerušeni výkonu zařazení může povolit též ministerstvo vnitra, které své rozhodnutí sdělí příslušné komisi.

26. Přeprava osob

Způsob přepravy osob určených k zařazení do tábora bude upraven zvláštním předpisem.

Provedeni §§ 7, 8 a 9 zákona, pokud se týče ústavního, kázeňského a výchovného řádu pro tábory, bude upraveno zvláštními předpisy.

Za ministra:
Pavel v. r.

Archiv Správy nápravných zařízení, kr. 43/5, složka Seznam a materiál o TNP pře-vzatý od s. ministra.

2

1948, 27. prosinec, Praha. – Příloha ke směrnicím ministerstva vnitra o TNP.

Příloha D

Tajné

Jak formulovati odůvodnení návrhu na zařazení osob do TNP.

Má-li býti podezřelá osoba zařazena do TNP, (zákon ze dne 25. 10. 1948 č. 24 Sb. o táborech nucené práce, dále jen TNP) jest nutné u ozná-mení pro příkazovací komisi KNV shrnouti v přesné, přesvědčivé a pravdivé formulaci důvody našeho návrhu.

Někdy bude podle výsledků prověřování venku a šetření v záznamech evidence KV StB důvod jen jediný, jindy vyplyne důvodů několik.

Jest pak jen na KK-T-43, aby nalezla správnou formulaci.

Nejčastější důvody, jak uvedu v příkladech, budou:

1. Prokázaný kolaborant s Němci (§ 2, odst. 1, písm. a zák. o TNP):

„X. Y. kolaboroval prokazatelně s Němci. Byl proto také potrestán podle velkého (malého) dekretu prezidenta republiky k trestu káznice (žalá-ře, vězení) v trvání ..... let. Po svém propuštění nezanechal své nepřátelské činnosti proti státu, ale pokračoval v ní tím, že .....“

„X. Y. kolaboroval s Němci. Potrestání podle dekretu prezidenta re-publiky unikl jen pro politickou intervenci strany nár. socialistické. Přesto neustal ve své činnosti nepřátelské republice, ale pokračoval v ní i po osvobození tím, že .....“

U kolaboranta, který měl styky s Gestapem, Sicherheitsdienstem nebo Abwehrem nebo s nějakým finančním, hospodářským nebo kulturním, stra-nickým či úředním místem NSDAP, třeba tyto okolnosti stručně uvést se

zdůrazněním, že šlo o složku výzvědnou nebo rozvracející naše finančnictví, hospodářství, kulturu apod.

2. Trestán pro delikty podle zákona na ochranu republiky (č. 231/48 Sb.), na obranu státu (č. 131/36 Sb.), na ochranu dvouletky (č. 27/47 Sb.):

„X. Y. byl v roce 1933 potrestán podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. 3 lety žaláře pro vyzvědačství ve prospěch Německa. Za okupace kolaboroval s Němci, byl potrestán podle malého dekretu 6 měsíci vězení a Kčs 100 000,- pokuty. Trest si odpykal, ale ve své činnosti neustal, nýbrž atd. . . .“

„X. Y. byl v roce 1948 potrestán podle zákona na ochranu republiky (č. 50/1923, příp. 231/48 Sb.) 1 rokem vězení pro napomáhání k útěkům do ciziny osobám státu nepřátelským. Trest si odpykal, ve své nepřátelské činnosti proti státu však neustal, ale naopak . . .“

3. Trestán pro delikty daňové nebo devizové (daňový nebo devizový defraudant):

„X. Y. byl v roce 1948 potrestán finančními úřady pokutou Kčs 500 000,-, poněvadž nepřiznal příjmy ze svého podniku v roce 1945 ve skutečné výši, čímž chtěl zkrátit republiku na daních o 250 000,- Kčs. Vedle toho . . . atd.“

„X. Y. vyvezl r. 1947 do ciziny podloudným způsobem \$ 10 000,- a šperky s brilianty nezjištěné hodnoty bez úředního povolení. Byl potrestán finančními úřady pokutou Kčs 1 000 000,-, které jsou nedobytny. Vedle toho, že svým činem citelně poškodil finanční a hospodářské zájmy republiky, rozšiřoval ve svém okolí nepravdivé zprávy o vyvážení másla z ČSR do Německa. Atd. . . .“

4. Trestán pro delikty hospodářské nebo cenové (zák. č. 27/47 o trestní ochraně 2 LP, zák. č. 15/47 Sb. o stíhání černého obchodu, zák. č. 165/46 Sb. o trestní ochraně národních podniků):

„X. Y. byl v roce 1947 potrestán pokutou Kčs 650 000,-, poněvadž odňal řízenému hospodářství a rozprodal načerno 5 000 kg cukru. Kromě toho . . . atd. (zák. č. 15/47 Sb.).“

„X. Y. byl v roce 1948 potrestán pokutou Kčs 200 000,-, poněvadž předražoval ve svém podniku textilie, ač je prodával na body (zák. č. 15/47 Sb.).

Téhož roku dostal novou pokutu ve výši Kčs 100 000,- za prodej látky načerno (zák. 15/47 Sb.).

Při kontrole zásob textilu v prosinci 1948 bylo v jeho bytě nalezeno skladiště ukrytých textilií v hodnotě Kčs 400 000,- (zák. č. 15/47 Sb.).

Kromě toho, že X. Y. svým jednáním soustavně poškozoval veřejnost a řízené hospodářství, rozvíjel proti republice nepřátelskou agitaci tím, že rozšiřoval nepravdivé tvrzení o znárodněném textilním průmyslu, že nedo-

dává výrobky. Ve skutečnosti však odebraný textil uschoval. Kromě toho . . . atd.“

„X. Y. jako ředitel národního podniku Textilia zdražoval v prodeji výrobky svého podniku, které prodával na body a část jich odebral řízenému hospodářství. Atd. . . .“

„X. Y., národní správce firmy . . ., sabotoval v roce 1947 a 1948 hospodářská nařízení o výrobě v podniku a vybudoval si soukromé skladiště, z čehož rozprodával zboží načerno soukromým zájemcům za přemrštěné ceny, čímž se obohacoval na úkor veřejnosti. Atd. (zák. č. 15/47 Sb. o černém obchodu, příp. i zák. č. 27/47 Sb. o trestní ochraně 2 LP).“

5. Nezapojil se do pracovního procesu (§ 2 odst. 1, písm. a zák. o TNP):

„X. Y. od března roku 1946, kdy byl jeho podnik znárodněn, vůbec nepracoval, ani se nepokoušel nalézt nějaké užitečné zaměstnání. Žil z hotovosti a je těžko vysvětliti, jak mohl od měnové reformy v listopadu 1945 do března 1946 získati tak značnou částku nových peněz. Udává, že žije z prodeje svých koberců, obrazů a nábytkového zařízení.“

„X. Y. byl v roce 1948 zajištěn v souvislosti se zavražděním mjr. part. Šrama[!], poněvadž poskytl V. Červinkovi, jednomu z vyslaných vrahů, peněžitou podporu ve výši 2000,- Kčs, ač věděl, že jde o osobu, jež se vrátila z uprchlického tábora v Německu. Byl za to potrestán 6 měsíci vězení. Po svém propuštění projevoval dále svůj postoj nepřátelský republice tím, že . . .“

„X. Y. od svého propuštění z místa ředitele továrny po únoru 1948 vstoupil naoko do zaměstnání u soukromého výrobce dětských hraček v Praze. Podnik však podle sdělení zaměstnanců v podniku navštěvoval pouze jednou týdně asi na 2 hodiny. Svého volného času zneužíval k protistátní agitaci ve svém okolí.“

„X. Y. byl v únoru 1948 zbaven funkce přednosta odboru v ministerstvu vnitřního obchodu. V květnu 1949 si našel místo reprezentanta v obchodu Karla Hájka, obchodníka starožitnostmi a perskými koberci, kde pobíral vedle platu Kčs 8000,- měsíčně Kčs 30 000,- až 50 000,- měsíčně na provizích z uzavřených obchodů. Prodávané předměty o své újmě předražoval, aby dosáhl vyšších odměn.

Ve svém novém zaměstnání rozšiřoval hlavně mezi cizinci a reakčníky zprávy nepříznivé republice. Při domovní prohlídce bylo u něho nalezeno za Kčs 200 000,- drobných kovových mincí.

Nezapojil se tedy do užitečného pracovního procesu, ale . . .“

Ústava zaručila právo na práci a ustanovila též povinnost všech občanů pracovat podle jejich schopností a přispívat tak svou prací k prospěchu celku.

Uvádíme-li jako důvod k zařazení do TNP vyhýbání se práci, nutno prokázat, že se od osvobození nebo od svého propuštění po únoru 1948 dotyčná osoba vyhýbala práci nebo ji hledala v oborech spojených se šmelinou a nadměrným obohacováním se na úkor veřejnosti. Že tedy nikterak svou tzv. prací nepřispívala k výstavbě republiky, ale naopak. Tu dlužno vždy uváděti ještě další důvody, mezi nimiž je hlavně, že

6. ohrožovala výstavbu lidově demokratického zřízení (§ 2, odst. 1, písm. a zákona o TNP):

„X. Y., který se od osvobození zaměstnával obchody na černo, trávil většinu svého času v přepychových letoviscích a místech zimních sportů, kde svým rozmařilým způsobem života vyvolával pohoršení pracujících.

Navštěvoval soustavně drahé noční podniky a rozšiřoval v nich pomlouvačné zprávy o republice a jejím lidově demokratickém zřízení. Atd.“

„X. Y. stýkal se výhradně s osobami státu nepřátelskými, rozšiřoval šeptanou propagandu a zesměšňoval lidově demokratické zřízení republiky. Napadal řízené hospodářství atd.“

„X. Y. šířil kolem sebe šeptanou propagandou nespokojenost a zaujetí proti lidově demokratickému zřízení republiky. Vysmíval se pracovním brigádám a vychvaloval soukromou iniciativu v hospodářství oproti hospodářství řízenému. Byl v korespondenčním styku s osobami z emigrace. Atd. . .“

„X. Y. se stavěl od r. 1945 negativně proti znárodnování, o čemž napsal větší počet článků, v nichž se zastával soukromého podnikání. Na veřejných schůzích nár. soc. strany do února 1948 míval projevy proti znárodnění a napadal bezpečnost. Po únoru v této své činnosti neustal, ale šířil své názory ve svém okolí dále, čímž . . .“

„X. Y., který rozvíjel od února 1948 soustavné tiskové kampaně proti dvouletému a pětiletému plánu, pokračoval v této činnosti rafinovanými skrytými způsoby ve svém okolí i později a vedle toho . . . atd.“

„X. Y. do února 1948 psal články proti lidové správě do nár. soc. tisku a rozšiřoval tvrzení, že je nutno vytvořit úřednickou vládu a vytvořit znovu byrokratickou veřejnou správu s okresními hejtmany. V této své činnosti pokračoval i po únoru jinými prostředky a rozšiřoval pomlouvačné zprávy proti SSSR a Rudé armádě. Kromě toho . . . atd.“

„X. Y. napadal od r. 1945 do února 1948 svými články v nár. soc. tisku soustavně dobrý poměr Československa k Polsku a šířil nepravdivé

zprávy o poměrech na Těšínsku. V této činnosti pokračoval jinými způsoby i po únoru 1948 a rozdmýchoval na Těšínsku šovinismus proti Polsku mezi bývalými národními socialisty, hlavně mládeží.

Kromě toho . . . atd.“

„X. Y. propagoval jako bývalý voják anglické armády a člen „Royal Air Force“ imperialistické anglické zájmy. Napadal Sovětský svaz a snižoval štvavými řečmi oběti Rudé armády, které přinesla za naši svobodu. Organizoval kroužky přátel Anglie a konal přednášky o Royal Air Force zahrocené proti komunistům a Sovětskému svazu. Zesměšňoval lidově demokratické zřízení republiky a usiloval pracujícího lidu ve dvouletce.“

V příkladech jsem uvedl několik hlavních důvodů, které se ovšem budou u mnohých jednotlivců z akce T-43 projevovati v mnohem pestřejší formě, u jiných různě kombinovány.

V návrzích pro příkazovací komise bude ovšem nutno uvést větší podrobnosti, obzvláště jmenovati stručně místa, prostory a osoby, které zařazovaná osoba ovlivňovala nebo s nimiž jako s osobami státně nespolehlivými udržovala styk a podobně.

Návrhy musí býti výstižné, ale stručné.

Nesmí obsahovati nic, co by vyzrazovalo, že osoba byla zpravodajsky sledována. Obzvláště nesmí vyjít najevo jména osob, které o zařazovaných podávaly státní bezpečnosti jakékoliv zprávy a informace.

Při tom dlužno míti na zřeteli, že amnestie prezidenta republiky ze dne 19. června 1948 promíjí tresty na svobodě do doby 1 roku a peněžité tresty do výše 100 000,- Kčs, uložené pro trestné činy, spáchané do dne vyhlášení amnestie.

Nevztahuje se na trestné činy spáchané podle zákona na ochranu republiky, českého i slovenského retribučního dekretu (malý dekret ano), černý obchod a trestné činy, spáchané ve spojitosti s těmito trestnými činy.

Vztahuje se též na osoby, které uprchly z ČSR, jestliže se do ČSR vrátily do 3 měsíců ode dne vyhlášení amnestie, tj. do 19. září 1948.

Amnestovaných trestů se ovšem nemůžeme dovolávat. Proto jsme vzali za základ pokut. částku od Kčs 100 000,- výše. Byl-li někdo potrestán po 19. září 1948 mohou býti činěny zmínky i o pokutách nižších, nezahladí-li je opět nějaká amnestie prezidenta republiky.

Archiv federálního ministerstva vnitra, a. j. 310-46-6/39-44.

1949, 4. březen, Praha. – *Výměr komise č. 1 k přikázání do TNP.*

KOMISE Č. 1 SE SÍDLEM V PRAZE

zřízena dle § 3 zákona číslo 247/48.

Č. j. 917/49/KV Praze dne 4. 3. 1949

Pan Antonín Kadlec

nar. 30. 6. 1921 Choteč okr. Praha-venkov

bytem: Praha X., Máchova č. 10.

t.č. donucovací pracovna Ruzyň

VÝMĚR

Komise jmenovaná dle § 3 ve spojitosti s § 10 zák. č. 247/48 Sb. rozhodnutím ze dne 4. 3. 1949 zařadila Vás do tábora nucené práce v Kladně podle § 2, odst. 1. a) na dobu 2 let.

Současně se rozhodla komise podle § 4 zák. č. 247/48 Sb. na těchto dalších opatřeních:

Proti tomuto rozhodnutí můžete se do 15 dnů ode dne doručení tohoto výměru odvolati k ministerstvu vnitra podáním u komise č. 1 v budově úřadovny národní bezpečnosti v Praze I., Národní tř. č. 13.

Toto odvolání nemá podle § 5 zákona č. 247/48 Sb. odkladný účinek.

Důvody:

Dne 11. 2. 1949 byl jste zadržen v Praze XII., kde jste se dopustil urážky představitelů vlády a výtržnosti na ulici. Toho dne vyšel jste spolu s Vladislavem Slezákem z rest. „U Bártů“, při čemž jste prohodil provokativním způsobem, že komunisté hlídají. Na to jste se dopustil urážlivých výroků proti komunistům, proti prezidentu Gottwaldovi. Když jste byli napomenuti skupinkou kolemjdoucích lidí, pustili jste se oba s těmito do hádky a vyprovokovali rvačku. Sám jste se pak vrátil do rest. „U Bártů“ pro Jana Popora, kterého jste vyzval, aby Vám šel pomoci. Při tom jste všichni tři vyhrožovali, že komunisty rozbijete. Když pak přispěchalo ještě několik komunistů, kteří žádali, abyste se legitimovali, prohodili jste „tak nás nechte zavřít třeba na 2 roky, my vám to pak vrátíme“. Teprve po příchodu SNB byl zjednán pořádek. Jak bylo zjištěno, jste bez řádného pracovního poměru a živíte se pochybným způsobem ze dne na den, též

hazardní hrou, aniž byste měl ohled na svou rodinu. Svým jednáním zavdáváte příčinu veřejnému pohoršení, tím, že pobuřujete proti lid. dem. zřízení našeho státu, hanobíte jeho představitele. Vzhledem k těmto skutečnostem zařazuje Vás komise č. 1 do TNP.

Razítko Komise č. 1 se sídlem v Praze

Člen komise
nečitelný podpis

Předseda
nečitelný podpis

Člen komise
nečitelný podpis

Razítko ministerstva vnitra: došlo 3. 5. 1949.

Archiv Správy nápravných zařízení, osobní spisy TNP.

1949, 8. srpen, Praha. – *Směrnice Státní bezpečnosti pro využití TNP a podrobný plán akce T-43.*

Přísně tajné

Směrnice pro využití TNP

Příloha: rozpracování a podrobný plán akce

Myšlenka zříditi v Československu TNP vznikla minulého roku po sletu. Tehdy se ukázalo, že reakce a zbytky kapitalistické třídy v Československu se vzpamatovávají ze zdrcujícího úderu, který jim byl zasazen únorovými událostmi r. 1948, a že se pokoušejí o znovudobytí ztracených pozic nebo aspoň o poškozování socialistické výstavby. Sletové události ukázaly nástup reakce velmi jasně. K tomu přidružilo se zjištění, že pracující lid a v jeho čele dělnická třída těžce nesli skutečnost, že zbytky buržoazie pokračováním v rozmařilém a zahálčivém životě provokují po únoru mnohokrát znásobené úsilí pracujících o přebudování republiky v republiku socialistickou. Tyto skutečnosti vyvolaly v masách pracujícího lidu potřebu a živelný tlak k postižení třídního nepřítel, jehož by se dosáhlo tím, že by byl nucen povinně zúčastnit se buď dobrovolně, nebo pod nátlakem hospodářské výstavby. Na základě uvedeného bylo překročeno k vydání zákona o zřízení TNP. Po vydání zákona vrhl se celý kapitalistický západ na Československo a jeho lidově demokratickou vládu s hrubými útoky proti zavádění jakoby hitlerovských koncentračních táborů atd. atd. Kapitalistický tisk i rozhlas použil této příležitosti k ohromné štvanci proti našemu státu.

Positivní výsledek však byl naprosto nedostatečný. Dnes, téměř rok po vydání zákona zjišťujeme, že v cca 25 účelu částečně přizpůsobených táborech se nachází necelých 3000 osob obojího pohlaví, z nichž však valná část byla dána do tábora ne z třídního hlediska, jako spíše z hlediska sociálního (opilci, prostitutky, notoričtí lenoši, poškozovatelé pracovní morálky atd.), takže zákon, který měl být namířen především jako třídní zbraň proti zbytkům kapitalistické třídy, byl používán až dosud do značné míry jako prostředek pro odstranění nesociálních elementů z naší společnosti, avšak buržoazii jako třídu postihl zcela nepatrně.

Současně můžeme konstatovati, že během posledních 12 měsíců podařilo se StB odhalit různé pokusy o reakční pikle, v důsledku kterých bylo postiženo a předáno k soudnímu potrestání několik tisíc provinilců. Při rozboru, jaké elementy účastnily se těchto protistátních akcí, zjišťujeme, že se jednalo kromě svedených téměř výhradně o příslušníky buržoazní třídy nebo její nohsledy. Posuzujeme-li objektivně současnou situaci v našem státě, zjišťujeme, že protistátní šeptaná propaganda, pokusy o sabotáže, bojkot některých hospodářských opatření, rozšiřování ilegálních letáků a tiskovin, pokusy o vyzvědačství a špionáž ve prospěch západního imperialismu jsou vesměs dílem reakčních činitelů, příslušníků buržoazní třídy. Jeví se tudíž nanejvýš nutným, aby zákona o TNP jako třídní zbraně v boji se zbytky kapitalistické třídy bylo využito opravdu třídně a se vši rozhodností.

Dosavadní organizace dodávání závadných osob do TNP se ukázala nedostatečnou. I když zákonem předpokládaná tzv. trojka v krajských městech pokoušela se splnit daný úkol, ukázalo se, že hlavní nedostatek tkví v tom, že lidové orgány, především bezpečnostní referenti okresních národních výborů a okresní akční výbory, odborové organizace atd., které měly připravovat a dávat návrhy na zařazování osob do TNP, v podstatě téměř selhaly úplně. Jejich práce, těchto hlavních pomocníků, je co do rozsahu, jakož i co do třídního pojetí krajně vlašná a nedostatečná. Proto bylo rozhodnuto, že vyhledáváním třídně závadných osob do TNP bude pověřena StB složka SNB, mající v důsledku své denní činnosti potřebný přehled o aktivním, ale i pasivním třídním nepříteli. Tato složka pak za spolupráce strany a akčních výborů bude, jak doufáme, s to splnit na ni vložený úkol.

O tom, jak úkol bude plněn, hovoří příloha: rozpracování a podrobný plán akcí.

Z politického hlediska je nutné postihnout zařazením do TNP:

Především hlavní představitele kapitalistické třídy, kteří nám zde po únoru zůstali, aniž by se zařadili do socialistické výstavby. Jsou to především

velkopřemyslníci, továrníci, velkoakcionáři, býv. bankéři, velkoobchodníci, býv. bankovní ředitelé, býv. kapitalističtí představitelé svobodných povolání (jako stavitelé, advokáti apod.) a býv. velkostatkáři od 50–250 ha. V tomto směru bude nám hlavní pomůckou získaný seznam milionářů, obsahující 10 000 jmen.

Za druhé: Nutno postihnout naše hlavní politické protivníky, kterými podle naší skutečnosti jsou:

a) pouňoroví propuštěnci ze státního aparátu, ať již vojáci, příslušníci bezpečnosti nebo úředníci, dále tzv. pouňoroví poškozenci, kterými jsou advokáti zbavení práva vykonávat praxi, různí ředitelé, drobní podnikatelé a veřejní činitelé, kteří v důsledku únorové čistky a prohloubení socializačních opatření byli zbaveni svých blahobytných pozic a jsou naplněni zavilou nenávistí proti všemu socialistickému.

Za třetí: Nutno vyhledat, prošetřit a postihnout staré politické činitele za prvé republiky, ať již to jsou poslanci, senátoři, političtí tajemníci a významní činitelé agrární strany nebo strany živnostenské, národně demokratické, NOF, ligy nebo Národního sjednocení. K nim přidružují se reakční političtí činitelé z doby okupace, a to především funkcionáři a významnější činitelé Národního sjednocení, Vlajky, Kuratoria a jiných menších fašistických hnutí.

Za čtvrté: Pak nutno prošetřit dnešní postoj a dnešní společenské zařazení se všech významnějších politických činitelů z doby od r. 1945 do února 1948. Myslíme tím především na představitele a vyšší funkcionáře strany národně socialistické, demokratické a pravice sociální demokracie. Odsun vyhledaných osob do pracovního tábora po náležitém prošetření bude se tak jako dosud řídit ustanovením zákona o TNP č. 247 ze dne 25. 10. 1948, to znamená, že nadále budou určovat do TNP podle zákona zřízené trojky v krajských městech. Návrh však bude jim dodávat především StB, i když dosavadní praxe (návrh přes bezpečnostního referenta ONV) bude používán jako vedlejší kolej i nadále. Jsme přesvědčeni, že intenzivním prováděním těchto směrnic postihneme opravdu osoby, které z třídního hlediska jsou rozhodnými nepřáteli pracujícího lidu a lidově demokratického zřízení, a tím preventivně odstraníme a zneškodníme tisíce lidí, kdykoliv ochotných vpadnout vzad[!] pracujícímu lidu. Tím usnadníme boj StB složky s aktivním třídním nepřitelem, neboť zařazování do TNP projeví se jako odstrašující prostředek proti mnohým, kteří zatím neváhali zúčastňovat se nejručnějších protistátních akcí. Zásadou nám bude sloužit k postihování nejen lidí, kteří se dosud nezařadili do pracovního úsilí, ale také těch, kteří

si jen pro formu opatřili krycí zaměstnání, žijí však z nastřádaného kapitálu a volného času používají k protistátním agitacím.

Považujeme za důležité, abychom této akce využili k vysídlení buržoazie z pro nás nežádoucích prostorů, především z Prahy a jiných velkoměst. Proto ve většině případů bude zařazení osob do TNP spojené s nařízením o vyklizení bytu a určení místa pobytu, kam se zmíněná osoba po propuštění z TNP smí přestěhovat. Celá akce připravená již od 1. srpna musí být zahájena v širokém měřítku k 1. 10. 1949 v Praze, od 1. listopadu pak v celé republice. Cílem akce je po dobu počínaje 1. 10. 1949 až do konce splnění pětiletého plánu dodávat do TNP 3000 osob měsíčně. Jsme přesvědčeni, že energickým prováděním těchto směrnic, bez ohledu na nářek a pokřik třídních nepřátel, splníme jednu z povinností, kterou před nás postavil na IX. sjezdu KSČ s. Gottwald, zejména stanovením 8. bodu generální linie.

V Praze dne 8. srpna 1949

Velitel státní bezpečnosti

Příloha 1
Přísně tajné!

Rozpracování a podrobný plán akce T-43

Úkol:

Státní bezpečnost svými referáty II/43 až dosud měla za úkol získávat podrobný přehled o tzv. „bývalých“ lidech, tj. o pravděpodobném nebo předpokládaném třídním nepříteli. K tomu účelu vede kartotéky všech zmíněných osob, aby po případě vnitřního napětí, zhoršení vnitropolitické nebo zahraniční situace nebo dle potřeby bylo možno využít tento přehled k preventivním opatřením a k pravidelnému sledování těchto osob.

Od 1. srpna t.r. přibude tomuto referátu další velmi významný úkol. Doplňtí a zdokonalit svůj kartotékový přehled do té míry, aby jej bylo možno použít pro preventivní opatření proti třídnímu nepříteli tím, že dle podrobných pokynů bude možno určitou část třídních nepřátel postihnouti předáním těchto do táborů nucených prací.

Konkrétní úkol je, aby počínaje 1. říjnem v Praze a 1. listopadem v celé republice, bylo podle zákona o zřízení TNP zařazováno za pomoci a pod vedením StB asi 3000 osob z řad třídního a politického našeho nepřítele měsíčně do TNP.

Organizace:

Provedením akce, která nadále bude zvána akcí T-43, je v centrálním měřítku pověřen zástupce přednosty odboru BA, mjr. Bedřich Pokorný. Pod jeho vedením bude referát BA-a-II/43 rozšířen tak, aby v něm pracovalo 10 osob. Referáty 43 na druhých odděleních KV-StB budou obsazovány nejméně dvěma, ve větších krajích třemi osobami.

Úkolem referátu BA-a-II/43 především je urychleně opatřit si přehled a seznamy, které umožní podchycení osob, jejichž výpočet je uveden v politických směrnících k akci. Jedná se především o získání seznamu všech znárodněných velkoobchodníků, dále seznamu všech milionářů, velkostatkářů atd. Tyto seznamy musí být zpracovány kartotékově. Kopie kartoték musí být poslány příslušným KV-StB. Jakmile bude získán částečný přehled, je nutno přikročit za pomoci 6. oddělení KV-StB s přibráním některých uvolněných sil ze 4. oddělení a ze spolehlivých orgánů uniformované složky SNB k prověřování jednotlivých osob, do jaké míry se zařadily do budovatelského úsilí nebo zda dosud žijí z kapitálu. Jaký je jejich postoj k lid. dem. republice, zařadily-li se do výstavby. Je důležité zjistit, zda jejich zaměstnání je opravdu užitečné, zda se nejedná o zaměstnání fingované nebo přijmuté jenom proto, aby měly možnost provádění sabotáže.

Pracovní vodítka pro akci T-43

I. Cíl akce T-43:

Očistiti republiku od očividných třídních a politických nepřátel z řad kapitalistů a střední buržoazie preventivními opatřeními (odsunem vybraných třídních a politických nepřátel do pracovních táborů a vysídlením jejich rodin z nežádoucích prostorů (velkoměst) do příkázaných míst).

II. Účel akce je ten, aby se dosáhlo

1. podstatného rozrušení souvislé hospodářské a společenské základny, z níž vyrůstají protistátní rejdy,
2. zastrašení té části kapitalistů a buržoazie, která nebude sama dotčena, ale pod tlakem našich opatření a pověstí o nich určitě z valné části ustane nebo ochabne ve své protistátní činnosti,
3. dočasného odstranění nejnebezpečnějších štváčů a křiklounů reakce z jejich prostředí a omezení jejich vlivu na okolí,

4. vysídlení rodin největších štváčů a nepřátel z jejich prostředí a jich přesídlení do míst, kde bude snadnější kontrolovati jejich spoje a činnost,
5. přerušení a ztížení různých ilegálních spojů reakce uvnitř státu i se zahraničím,
6. rychlejšího a plynulejšího zapojení většího počtu osob z řad buržoazie do pracovního procesu.

III. Těžisko akce

se klade proti vyloženému třídnímu nepříteli bez ohledu na národnost, náboženství a politickou příslušnost.

Akce T-43 rozvíjena proti politickému nepříteli je proto, ač rovněž důležitá, druhořadého významu. To vyplývá již i z číselného poměru našich nepřátel třídních a politických.

Akce T-43 nepostihne přirozeně všechny naše třídní a politické nepřátele, nýbrž jen jejich část.

Proto musí postihnouti vskutku jen takové, kteří si to celou svou minulou reakční činností a vyloženě asociálním postojem, svým kořistnictvím a zcela negativním vztahem k lidově demokratickému zřízení republiky plně zaslouží a kde možno očekávati, že i veřejnost přijme jejich izolaci v táborech nucené práce s uspokojením a zadostučiněním. V prvé řadě jí postihneme ty, kteří se dosud nezapojili do užitečného pracovního procesu vůbec. Za druhé ty, kteří jsou pracovně zasazeni jen zdánlivě, ve skutečnosti se však jakékoliv produktivní práci soustavně vyhýbají, žijí z hotovosti nebo z prodeje svršků, z obchodu načerno, z nájemného, ze svých nemovitostí, z prostředků svých příbuzných apod. a volného času zneužívají k protistátní agitaci. Proto se výběr osob nesmí dít mechanicky a byrokraticky, abychom nepoškozovali osoby, které dnes již změnily svůj postoj k lidově demokratické republice a zařadily se upřímně a oddaně do socialistické výstavby státu.

IV. Organizace

Akci T-43 bude ústředně řídit referát BA a 43, který bude v korespondenci označován zkratkou ÚK-T-43 (tj. ústřední kancelář akce T-43).

Jemu jsou podřízeny referáty 43 u všech KV-StB. Tyto referáty budou v korespondenci používati krycího označení sídla kraje a značky KK-T-43. Příklad: Referát 43 u KV-StB Brno bude užívati značky Brno KK-T-43 (to značí Brno, krajská kancelář akce T-43).

Početní stavy referátů 43 u KV-StB budou odpovídati místu a potřebě a dotuje je nebo zvyšuje pro nárazové práce krajský velitel StB.

V. Úkol

referátů 43 jest dokonale připraviti, řídit, provést a kontrolovati akci T-43.

VI. Prostředky

Výkonným orgánem referátů 43 budou

1. pro přípravné práce, hlavně prověřovací a otázky bytové VI. oddělení KV-StB,
2. pro odsun zařaděných osob do táborů nucené práce (TNP) z jejich dosavadních bydlišť před nalézací komise naprosto spolehliví příslušníci SNB, při zařadování politických nepřátel, kteří budou do TNP dodáváni po provedení domovní prohlídky, též V. oddělení StB. Příkazy k zásahu bude dávat krajský velitel StB nebo jeho zástupce nebo velitel II. oddělení KV-StB podle návrhu ÚK-T-43 nebo svého referátu 43.

Přípravy, řízení a kontrola akce budou přísně odděleny od vlastního výkonu. Orgány StB nesmějí zásadně nikdy vejíti ve styk s postiženými reakčníky, příslušníky jejich rodin, s jejich obhájci a interventy. Tito budou přijímáni pouze informačními odděleními, svá přání a námítky budou moci sdělovati pouze písemně a týmž způsobem budou sdělovány odpovědi.

Všichni orgánové ÚK-T-43 a KK-T-43 budou v ústřední korespondenci používati krycích jmen.

VII. Prameny

Základní prameny k pořízení kartotéky našich třídních a politických nepřátel jako úplné seznamy velkopřemyslníků, velkoakcionářů, továrníků, velkopodnikatelů, velkostatkářů, bankéřů a velkoobchodníků, ministrů a poslanců bývalých buržoazních stran zpracovává ÚK-T-43. Karty budou postupně dodávány všem KK-T-43.

Cenným pramenem budou krajské, okresní a místní organizace KSČ, které budou moci dodati KK-T-43 mnoho typů třídních a politických nepřátel, jež není možno zachytiti z pramenů ÚK-T-43. Tyto typy uvedené organizace KSČ jednak znají z vlastní politické činnosti a zkušenosti, jednak je mohou získati od hospodářských a cenových kontrol a od krajských finančních ředitelství (šmelináře, valutové šifry, předražovatele apod., kteří byli pokutováni vyššími pokutami než Kčs 100 000,-; nižší pokuty byly prezidentem republiky amnestovány). Každý takový typ se zpracuje na dotazníku a předloží se ÚK-T-43 na tiskopise vzoru B, které budou v dostatečném počtu rozeslány všem KK-T-43.

Je pravděpodobné, že spolupráce se sekretariáty a místními organizacemi KSČ bude mít pro akci T-43 nejen rozhodující význam co do spolehli-

vého prověření a zhodnocení osob zralých pro TNP, ale že bude druhou, a to hodnotnější linkou (pramenem), která bude označovat do TNP osoby, jež se nám nepodařilo zachytit z pramenů, které jsou k dispozici ÚK–T–43. A půjde často o nejnebezpečnější třídní a politické nepřátele.

Není však třeba, aby označovali velkopřemyslníky, velkoobchodníky, velkostatkáře, velkovýrobce a bankéře, poněvadž jejich seznamy má ÚK–T–43 kompletní.

Dlužno spíše soustřediti pozornost na velkoživnostníky, přední podnikatele, výrobce, statkáře a svobodná povolání, kde chybí ucelené a uzavřené prameny. Soustřediti pak pozornost na největší křiklouny, nebezpečné podnikovatele nespokojenosti a štváče proti lidově demokratickému režimu.

VIII. Prověřování

Velký důraz při provádění prací v akci T–43 se klade na důkladné prověření každé osoby, která přichází v úvahu na zařazení do pracovního tábora, aby mu neunikali třídní a političtí nepřátelé předstíranými nemocemi, pracovním zasazením naoko v soukromých nebo i ve znárodněných sektorech průmyslu, obchodu, živností, zemědělství atd., rovněž dlužno věnovati značnou pozornost lékařským vysvědčením s nepravdivými údaji i lékařům, kteří budou pravděpodobně taková vysvědčení hromadně vystavovati. Bude také třeba přezkušovati velmi diskrétním způsobem pomocí dobrých soudruhů v podnicích, zda jde o skutečnou práci prověřovaného v podniku, či o práci předstíranou. Bude třeba věnovati pozornost majitelům a nevěrným národním správcům podniku, kteří napomáhají nepravdivým pracovním osvědčením našim třídním a politickým nepřátelům v zahálce a vyhýbání se užitečné práci. Rovněž úplatným úředníkům pracovních úřadů, kteří tento nešvar podporují.

Prověřování se bude prováděti prostřednictvím krajských sekretariátů KSČ, kterým KK–T–43 odevzdají přes krajského bezpečnostního referenta dotazníky, jež dojdou od ÚK–T–43. Krajské sekretariáty je dají urychleně prověřiti vybranými spolehlivými soudruhy z okresních a místních organizací KSČ a vyplněné vrátí toutéž cestou KK–T–43. Nevyplněné rubriky dotazníků nebo dotazníky, jež nebudou moci organizace KSČ zodpověděti, poněvadž v místě budou pro to nepřekonatelné překážky, vyšetří a vyplní VI. referáty příslušného krajského velitelství. Kde nebudou moci získati potřebná data VI. odd. KV–StB, vypomůže zjišťovací složka IV. odd. KV–StB. Jest dlužno v zájmu plynulosti akce T–43, aby prověřování bylo prováděno urychleně, ale tak, aby tím neutrpěla kvalita a serióznost práce. Jest třeba, aby nám prověřování odhalilo skutečné třídní a politické nepřátele,

kteří jsou škůdci klidné výstavby republiky a šířiteli nespokojenosti a šeptané propagandy, abychom akcí T–43 podrazili skutečné pilíře reakce.

IX. Provedení

KK–T–43 dostanou od ÚK–T–43 na každou osobu našeho zájmu jednu barevnou kartu a dotazníkový arch.

Podle barevné karty si KK–T–43 pořídí pro ústřední evidenci svého referátu (nikoliv pro ústřední kartotéku KV–StB, do té se nebudou karty z akce T–43 vůbec zakládati) opis barevné karty na normální evidenční kartu světle zelené barvy. Na této ústřední kartě si označí na pravém horním řádku červenou tužkou ve zkratce, o jaký druh třídního nebo politického nepřítele se jedná. Každý druh třídního a politického nepřítele má kartu vlastní barvy.

Zelenou kartu si KK–T–43 uloží do své vlastní ústřední evidence v abecedním pořádku. Na každé kartě v ústřední evidenci bude vedle značky druhu třídního nebo politického nepřítele číslo okresu, v němž osoba uvedená na kartě bydlí. Pro tento účel si každá KK–T–43 očísluje od jedničky výše všechny okresy v kraji.

Barevnou kartu si po zpracování uloží do kartotéky okresu rovněž podle abecedy bez ohledu na barvu. (Každý okres kraje bude tedy mít v kartotéce okresů svůj vlastní oddíl.)

Z barevné karty si pořídí KK–T–43 lustrační arch a dá osobu lustrvat přes ústřední kartu KV–StB. Zjištěné závady zapíše na barevnou kartu. Na dotazník vypíše rubriku o kolaborantech.

Obě půlky dotazníkového archu odevzdá proti potvrzení předsedovi (tajemníkovi) krajského akčního výboru a na lustračním archu si poznamená datum, kdy dotazník odevzdal. Prověření bude provedeno spolehlivými soudruhy přes KV, kteří vyplní oba listy zodpověděného dotazníku průpisem. Po vrácení zodpověděného dotazníku dá KK–T–43 vyšetřiti a doplniti přes VI. odd. KV–StB ty rubriky, pro něž se organizaci KSČ podařilo získati odpovědi. Jsou-li údaje i v neúplně zodpověděném dotazníku takové, že je naprosto zřejmé, že jde o vyloženě reakční a státně nespolehlivou osobu, není nutno dělati další doplňovací šetření.

Vyplyne-li z navráceného dotazníku, že jde o osobu, jež má býti zařaděna do pracovního tábora, učiní KK–T–43 příslušná opatření, aby byla osoba postavena před nalézací komisi pro zařazování osob do TNP.

Návrh na zařazení musí býti náležitě odůvodněn poznatky, jež zformuluje vhodným způsobem z odpovědí dotazníku. Odůvodnění musí býti po věcné i formální stránce pravdivé a přesvědčující.

Jakmile byla osoba našeho zájmu zařaděna nalézací komisí do TNP, poznamená KK–T–43 na druhé stránce obou listů dotazníku průpisem: „Dne ..... zařaden do TNP na dobu ..... měsíců (let). Tutéž poznámku učiní na barevné kartě.

Nebyly-li shledány dostatečné důvody k zařazení osoby do TNP, poznamená KK–T–43 na tomtéž místě: „Není prozatím důvodu k zařazení do TNP. Zakládá se do trpné patnosti.“ Tutéž poznámku učiní na barevnou kartu.

Poté od sebe oddělí oba listy dotazníku a originál vrátí ÚK–T–43 k evidenci a založení, průklep dotazníku spojí s lustračním listem a založí ve spisech KK–T–43.

X. Intervence

Je samozřejmé, že s rozvinutím akce T–43 vystoupí značný počet různých interventů ve prospěch postižených. Aby byl snížen jejich počet na minimum a zachováno utajení řídicích orgánů akce, budou u KV–StB zřízeny informační kanceláře při VI. odd., kde každému interventu bude předložen zvláštní tiskopis k osobnímu vyplnění, který bude zodpověděn rovněž písemně. Písemná odpověď se interventovi v informační kanceláři dá přečísti (nevydává se mu) a založí se do spisů osoby, na níž byl činěn dotaz, i s archem interventa. Intervent se dá na kartu do ústřední evidence KV–StB.

XI. Různé

ÚK–T–43 a KK–T–43 si označí na barevné kartě po vrácení dotazníku a rozhodnutí, jak s prověřenou osobou naloží, černým razítkem tvaru kolečka v průměru 1 cm na třetí řádku vpravo, byla-li prověřovaná osoba dodána do TNP, a černou hvězdičkou o průměru 1 cm nepřišla-li v úvahu pro zařadění do TNP.

Teprve po skončení akce se všechny barevné karty uspořádají v abecedním pořadí dle jednotlivých barev v ÚK–T–43 podle krajů, v KK–T–43 podle okresů. V době prověřování a provádění státně bezpečnostních opatření proti zařadovaným osobám jest účelnější mít karty uspořádány podle krajů (v ÚK–T–43) a okresů (v KK–T–43) abecedně. Umožňuje to rychlejší manipulaci. Všechny dotazy na podrobnosti provádění akce T–43, zprávy o obtížích, překážkách, požadavcích technických a finančních adresujte na ÚK–T–43.

Státní ústřední archiv – A ÚV KSC, fond 05/11, sv. 103, sl. 3.

5

1949, srpen, Praha. – *Směrnice pro přesídlení rodinných příslušníků obětí TNP.*

Směrnice pro přesídlení rodinných příslušníků osob
příkázaných do táborů nucené práce

Hlavní zásady

Přesídlení

O tom, zda rodinní příslušníci osoby příkázané do TNP budou přesídlení, rozhodne příkazovací komise.

Akt přesídlení rodinných příslušníků osoby příkázané do TNP bude časově oddělen od samotného aktu příkázání. (Rozdíl aspoň 3 týdny.)

Náklady vzniklé s přesídlením, jakož i s případnou adaptací obydlí nese přesídlený.

Úkoly KNV

Každý kraj v českých zemích zašle oddělení ministerstva vnitra, které bude pověřeno prováděním přesídlení, vždy do stanoveného termínu (první termíny 15. 10. a 15. 11.) a dle předem stanoveného kontingentu, seznamy ubytovacích možností v kraji. (Seznam bude obsahovati jména obcí, čísla domů a označení nutných adaptací.)

Za včasné provedení jsou osobně odpovědní tajemníci KNV.

Distribuce přesídlených osob bude prováděna do všech krajů rovnoměrně.

Každý kraj však musí aspoň 50 % osob svého kraje, určených k přesídlení, umístiti ve vlastním kraji. (Tyto osoby budou zvlášť označovány příkazovací komisí.)

Kontingenty ubytovacích možností v kraji budou určeny podle klíče, který bude platit stejně pro všechny kraje, a který je stanoven takto: Každý kraj zajistí jednu ubytovací možnost na 100 obyvatel. (Ubytovací možnost rovná se kupř. jedné obytné místnosti pro 2 až 3 rodinné příslušníky. Rodiny budou ponechávány pokud možno pohromadě.)

U krajů s pohraničními okresy, do kterých se nebude přesídlování prováděti, nebude se při stanovení celkového kontingentu kraje počítati obyvatelstvo těchto okresů.

U krajů, které mají pohraniční okresy s volnými rodinnými domky, je možno započítati do kontingentu pouze 30 % těchto domků, ostatní zůstanou

jako rezerva. (Zjištění volných domků bude provedeno podle seznamu, které dodá OÚPNO a kraje od krajských statistiků do 30. 10.)

Stanovený klíč 1 : 100 může být změněn, ukáže-li se v praxi toho potřeba.

Určení místa přesídlení rodinných příslušníků

Příkazovací komise při předvolání osoby, která bude přikázána do TNP, zjistí dotazem:

1. Má-li přikázáný do tábora nebo jeho rodina příbuzné mimo své dosavadní bydliště, ke kterým by se mohli členové jeho rodiny a on po svém propuštění přistěhovat. (To nesmí být v městech průmyslových a v okresech, které budou dále vyjmenovány.) O tom, zda rodina i přikázáný do TNP se mohou přestěhovat do zvoleného místa, rozhodne příkazovací komise.
2. Má-li přikázáný do TNP nebo někdo z jeho rodiny vlastní rodinný domek, vilku nebo chatu mimo dosavadní bydliště, kam by se mohla rodina přestěhovat. (Omezení jako u bodu 1.)
3. Nemají-li takových možností, bude jim vykázán nucený pobyt.

Okresy, přicházející v úvahu pro přesídlení z krajů

Karlovy Vary: Kadaň, Podbořany, Jáchymov.

Plzeň: Plasy, Rokycany, Blovice, Blatná.

Č. Budějovice: Písek, Milevsko, Tábor, Týn, Soběslav, Č. Budějovice.

Jihlava: Všechny okresy kromě okresu Dačice a Mor. Budějovice.

Brno: Všechny okresy mimo okresy Znojmo, Mikulov a Břeclav.

Rod. příslušníci osob přikázaných do TNP, kteří mají být vyjmuti z přesídlení

1. Ti rodinní příslušníci osob přikázaných do TNP, kteří aspoň 3 měsíce před tímto přikázáním byli ve skutečném zaměstnaneckém poměru podle všech zákonných předpokladů a se schválením referátu práce a sociální péče u ÚNV, JNV a ONV. Musí to být práce produktivní a směřující k plnění pětiletého plánu. (Ne např. soukromé vyučování hudbě, řečem, zaměstnání v obchodě se starožitnostmi atd.) Rovněž nepřesídľují se z místa pobytu děti přikázaného do TNP, pokud studují na středních nebo vysokých školách ÚAV NF. V takovém případě budou však vystěhovány z nadměrného bytu a přikázány do bytu menšího nebo do podnájmu.
2. Rodinní příslušníci osob přikázaných do TNP postižení vážnou tělesnou vadou nebo nemocí (chromí, slepí, tuberkulózní atd.), jakož i ti rodinní příslušníci, na něž jsou tito právě jmenovaní příslušníci závislí výživou nebo péčí.
3. Manželky mužů přikázaných do TNP, které pečují o děti do 4 let.
4. Osoby starší 70 let.

Úkoly spojené s přesídlením osob určených k vysídlení, jakož i s ubytováním osob, které byly do obce nebo města přikázány, provedou mimořádné bytové komise, které se přitom budou řídit ustanoveními zákona č. 138/48 Sb. o hospodaření s byty.

Celkový postup

Příkazovací komise vydá výměr o předání osoby do TNP, který bude případně též obsahovat ustanovení, že rodinní příslušníci této osoby budou přesídlení (bez označení do kterého místa).

Příkazovací komise se dotáže přikázaného do tábora, do které obce v českých zemích se chce uchýlit po propuštění z tábora. Oznámi mu, že do téže obce budou přemístěni i jeho rodinní příslušníci. (Postup a výjimky viz v „hlavních zásadách“.)

Opis takového příkazovacího výměru (případně již s označením, kam se hodlá přikázáný, a tím i jeho rodinní příslušníci dobrovolně přestěhovat) zašle příkazovací komise oddělení ministerstva vnitra, které bude pověřeno prováděním přesídlení.

Toto oddělení zašle prostřednictvím krajského bezpečnostního referenta (a ten opět prostřednictvím bezpečnostního referenta ONV) předsedovi MNV (předsedovi obvodního národního výboru, rady), kde má rodina přikázaného své stálé bydliště, pokyn k provedení přesídlení podle příslušných ustanovení zákona č. 138/48 Sb. Stejně bude tímto oddělením zasláno oznámení předsedovi MNV, kam mají být rodinní příslušníci přikázaného do tábora přestěhováni.

Předsedové obou těchto MNV (tj. místa, odkud se rodina stěhuje a kam se rodina stěhuje) zařídí pod osobní odpovědností potřebná opatření s předsedy mimořádných bytových komisí. O provedení příkazu podají zprávu bezpečnostnímu referentu ONV.

Mimořádné bytové komise provedou tato opatření:

1. Určí případy z výjimek přesídlení u rodinných příslušníků.
2. Pokud se tak již nestalo příkazovací komisí, zjistí dotazem, kam rodinní příslušníci osoby přikázané do TNP chtějí se dobrovolně vystěhovat, a nebo nemají-li tito žádného takového místa, oznámí to přes bezpečnostního referenta ONV (a ten zas přes krajského bezpečnostního referenta) příslušnému oddělení ministerstva vnitra, které pak stejnou cestou jim oznámí, do které obce byla rodina přikázána.
3. Po těchto zjištěních vydá mimořádná bytová komise (místa, kde rodinní příslušníci přikázaného do TNP mají stálé bydliště) výměr, a to buď podle

§ 11, odst. 1 a 2 zák. č. 138/48 Sb., kterým zruší u osob, které mají být přesídleny, smlouvu o užívání bytu a přikáže ji do nájmu v místě pro rodinu buď dobrovolně neb nuceně určeném.

V případě, že jde o osoby, které nepodléhají přesídlení podle zjištění bytové komise (výjimky viz „hlavní zásady“), možno je přesto, podle již citovaného § 11 anebo podle § 22, odst. 3 ve spojitosti s § 4, odst. 1 cit. zákona, přikázati do jiného vhodného (menšího) bytu nebo podnájmu.

Jakmile se rodinní příslušníci osoby určené do TNP přestěhují do bytu ve výměru určeném, podá bytová komise ihned hlášení okresnímu referátu práce a sociální péče, který zařídí jejich zařazení do produktivní práce podle jejich schopností.

Státní ústřední archiv – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 3.

6

1949, říjen, Praha. – Hodnocení akce T-43 příslušnými orgány KSČ a ministerstvem vnitra.

Zkušenosti desetidenní realizace akce T-43 ukázaly, že akce neprobíhala zcela správně, neplnila předpokládaný účel a nedosáhla tudíž ani cíle, který jí byl vytčen.

Důvody počátečního nezdaru akce T-43 jsou tyto:

1. Nedostatek času na dokonalou přípravu a zpracování pramenů. Nemohly být vůbec předem vyčerpány spisy Státní bezpečnosti. Nemohla být pro značné množství uspořádána evidenční karta.
2. Časová tíseň omezovala důkladné a spolehlivé prošetřování, takže ve většině případů zcela odpadlo prověřování navržené osoby v místě pracoviště. Prověřování v místě bydliště pak bylo někdy jednostranné, stavělo na zprávách z jediného pramene.
3. Nedostatečné vybavení ÚK-T-43 a KK-T-43 Praha personálem pro tak rozsáhlou, složitou a rychle prováděnou akci.
4. Volba milionářů za první složku postiženou realizací v akci T-43, ač se z psychologického hlediska musila zdát správná, nebyla šťastná. Z milionářů je v národních sektorech a úřadech řada významných a schopných úředníků, za něž se přirozeně zvedly ihned intervence, které okamžitě ukázaly tuto slabinu realizace.
5. Vedoucí akce T-43 na oprávněné intervence reagovali pomalu a váhavě.

6. Při realizaci pak jedna složka šlve druhou k přehnaným pracovním výkonům, a hned ta, hned ona složka nemá na co sáhnout, poněvadž druhá složka není s prací hotova.

Jak odstranit tyto závady:

ad 1. Poskytnouti dostatek času jak ÚK-T-43, tak KK-T-43 Praha a ostatním krajům na dokonalou administrativní přípravu akce.

Nelze jinak přijati nápor návrhů na zařadování osob do TNP z místních organizací, když nebudeme mít svých 210 000 karet řádně urovnáno a rozděleno jednak na kraje, jednak systematicky podle abecedy v ústřední kartě.

Poskytnouti dostatek času k lustraci návrhů, abychom mohli zpracovat státně bezpečnostní poznatky o navrhované osobě, poznatky z ministerstva financí, z cenového úřadu a z hospodářské kontroly a podobně, a zachytiti tyto poznatky v dotaznících předem, než je dáváme místním organizacím k prošetřování.

ad 2. Žádati od dvojic soudruhů na místních organizacích svědomitější a důkladnější prověřování osob, které navrhuje do TNP.

Prováděti zásadně a důkladně i prověřování na pracovištích u těch, kdo jsou zaměstnání, třeba i v soukromém sektoru, kde je jejich práce kontrolována nebo známa soudruhům z téhož pracoviště.

Obzvláště pečlivě prováděti zkoumání na pracovištích u těch osob, jež jsou zaměstnány v sektorech znárodněného průmyslu a hospodářství nebo ve státních a veřejných úřadech, kde nutno znát stanovisko kádrovníka, vedení organizace KSČ na pracovišti a ředitelství podniku nebo ministerstva (úřadu), kde prověřovaná osoba pracuje, ke každému jednotlivému návrhu.

Vedle toho třeba každý dotazník doložiti dosavadními poznatky StB ve výstižné zkratce.

Přípravné práce natolik zdokonaliti, aby komisi u krajského sekretariátu strany docházely k rozhodnutí o zařazení do TNP:

- a) dotazníky na případy nesporné (nezaměstnaní reakcionáři),
- b) dotazníky na osoby zaměstnané v soukromých nedůležitých sektorech práce,
- c) dotazníky na osoby zaměstnané v sektorech znárodněného průmyslu a hospodářství a v úřadech státních a veřejných.

O každém případě tedy bude samostatný spis, obsahující: vyplněný dotazník s návrhem dvojice soudruhů z místní org., samostatný posudek předsedy KSČ závodní org. pracoviště, samostatný posudek kádrovníka pracoviště, samostatný posudek ředitelství nebo úřadu pracoviště, návrh okres. trojky KSČ a ve zkratce dosavadní poznatky Stát. bezpečnosti o každé prověřované osobě, jak vyplnou z lustrace.

Navrhovat do TNP bude pak komise u kraj. sekretariátu strany jenom případy ad a) a b), to je nezaměstnané a ze soukromého sektoru osoby zralé pro TNP, ze znárodněného sektoru se budou zásadně dávat na černé listiny a budou připraveny pro odsun do TNP při zvláštních naléhavých příležitostech. Jen zcela výjimečně, kde za prověřování kádrovník, předseda závodní organizace znárodněného sektoru nebo úřadu sami požádají, aby ten který prověřovaný byl odsunut do TNP jako živel nespolehlivý a rozkladný na pracovišti, může být i osoba ze znárodněného sektoru nebo úřadu dodána do TNP, když s ní byl před tím rozvázán řádný pracovní poměr. Osoby, s nimiž nebyl rozvázán pracovní poměr v znárodněném sektoru nebo státním či veřejném úřadu, nesmí být odsunovány do TNP, poněvadž by pobíraly dvojitý příjem (plat z úřadu, snížený o činovné a výdělek z pracovního nasazení do TNP).

ad 3. Poněvadž se průběh akce co do počtu příkazovaných do TNP částečně zpomalí (nebude a nesmí mít lavinovitý, hromadný charakter), není třeba zvyšovat početní stavy soudruhů ani v ÚK-T-43 ani v KK-T-43 Praha.

ad 4. Ačkoliv volba milionářů pro zahájení akce T-43 tedy nebyla zrovna šťastná, jest třeba nechat již akci proběhnout. Budeme-li se držeti zásad, které jsme si vytkli v bodu 2, vyhneme se omylům a přehmatům, k nimž docházelo, když jsme milionáře neproověřené na pracovištích přikazovali do TNP. Nebudeme do TNP přikazovat úředníky a zaměstnance ze znárodněných sektorů a ze státních a veřejných úřadů, čímž odpadnou z valné části intervence.

ad 5. Oprávněným intervencím věnujeme pozornost, dáme jejich údaje prověřiti s největším urychlením a vyvodíme okamžitě důsledky, stala-li se někomu křivda, nebo když jsme se provinili proti zásadám, které jsme si výše vytkli.

Na poradě bezpečnostní šestky byly vneseny dva návrhy. Jeden o využití pracovního úřadu jako zdroje typů lidí, které se doposud vyhýbají práci a jako zástěny podstatné části naší práce vůbec. Druhý, abychom začali ve větší míře využívatí návrhů z místních organizací na tzv. bílých dotaznicích.

Pracovních úřadů krajně využijeme, budeme z nich čerpat typy a část našeho prověřování za ně skryjeme.

Vydáme větší počet tzv. bílých dotazníků s pokyny, aby nám na nich místní organizace zachycovaly a dávaly typy vyakčněných bývalých důstojníků, příslušníků SNB, vyakčněných studentů, tzv. zlatou mládež, prostitutky, pasáky, povaleče a jiné práci se vyhýbající elementy, které nám jsou

nebezpečné, jsou ve svém okolí známé a svým zahálčivým způsobem života a štváním proti lidové demokracii pobuřují a vyvolávají rozhořčení.

Když jsme si postavili nové všeobecné zásady pro akci T-43, jest před námi dvojitý úkol:

1. provést revizi 778 případů, které již byly komisemi přikázány do TNP,
2. dát pevnou linii příští praxi.

ad 1: z počtu 778 přikázaných 124 nebylo zaměstnáno. To jsou případy nesporné a není třeba se jimi zabývat. 20 případů ze státních a veřejných úřadů bude přešetřeno snadno a ihned spolu s 223 případy z národního sektoru, přezkouší je urychleně podle nových zásad Státní bezpečnosti. Případy ze sektoru soukromého se bude StB zabývat jenom tehdy, došla-li od soudruhů z pracoviště přikázaného oprávněná intervence. Jinak osoby ze soukromého sektoru podnikání zůstanou již v TNP.

ad 2. Naše příští práce v pokračování akce T-43 se rozpadá na tři části:

- a) na vyhledávání osob vyhýbajících se práci a ze soukromého pracovního sektoru pro přidělení do TNP,
- b) na pořizování černých listin osob ze sektoru znárodněného podnikání a státních a veřejných úřadů (to jest na budování kartotéky osob sice zralých pro TNP, s jichž zajištěním však vyčkáváme),
- c) na sledování činnosti osob, jež byly zkoumány jako vhodné pro přidělení do TNP, ale z různých důvodů doposud zařaděny nebyly a setrvávají buď na svých pracovištích nebo doma (agenti StB, osoby sledované StB pro zločiny proti státu apod.).

ÚK-T-43 bude dále dávat k prověření materiál ze všech dosavadních pramenů, který rozmnoží o typy z místních organizací.

KK-T-43 bude odevzdávati dosavadní cestou dotazníky kraj. vedení strany.

V kraj. vedení strany se dotazníky rozdělí na 3 skupiny: na případy nesporné (nezaměstnaní), na případy ze soukromého sektoru a na případy, jež lze považovati za nenaléhavé (znárodněný sektor a úřady).

Zpracovávat se budou především případy nesporné, za druhé případy ze soukromého pracovního sektoru a teprve nakonec, nebude-li dostatek předchozích, se bude zpracovávat materiál pro černé listiny.

Obzvláště velkou péčí nutno věnovat při prošetřování případů ze soukromého a znárodněného sektoru případům, kdy jde o pracovní nasazení naoko, ale ve skutečnosti se prověřovaný práci vyhýbá. Pražská akce ukázala několik takových typických případů.

Naproti tomu tam, kde prověřování v pracovišti ukáže, že prověřovaná osoba je pracovně nasazena (byť i v soukromém sektoru) platně a poctivě, že její práce není pouze předstíraná (potvrzeno soudruhy z pracoviště), tam nebude důvodu k zákroku a osoba se dá s ohledem na své staré hříchy buď na černou listinu, nebo, není-li v minulosti nijak zatížena, označí se hvězdičkou jako osoba bezúhonná a uloží do ad akt [!] a do kartotéky.

Potíže budou s osobami zaměstnanými ve státní a veřejné službě nebo v znárodněných sektorech, nebo penzisté z nich. Má-li se dáti do TNP na žádost pracoviště nějaká osoba ze státní nebo veřejné služby nebo ze znárodněného sektoru, musí s takovou osobou býti nejdříve rozvázán pracovní poměr. To provede na popud kádrovníka a za souhlasu přednosta příslušné osobní oddělení. Teprve po podání zprávy o provedení kádrovníkem provede se realizace. Jinak by přikázaná osoba brala dva platy.

Jinak je tomu s osobou ze soukromého sektoru. Tam mu přestane soukromý podnikatel platit gáži nebo mzdu ode dne, kdy přikázaný nepřijde do zaměstnání.

Postihují-li se osoby penzionované ze soukromého sektoru, nemůže býti jejich nárok na penzi ze soukromé pojišťovny nijak ohrožen. Nejde o majetek, ale o nárok a toho nemůže soukromníka zbavit ani soudní verdikt, leda že by uprchl za hranice. Pak přestane výplata automaticky po jednom měsíci, kdy ještě může býti uskutečněna výplata požitků na podepsanou plnou moc.

Postihují-li se osoby penzionované ze státních a veřejných služeb, je postup obdobný. Zde však může býti proti postiženému zvednuto disciplinární řízení, jemuž podléhá i v penzi a penze mu může býti disciplinární komisí náležitě snížena po dobu zajištění v TNP.

Na tyto věci třeba myslet předem a osobu dát do TNP jenom tehdy, když byla předem učiněna opatření k zastavení nebo snížení jeho požitků či penzí.

Akce T-43 běží dál, i když byla pro některé negativní stránky věci na několik dnů zastavena. Avšak všechna směrná čísla, která byla pro akci dána jako předpoklad denní nebo měsíční, či čísla konečná, jsou dnes neplatná. Byla to čísla a zde se musí jít radikálně dolů. Akce T-43 se nedělá pro cifry, ale pro soustavné a zcela nenápadné odstraňování třídních nepřátel. Pracovní tempo bude takové, aby byla pracovní doba krajně využita pro dokonalou přípravu každého případu, ale aby nebyly konány závody v realizaci. Taková práce, jak ukázal pražský případ, jde na úkor kvality. Do táborů se dá jenom tolik osob, kolik bude možno stoprocentně dobře

zpracovat, o nichž budou posudky z místa bydliště a hlavně z dokladů a posudků pracoviště bude jistota, že do tábora patří plným právem.

Nová směrná čísla: Praha město – 10 osob každý den. Brát však tento počet rozptýleně z různých obvodů.

Každý kraj mimo město Prahu denně celkem 5 osob z celého kraje. Brát rovněž rozptýleně z různých měst v kraji. Nikdy tak, aby se bral plný denní počet z jednoho místa. Při tom pro kraje platí zvláště důrazně, aby byla ponechána na pokoji vesnice. Statkáři se prozatím nechají.

Na akci je dosti času, rozvíjí se s dlouhodobou perspektivou. Jejím hlavním rysem musí dnes býti její naprostá nenápadnost. Čím bude lépe realizace rozptýlena, tím bude akce nenápadnější. Bude-li postupováno podle těchto zásad, budou-li postihováni jen skutečně aktivní a ve svém prostředí dobře známí nepřátelé lidové demokracie, a to hlavně nezaměstnaní, práci se soustavně vyhýbající nebo zabývající se neplodnou prací v soukromém sektoru, musí mít akce úspěch a správnou odezvu mezi pracujícími. Přitom splní akce určitě i svůj předem stanovený cíl. TNP budou zaplněny skutečnými třídními nepřáteli, sice poněkud pomaleji, než bylo stanoveno původně, ale bez zbytečného rozruchu.

Zajišťovat k předvedení před příkazovací komisí se bude jenom v noci za asistence členů Lidové milice. Poměr: 1 příslušník SNB a 2 milicioněři na jednu zajišťovanou osobu. V každém případě se vykoná domovní prohlídka, v níž se pátrá po zbraních, vysílačce, letáčích, ilegální korespondenci a podobně, dále po šmelině, tajných skladech zboží apod. Odsun zajištěných z okresů do krajského sběrného a odsunového střediska se bude díti jednou až dvakrát týdně podle přesných pokynů.

Upozorňuje se na výběr příslušníků SNB. V Praze byli pro akci T-43 vybíráni i nesoudruzi z řad SNB, aby se před soudruhy milicionéry projevíli. Je z toho opět o jednu zkušenost více a alibisté a reakcionáři z řad SNB, kteří se ještě nikdy neangažovali, se musili projevit. Byly případy, že příslušníci uniformované složky se vyhýbali zákrokům proti osobám vybraným pro TNP. Někteří pracovali neochotně, váhavě, jiní se dokonce za provádění služebního úkonu omlouvali, ba dokonce postižené litovali a podávali si s nimi ruce jako se starými známými. Z případu se vyvozují důsledky.

Osoby starší 60 let se zásadně nepředvádějí. Dokud nebude zákon o TNP novelizován, musí se jeho znění v tomto bodu přesně dodržovat.

Budiž přísně dbáno i na důvody, pro které může býti osoba dána do TNP podle zákona 247 z 25. 10. 1948. Je to věc velmi závažná. § 2 zákona 247 poskytuje velmi široké možnosti. Poskytuje řadu odůvodnění a mnoho darebáků lze pod tento paragraf srovnat. Je však nesmyslné konstruovat

důvody tam, kde vůbec nejsou, jak se v pražské akci T-43 také v několika případech stalo.

Otázka vysídlení rodiny příkázaného a opuštění jeho dosavadního bytu je otázka druhořadá, o níž budou vydány přesné směrnice. Nesmí se o ní vůbec mluvit dříve, než zajištěný nebude nejméně měsíc v TNP. Nesmí být ztracen politický efekt akce T-43 proto, že by se mohlo vážně tvrdit a přijímat tvrzení, že je to akce pro získání bytů. To by věc těžce poškodilo a akci T-43 v očích veřejnosti diskreditovalo.

V závěru nutno zdůraznit, že do TNP nesmí být za žádných okolností příkazováni cizinci. Vyskytnou-li se cizinci, o nichž se uvažuje, že by měli být dáni do TNP, jest takové cizince vykázati z území ČSR jako nepohodlné.

Dále jest třeba, aby krajské kanceláře akce T-43 upozornily ÚK-T-43 na každou významnou osobu, dříve než ji předvedou před příkazovací komisi. Za významnou osobu jest považovati bývalé významné osobnosti politického, hospodářského a uměleckého života, jejichž význam jest znám v celostátním měřítku nebo překročil i hranice našeho státu. Teprve se souhlasem ÚK-T-43 lze takovou osobu předvést před příkazovací komisi.

Státní ústřední archiv – A ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 3.

1949, 27. prosinec, České Budějovice. – Vyúčtování pobytu v TNP.

Ministerstvo vnitra
Tábor nucené práce II
Č. Budějovice
Č. j.: 3234/23/49
Niederlová Olga
TNP Pardubice

Vyúčtování náležitostí a povinností za dobu pobytu
v táboře nucené práce II. v Č. Budějovicích od 24. 1. do 9. 6.

Celkový čistý příjem	Kčs 4 443,20
<u>Srážky:</u>	
Udržovací náklady v TNP	2 479,-
Vyplacené kapesné	468,-
Stravování mimo TNP	
Za propůjčení oděvu	340,-
Za neodvedený oděv	164,-
Zálohy z úložného	300,-
Divadlo	44,50
Koncert	25,-
.....	<u>3 820,50</u>
Zbývá k výplatě Kčs	622,70

Zbývající částka poukazuje se Vám zároveň pošt. spořitelnou.
Žádám, aby vykázaný nedoplatek byl jmenované sražen ze mzdy a poukázán přiloženou složenkou na náš šek. účet.

Vyúčtování provedl: Nešvarová M.

Velitel TNP: podp. Nácál Václav
v z. vrch. str. Hajšman

Archiv Správy nápravných zařízení, osobní spisy TNP.

1950, 12. červen, Karlovy Vary. – Dopis bezpečnostního referenta krajského národního výboru ministru L. Kopřivovi o provádění zákona o TNP.

Vážený soudruhu,

považuji za naléhavě nutné informovati Tě o závažných nedostatcích existujících při dosavadním způsobu provádění zákona o táborech nucené práce. Zkušenosti v tomto směru jsem nabyl jednak při výkonu funkce bezpečnostního referenta KNV – hlavně však díky tomu, že po dobu asi 3 měsíců vykonávám funkci předsedy karlovarské komise pro zařazování osob do tábora nucené práce, takže jsem se setkal se stovkami návrhů na zařazení osob do tábora a že jsem si mohl utvořit ucelený obraz o situaci (k tomu přispívá i skutečnost, že karlovarská komise je co do počtu zařazených osob na druhém místě v republice hned za Prahou). Karlovarská komise zařazuje převážně osoby předané ze soudního vězeňského tábora ve Vykmánově u Jáchymova – jedná se o osoby, které si odpykaly soudní trest podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky, podle zákona na ochranu národních podniků, zákona o černém obchodě nebo zákona na ochranu hospodářského plánu, a které byly do Vykmánova dodány z celého území Čech proto, že jsou schopné vykonávat těžkou fyzickou práci v Jáchymovských dolech. Naše komise pak tyto vězně po výkonu soudního trestu zařazuje ve smyslu § 2, odst. 1, písmene b) zákona číslo 247/1948 Sb. povinně do tábora, při čemž rozhoduje pouze o délce trvání zařazení (3 až 24 měsíců), nikoliv však o zařazení samotném.

Nedostatky, o kterých chci hovořit, týkají se právě této části zákona, kde komise musí bezpodmínečně do tábora zařadit a její rozhodování záleží pouze ve stanovení doby zařazení.

Celá dosavadní praxe ukazuje, že tíhu tohoto ustanovení zákona (§ 2, odstavce 1/b) nesou v této době z 90 % manuálně pracující příslušníci dělnické třídy. Při zkoumání třídního a sociálního složení osob odsouzených podle shora uvedených zákonů ke kratším trestům na svobodě, při objasňování příčin vedoucích k odsouzení a při rozdělení těchto osob podle věku, jeví se asi takovéto poznatky:

Většina odsouzených podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky jest ve věku od 18 do 25 let a dělnického původu, z nich jest pak většina souzena za pokus o ilegální odchod za hranice. Důvody útěku u těchto lidí, protože se jedná z velké části o mládež, jsou jen z malé části politické – většina z nich opouštěla republiku z naivní hlouposti, z touhy

pro dobrodružství a velikých zážitcích a vlivem špatného prostředí a špatné výchovy.

Soudní tresty za takovýto pokus odchodu, při kterém se motivuje úmysl poškození republiky asi v tom smyslu, že obžalovanému nebyl sice úmysl poškodit prokázán, ale že kdyby čin dokonal, že by republiku jistě poškodil, protože by jej vyslyšely nepřátelské policejní orgány a něco na něm vyzvěděly, že by svým odchodem připravil republiku o pracovní sílu v tom či onom oboru a tím ji poškodil atp., se pohybují zpravidla od 8 do 15 měsíců těžkého žaláře a ukládají pokuty zpravidla ve výši 10 000,- Kčs.

V těchto případech se použití zákona o táborech a zařazení do tábora po odpykání soudního trestu jeví většinou únosné a účelné – i tady již se však komise přesvědčuje, že mladým lidem, kteří neměli jasný politický přehled, se dostalo dostatečného poučení již při výkonu soudního trestu. Dělníci, kteří si odpracovali rok ve věznicích, kteří se tam setkali s osobami, které se z Německa vrátili, a kteří se skoro na vlastní kůži přesvědčili o půvabech života emigrantů v západních zemích, prošli tvrdou školou života a jsou z podobných úmyslů nadobro vyléčeni. V těchto případech však jim jde vyložit, že převýchovu v táborech potřebují – oni sami pak většinou chápou, že se těžce provinili a že toto provinění musí nějak odčinit.

Zcela jinak však vypadá problematika v těch případech, kdy se jedná o osoby odsouzené podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky pro některé z těchto činů:

pobuřování proti republice, urážky ústavních činitelů, nadávání Komunistické straně Československa, rozšiřování nepravdivých zpráv, vychvalování nacismu atd. atd. Tady zkušenosti dávají následující obraz:

1. Odsouzenci podle těchto deliktů se rekrutují téměř stoprocentně z řad příslušníků dělnické třídy. Jedná se většinou o neuvědomělé dělníky, kteří od 14 let manuálně pracují, mnohdy s velmi dobrou pracovní morálkou před uvězněním, a kteří pak podávají nadprůměrné pracovní výkony i během soudního trestu.

2. Pro tyto menší delikty podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky prakticky vůbec nepřicházejí před soud příslušníci buržoazie. Je to pravděpodobně důsledek toho, že při projevování svých názorů jsou opatrnější a nečiní tak v hospodě jako neuvědomělí dělníci, nýbrž v prostředí, kde jim nehrozí nebezpečí trestního oznámení. Vcelku jsou mazanější a záluďnější a nebezpečnější a přesto unikají potrestání.

3. Většinu těchto protistátních pobuřujících výroků pronášejí dělníci ve stavu opilém a mnohde jsou to výroky, které nemohou pocházet z jejich hlavy, a ke kterým jsou prostředím nebo jednotlivci vyprovokováni.

4. Je pak až přímo zarážející, jak některé soudy dovedou pohotově napasovat tyto věci na některá ustanovení zákona na ochranu lidově demokratické republiky a vyměřovat průměrné tresty od 5 do 10 měsíců těžkého žaláře. Přitom vůbec zřejmě nepřihlízejí k tomu, že obžalovaný se od malička doslova dře, že má ruce jak lopaty, že je prostý a upřímný, že má dobrou pracovní morálku atd., a že tudíž nemůže být nepřítelem lidově demokratického zřízení, i když v opilosti před celou hospodou vykřikuje, že on na brigádu nepůjde, že na ni může jít Gottwald a že snad mnohé tyto případy by se daly řešit mimosoudní cestou (tj. potrestáním správním úřadem ať již peněžitou pokutou, nebo trestem na svobodě podle zákona o organizaci politické správy).

Zde ovšem neleží celá vina pouze na soudech, nýbrž část jí nesou též orgány Sboru národní bezpečnosti, které trestné činy vyhledávají a které při posuzování případů postrádají často nejmenšího smyslu pro třídní výkon své služby. Orgán Sboru učiní trestní oznámení soudu i v takových případech, kdy sám nemá jistotu, zda jest to správné nebo ne, v domněni, že soud s tím již něco udělá – soud však se domnívá, že udávající orgán měl k tomu jistě své důvody a z opatrnosti, aby nikde nedošel úhony, odsoudí obviněného a dá mu alespoň nejnižší výměru trestu, která jest však pro pouhé poučení více než dostačující.

Z těchto soudně ukončených případů pak vyplývá přímo ze zákona absurdní důsledek ve formě ustanovení § 2, odstavce 1, písmene b, zákona číslo 247/1948 Sb. – tj. že osoba pravoplatně odsouzená musí býti ještě povinně dodána na převýchovu do tábora nucené práce. Komise pro zařazování osob má tedy chybu učiněnou soudem ještě zveličit a dovršit rozhodnutím o zařazení osoby do tábora nucené práce nejméně na dobu 3 měsíců. Dělník pak má dojem, že se pro nic za nic tluče rok po kriminálech a je téměř nemožné přesvědčiti jej o tom, že je mu po odpykání soudního trestu zapotřebí převýchovy k tomu, aby chápal práci jako občanskou povinnost a že se svou prací v táboře může rehabilitovat.

Při konstatování těchto skutečností jest mi jasné, že celkový obraz jest v nynější době nejhorší proto, že před komisí přicházejí zejména osoby, kterým byl vyměřen kratší trest na svobodě, tj. tak zvané malé případy podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Praxe v tomto směru by se sama od sebe zlepšovala proto, že postupně budou před komisí přicházet osoby, kterým byl vyměřen několikaletý trest na svobodě a u kterých bude i třídní rozvrstvení jistě lepší, protože tyto se budou rekrutovat z řad buržoazie a přísluhovačů kapitálu. Přesto však mám za to, že tento stav není únosný a že by mělo být uvažováno nějakým způsobem o nápravě.

Jednou z jiných absurdností zákona číslo 247/1948 Sb. jest toto: soud pro úplnou malichernost (zejména při rozsudcích podle zákona na ochranu národních podniků a zákona o černém obchodě) uloží obviněnému nepodmíněný trest vězení ve výši 1 měsíce – tato osoba však musí být povinně zařazena do tábora a komise musí stanovit dobu zařazení alespoň tříměsíční jako nejkratší dobu stanovenou zákonem. Doba zařazení pak jest neúměrná soudnímu trestu a obyčejně i samotné zařazení není ve smyslu zákona účelné.

Z několika konkrétních případů jsem zjistil, že komise různých krajů posuzují případy z různých hledisek a mají při stanovování doby zařazení zcela odlišná měřítká, takže praxe jest až nelogicky nejednotná. V posledních dobách stalo se v několika desítkách případů, že dvě komise zařadily zcela nezávisle tutéž osobu do tábora nucené práce pro stejnou skutkovou podstatu – při porovnání jsou pak obě rozhodnutí zcela protichůdná. Jako příklad uvedu dva případy:

1. Venkovský živnostník – mechanik, dělnického původu, byl pro nepřilíš závažné protistátní výroky odsouzen k 6 měsícům těžkého žaláře. Komise v Mladé Boleslavi jej zařadila do tábora na 2 roky, aniž jej vůbec vyslechla, karlovarská komise pouze na 6 měsíců.

2. Národní správce živnosti pokrývačské v Aši odešel ilegální cestou do amerického okupačního pásma v Německu, přemluvil k odchodu ještě 4 jiné osoby, byl v Německu 5 měsíců a vrátil se zpět. Soudem byl potrestán k 7 měsícům těžkého žaláře. Karlovarská komise, protože se jí zdál soudní trest mírný a z hlediska ostražitosti u osoby, která se po 5 měsících vrátila z Německa nedostatečný, zařadila jej do tábora na dobu dvou let. Pro stejné jednání mezitím rozhodla komise v Plzni tuto osobu do tábora nezařaditi, protože se zavázal pracovat po propuštění z věznice u ČSSZ v Plzni.

Z těchto a podobných případů usuzuji, že komise jen málo dodržují ustanovení ministerstva vnitra o povinném zařazení, o úměrnosti doby zařazení k době soudního trestu atp. Činnost komisí pak není nijak kontrolována a celostátně koordinována a komise si ověřuje správnost své praxe jen náhodně a musí se sama prokousávat všemi problémy. Mám za to, že jediný přehled o činnosti komisí mají chovanci táborů, kteří pak posuzují komise jako mírné nebo řízné.

Nedostatkem poslední zavedené praxe při zařazování osob podle § 2, odstavce 1/b zákona jest okolnost, že komise nemá ve velké většině případů při rozhodování o délce doby zařazení ten nejdůležitější potřebný doklad: opis soudního rozsudku. V tomto směru jest odkázána pouze na výpověď vězně a na svůj postřeh o věrohodnosti této výpovědi. Soudní věznice předávají vězně do správních věznic totiž bez jakýchkoliv podobných údajů

a vyžádání opisu rozsudku na příslušném soudu znamená nejméně měsíc čekat na jeho zaslání a po tuto dobu držet tyto osoby ve vazbě. Bylo by vhodné upozornit na tuto závalu ministerstvo spravedlnosti a žádat, aby v osobních spisech každého vězně byl opis rozsudku, který by se po odpykání trestu předával komisi jako doklad pro rozhodnutí.

Většinu těchto okolností, i když ne tak obsáhle, jsem již svým dopisem vylíčil ministerstvu vnitra, Správě táborů nucené práce, odkud jsem obdržel odpověď pod číslem 2119/1950–TNP/006 ze dne 18. 4. 1950, která se mi však jeví jako nedostačující a postrádající odvahu řešit problém zásadně a do hloubky. Odpověď se opírá o dosavadní zákonná ustanovení, vykládá je a dovozuje, že toto řešení odpovídá právnímu cítění pracujících.

S tímto názorem nemohu souhlasit, protože zasedám v komisi s dělníky a vím, že oni si nemíní takto prkenně zákon vykládat a že by nejraději rozhodovali bez ohledu na jakékoliv paragrafy. Zejména oni mne přivedli k názoru, že v některých případech není zařazení do tábora zdravé a účelné, a sami tvrdí, že kdyby rozhodli ve smyslu zákona, že by jednali proti svému svědomí a přesvědčení. Tyto všechny skutečnosti se ukazují zejména nyní, kdy komise každou osobu navrženou do tábora předvolává, mluví s ní a lidsky ji hodnotí. Karlovarská komise zatím řeší nejkřiklavější případy tak, že rozhodne zařadit dělníka do tábora na dobu nejkratší stanovenou zákonem a současně odkládá výkon zařazení do odvolání a propouští jej na svobodu. Je si přitom vědoma toho, že obchází zákonné ustanovení o povinném zařazování a že činí pouze jakési papírové rozhodnutí bez důsledků.

Doufám, že se mi podařilo alespoň přibližně vylíčit potíže při provádění zákona o táborech nucené práce tak, jak se objevují naší komisi. Byl bych velmi rád, soudruhu ministře, kdybys do Karlových Varů vyslal dva politicky vyspělé a odpovědné soudruhy, nejlépe po jednom z ministerstva národní bezpečnosti a ministerstva spravedlnosti, k prozkoumání této otázky a k přezkoušení našich závěrů. Vezmu je na jedno zasedání komise do Jáchymova, aby se osobně přesvědčili, jak takové jednání komise vypadá a jak většinou vypadají lidé, které musíme zařazovat do tábora nucené práce.

Pro dokreslení připojuji vylíčení několika případů, které se nijak dlouho a pracně nesbíraly, a které jsou z několika posledních zasedání komise.

S pozdravem „Práci čest“
nečitelný podpis

Archiv Správy nápravných zařízení, kr. 43/5, sl. Seznam a materiál o TNP převzatý od s. ministra.

1950, 28. červenec, Praha. – *Směrnice o nové praxi přidělování do TNP.*

Ministerstvo národní bezpečnosti

Č.j. 9077/50–006

Všem krajským (ústředním) národním výborům, bezpeč. referentům, okresním národním výborům – referátům III., krajským velitelstvím národní bezpečnosti, krajským velitelstvím Státní bezpečnosti
V českých zemích: odboru BA, odd. BP/7 a, odd. VB.

Věc: Osoby odsouzené podle trestního zákona správního – výkon trestu v táborech nucené práce

Přílohy: 2

Dnem 1. srpna 1950 nabude účinnosti trestní zákon správní ze dne 12. července 1950 čís. 88 Sb. Tímto zákonem byl zrušen zákon o táborech nucené práce ze dne 25. října 1948, čís. 247 Sb., takže právním podkladem k dalšímu trvání táborů nucené práce od 1. srpna 1950 je

- a) trestní zákon správní čís. 88 Sb., kde podle § 12, odst. 3, tj. v případech, kde ze způsobu spáchání přestupku je zřejmo, že jím byl nebo měl být projev nepřátelský postoj k lidově demokratickému řádu republiky nebo k její socialistické výstavbě, se vykonají tresty odnětí svobody od 3 měsíců do 2 let v táborech nucené práce, dále
- b) ustanovení § 36 trestního zákona ze dne 12. července 1950 čís. 86 Sb., tj. osoby, které trestným činem projevily nepřátelství k lidově demokratickému řádu a za výkonu trestu neprokázaly prací a chováním polepšení opravňující k naději, že povedou řádný život pracujícího člověka, mohou být po odpykání celého soudního trestu dočasně odnětí svobody zařazeny do tábora nucené práce na tři měsíce až dvě léta.

O trestech podle § 12, odst. 3 pro přestupky zákona č. 88/50 Sb. rozhodují trestní komise ONV a o zařazení do tábora nucené práce po odpykaném soudním trestu na návrh krajského prokurátora komise pro podmíněné propuštění, zřízená u krajského soudu, v jehož obvodě se na odsouzeném vykonává trest odnětí svobody.

Tresty odnětí svobody uložené podle § 12, odst. 3 trestního zákona správního odpykají se na podkladě pravomocného rozhodnutí ONV v táborech nucené práce.

Pravomocným rozhodnutím jest rozumětí rozhodnutí ONV (trestní komise), do kterého nepodala odsouzená osoba v zákonné lhůtě odvolání, neb o kterém bylo s konečnou platností rozhodnuto v odvolacím řízení.

Odvolací instancí dle zákona o trestní řízení správním čís. 89/50 Sb. je příslušný KNV.

Nutno připomenouti, že podle § 67 zákona čís. 89/50 Sb. o trestním řízení správním nelze vyloučiti – pokud jde o odnětí svobody – odkladný účinek včas podaného odvolání, takže nutno si vždy, bylo-li odvolání podáno, vyčkatí rozhodnutí odvolací instance.

Dodání pravomocně odsouzené osoby do táborů nucené práce k výkonu trestu na svobodě zařídí ONV – referát III. na podkladě pravomocného rozhodnutí tak, že vyzve potrestanou osobu k nástupu trestu příkazem dle připojeného vzoru A po předchozí lékařské prohlídce, kde určí den nástupu trestu do tábora nucené práce podle níže uvedeného rozdělovníku. Na uvedeném tiskopise je potvrzení, které zašle velitelství TNP po nastoupení výkonu trestu ONV – referátu III., čímž je dána možnost kontroly nástupu výkonu trestu.

ONV – referát III. vyrozumí zároveň o příkazu nástupu trestu v táboře nucené práce ministerstvo národní bezpečnosti a velitelství tábora nucené práce podle vzoru B.

O nástupu výkonu trestu vyrozumí referát III. krátkou cestou referát práce a sociální péče.

K výkonu trestů odnětí svobody uložených podle § 12, odst. 3 trestního zákona správního nebudtež v žádném případě dodány osoby, které jsou tělesně neb duševně nezpůsobilé k práci a pobytu v táborech nucené práce, osoby starší než šedesát let a osoby mladistvé, které nepřekročily 18 let.

Tyto osoby budou bezpodmínečně vráceny příkazujícím úřadům a bude předepsána náhrada nákladů orgánům, kteří zavinili dodání takové osoby do tábora nucené práce.

Osoby tělesně neb duševně nezpůsobilé k práci neb pobytu v táborech nucené práce a osoby starší šedesáti let odpykají uložený trest odnětí svobody vždy ve správních neb soudních věznicích a osoby mladistvé v samostatných ústavech pro mladistvé nebo ve zvláštních odděleních soudních věznic.

Nemá-li odsouzená osoba prostředky k nastoupení cesty do tábora nucené práce, může ji ONV – referát III. vydat úvěrovou jízdenku. Tuto okolnost vyznačí však na tiskopise zaslaném velitelství tábora nucené práce za účelem hrazení úvěru ze mzdy potrestané osoby.

Nenastoupí-li osoba výkon trestu v určeném táboře nucené práce bez dostatečné omluvy, zařídí ONV – referát III. její převedení a eskortu do tábora nucené práce prostřednictvím SNB.

Od 1. srpna 1950 budou ONV – referáty III. dodávat osoby odsouzené podle § 12, odst. 3 zák. č. 88/50 Sb. do sběrných táborů takto:

A) Muže

1. do sběrného tábora (TNP) v Pardubicích, okres a kraj Pardubice: – kraje: Pardubice a Hradec Králové a z Pražského kraje tyto okresy: Český Brod, Nymburk, Poděbrady, Kolín a Kutná Hora.
2. do sběrného tábora (TNP) ve Sv. Janu pod Skalou, okr. Beroun, kraj Praha, železniční stanice Vráž u Berouna, trať Praha–Dušníky–Beroun – kraje: České Budějovice, Plzeň, hlavní město Praha a z Pražského kraje tyto okresy: Praha-jih, Praha-východ, Praha-západ, Praha-sever, Říčany, Benešov, Vlašim, Votice, Sedlčany, Dobříš, Brandýs n. L., Kralupy n. Vlt., Slaný, Nové Strašecí, Rakovník, Beroun, Hořovice, Příbram a Kladno.
3. do sběrného tábora (TNP) ve Všebořicích, okres a kraj Ústí n. L., železniční stanice Ústí n. L., pošta Ústí nad Labem 6 – kraje: Liberec, Ústí nad Labem, Karlovy Vary a z Pražského kraje tyto okresy: Mělník a Mladá Boleslav.
4. do sběrného tábora (TNP) v Brně – kraje: Jihlava a Brno, z kraje Olomouckého okresy: Olomouc, Šternberk, Přerov, Kojetín, Prostějov, Litovel a Zábřeh, dále z kraje Gottwaldovského okresy: Gottwaldov, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Veselí n. Mor., Hodonín, Kyjov, Kroměříž a Holešov.
5. do sběrného tábora (TNP) v Ostravě-Kunčicích, okres a kraj Ostrava, železniční stanice Ostrava-Kunčice, pošta Ostrava 14 – kraje: Ostrava a z Olomouckého kraje okresy: Jeseník, Šumperk, Rýmařov, Bruntál a Hranice, z Gottwaldovského kraje okresy: Valašské Meziříčí, Vsetín a Valašské Klobouky.

Osoby starší 18 let, avšak dosud nedovršily 21 let svého věku, dávejte

1. do sběrného tábora ve Všebořicích z krajů: Praha, Praha-město, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí n. L., Liberec, Hradec Králové a Pardubice,
2. do sběrného tábora (TNP) v Třinci, okr. Č. Těšín, kraj Ostrava, železniční stanice Třinec na trati Bohumín, Žilina, pošta Třinec – kraje: Brno, Jihlava, Gottwaldov, Ostrava a Olomouc.

B) Ženy

1. do sběrného tábora (TNP) v Dlažkovcích, okr. Lovosice, kraj Ústí n. L., železniční stanice Podsednice na trati Praha-Lovosice, pošta Třebenice – kraje: Praha, Praha-město, Pardubice, Hradec Králové, Liberec, Ústí n. L., Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice.
2. do sběrného tábora (TNP) ve Valticích, okr. Mikulov, kraj Brno, železniční stanice Valtice na trati Břeclav-Znojmo, pošta Valtice – kraje: Brno, Jihlava, Olomouc, Gottwaldov a Ostrava.

Za správnost vyhotovení: podpis Dvořáková

Za ministra: Jiras v. r.

..... Dne .....

(referát III)

Č. : ..... A.

Pan .....
 ..... (příjmení a jméno)
 .....
 v ..... (bydliště) .....

Příkaz k nástupu trestu v táboře nucené práce

Pravomocným trestním nálezem ONV v ..... ze dne ...
 ....., čj. ...., byl(a) jste odsouzen(a) dle .....,
 ..... k trestu na svobodě v trvání ..... měsíců a trest si odpykáte
 podle § 12, odst. 3 zák. č. 88/50 Sb. v táboře nucené práce.

Jelikož trestní nález je pravomocný, vyzývám Vás, abyste se
 dne ..... hlásil(a) v táboře nucené práce v .....
 žel. stanice ..... k výkonu uloženého trestu.

Nenastoupíte-li určeného dne do TNP, budete na vlastní náklady předveden(a) a dodán(a) do tábora, při čemž náklady předvedení budou Vám předepsány k náhradě.

(razítko ONV) .....
 ..... (bezp. referent)

Velitelství TNP v ..... Dne .....

Čj. : .....

ONV – referát III.
 v .....

Věc: (jméno a příjmení) – nástup výkonu trestu

K trestnímu nálezem ONV v ..... ze dne .....
 čj. .... hlásím, že (jméno a příjmení), nar. dne .....
 v ....., posl. bytem v ..... nastoupil(a) dne .....
 výkon uloženého trestu v TNP.

(Razítko TNP) .....
 ..... (velitel TNP)

..... Dne .....

(referát III)

1. Ministerstvo národní bezpečnosti ..... B.
Praha – 034, pošt. schránka 3186
2. Velitelství tábora nucené práce
 v .....

Věc: ..... (jméno a příjmení) ..... – příkaz k nástupu trestu v TNP

Jméno a příjmení: .....

nar. dne ..... v ....., okr. ....,
 stav: ....., povolání: ....., bytem v .....
 ....., posledně zaměstnán(a) u: .....
 byl(a) pravomocným trestním nálezem ONV v ..... ze dne .....
 čj. .... odsouzen(a) dle ..... k trestu na
 svobodě v trvání ..... měsíců a trest si odpyká podle § 12,
 odst. 3 zák. č. 88/50 Sb. v táboře nucené práce.
 Jmenovaný(á) byl(a) vyzván(a), aby nastoupil(a) výkon trestu dnem .....
 ..... v táboře nucené práce v .....
 Trest končí dnem ..... a o propuštění budiž vyzrozuměn
 ONV – referát práce a soc. péče v .....
 Adresa manželky nebo nejbližších příbuzných, kteří jsou zcela neb zčásti
 odkázáni výživou na jmenovaného .....

(Razítko ONV) .....
 Posudek úředního lékaře o způsobilosti ..... (bezp. referent)
 k pobytu a práci v TNP .....
 Dne ..... (úřední lékař)

Poznámky: úvěrová jízdenka ze stanice .....
 do stanice ..... vydána – nevydána.*

* nehodící se škrtně.

Archiv Správy nápravných zařízení, kr. 4315, sl. Seznam a materiál o TNP převzatý
 od s. ministra.

1954, 27. prosinec, Brno. – Vyúčtování za pobyt v TNP.

Krajská správa ministerstva vnitra
oddělení nápravných zařízení Brno

Číslo: NZ – 552/1954

V Brně dne 27. prosince 1954

Krajská účtárna MV
Brno.

Věc: Kalafut Josef, nar. 27. 2. 1922, zaměstnanec SBČS Kežmarok, bytem Spišská Belá, Stalinova ul. 49, o. Kežmarok – pop.č. 99. sezn.nedopl.,N“.

Přílohou zasílám k informaci a evidenci platební lhůty kopii dnešního přípisu jmenovanému dlužníku a žádám, aby při dojití úhrady byla zdejšímu oddělení podána zpráva.

Rovněž při neplacení žádám o vyrozumění, aby pohledávka mohla být předána Advokátní poradně č. 1 v Brně k soudnímu vymáhání.

Příloha: kopie dopisu

Náčelník oddělení NZ

Krajská správa ministerstva vnitra
oddělení nápravných zařízení Brno

Číslo: NZ – 552/1954

V Brně dne 12. listopadu 1954

Josef Kalafut, nar. 27. 2. 1922

zaměstnanec SBČS

Spišská Belá, Stalinova ul. 49

okr. Kežmarok

N

Po dojití účetních dokladů z býv. TNP Hronec navazují na přípis zdejšího oddělení NZ ze dne 1. 9. 1954 č.j. NZ-552/1954, a vyřizuje tak Vaše námítky z Vašeho dopisu ze dne 22. 12. 1953, zasílám Vám celkové a úplné vyúčtování příjmů a vydání za celou dobu Vašeho pobytu v TNP, od nástupu v TNP v Hronci dne 24. 5. 1950 do Vašeho propuštění z TNP Nováky dne 5. 5. 1951, jak následuje: (na přerušném pobytu jste byl: 4. 7. – 5. 9. 1950, 17. – 22. 1. 1951).

TNP Hronec:

<u>Příjem:</u> mzda za	V/1950	154,- Kčs
	VI/1950 do 2. 7. 50	<u>3 339,-</u>
		3 493,- Kčs
<u>Vydání:</u> ošetrovací náklady:	V/50	138,- Kčs
	(do 2. 7. 1950) VI/50	1 222,-
	vyplacené kapesné V/1950	16,-
	" výživné VI/1950	<u>1 924,-</u>
		3 300,- Kčs

takže při Vašem odchodu na přerušný pobyt 4. 7. 1950 jevil se zůstatek ve Váš prospěch ve staré měně 193,- Kčs.

Po Vašem návratu do TNP v Hronci jevil se průběh účinnů od 5. 9. 1950 na Vašem kontě takto:

<u>Příjem:</u> mzdy – Šverm. želez. Podbrezová za měsíc:	IX/1950	3 465,- Kčs
	X/1950	3 629,-
	XI/1950	<u>3 395,-</u>
		10 489,- Kčs

Součet příjmů k 31. 12. 1950 činil ve st. měně 10 682,- Kčs

<u>Vydání:</u> ošetrovací náklady	IX/1950	1 066,- Kčs
	"- " X/1950	1 308,-
	"- " XI/1950	1 170,-
vyplac. kapesné	IX/1950	340,-
	"- " X/1950	350,-
	"- " XI/1950	500,-
vyplacené úložné	X/1950	180,-
	"- " XII/1950	400,-
vyplacené výživné	IX/1950	1 719,-
	"- " X/1950	1 611,-
	"- " XI/1950	<u>1 565,-</u>
		10 209,- Kčs

Zůstatek ve Váš prospěch činil k 31. 12. 1950 ve st. měně 473,- Kčs.

Příjem 1951: mzdy Šverm. želez. Podbrezová za měsíc

XII/1950	1 589,- Kčs
XII/1950 z TNP Hronec	2 383,-
I/1951 -" -"	2 507,-
II/1951 -" -"	2 423,-
III/1951 -" -"	2 594,-
IV/1951 do 3. 5. 1951 dtto	<u>2 507,-</u>
	14 003,- Kčs

Příjem v TNP Hronec do 3. 5. 1951 celkem – přenos 14 476,- Kčs.

Vydání 1951: ošetř. náklady XII/50

-"- -"- I/1951	1 294,-
-"- -"- II/1951	1 372,-
-"- III/51 do 15. 3. 51	1 121,-
vyplacené kapesné: XII/50	600,-
-"- -"- I/1951	400,-
-"- -"- II/1951	400,-
-"- -"- III/1951	700,-
-"- -"- IV/1951	750,-
vyplacené úložné: III/51	837,-
vyplacené výživné XII/50	1 796,-
-"- -"- I/1951	688,-
-"- -"- II/1951	531,-
-"- -"- III/1951	923,-
-"- -"- IV/1951	<u>1 607,-</u>
	14 476,-Kčs,

čímž Váš účet v TNP Hronec byl vyrovnán beze zbytku -- Kčs.

Jelikož jste byl dnem 16. 3. 1951 evidenci převezen do stavu TNP v Novákách, byly Vám ošetřovací náklady v TNP v Hronci účtovány toliko do dne 15. 3. 1951 a ode dne 16. 3. 1951 byly ošetřovací náklady účtovány v TNP Nováky dle tohoto sestavení:

Vydání:

ošetř. náklady v TNP Nováky	16.–31. 3. 51	480,- Kčs
-"- -"- -"-	1.–30. 4. 51	960,-
-"- -"- -"-	1.– 5. 5. 51	<u>221,-</u>
		1 661,- Kčs

Příjem: mzda za práci v TNP Nováky po příchodu z TNP v Hronci od 4. 5. 1951 do 5. 5. 1951, tj. do propuštění 169,50 Kčs, takže zůstává nedoplatek ošetřovacích nákladů ve st.měně 1 491,50 Kčs, čemuž v poměru 1:5 odpovídá částka 298,30 Kčs, kterou jste povinen státní správě zaplatiti podle ustanovení § 7, odst. 3 zákona č. 247/1948 Sb.

Jak ze specifikace vyúčtování vyplývá, nebyly Vám ošetřovací náklady za zbytek března (t.j. od 16. 3. – 31. 3. 1951) + duben a květen 1951 účtovány v TNP Hronci, ačkoliv mzda za práci v TNP Hronci byla až do dne 3. 5. 1951 řádně zúčtována.

Očekávám proto, že po tomto vysvětlení shledáte stanovisko zdejšího odd. NZ správným a do účetních dokladů máte možnost nahlédnouti u KS–MV–ONZ v Brně za účelem přezkoumání správnosti předmětného vyúčtování.

Jelikož ministerstvo vnitra v Praze pověřilo zdejší oddělení NZ likvidací a vymáháním dlužných nedoplatků za bývalými chovanci všech TNP v ČSR, a to v termínované lhůtě, žádám, abyste dlužnou částku 298,30 Kčs uhradil připojeným vplatným lístkem nejpozději do 30. 11. 1954.

Příloha: 1 vplatní list

Náčelník oddělení NZ

Archiv Správy nápravných zařízení, osobní spisy TNP.

1952.– Seznam důstojníků československé armády internovaných v TNP Mírov.

Seznam os. spisů vojáků zař. v TNP Mírov

Balounek Josef	18. 11. 1913	Dobner Vlastimil	26. 7. 1912
Bakos Oldřich	8. 2. 1920	Dobš Josef	7. 4. 1904
Baňák Michal	22. 9. 1901	Doležel Josef	13. 2. 1898
Bárta Zdeněk	6. 6. 1916	Dostál Jaroslav	27. 9. 1907
Bartoň Petr, Adolf	11. 5. 1913	Duda Josef	4. 9. 1900
Bartoš Ivan	3. 3. 1924	Duka František	18. 4. 1909
Bartušek Stanislav	7. 5. 1905	Dundr Antonín	30. 9. 1914
Bednář František	24. 7. 1913	Dvořák Josef	18. 9. 1913
Beran Antonín	20. 1. 1910	Esteřák Evžen	25. 5. 1891
Bezruč Josef	19. 7. 1910	Fajkus Jan	13. 6. 1912
Bibeň Gabriel	24. 3. 1912	Fajtl František	20. 8. 1912
Bistranin Ivan	4. 6. 1914	Farský Josef	23. 5. 1913
Bohunický Jan	24. 12. 1913	Fechtner Jan	27. 1. 1908
Bouša Josef	13. 3. 1903	Felgr Jaroslav	25. 3. 1913
Brabec Antonín	24. 3. 1909	Fiřt Bohumil	1. 10. 1909
Brabec Matěj	18. 10. 1895	Franta Josef	11. 1. 1904
Brousil Jan	31. 5. 1916	Fröhlich Antonín	4. 1. 1897
Bucek Otakar	29. 5. 1910	Fusek Emil	15. 3. 1913
Burkuš Michal	5. 8. 1916	Gazda Evžen	2. 8. 1918
Býček Hynek	8. 1. 1898	Gold Zdeněk	18. 10. 1911
Caesar Antonín	31. 10. 1904	Goller Theodor	30. 7. 1908
Cerman František	12. 10. 1901	Gruška Jan	6. 8. 1909
Cimfl Jaroslav	23. 12. 1912	Hagen Lubomír	6. 9. 1915
Cupák Vladimír	4. 7. 1912	Hájíček Jaroslav	28. 5. 1899
Cupl Jan	22. 4. 1907	Hamáček Boleslav	14. 8. 1915
Čáp František	15. 6. 1914	Hamada Miloslav	9. 8. 1899
Čáp Karel	8. 6. 1907	Hampl Jaromír	30. 12. 1923
Čech Jindřich	2. 8. 1907	Hanf Jiří	26. 8. 1925
Čechura Václav	31. 10. 1912	Havlík Jan	1. 6. 1914
Čermák Vladimír	18. 7. 1916	Heller Jiří	3. 6. 1900
Černík Josef	7. 4. 1907	Herink Jiří	30. 3. 1907
Černík Rudolf	10. 2. 1912	Hlaváček Augustin	2. 8. 1896
Čičátka Bohuslav	18. 9. 1900	Hnilička Jaromír	26. 6. 1902
Dítě Bohumil	21. 10. 1896	Hoffmann Ferdinand	15. 12. 1902

Hora Ladislav	20. 3. 1915	Kostrhún Antonín	14. 6. 1894
Horáček Štefan	12. 8. 1911	Kouba Vladimír	30. 6. 1903
Horák Jaroslav	8. 12. 1913	Koudelka Jiří	13. 11. 1916
Hořínek Jaroslav	18. 4. 1911	Kováč Vojtěch	21. 2. 1900
Hošek Erich	21. 11. 1904	Kovačovič Jan	14. 2. 1903
Hrabec Vladimír	27. 8. 1899	Král Karel	28. 1. 1904
Hrabovský Jaroslav	23. 8. 1895	Králíček Stanislav	6. 5. 1903
Hrubeš Antonín	24. 2. 1910	Kratochvíl Jiří	24. 11. 1913
Hrubý Otomar	1. 11. 1913	Kraus Augustin	3. 6. 1894
Huml Bohumil	1. 4. 1910	Krčmář Otto	30. 6. 1912
Husák Josef	24. 2. 1902	Kryštof František	29. 3. 1891
Charvát Jiří	10. 4. 1914	Kříž Bedřich	2. 11. 1911
Charvát Miroslav	24. 11. 1910	Kuběna Antonín	16. 1. 1902
Chlystov Mikuláš	8. 5. 1904	Kubík Miroslav	2. 9. 1925
Chrastěna Břetislav	25. 5. 1901	Kučera Jaroslav	21. 3. 1898
Chudoba Bohuslav	11. 1. 1895	Kuděj Jaroslav	20. 5. 1899
Janeček Kornel	16. 9. 1903	Kudláček František	7. 8. 1902
Jandač Karel	21. 10. 1900	Kunovjánek František	18. 12. 1909
Janotka Alois	27. 11. 1891	Květ Richard	18. 4. 1918
Jánský Josef	21. 3. 1916	Kypěna František	4. 1. 1914
Jelínek Jan	19. 5. 1893	Kyrál Ladislav	4. 9. 1912
Jelínek Richard	22. 11. 1912	Linda Ladislav	5. 12. 1926
Jeřábek Zdeněk	18. 3. 1924	Lipeert Jan	11. 11. 1903
Jindra Ladislav	25. 6. 1902	Liška Bohumil	28. 3. 1905
Jiránek František	27. 11. 1901	Louda Jiří	3. 10. 1920
Josefus Rudolf	17. 11. 1910	Malár Jan	24. 10. 1900
Juchelka Karel	2. 6. 1917	Malina Vladimír	10. 11. 1902
Juriga Valer	13. 7. 1922	Malý Jakub	14. 7. 1902
Kafka Ladislav	30. 5. 1913	Marek Lubor	16. 11. 1901
Klanic Alfons	16. 2. 1898	Mareš František	13. 4. 1911
Klaška Karel	21. 3. 1901	Masařík František	6. 12. 1902
Klímeš Josef	25. 1. 1903	Matej Josef	7. 2. 1913
Klímeš Rudolf	8. 4. 1913	Mazálek Vladimír	13. 6. 1906
Kohoutek Jan	18. 6. 1898	Melzer Otakar	24. 6. 1896
Kolonitz Otta	23. 5. 1914	Metelák Josef	27. 1. 1897
Konečný Jaroslav	4. 1. 1891	Míč Jan	31. 7. 1901
Konopický Alois	11. 5. 1915	Mičkal Jaroslav	15. 4. 1921
Koplas Miloslav	20. 9. 1905	Milavec Václav	29. 8. 1910
Kopřiva Ludvík	20. 5. 1913	Milčoch Josef	10. 4. 1909

DOKUMENTY

Morav Karel	18. 6. 1900	Procházka Zdeněk	5. 8. 1913
Moravec Alois	26. 2. 1892	Prokop Oskar	3. 7. 1901
Moutelík Jaroslav	21. 12. 1911	Přerovský František	4. 7. 1909
Mrázek Vlastimil	21. 6. 1904	Příbyl Josef	16. 1. 1902
Murcek Vilém	4. 11. 1902	Pulkrábek Jan	17. 6. 1900
Mužík Josef	28. 8. 1914	Raichl Antonín	5. 7. 1895
Najman Rudolf	10. 11. 1914	Rektor Antonín	24. 5. 1908
Nedvěd Leonard	14. 5. 1919	Růžička Jan	1. 5. 1912
Nechvátal Jaroslav	28. 3. 1922	Růžička Josef	27. 1. 1902
Nezval Stanislav	4. 5. 1903	Růžička Vojtěch	6. 12. 1909
Novák Cyril	31. 3. 1898	Rychlík Ivo	20. 10. 1926
Novák Josef	17. 4. 1900	Ryjáček Alois	22. 2. 1913
Novák Valentin	10. 1. 1913	Řehulka Josef	16. 10. 1915
Novotný Eduard	10. 12. 1903	Řepa Miroslav	23. 9. 1902
Novotný Josef	15. 3. 1918	Řezáč Vladislav	16. 5. 1908
Novotný Josef	17. 6. 1916	Seidl Leopold	6. 11. 1909
Nykodým Otakar	12. 6. 1903	Simulík Vladimír	30. 4. 1921
Olšina Vladislav	11. 1. 1914	Sklenář Jaroslav	31. 10. 1909
Opačko Michal	31. 10. 1915	Skopal Karel	13. 1. 1895
Orátor Jan	3. 1. 1897	Sládek Bohuslav	2. 4. 1902
Otáhal Zdeněk	12. 1. 1923	Smětal Jan	29. 10. 1905
Palkech Jan	9. 7. 1897	Smolík Vladimír	22. 9. 1906
Pánek Josef	17. 11. 1901	Smutný Ladislav	25. 11. 1916
Pavlík Bohumil	26. 4. 1904	Solanský Matěj	22. 1. 1901
Pavlík Josef	29. 12. 1908	Soldán Karel	26. 10. 1917
Peleška František	6. 10. 1921	Solej Jan	10. 4. 1918
Perselovjak Jan	27. 3. 1922	Souhrada Jiří	10. 4. 1898
Pernikář Jan	11. 1. 1903	Sova Ladislav	26. 6. 1909
Petrák Antonín	14. 4. 1912	Starý František	14. 11. 1905
Petříček Antonín	10. 4. 1901	Stejskal Josef	11. 3. 1907
Picks Jaromír	14. 1. 1899	Stodola Metoděj	30. 6. 1903
Pokorný Antonín	1. 12. 1914	Strnadel Josef	1. 4. 1910
Polák Josef	1. 6. 1912	Střecha Karel	24. 4. 1913
Polma Jaroslav	11. 6. 1901	Střelka Karel	23. 8. 1896
Popek Ladislav	24. 7. 1909	Studený Antonín	11. 11. 1911
Pour Jaroslav	16. 10. 1913	Stuchlík Václav	8. 8. 1904
Procházka Bohumil	20. 10. 1896	Stýblo Antonín	7. 6. 1909
Procházka Miroslav	24. 7. 1902	Stýblo František	25. 5. 1913
Procházka Oldřich	21. 10. 1906	Stýblo Stanislav	23. 11. 1907

Karel Kaplan

Šanovec Jan	3. 12. 1916	Vacovský Emanuel	14. 11. 1900
Ševčík Karel	10. 7. 1918	Valášek Josef	2. 1. 1919
Ševčík Vladimír	31. 10. 1896	Valenta Ladislav	8. 12. 1911
Šikl Václav	26. 9. 1915	Vaníček František	25. 11. 1911
Šiml Norbert	22. 8. 1898	Vastl Jan	6. 1. 1896
Šimůnek Josef	19. 9. 1913	Vavřina Václav	20. 9. 1902
Škarka Josef	15. 3. 1912	Večerek Oldřich	1. 5. 1906
Škoda Jan	26. 6. 1898	Velinský Václav	21. 3. 1907
Šlais Slavoj	24. 9. 1912	Vitásek Edvin	21. 5. 1893
Šlenc František	30. 8. 1903	Vítek Karel	4. 4. 1906
Šléz Miloslav	16. 9. 1900	Volák Vilém	20. 4. 1913
Šmída Josef	25. 1. 1913	Volný (Volf) Bohumil	28. 9. 1909
Šmika František	17. 6. 1908	Voříšek Josef	18. 3. 1906
Špírek Jiří	6. 4. 1926	Vostrovský Erik	13. 1. 1906
Špolc Emil	27. 6. 1912	Vrečka Eduard	7. 2. 1914
Štefan František	4. 9. 1913	Weber František	28. 2. 1908
Štrejl Alois	11. 9. 1919	Wolf Karel	13. 2. 1914
Šťastný Leo	16. 4. 1901	Zámečník Ladislav	27. 6. 1903
Šubrt Antonín	2. 11. 1913	Zelinka Emanuel	16. 2. 1901
Šuman Vladimír	8. 6. 1903	Zemčík Jan	31. 5. 1907
Tichý Karel	2. 11. 1904	Zemek Jan	3. 5. 1915
Tichý Oldřich	30. 1. 1898	Zich Vladimír	30. 12. 1911
Tomiška Rudolf	25. 7. 1901	Žampach Otakar	7. 9. 1899
Trojek Josef	10. 10. 1910	Žďárský Bohuslav	30. 10. 1902
Turek Eduard	12. 5. 1901	Žibřich Karel	7. 12. 1909
Tuška Miroslav	12. 8. 1921	Žirovnický Vladimír	6. 11. 1898
Vacek Otakar	5. 6. 1897	Žoček Stanislav	29. 1. 1900

Archiv Správy nápravných zařízení.

The Auxiliary Technical Battalions, 1950–1954

Jiří Bílek

The creation and subsequent existence of auxiliary technical battalions (ATBs) represents one of the "dark spots" in Czechoslovak history when the army was misused for political repression and purposes completely different from its originally intended role. The aim of this study is to provide basic data and an orientation for more intensive study in the future.

The ATB was a typical manifestation of the initial period of the building of the totalitarian system, when the victorious Czechoslovak Communist Party tried to isolate and liquidate its political opponents, no matter whether they be present, potential, or invented. Besides these internal political causes, the creation and building up of the ATBs was also influenced by international developments (i.e., the Cold War) and economic needs, especially the subordination of economic development to military preparations and the accelerated building up of the Czechoslovak army according to the Soviet model.

By means of the ATBs, politically unreliable individuals were isolated and removed from civilian life and used as very cheap labour in the most important sectors of the economy.

There were various reasons why one might end up in an ATB: for example a disagreement with the management of a farming collective or one's ethnic or class background or membership in religious orders; theology students and young people who had tried to cross the state border illegally or had been participating in "inimical" political activity were placed in ATBs.

The existence of the ATBs broke a number of laws and legal regulations, both Czechoslovak and international. Being placed in an ATB and especially being called up for special military exercises was a form of extra-judicial punishment which was preceded by no legal sentence but only by an administrative act. The motivation for this was often extremely subjective, and there were no means of redress. From this point of view, the ATBs can be compared to forced-labour camps, albeit the conditions in the auxiliary technical battalions were, in many respects, better than in the camps.

The development of the ATBs can be divided into three main stages: 1. From 1950 to 1951, there was a marked increase in the number of units and of individuals placed in them, and the political or punitive motives clearly dominated over the economic aims. This was reflected in the condi-

tions in the ATBs, including the fact that there was no rule defining the rights and duties of ATB members. Soldiers of these units were left to the mercy of the military government and its commanding officers who often considered ATB service a punishment.

2. In 1952 and during approximately the first four months of 1953, no additional ATBs were created and an attempt to use them effectively became a priority. This was manifested in, among other things, the creation of the first technical battalions to be assigned tasks of an exclusively economic nature.

3. In the last six months of 1953, and the first six months of 1954, attempts to change the nature of the units led to the disbanding or reorganisation of ATBs, to the release of the majority of individuals who had been classified "E" (i.e., placed in an ATB for political reasons) and to the dropping of this classification.

The work of ATB members was decisive especially in mining, where they bore the main load of the increased demands for coal. Other significant areas of ATB activity were construction, agriculture, and forestry.

It is not yet possible to determine the precise number of soldiers who were in ATBs during the period 1950 to 1954, though it can be estimated to be 60,000. "Genuine ATB members", i.e., people classified "E", numbered about 22,000. The greater part of them was formed by special units, the kulak ATBs, where conditions were even worse than in the other units.

The Forced Labour Camps in Czechoslovakia, 1948–1954

Karel Kaplan

The forced labour camps were one form of persecution and terror used by the Communist regime from 1948 to 1954. This study describes the evolution of the labour camps. It provides new information about the camps, which has been gleaned from documents left behind by the camps' creators and administrators. The most important of these documents are included in the appendix.

Law No. 247, which paved the way for the setting up of the camps, was passed by the National Assembly on 25 October 1948. Beginning in February 1948, the Communist authorities intended to introduce a form of mass persecution that would enable them to imprison or intern, without trial, anyone they regarded as potentially dangerous, even though this person might not have broken any law. The first political crisis of the new regime,

in the summer and autumn of 1948, and the demonstrations during President Beneš's funeral, spurred the authorities into taking the decision to set up the camps which differed little from ordinary prisons.

Without trials, verdicts were handed down by commissions which had been established as a new authority and were related loosely to the national councils. The commissions followed guidelines issued by the Communist Party or by the Interior Ministry and its state police (StB). These verdicts, meting out punishment to citizens of certain backgrounds, constituted a gross violation of basic civil rights. This type of mass persecution was among the first manifestations of arbitrary rule and a sign of the total disintegration of the rule of law in Czechoslovakia.

It is difficult to determine the order and importance of the motives that led the Communist authorities to use this type of wholesale persecution. Clearly, the Communist rulers were afraid that they might be toppled from their as yet unsecured positions of power. They were also influenced by Stalin's theory of the "intensifying the class struggle under socialism", which was attaining considerable prominence in the Communist movement at that time. A desire for revenge against non-Communist partners of the recent coalition and an intense class hatred also played important roles. The main reason for the setting up of the labour camps was, however, the introduction of a totally different political system, that is, the establishment of a dictatorship in Czechoslovakia.

The economic value of the labour camps was not insignificant. The camps provided convenient manpower for those parts of Czechoslovak industry which the authorities regarded as important and which, for various reasons, found it difficult to find employees in a normal way. Thus the internees worked mostly in mines and ironworks.

The state gained large revenues from the labour camps. Full data is still unavailable, but from a comparison of the camps' income with its expenditures, it is obvious that they had profits of many millions of crowns.

The original expectations of the camps' creators were fulfilled only partially. Although the camps, as one of the institutions of mass persecution, were effective in making a large part of the population live in fear of being persecuted for political, social, or economic reasons, the Communist rulers never managed to implement their original plan of building a network of concentration camps for 30,000 individuals, which could eventually deal with at least three times as many victims. Even the second plan, "cleansing towns of reactionaries" (Plan T-43), to be implemented in 1949, which anticipated 150,000 victims within four years, was never realized. The

expectations of top Communist and secret police officials that it might be possible to create a broadly based "popular movement" against "reactionaries", which would penetrate villages and workplaces, came to nothing. It proved impossible to create a well functioning organizational network.

The officially envisaged "campaign against reaction", which was expected to gain the active support of most citizens, was, in fact, run by only a small circle of Communist officials, state policemen, members of the People's Militia and the forced labour commissions. The lack of public interest, together with the reluctance of local authorities to select their fellow citizens for labour camps, led to the political isolation of the plan. From August 1950 onwards, only prosecutors, the courts, and the penal commissions of the district national councils selected victims for the labour camps. The hitherto unlimited arbitrary rule was thus curbed somewhat. Even very obedient penal commissions and organs of the judiciary could not completely ignore the law. This led to a decline in the number of people sent to the camps. Moreover, the work of the state police, at this time busy fabricating political show trials, in combination with the large number of its victims also led to a reduction of the areas from which to select "enemies" to be sent to the camps. The decline in the number of inmates was one of the main reasons that the camps were phased out of existence over the next three years.

Nevertheless, the number of innocent victims of the camps was huge. Estimates differ and exact statistics are still unavailable, but the study of known official documents shows that the probable number of labour camp inmates, in the period 1948-1954, ranged from approximately 22,000 to 23,000. The social background of the internees also failed to fulfil the original expectation of the camps' creators and administrators. Instead of "class enemies and sworn political opponents of the regime", workers, owners of small businesses, farmers and clerks made up some 70 to 80 per cent of the camp population.

The forced labour camps were a logical element of the Communist totalitarian regime, especially in its founding period, 1948-1953. During this period, Czechoslovakia's transition to dictatorship and the construction of its mechanisms were brought to completion. In the system of mass persecution, which was a pre-condition for setting up and maintaining the Communist regime, labour camps constituted a vital instrument. Indeed, all twentieth-century dictatorships have used labour camps. In the hierarchy of wholesale persecution, the labour camps were a stepping stone from general, everyday arbitrary rule to the highest degree of terror - the political show trials.

Jiří Bílek

Pomocné technické prapory (1950–1954)

Vznik, vývoj, organizace a činnost

Karel Kaplan

Tábory nucené práce v Československu v letech 1948–1954

Redakce Milena Janišová, anglické résumé Derek Paton a Christian Donohue

Počítačová sazba Václav Dryk

V ediční řadě Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, svazek 3 vydal

Ústav pro soudobé dějiny ČSAV

Praha 1992.